

MLADI, RAZUM I OSJEĆANJA

Naslov izvornika
جوان از نظر عقل و احساسات

Recenzent
NUSRET ISANOVIC

Urednik
MUNIB MAGLAJLIĆ

Likovno oblikovanje
SENAD PEPIĆ

Muhammed Taqi Falsafi

MLADI, RAZUM I OSJEĆANJA

SVEZAK 1

Preveo s perzijskog
NIHAD ČAMDŽIĆ

Fondacija "Mulla Sadra"
u Bosni i Hercegovini
Sarajevo 1432/2011.

UVOD

Knjiga pod naslovom *Mladi, razum i osjećanja*, koja se trenutno nalazi u rukama uvaženih čitalaca, sadrži dio predavanja i govora istaknutog islamskog učenjaka i poznatog govornika, gospodina Muhammeda Taqija Falsafija, objavljenih u dva sveska. Prvi svezak sadrži petnaest poglavljja.

Ljudi koji su upoznati s autorovim rječitim i izražajnim predavanjima znaju da ovaj sposobni govornik naučne i složene činjenice obrazlaže na jednostavan, prodoran i razumljiv način te se svako, u skladu sa svojim ukušom, ma kojem sloju ljudi pripadao, može okoristiti njegovim predavanjima.

Poučavanje i odgoj mladih, kao glavne teme ove knjige, ubrajaju se u važna pitanja koja zaokupljaju pažnju psihologa, odgajatelja i onih koji se bave obrazovanjem i odgojem, te su o njima napisane brojne knjige. Islam je posvetio veliku pažnju ovom pitanju.

U ovoj knjizi raspravlja se o pitanjima vezanim za porive, osjećanja i razum mladih. Autor, koristeći se teorijama i kritikama određenih škola, razotkriva skrivene istine i ujedno rasvjetjava nadmoćnost islama s naučnog stanovišta. U različitim raspravama ove knjige, ajeti i hadisi korišteni su primjenom novog pristupa, a po potrebi su doslovno preneseni navodi iz naučnih tekstova i teorija zapadnih naučnika.

1. PREDAVANJE

Uzvišeni Bog u Svojoj knjizi kaže:

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِّنْ ضَعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ ضَعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفًا وَشَيْئًا
يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَهُوَ الْعَلِيمُ الْقَدِيرُ

Allah je Taj Koji vas nejakim stvara, i onda vam, poslije nejakosti, snagu daje, a poslije snage iznemoglost i sijede vlasti; On stvara što hoće; On sve zna i sve može.¹

Razdoblja života

Skup uspona i padova u toku ljudskog života možemo svesti na tri razdoblja: djetinjstvo, mladost i starost.

Mladost je vremensko razdoblje ispunjeno snagom i sposobnošću, ali to razdoblje je i s jedne i s druge strane omeđeno slabostima i nemoći – slabosti u djetinjstvu, a nemoći u starosti.

Čovjek je, hodeći životnim putem, njegovim klancima i uzvisinama, poput planinara koji se tokom jednog dana uspinje uz strmu liticu da bi se uspeo na najviši planinski vrh, dok se drugoga dana spušta niz drugu stranu strme litice s namjerom da se domogne krajnje tačke spuštanja.

Svakoga dana, tokom uspinjanja uz strmu liticu i kretanja prema vrhu planine, pred čovjekom se otvaraju novi vidici, a njegov obzor i vidokrug se proširuju. Kada se kreće prema vrhu planine, on ovladava cijelim prostorom i uspijeva vidjeti najuzvišenije i najveličanstvenije prizore.

I obrnuto, tokom spuštanja s vrha prema podnožju planine, svakoga dana njegovi vidici se sve više ograničavaju, dok prizori i objekti jedan po jedan nestaju iz njegovog obzora, da bi na kraju svi prelijepi prizori u potpunosti iščezli iz njegovog vidokruga.

Doba mladosti

Doba mladosti je doba uspinjanja na najviše i najuzvišenije stepene života čovjeka. U očima mlađih mnoštvo je divnih prizora te priyatnih i zanimljivih

¹ *Er-Rum*, 54.

vidika. Mladalačka duša preplavljen je mnoštvom osjećanja, težnji i želja, puna ljubavi i nade.

Nejako dijete prije razdoblja mladosti neprestano se kreće prema snazi i moći. Svake godine ono biva snažnije i snažnije, da bi konačno stiglo do stanja potpunosti i savršenstva svoje mladosti te vrhunca svoje snage i moći.

I obrnuto, čovjek se nakon razdoblja mladosti kreće prema istrošenosti i nemoći i biva svake godine slabiji nego što je bio prethodne godine. On se tako kreće silaznom putanjom sve dok ne stigne do starosti i krajnjeg stepena svoje nemoći.

وَمَنْ نُعَمِّرُ هُنَّكُمْ فِي الْخَلْقِ

Onome kome dug život damo, Mi mu izgled nagore izmijenimo.²

Različita razdoblja – djetinjstvo, mladost i starost – u sklopu prirodnog toka čovjekova života dio su preciznog zakona stvaranja i nezaobilazno Božije određenje u cjelokupnom Njegovom Stvaranju. Kur’an Časni u jednom ajetu pojašnjava ova tri razdoblja, pripisujući ih Božijoj nakani i moći.

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِّنْ ضَعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ ضَعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفًا وَشَيْبَةً
يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَهُوَ الْعَلِيمُ الْقَدِيرُ

Allah je Taj Koji vas nejakim stvara, i onda vam, poslije nejakosti, snagu daje, a poslije snage iznemoglost i sijede vlas; On stvara što hoće; On sve zna i sve može.³

Mladost je doba sjaja i ozarenosti života, doba sreće i veselja, doba snage i moći, doba razdraganosti i nade. To je vrijeme rada i truda i doba gorljivosti i uzbuđenja.

Jedno od najvećih blaga i bogatstava svake države jesu njene ljudske sposobnosti i snage, a najznačajnija ljudska snaga svake države nalazi se u njenim mladim naraštajima. Snaga i moć mladosti u stanju su pobijediti sve nedaće života i s lahkoćom prokrčiti teške i neprohodne puteve života.

Zelena i svježa polja nastaju trudom i zalaganjem mладог naraštaja. Golemi točak teške industrije pokreće snaga omladine. Prirodne zalihe i bogatstva koja su skrivena u dubinama Zemljine kore crpe se i iskorištavaju snagom i trudom mlađih naraštaja, a predivne vile i veličanstveni neboderi u svijetu grade se i uzdižu snagom neumorne volje i odluke mlađih. Izgradnja, razvoj

² *Ja-sin*, 68.

³ *Er-Rum*, 54.

i infrastruktura postoje zahvaljujući mladim naraštajima. Stubovi ekonomije svih država utemeljeni su na dinamičnoj snazi mladih. Oni na svojim plećima nose odbranu granica i očuvanje nezavisnosti i sigurnosti svoje zemlje. Sve u svemu, vrijedni tragovi rada i djelovanja mladih naraštaja u svim porama života uočljivi su u svim državama svijeta, a neumorna snaga mladih izvor je nade svih nacija.

Nastupanjem mladosti okončava se doba djetinjstva. Čovjek tada stupa u djelokrug lične odgovornosti i biva dužan izvršavati opće obaveze. U svim porodicama i svim narodima i nacijama punoljetstvu i mladosti kao početku društvenog života čovjeka posvećuje se posebna pažnja jer se smatraju važnim preobražajem i vrijednom revolucijom u životu čovjeka. U prošlosti su neki narodi obilježavali punoljetstvo članova svojih zajednica održavanjem posebnih svetkovina, slavlja i ceremonija.

Početak društvenog života je nešto što se u svim vremenskim razdobljima smatralo ozbiljnom pojmom i uobičajeno je praćeno održavanjem ceremonija. Primitivni narodi u znak početka punoljetstva i pune odgovornosti održavali su vjerske proslave. To je bio znak mladiću da je sada, pored toga što može biti aktivna na planu biološke reprodukcije, stupio jednu stepenicu iznad porodičnog života i da se uključio u aktivni život u pogledu saradnje s ostalim članovima svoga plemena.

Začudna djela i divlji običaji o kojima je opsežna istraživanja izvršio Levy-Bruhl i predstavio ih Francuzima, rađena su s ciljem da se mladić upozna s vjerovanjima i zakonima plemena i njegovim obavezama. Ovim ceremonijama mladića su pripremali za teške ratničke zadatke i napore. U sklopu ovih ceremonija mladić je bio dužan podnijeti bol vađenja zuba ili bol tetoviranja bez ikakvog pokazivanja znakova bola. Djevojka je morala dokazati da je sposobna ispuniti obaveze koje ženi propisuje društvo. Naprimjer, morala je dane provoditi u šutnji i osami, ili se čistiti u posebnim kupatilima i uza sve to sustezati se od hrane kako bi joj se na ovaj način predočile njene buduće obaveze u pogledu majčinstva i bračnog života.

U civilizacijama antičkog razdoblja također su postojale određene ceremonije. U Ateni su održavane ceremonije i proslave povodom navršavanja osamnaeste godine. U Rimu su se održavale proslave u kojima je mladić skidao svoje dječije odore i navlačio odjeću odraslih. U feudalnom razdoblju dječaci iz plemićkih porodica služili su prinčevima. Nakon što bi navršili četrnaest godina, morali bi uzimati štit i zajedno sa svojim gospodarom ići u rat.⁴

⁴ *Će midanam (Bolug)*, str. 74.

Značaj mladog naraštaja

Uprkos činjenici da su sve nacije i narodi svijeta u prošlosti pridavali manje ili više pažnje pitanju mladosti i njene vrijednosti, da su pažljivo i precizno posmatrali velike preobražaje koji su se događali kao posljedica sticanja punoljetstva u njihovom društvu te da su smatrali da je snaga mladosti jedno veliko blago čovječanstva, naučni napredak biologije, psihologije, anatomije, brze promjene koje su se dogodile tokom proteklog stoljeća kao posljedica pojave automatiziranog i industrijskog načina života, kao i širenje opsega prirodnih nauka u društvenom životu čovjeka, još više nego prije povećali su značaj mladog naraštaja, što je nagnalo naučnike da se pozabave različitim istraživanjima i proučavanjima navedenog pitanja.

Danas se mladima posvećuje iznimna pažnja. Oni u svim političkim, društvenim, ekonomskim, industrijskim i moralnim pitanjima ostvaruju značajan udio i u svakom od njih igraju važnu ulogu.

Pokreti koji su od početka dvadesetog stoljeća postojali zahvaljujući mladima i koji su uzrokovali osnivanje omladinskih kampusa u Njemačkoj i izvidačkih kampusa u Engleskoj, privukli su pažnju cjelokupne društvene javnosti na društveni život mlađih, čineći da se odgojno-obrazovna sredstva u nekom novom obliku nađu u središtu zanimanja šire društvene javnosti. Vođe ovih pokreta, prije nego što su bili upućeni u sve temeljne vidove mladalačkih misli, iznijeli su određene pretpostavke i nagađanja o njima. Ove pretpostavke, bliske istini, snažno su utjecale na razvoj istraživanja i otkrivanja svijeta puberteta.

Nakon svjetskog rata, koji je trajao od 1914. do 1918., u zemljama kao što su Njemačka, Italija i Rusija, u kojima su se na unutrašnjoj sceni dogodile korjenite promjene i preobražaji, mlađi naraštaji uložili su ogroman napor da bi se ostvario napredak i uspostavio novi režim. Vođe ovih režima su za svoje ciljeve iskoristili najuzvišenije moralne vrline mlađih naraštaja.⁵

Ako je pitanje mladosti konstanta kroz sva historijska razdoblja, onda je i u trenutnim opasnim okolnostima i stanjima u svijetu ovo pitanje važno. Prije ljudi nisu poznavali osobine razdoblja adolescencije koje ih odvajaju od drugih razdoblja života. Suprotno tome, danas, jednako kao što bi to izazvalo otkriće nekog novog kontinenta, i pitanje adolescencije svakog dana privlači pažnju sve većeg i većeg broja ljudi.

Političari svoj oslonac traže u mladima. Romanopisci ih odabiru za likove u svojim djelima. Dnevna štampa piše hvalospjeve o njima, čak im se i dohvata. Sve u svemu, oko njih je sazdano tajnovito i zagonetno okruženje.⁶

⁵ Će midanam (Bolug), str. 18.

⁶ Isto, str. 20.

Islam i naraštaji mladih

Sveta vjera islam prije četrnaest stoljeća, u sklopu svog sveobuhvatnog učenja koje je izvor sreće, posvetila je posebnu pažnju mladim naraštajima. Ta pažnja obuhvata sve vidove brige i nadzora nad njihovim materijalnim i duhovnim, psihičkim i fizičkim, moralnim i društvenim, osovjetskim i onosvjetskim životom, tj. nad svim vidovima njihove ličnosti i života.

Islamski prvaci, bogougodnici i predvodnici smatrali su razdoblje mladosti vrijednom Božijom blagodati i izvorom sreće u životu čovjeka, različitim načinima i opisima ukazujući muslimanima na značaj ovog razdoblja.

Hazreti Ali, a.s., je rekao: "Vrijednost dvije stvari poznaje samo onaj ko ih je izgubio, a to su mladost i zdravlje."⁷

U ovoj predaji hazreti Ali, a.s., blagodat mladosti stavlja u istu ravan s najvećom Božijom blagodati, to jest zdravljem, ističući kako je njena vrijednost nezapažena, a spozna se tek onog trenutka kada se izgubi.

*U starosti sipam po glavi prašinu s igrališta dječijeg,
Ne bi l' od prašine dosluhnuo miris mladosti svoje.*

Božiji poslanik, s.a.v.a., je rekao: "Na Sudnjem danu rob neće napraviti ni jedan korak dok ne bude upitan za svoj život – u šta ga je potrošio, i za svoju mladost – kako ju je proveo."⁸

Iz ovog hadisa očito je do koje mjere islam pridaje pažnju mladosti i njenoj vrijednosti. Ovo blago kod Boga ima takav značaj da će Božiji robovi na Sudnjem danu biti pitani za njega kako su ga i u čemu proveli. Mladost je samo jedno razdoblje čovjekova života, međutim, veoma vrijedno i posebno razdoblje života i zato će čovjek biti posebno pitan upravo za ovaj dio svoga života.

Imam Sadik, a.s., je rekao: "Jedan od savjeta kojima je mudri Lukman savjetovao svoga sina je sljedeći: 'O sine moj! Znaj da ćeš sutra, kada staneš pred Allaha, biti pitan za četiri stvari: Čime si ispunio svoju mladost?, U šta si potrošio život?, Kako si stekao imetak i u šta si ga potrošio?'"⁹

Značaj mladih

U današnjem svijetu pitanje mladosti, njene vrijednosti i značaja veoma je aktuelno u svim društвima i narodima i svuda se govori o mladim naraštajima.

⁷ *Gureru-l-hikem*, str. 449.

⁸ *Tarih Jakubi*, str. 59.

⁹ *Kaфi*, sv. 2., str. 135.

Naučnici istraživači raspravljaju o ovoj temi iz različitih uglova, spisatelji i vješti retoričari pišu knjige i održavaju predavanja na ovu temu, odnosno, ova velika i značajna tema privukla je pažnju cijelog svijeta i neprestano se, iz dana u dan, povećava zanimanje za nju.

U kontekstu navedenog, mnogi su pretjerujući izašli iz okvira, postavljajući mlade iznad onoga čega su oni dostojni, a drugi su otišli u suprotnu krajnost, pa su potcijenili mlade zbog njihovog teoretskog i praktičnog neiskustva i neobaviještenosti i spustili ih ispod njihovog stvarnog položaja, dok su treći – imajući u vidu sve vidove i strane savršenstva i manjkavosti mlađih – slijedili put umjerenosti.

Maurice Debesse kaže:

“Ja sam prije rata, koji je trajao od 1939. do 1945. godine, podupirao ovo vjerovanje da je mladost veoma vrijedno bogatstvo čovječanstva, te da moramo mnogo toga korisnog i vrijednog naučiti u toj školi. Kasnija događanja još su više učvrstila moje uvjerenje. Međutim, treba imati na umu da mladost nije jedina moguća vrijednost. Danas neki pretjeruju na putu slavljenja i veličanja gorljivosti i zanosa neiskusnih mlađića. Prema njihovom mišljenju, gorljivost i zanos mlađih su pokazatelji krajnosti savršenstva, a željeno savršenstvo je to da mi budemo u stanju do krajnjih granica iskoristiti ovu moć.

Ovakvo razmišljanje je prirodno, ali i opasno zastranjenje. Prirodno je zbog toga što svi koji su istraživali stanja mlađih potvrđuju činjenicu da je posebno razdoblje mladalačke gorljivosti i zanosa najbolji dio života čovjeka, a svojstva ovih godina su jasan pokazatelj njihove ispravnosti i savršenstva. Opasno je zato što nas posmatranje veličanstvenih osobina ovog razdoblja ne bi smjelo zasljepliti tako da ne primijetimo i njegove manjkavosti. Jer, sama mlađenačka sklonost i želja za absolutnim stvarima u biti ni sama nije absolutna. Povrh toga, ukoliko želimo pretjerivati i djela i postupke mlađih imenovati čudotvornim, neće dugo potrajati, a oholost, hvalisavost, glupa i neutemeljena osionost i gordost će se pojaviti u njima. Ne miješajmo snagu i mogućnost djelovanja s djelovanjem samim!

Ne zaboravimo da je mladost jedna od vrijednosti života. Kao i prema svakoj vrijednosti, čovjek se mora i prema njoj ispravno ophoditi i poštivati slijed prioritetnosti, te se povinovati uzvišenijim vrijednostima i slijediti ih. Hrabrost se ne ubraja u bogobojsnost (*takva*), osim ukoliko je u pitanju odbrana viših vrijednosti, a to je odbrana od opasnosti koja prijeti životu. U suprotnom, u hrabrosti će doći do promjena tokom kojih će se ona preobraziti u surovost. Prema tome, adolescencija sama po sebi, osim u svom biološkom i psihološkom smislu, nema neku drugu vrlinu i vrijednost. Ona nije ništa drugo do jedna karika u životnom lancu. Njena vrijednost i vrlina dolazi do izražaja onda kada ona ne prelazi granice i ne napušta prethodno pojašnjeno stanje.

Tačno je da mladost veoma brzo prolazi, a oči koje su žudjele za ljepotom postaju tužne i sjetne zbog toga što vide kako behar vehne. Razlog je to što nisu upoznate s krajnjim ciljem i svrhom postojanja behara – a to je voće.

Zaboravljanje i poricanje značaja adolescencije uzrokovat će njen zalazak. Tugovanje i nostalgija zbog prolaznosti ovog razdoblja ubrajaju se u slabosti. Obožavanje ovog razdoblja je greška. Ali, šta nam je činiti? Trebamo iskoristiti najbolje vrline mladosti, kao dinamičnu pokretačku snagu, kao živi primjer i praktičan program.”¹⁰

Temeljni uvjet sreće mladih i put ispravnog korištenja njihove aktivne snage krije se u spoznaji istinske vrijednosti mladosti i u obziru prema njenim lošim i dobrom stranama. Odgajatelji u društvu u svom realističnom pristupu trebaju, s jedne strane, imati na umu savršenstvo mladih i iskoristiti na odgovarajući, ispravan način njihovu snagu i energiju u korist naroda i države, a s druge strane, potrebno je imati na umu prirodne manjkavosti i slabosti mladosti te davanjem ispravnih uputa i savjeta, predstavljanjem naučnih i razumskih dokaza, pripremiti mlade za nastavak puta prema višim stepenima života, te uravnoteženjem njihovih emotivnih naklonosti i prohtjeva spriječiti pojavu nepokornosti i buntovništva.

U razvijenim zemljama postoji visok stepen poštovanja prema mladim naraštajima i korištenju njihove goleme snage i sposobnosti. Da bi se što brže zahuktao zamah društvenog razvoja i da bi zemlja na različitim poljima doživjela uspjeh i napredak, dio osjetljivih i odgovornih funkcija u državi dat je u nadležnost određenom broju sposobnih mladih ljudi. Na taj način njihova velika snaga se iskorištava u korist države i naroda.

Da bi se izbjegla mogućnost pogreške pri procjeni realne granice mladih, da ne bismo svojim nesuvisljim sudovima prešli granice umjerenosti, te da bismo objektivno prosuđivali o istinskim vrijednostima mladih i izbjegli zastranjenje s puta istine, kao i da mlađi u pogledu samih sebe i drugi u pogledu mladih ne bi zalutali, potrebno je u vezi s ovom značajnom temom, tj. njenim odricanjem i potvrđivanjem, uključiti božansko učenje i okoristiti se istinskom uputom veličanstvenih upućivača i predvodnika časnog islama.

Korištenje snage mladih

Korištenje sposobnosti i snage sposobnih mladih pojedinaca za obavljanje važnih državnih poslova, čemu danas razvijene zemlje posvećuju veliku pažnju, sa stanovašta uzvišenog božanskog učenja smatra se prihvatljivim i poželjnim.

¹⁰ Će midanam (Bolug), str. 128.

Poslanik islama je prije četrnaest stoljeća posvetio iznimnu pažnju ovoj značajnoj društvenoj pojavi, postavljajući mlade ljude na odgovorne položaje u svojoj maloj i tek ustanovljenoj državi.

Božiji poslanik, s.a.v.a., postavljao je sposobne mlade ljude na neke veoma osjetljive državne položaje, otvoreno ih podržavajući i štiteći, riječju i djelom. Svakako, u sredini gdje su vladali neznanje, pristrasnost i predrasude nije bilo lahko provesti u djelo ovu nakanu, zato što stariji nisu bili spremni pokoriti se mladim naraštajima i slušati njihova naređenja. Uvijek kada bi Božiji poslanik, s.a.v.a., odabrao nekog mladog i postavio ga na neki visoki položaj, stari bi se našli povrijedjenim i javno bi iznosili svoje negodovanje i žalbe. Međutim, Božiji poslanik, s.a.v.a., zarad učvršćenja i ustanovljenja svoje metode, insistirao bi na svojoj odluci i ustrajavao uprkos njihovim nesuvisljivim idejama i nevjerničkoj pristrasnosti i predrasudama, te bi ih, na kraju, nastojao mudrim savjetima i naglašenim uputama uvjeriti, ili barem nagnati na šutnju.

Pored toga, Božiji poslanik je s minbera i u neposrednom prisustvu otvorenio podržavao sposobne mlade ljude i na taj ih način postavljao na visoke upravne položaje. Radi bolje obaviještenosti, navest ćemo tri slučaja ponašanja i djelovanja Božijeg poslanika, s.a.v.a.

Izaslanik poslan u Medinu

Mus‘ab ibn Umejr u vrijeme prije Hidžre bio je jedan od mlađih asaba Božijeg poslanika, s.a.v.a.. Bio je izuzetno lijep, čedan, ambiciozan i odvažan mladić. Otac i majka su ga veoma voljeli. Mus‘ab je u Mekki bio veoma cijenjen i svi su ga poštivali. Nosio je najbolja odijela i živio u odličnim uvjetima materijalnog blagostanja. Međutim, nebeski govor Božijeg poslanika ga je privukao i on je postao zaljubljenik u njegov produhovljeni i utjecajni govor. Nakon što je često dolazio i slušao časne kur’anske ajete, svim srcem je prihvatio islam i postao musliman.

U zatrovanoj i opasnoj sredini onog doba, kada su Mekkom vladali drski i zlodjelima skloni idolopoklonici, slijedenje Božijeg poslanika smatrano je najvećim mogućim grijehom. Oni ljudi koji su povjerovali u vjerovjesništvo Muhammeda, s.a.v.a., i prihvatali islam svom čvrstином i iskrenošću nisu se usuđivali javno iznositi svoju vjeru pa su je skrivali od drugih ljudi, čak i od svojih najbližih rođaka i ukućana, koliko su god mogli. Iz istog razloga je i Mus‘ab skrivao svoju vjeru, nikom nije govorio o njoj i trudio se, koliko god je mogao, da u tajnosti obavlja svoje vjerske dužnosti.

Jednoga dana Osman ibn Talha ga je video kako obavlja namaz i shvatio je da je Mus‘ab prihvatio islam. Obavijestio je Mus‘abovu majku o tome, i

nedugo poslije toga vijest je doprla i do drugih ljudi pa su svi počeli pričati o tome da je Mus‘ab prihvatio islam i postao musliman. Njegova majka i rođaci su se zbog tog njegovog postupka razbjesnili i zatvorili ga u kućni pritvor, nadajući se da će pod pritiskom kazne promijeniti svoje vjerovanje, napustiti islam i odreći se Božijeg poslanika, s.a.v.a., Međutim, kazna nije ni najmanje utjecala na njega i nije ga uspjela odvratiti od puta koji je odabrao, jer je on bio mladić koji je islam odabrao na temelju razuma i razumskih dokaza. Potpuno svjestan i obaviješten o svemu, prigrlio je ovu svetu vjeru. Kako je moguće zatvorom od nekoliko dana nagnati nekoga da promijeni svoju vjeru i da se odrekne sreće koja mu je poklonjena?

On je i dalje ostao čvrst i postojan u islamu i s krajnjom iskrenošću i odanošću slijedio je predvodnika časnog islama sve do kraja svoga života.

“On je bio na Bedru zajedno s Božijim poslanikom. Bio je i na Uhudu i nosio je zastavu Božijeg poslanika. Na Uhudu je pao kao šehid.”¹¹

Jedno vrijeme Božiji poslanik je tajno pozivao ljude u islam. Nakon što je značajan broj žena i ljudi prihvatio islam, Božijom zapoviješću Poslanik je javno obznanio poziv u vjeru. Od tada on je na javnim mjestima glasno učio Kur'an i ljudima pojašnjavao islam i upute koje islam nudi ljudima.

Putnici iz okoline Mekke, koji su dolazili u nju tokom godine da bi se molili i posjetili Kabu, obično bi učestvovali na otvorenim javnim skupovima koje je vodio Božiji poslanik i slušali njegove mudre govore. Nakon povratka, oni su priповijedali ostalim ljudima ono šta su čuli od Poslanika islama o islamu i muslimanima. Postepeno se čitavim Arapskim poluotokom, a posebno u gradu Medini, raširio govor Božijeg poslanika, tako da se narod manje-više upoznao s temeljima islama i načinom života kako ga propisuje časna vjera islam. Kao posljedica toga, u svim dijelovima Arapskog poluotoka islam je našao svoje simpatizere i sljedbenike. Veliki broj ljudi, i prije nego što je video Božijeg poslanika, stekao je simpatije prema njegovom učenju.

Jednoga dana, dva čovjeka iz plemena Hazredž, Esad ibn Zurare i Zukvan ibn Abdukejs, koji bijahu ugledni i poštovani u Medini, došli su u Mekku i susreli se s Božijim poslanikom, s.a.v.a., u veoma teškom i za islam opasnem i nemirnom vremenu. Nakon što su saslušali jezgrovite, ali duboko utjecajne riječi Božijeg poslanika, s.a.v.a., oni su prihvatali islam i očitovali svoje srčano uvjerenje u poslanstvo Božijeg poslanika.

Oni rekoše: “O Božiji poslaniče, pošalji s nama jednog čovjeka koji će nas podučavati Kur'anu i koji će pozivati ljude u vjeru.”

¹¹ *Usdu-l-gabe*, sv. 4., str. 369.

U to doba Medina je bila jedan od najznačajnijih gradova Arapskog poluotoka. U njemu su živjela dva velika plemena, Evs i Hazredž, koja su, na nesreću, bila u veoma neprijateljskim odnosima i godinama su vodili iscrpljujuće ratove između sebe.

Za Poslanika i vjernike, koji su se u tom trenutku nalazili u veoma teškim i nepovoljnim uvjetima, to je bila dragocjena prilika jer kad su dvojica uglednih Medinelija zatražili od Poslanika da im pošalje svog izaslanika da javno poziva narod Medine u islam, znali su da, ako na najbolji mogući način iskoriste ovu dragocjenu priliku i Poslanikov izaslanik bude sposoban narodu Medine predstaviti islam ispravno i pametno – tako da ga oni prihvate i povjeruju u učenje Časnog Kur’ana, muslimani će postići veoma velik i značajan uspjeh. Time bi, nasuprot ograničavajućim i uznemirujućim prilikama koje su vladale u Mekki te do nepodnošljivosti teškim idolopokloničkim pritiscima, bila stvorena baza misionarstva i borbe za islam, gdje bi se, uz saradnju s ensarijama, stanovnicima Medine, moglo otvoreno, slobodno i uspješno raditi na širenju islamskog učenja i rušenju temelja mnogoboštva i tiranije.

Tada se prvi put dogodilo da jedan tako veliki grad, pun sukoba i različitosti kao što je to bila Medina, zamoli Božijeg poslanika za slanje izaslanika. I prvi puta se dogodilo da je Božiji poslanik, s.a.v.a., odlučio da pošalje svog zvaničnog izaslanika izvan Mekke. Za izaslanika za ovako veliki i opasan zadatak trebalo je odabratи nekog ko je u svakom pogledu sposoban da, s jedne strane, okonča krvava neprijateljstva između plemena Evs i Hazredž i stvorи ozračje u kojem će vladati ljubav i međusobna naklonost, a s druge strane, da islamske principe i učenje predstavlja tako da utječe na srca ljudi da iskreno povjeruju u islam. Božiji poslanik je između svih muslimana, starih i mladih, svih ashaba i prijatelja, odabrao mladića Mus‘aba ibn Umejra i poslao ga u Medinu da obavi taj odgovoran zadatak.

Božiji poslanik je naredio Mus‘abu ibn Umejru, koji je u to vrijeme bio tek stasao mladić, da u pratnji Es‘ada krene prema Medini. On (Mus‘ab) bijaše veliki dio Kur’ana naučio napamet.¹²

Mus‘ab je sa svojom gorljivošću, snagom imana i mladalačkim zanosom ušao u grad Medinu i pristupio izvršenju svoga zadatka krajnje iskreno i ozbiljno. Njegov vatreni govor, topli glas učenja Kur’ana, lijepa narav i ponašanje prema ljudima, mudrost i razboritost u rješavanju problema i razmirica među ljudima uzburkali su misli i ostavili snažan pečat i dubok trag na ponašanje i govor stanovnika Medine. Nije prošlo mnogo vremena, a žensko i muško, staro i mlado, plemenske vođe i obični narod okrenuli

¹² *Biharu-l-envar*, sv. 4., str. 369.

su se Mus‘abu: naučili su učiti Kur’an, prihvatili su vjeru islam, izbrisali iz svojih srca stara neprijateljstva i netrpeljivosti te postali braća i s punim poštovanjem, jedan pored drugog, stajali u zajedničkom namazu. Tako je mladi Mus‘ab ibn Umejr svoj zadatak u Medini obavio na najbolji mogući način, čime je stekao visoke počasti i poštovanje.

Mus‘ab ibn Umejr je bio prva osoba koja je u Medini džuma-namaz klanjala u džematu. Njegovom zaslugom na islam su prešli Usejd ibn Hazir i Sa‘d ibn Mu‘az i to je dovoljno da bude cijenjen i poštovan u islamu.¹³

Božiji poslanik, s.a.v.a., znao je da je Medina grad koji ima veliki broj starih i uglednih osoba i da je za njih prihvatanje naredbi i naređenja jednog mladića izuzetno teško. On je mogao između svojih ashaba odabrat i nekog starijeg da ga pošalje u Medinu ili odrediti nekoliko osoba i poslati njih kao svoje izaslanstvo. Ali to što je Božiji poslanik odabrao isključivo mladića Mus‘aba ibn Umejra i poslao ga kao svoga izaslanika u Medinu, koja je u to doba u očima Poslanika bila poput kakve strane zemlje, navodi nas na zaključak da je Božiji poslanik, s.a.v.a., želio i praktično pokazati i ukazati svojim sljedbenicima na to da je u islamu jedino mjerilo za dobijanje odgovornih i visokih državnih poslova i funkcija stručnost i sposobnost, a nikako broj godina i životna dob, tj. da je, ukoliko među mlađom generacijom u državi ima stručnih i sposobnih osoba, dužnost muslimana da se koriste njihovim postojanjem i povjere im odgovorne državne položaje.

Časna Mekka bila je centar Arapskog poluotoka i sva arapska plemena izražavala su svoje duboko poštovanje prema njoj. Božiji poslanik rođen je u Mekki i upravo u ovom gradu mu je stigla i prva objava, kada je postao Božiji poslanik. On ga je jako volio, ali pritisci i strogost ondašnjih mnogobožaca učinili su život Božijem poslaniku i njegovim ashabima tako ne-podnošljivim da su ga na kraju bili prisiljeni napustiti, rastati se od voljenog grada i iseliti se u Medinu.

Plodonosna djelovanja i prodorna zagovaranja Mus‘ab ibn Umejra već su bili pripremili plodno tlo za dolazak Božijeg poslanika, s.a.v.a., u Medinu, tako da su stanovnici raširenih ruku dočekali Poslanika islama i njegove sljedbenike, muslimane iz Mekke, koji su s njim ili ubrzo nakon njega, postepeno počeli pristizati. Kako je vrijeme odmicalo islam je u Medini postajao sve snažniji, a muslimani Mekke i Medine, koji su se u to doba nazivali muhadžiri i ensarije, organizirali su se u snažnu zajednicu. Oni su pod vodstvom Božijeg poslanika, s.a.v.a., iskreno i odlučno započeli brojne i temeljite djelatnosti na širenju islama i napretku muslimana.

¹³ *Usdu-l-gabe*, sv. 4., str. 369.

Najveća želja muslimana toga doba je bilo osvajanje Mekke i izbavljenje svete Kabe iz ruku mnogobožaca te njeno čišćenje od prisustva mnogo-brojnih idola. Oni su znali da će osvajanje Mekke značiti otvaranje puta za širenje islama na prostoru čitavog Arapskog poluotoka i da će nebesko učenje Božijeg poslanika, s.a.v.a., velikom brzinom napredovati i doprijeti do svakog mesta.

Božjom voljom ova velika želja je i ostvarena. Predvodnik časnog isla-ma, s.a.v.a., uz pomoć svojih hrabrih vojnika i njihove zajedničke čvrste vje-re, iznenadio je mnogobošce i bez ikakve sile i krvoprolića ušao u Mekku, porušio kipove i obrisao te sramotne mrlje s lica Mekke. Očistio je Harem Božije kuće od nevjerstva i učinio da se glas *Allahu ekber* – Allah je najveći, s krova Kabe pročuje cijelim gradom.

Nije prošlo mnogo vremena od osvajanja Mekke, a dogodio se krvavi okršaj nazvan Boj na Hunejnu. Božiji poslanik i njegovi borci bili su pri-siljeni napustiti Mekku i uputiti se bojnom polju. Naravno, bilo je potrebno upravu nad Mekkom, gradom koji je tek nedavno oslobođen iz ruku mnogobožaca, povjeriti nekom stručnom i sposobnom upravitelju koji će predano i učinkovito brinuti o poslovima stanovnika grada, a pored toga spriječiti i moguće nerede koje bi mogli izazvati neprijatelji islama.

Tada je Božiji poslanik, s.a.v.a., između svih muslimana opet odabrao mladića, ‘Itaba ibn Usejda, kojeg je postavio na ovu odgovornu i visoku poziciju.

Postavivši ga za upravitelja Mekke, Poslanik mu je naredio da s narodom obavlja namaz i on je bio prvi upravitelj (emir) koji je nakon osvajanja Mekke klanjao namaz u džematu.¹⁴

Božiji poslanik, s.a.v.a., mu je rekao: “Znaš li za koju sam te dužnost postavio? Postavio sam te da budeš upravitelj stanovnicima Allahovog harema (stanovnicima Mekke). Da sam među muslimanima poznavao nekog dostoјnjeg od tebe, sigurno bih ovaj položaj predao njemu. U vrijeme kada ga je Božiji poslanik, s.a.v.a., odredio za emira, on je imao oko dvadeset i jednu godinu.”¹⁵

Postavljanje ovog mladića na ovako visok položaj izazvalo je negodova-nje i povrijeđenost Arapa i mekkanskih velikaša pa su počeli su prigovarati i žaliti se. Govorili su: ‘Božiji poslanik želi da mi vječito ostanemo poniženi i prezreni te je upravo zbog toga postavio nedoraslog i neiskusnog mladića za upravitelja i emira arapskim poglavarima i velikanima svetog grada.’”

¹⁴ Sireje Halebi, sv. 3., str. 120.

¹⁵ Usdu-l-gabe, sv. 3., str. 358.

Ove pritužbe stlige su i do Božijeg poslanika koji je zbog toga naredio da se stanovnicima Mekke napiše opširno pismo u kojem su jasnim riječima opisane sve vrline, sposobnosti i stručnost ‘Itaba ibn Usejda te istaknuto da su svi stanovnici dužni pokoravati mu se i izvršavati njegove naredbe. Na kraju pisma, Božiji poslanik je kratkom rečenicom dao odgovor na neumjesne žalbe naroda, rekavši:

“Neka niko od vas ne uzima mladost njegovu za razlog svoga negodovanja, jer nije veći ko je stariji, već je veći ko je vrjedniji.”¹⁶

I nakon toga je Božiji poslanik, s.a.v.a., neprestano pružao podršku ‘Itabu ibn Usejdu pa je ovaj mladić bio upravitelj Mekke sve do kraja života Božijeg poslanika, obavlјajući odgovorno, sposobno i u potpunosti svoje dužnosti i zadatke i ostvarivši sjajne uspjehe na različitim poljima svog društvenog djelovanja.

Ustrajnost i insistiranje Božijeg poslanika na učvršćivanju položaja ‘Itaba ibn Usejda i njegov principijelan odnos prema protestima i negodovanju mekkanskih staraca, kao i odgovori na njihove proteste, jasan su pokazatelj odnosa islamske škole prema podršci stručnim, sposobnim i mladim osobama. Božiji poslanik je svojim ozbiljnim nastupom i otvorenom podrškom koju je pružao ‘Itabu ibn Usejdu želio sve svoje sljedbenike u svijetu upozoriti na jednu činjenicu – treba se riječju i djelom boriti protiv neznanja, besmislenog opredjeljivanja i slijepo pristrasnosti. Potrebno je u određenim razdobljima, kada to iziskuju prilike, odgovorne državne funkcije povjeriti sposobnim mladim ljudima i iskoristiti plodonosnu snagu mlađih generacija za opće dobro i korist države i naroda.

Vojni zapovjednik

Božiji poslanik je u zadnjim danima svoga života okupio muslimane za rat protiv snažnog Bizantijskog carstva. U toj velikoj vojsci okupili su se svi visoki vojni zapovjednici, svi velikani i prvaci muhadžira i ensarija, svi arapski prvaci i istaknute ličnosti, i kada je Božiji poslanik, s.a.v.a., izašao van grada da bi izvršio smotru i pregled muslimanske vojske, video je da su svi muslimanski prvaci spremni za put.

I nije ostao niko od muhadžira i ensarija, a da nije bio sakupljen (pozvan) za ovaj boj. Među njima su bili Ebu Bekr, Omer, Sa‘d ibn Ebi Vekas, Sa‘d ibn Zejd, Ebu Ubejde i Katade en-Nu‘man.¹⁷

¹⁶ Nasihu-t-tevarih, Halate-r-resul, s.a.v.a., str. 387.

¹⁷ Biharu-l-envar, sv. 6., str. 670.

Nema sumnje da je komanda nad ovakom velikom vojskom bila iznimno važan i odgovoran zadatak i Božiji poslanik je znao da ga treba povjeriti naj-sposobnijoj i najuvaženijoj ličnosti među muslimanima pa je pozvao Usame ibn Zejda, koji je imao osamnaest godina, da istupi te mu lično predao komandnu zastavu i odredio ga za komandanta vojske.

Pa ga je Božiji poslanik, s.a.v.a., postavio za zapovjednika, a njemu je tada bilo osamnaest godina.¹⁸

Ne kažemo da ovakvih događaja nije bilo u historiji ratovanja u svijetu, ali sigurno su bili veoma rijetki. Iako savremeni civilizirani svijet snažno podržava mlade generacije i razvijene zemlje pokušavaju da mnoge odgovorne državne položaje povjere mladim, teško je zamisliti da bi vlastodršci bilo koje evropske ili američke države bili spremni povjeriti glavnu komandu svoje nacionalne vojske jednom osamnaestogodišnjaku da je vodi u rat s najsnažnijom i najopremljenijom vojskom svijeta, a Poslanik islama je prije četrnaest stoljeća učinio upravo to: s ciljem pružanja podrške sposobnim i odgovornim mladim ljudima, povjerio je komandu najveće islamske vojske – koja je bila okupljena za rat protiv Bizantijskog carstva – jednom mladom, osamnaestogodišnjem komandantu po imenu Usame ibn Zejd.

Istaknute vojskovođe koje su u najtežim trenucima i najsudbonosnijim bitkama postavljali zastavu islama na vrhove najčvršćih neprijateljskih utvrda, hrabri i snažni vojnici koji su tokom mnogobrojnih godina iskušenja položili sve ispite hrabrosti i odvažnosti, arapski velikodostojnici i istaknute islamske ličnosti koje su u najtežim uvjetima pokazale svoje vrijednosti, sposobnosti i znanje, svi oni su se odjednom, shodno naredbi Božijeg poslanika, našli u situaciji da se polazeći u tako veliku bitku moraju pokoravati svim naredbama mладог vojskovođe. Možemo zamisliti kako im je to teško palo. Njihova prva reakcija na ovakav postupak Poslanika islama bilo je iznenadenje, zatim su se začuđeno i zabrinuto zgledali i odmah potom su neki od njih ispoljili svoje skriveno negodovanje.

Neki su govorili: Šta se to dogodi pa je mladić izabran za zapovjednika muhadžira koji su bili prethodnici u islamu, muhadžira koji su u uzdizanju istine i napretku islama podnijeli velike žrtve i bili prethodnici svih muslimana?

“Pa se Božiji poslanik veoma naljutio, istupio i popeo se na minber te nakon hvale i zahvale Bogu rekao: ‘O ljudi! Kakav je to govor nekih od vas koji je dopro do mene u vezi s odabirom Usame za zapovjednika? Vaše podrugljive primjedbe danas nisu ništa novo. I prije nekoliko godina, kada sam za zapovjednika odredio njegova oca (Zejd ibn Hariš) imali ste

¹⁸ *Usdu-l-gabe*, sv. 1., str. 64.

podrugljive komentare. Tako mi Allaha, jučer je njegov otac bio dostojan zapovjedništva, a danas je to njegov sin. Svi mu se morate pokoravati.”¹⁹

Ustrajnost Božijeg poslanika, s.a.v.a., na podršci sposobnim mladićima u učvršćivanju njihova položaja ostavila je snažnog utjecaja na razmišljanje svih muslimana. Oni koji su imali pogrešno mišljenje i predstave o mladima polahko su shvatali i uviđali svoje pogreške pa su izbrisali skučene plemenske predrasude iz svojih misli.

I Ebu Ejub je bio jedan od ashaba Božijeg poslanika i poznati i cijenjen ensarija. Bio je jedan od onih koji su ostali dosljedni i vjerni časnom islamu. Tokom svoga života učestvovao je u mnogim bitkama, rame uz rame s ostalim muslimanima i požrtvovano se borio za islam.

On je samo jednom prilikom odbio izvršiti svoju vojnu obavezu, i to upravo zbog toga što je vojsku predvodio jedan mlađi komandant, ali se godinama nakon toga kajao zbog toga. Uvijek kada bi to spomenuo, a bilo je to prilično često, osjećao bi veliku nelagodu i bol. Često bi sam sebi govorio: “Šta ja imam s tim ko je zapovjednik vojske? Zašto sam odbio naređenje mlađog zapovjednika!”

Ova tri historijska predanja i primjera koje smo naveli jasno nam svjedoče o vrijednosti koju mlađi naraštaji imaju u islamu i pažnji koja im se posvećuje. Savremeni svijet je tek nedavno došao do zaključka da je potrebno dio odgovornih položaja povjeriti mlađim ljudima, i u toj svojoj odluci nije pogriješio, a Poslanik islama je to – zato što je bio podržavan posebnom uputom i Božanskom objavom čime je bio sačuvan od svake mogućnosti da učini grešku – učinio prije četrnaest stoljeća kad je odgovorne unutarnje i vanjske položaje te vojne i državne pozicije tek osnovane islamske države povjerio mlađim osobama.

Naravno, potrebno je naglasiti da je temeljni uvjet za izbor mlađih na odgovorne funkcije njihova sposobnost i znanje i to je jasno uočljivo u riječima Božijeg poslanika, s.a.v.a. Mlađi ljudi koje je predvodnik islama odabirao i postavlja na odgovorne državne položaje doista su bili dostojni i sposobni u pogledu razuma, misli, inteligencije, vjere, znanja, morala, pronicljivosti i razboritosti, tj. u pogledu svih potrebnih osobina, i dorasli povjerenom im zadatku. Zato su pritužbe i žalbe arapskih prvaka i staraca i bile vezane isključivo za njihove godine, jer se nikad nije dogodilo da je neko rekao Poslaniku da su njegovi odabranici nesposobni, te da u pogledu razuma i inteligencije, vjere i morala, ili u pogledu drugih duhovnih vidova i osobina nisu podobni.

¹⁹ *Biharu-l-envar*, sv. 6., str. 670.

2. PREDAVANJE

Uzvišeni Allah u Svojoj knjizi je rekao:

فُلْ مَنْ حَرَمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ

Reci: "Ko je zabranio Allahove ukrase, koje je On za robore Svoje stvorio?"¹

Svježina mladosti

Prirodna ljepota, privlačna vedrina i svježina razdoblja mladosti samo su neke od omiljenih prednosti i bogatstava sposobnosti koje posjeduju mlađe generacije. Mladost ne nosi samo tjelesnu snagu i moć i ne čini samo da procvatu osjećaji i senzibilitet čovjeka, nego njena ljepota poput vrijednog i blistavog ukrasa poklanja onome koji je posjeduje sjaj koji ga u očima drugih ljudi čini omiljenim i voljenim. Vedrina i svježina mladosti jedan je od izraza prirodne ljepote i osobina koji je svojstven isključivo mlađim generacijama.

Čovjek kada ostari i orone ne gubi samo snagu i moć nego i očaravajući ljepotu mlađalačkog doba. Njegovo blistavo lice puno svježine postaje tamno i smežurano, a njegov uspravni stas se povija, dok svjetla i mehka koža postaje naborana i gruba, a njegovo mlađalačko veselje i radost pretvaraju se u depresiju, senilnost i odumiranje.

*Ona snaga mlađalačka, ono lice rajske –
O nerazumno tijelo moje, zašto si ih izgubilo?*

Savremeni svijet ne misli da je prednost i vrijednost mladosti isključivo u njegovoj tjelesnoj snazi, trudu, predanosti i istrajnosti u radu pa vrijednost mlađih generacija ne ograničava isključivo na industrijske, ekonomski, zemljoradničke i druge slične djelatnosti, nego s posebnom naklonošću promatra ljepote mlađalačkog doba i poklanja naročitu pažnju vedrini, krepkosti i svježini kao poetskom vidu mlađalačkih dana.

Pored sklonosti za oslanjanje na mlađalačku snagu, koja je prema učenjima različitih škola raznolika, stupa na snagu i novo mišljenje po kojem mladost posjeduje samo sebi svojstvene vrijednosti. Mladost je način življjenja

¹ *El-A'raf*, 32.

koja ima samo sebi svojstvenu i posebnu uzvišenost i ljepotu, koja ima izniman utjecaj i bitna je u procesu dalnjeg usavršavanja i napretka čovjeka. Sama mladost je vrijednost koja je u stanju duboko promijeniti način našeg pogleda na svijet i život.

Ovo posljednje otkriće vezano za adolescentno doba možda je važnije od svih drugih otkrića jer predstavlja spoznaju jednog važnog fenomena, kojemu se u društvu ne poklanja dužna pažnja i čije posljedice još uvijek nismo u stanju pretpostaviti. Uvertira za ovo otkriće započela je s dobom romantizma. Ovaj pokret bio je inovativan zato što je odražavao estetiku i filozofiju tek stasalih mladih ljudi.

Pobjeda koju je nosilo ovo otkriće, u stvari, bila je pobjeda lirike, senzibiliteta i pjesničkih zapažanja. To je bila pobjeda mladalačkih vrijednosti nad vrijednostima doba zrelosti, pobjeda osjećaja nad logikom, ideala nad razumom, dinamike i pokreta nad mrvilom i letargijom. Ono što je romantizam podario umjetnosti, to jest pjesništvu i slikarstvu, vrijeme želi učiniti i na polju politike i društva.²

Kod tek stasalih mladića i djevojaka tokom razdoblja adolescencije, u skladu s prirodnim tokom, pojavljuju se dvije poželjne i privlačne osobine: jedna je buđenje seksualnog poriva, a druga procvat mladalačke ljepote i svježine. Unatoč tome što je i sam seksualni poriv sasvim dovoljan kao izrazito aktivno činilac u privlačenju osoba suprotnog spola i očuvanju prirodnog obnavljanja ljudske vrste, Bog je ipak ovaj vatreći poriv i strast ukrasio ljepotom djevojaka i mladića, te na taj način stalnu želju jednih za drugim učinio još vatreñjom i strastvenijom.

Ljepota doba adolescencije nije svojstvena samo ljudskoj vrsti. Uzvišeni Bog je u svom sistemu stvaranja mnoge životinjske vrste obdario ovim odlikama i njihove požudne porive ukrasio ljepotom njihova tijela te na taj način još snažnije podržao njihovu seksualnu privlačnost, kao garant opstanka njihove vrste.

Neporeciva je činjenica da se pri samom kraju punoljetstva kod većine životinja, a posebno ptica, uočava jedna vrsta tjelesnog procvata, postizanja vrhunca u tjelesnoj ljepoti, u smislu da im glas i boja perja i krila postaju ljepši, snažniji i izražajniji.³

Sklonost čovjeka prema ljepoti jedna je od njegovih prirodnih žudnji. Osjećaj užitka i zadovoljstva pri posmatranju lijepih prizora duboko je ukorijenjen u samoj ljudskoj naravi. Prema tome, sve društvene klase, pa čak i primitivni i divlji narodi i plemena, posjeduju ovaj prirodni osjećaj. Svi

² Će midanam (*Bolug*), str. 124.

³ Isto, str. 114.

oni određene osobine smatraju lijepim i privlačnim i uzimaju ih za mjerilo ljepote i privlačnosti.

U Centralnoj Africi, mjerilo ljepote žene je njena debljina. Plemena u ovom dijelu Afrike imaju posebno mjesto gdje svoje djevojke debljaju. Kada neka djevojka dostigne godine punoljetstva, određeno vrijeme živi odvojeno, jede masnu hranu i slatkishe, redovno joj masiraju tijelo uljem kako bi mogli pokazati njenogojazno tijelo kada izade. Nakon ove ceremonije djevojka se udaje za muškarca koji se ponosi što posjeduje tako gojaznu i debelu ženu.

Pleme Buka ožiljke na licu i tijelu smatra primjerom za ljepotu. Kada vide ženu koja posjeduje ožiljke, za nju govore da je lijepa. Cijelo tijelo joj je puno ožiljaka. Pripovijeda se da je sluga kralja Kešen Šina govorio o supruzi britanskog ambasadora s mnogo podozrenja i mržnje, zato jer je prema njegovom mišljenju ova žena imala zube bijele poput psa, a boja tijela joj je bila svjetla poput boje cvijeta crvenog gomolja.⁴

Australski Aboridžini, poput pariških ljepotica, uvijek sa sobom nose određenu količinu žute, crvene i bijele boje kako bi s vremena na vrijeme popravili i uljepšali svoj izgled. Kada im ponestane crvene i bijele vode za uljepšavanje, kreću na opasan i dug put kako bi obnovili svoju kolekciju šminke. Domorodac se običnim danima zadovoljava s nekoliko tačkica boje koje stavlja na obraze, ramena i grudi. Međutim, na svetkovinama i slavljima osjećao bi se veoma neugodno ukoliko čitavo svoje tijelo ne bi prekrio bojom, slično osjećaju koji ima nag čovjek kod nas.⁵

Njegovanje i razvijanje osjećaja za ljepotu

Jasno je da oslanjanje isključivo na urođeni osjećaj za ljepotu nije dovoljan za upoznavanje svih ljepota te spoznaju prirodne ljepote i umjetnosti, nego je potrebno tu prirodnu snagu odgajati, razvijati i njegovati kako bi se ona u okrilju ispravnog odgoja i brige razvila i pojačala te kako bi čovjek bio u mogućnosti spoznati lijepa bića, onakva kakva ona jesu, i kako bi uživao u ljepoti i koristio se njome.

Sposobnost spoznaje ljepote, poput sposobnosti promišljanja i lijepog ponašanja ili moći govora i pisanja, skrivena je u dubinama ljudskih duša. Ispravan odgoj u stanju je ova umijeća i sposobnosti potaknuti i pretočiti ih iz mogućeg u stvarno. Ukoliko sposobnost spoznaje ljepote ne bude razvijana i odgajana, ukoliko taj tanani osjećaj ne bude ispravno usmjeravan i

⁴ Ravanšenasiye edžtemai, str. 137.

⁵ Will Durant: Historija civilizacije, sv. 1., str. 130.

odgajan, ostat će ugušen i ugašen, tako da nikada neće procvjetati u dubini duše onog koji ga posjeduje.

Spoznaja ljepote vezana je i za razvoj, odgoj i obrazovanje ljudskih osjećanja. Što se više bude radilo na podizanju nivoa obrazovanja i kulture jedne države i odgajanju osjećaja ljudi, to će članovi zajednice bolje razumijevati i spoznavati prirodne i vještačke ljepote te osjećati istančanost i prefinjenost lijepih bića i stvorenja.

Osjećaj za ljepotu se ne razvija sam od sebe. On postoji u nama kao mogućnost. U određenim vremenima i uvjetima ovaj osjećaj ostaje zarobljen i skriven. Ukoliko se zapostavi, čak i kod onih naroda koji su osjećaj za ljepotu u prošlosti razvili do savršenstva, on nestaje i gubi se.⁶

Ljepota može postojati i u prirodi, ali i u umjetničkim djelima koje je čovjek napravio svojim rukama. Međutim, da bi neko volio ljepotu ili shvatio šta je to prirodna ljepota, on mora manje ili više da se osposobi; drugim riječima, mora biti obrazovan i odgojen. Spoznaja vanjskog svijeta je sposobnost prepoznavanja, zato su i rekli: "Lik i slika svake stvari je, zavisno od stepena kulture ljudi, različita."⁷

U savremenom svijetu, među razvijenim nacijama, pitanju ljepote posvećuje se posebna pažnja. Sve društvene klase i kategorije ljudi izražavaju snažno zanimanje za nju i njihov osjećaj za ljepotu svakim danom je izraženiji i snažniji.

Ljudi žele da im svako mjesto i sve stvari izgledaju lijepo: da žive u lijepo uređenoj kući, da nose lijepu odjeću, da svakoga dana uljepšavaju i ukrašavaju lice i kosu, da sjede na udobnom i lijepom namještaju i voze lijep automobil, da im avlja i dnevni boravak budu ispunjeni raznobojnim cvijećem, žele da njihov trpezarijski sto, pa čak i pakovanja njihovih lijekova budu lijepa i sa stilom. Novac koji ljudi razvijenih zemalja danas troše na ljepotu i uljepšavanje, ako nije veći, nije ni manji od iznosa koji potroše za najnužnije životne namirnice.

Nema sumnje da su u svakoj državi napredak opće kulture i povećanje stepena spoznaje društva aktivni činioci i poticaj razvoja prefinjenog osjećaja prepoznavanja ljepote i kultiviranja osjećaja ljubavi prema lijepom, ali ne bismo trebali zaboraviti da su i prefinjeni ukus i iznimna osjećajnost i prefinjenost snažnih pisaca i učenih pjesnika odigrali veoma bitnu i značajnu ulogu u stvaranju osjećaja za ljepotu. Oni su bili ti koji su svojim istančanim opažanjima i ukusom izrazili ljepote prirode i spoznali svojim prefinjenim

⁶ *Ensane našenahte*, str. 128.

⁷ *Šenahte zibai*, str. 8.

osjećajima ono što obični promatrač ne primjeće, nakon čega su svoja zapažanja i zaključke pretočili u književne, prozne i poetske oblike, ili su ih oslikali na svojim slikarskim platnima i predstavili društvu. Na taj način oni su utjecali na oblikovanje i usmjeravanje osjećaja ljepote kod ljudi, čineći da i oni zajedno s njima učestvuju u njihovom osjećaju za ljepotu.

Naravno, primitivni narodi, djeca i osobe bez izgrađene kulture ushićuju se i raduju jarkim i razigranim zvukovima i bojama, međutim, oni obično ostaju ravnodušni pred ljepotom šume, veličanstvenošću drveta i ljepotom zalaska Sunca, ne pokazujući da takvi prizori na njih vrše bilo kakav utisak i utjecaj.

Zaljubljenost u prirodu i uživanje u njenim ljepotama postepeno su se razvijali i izgradili pod utjecajem književnih i umjetničkih djela pjesnika i slikara. Mnogi ljudi prije Jean-Jacquesa Rouseaoa nikada nisu čuli za ljepotu planina niti prije Risteala za ljepotu raštrkanih oblaka koje jutarnji povjetarac tjera pred sobom. Da, upravo pod njihovim utjecajem oko, uho i svijest ljudi su se oblikovali i razvili te postali sposobni da vide i prepoznaju na hiljade tanahnih očitovanja ljepote u svijetu oko sebe, koje prije nisu prepoznavali ni uočavali.

Islam i razvoj osjećaja za ljepotu

Sveta vjera islam, kao vjera koja posjeduje cjelovite i sveobuhvatne upute za uspjeh i sreću čovječanstva, posvećuje iznimnu pažnju ljepoti. On uporedo s razvojem svih iskonskih osjećaja i naklonosti čovjeka podupire i podstiče i razvoj osjećaja za ljepotu. Islam svoje sljedbenike potiče na korištenje prirodnih i vještačkih ljepota. Podstičući ljubav prema ljepoti, islam zadowoljava prirodnu potrebu i želju čovjeka i, između ostalog, budeći osjećaj za lijepim i ljepotom – što je samo po sebi očevidan pokazatelj savršenstva osjećaja i visokog stepena razvoja suptilnog sentimenta čovjeka – upućuje ljude na ispravne i sigurne puteve.

Islam nam govori o ljepoti neba i zvijezda, o ljepoti bića na zemlji, govorim o prirodnim i vještačkim ljepotama i u mnogim kur'anskim ajetima i vjerskim predajama ističe se pitanje ljepote i samouljepšavanja. Citirat ćemo u nastavku nekoliko ajeta i predaja na ovu temu.

وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَرَزَّيْنَا هَا لِلنَّاطِرِينَ

Mi smo na nebu sazviježđa stvorili i za one koji ih posmatraju ukrasili.⁸

⁸ El-Hidžr, 16.

وَلَقَدْ رَيَّا السَّمَاء الْتُّنِيَا بِمَصَابِيحَ

Mi smo vama najbliže nebo sjajnim zvijezdama ukrasili.⁹

أَفَلَمْ يَنْظُرُوا إِلَى السَّمَاء فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنَاهَا وَزَيَّنَاهَا

A zašto ne pogledaju nebo iznad sebe? – kako smo ga sazdrali i ukrasili.¹⁰

Časni Kur'an nam u ovih nekoliko navedenih ajeta govori o blistavim zvijezdama kao izrazu ljepote i navodi nam primjer očaravajuće ljepote azurnog neba. Ovi i drugi slični ajeti probudili su prefinjeni, iskonski osjećaj za lijepo kod muslimana i potakli u njima stvaranje i razvoj osjećaja za prepoznavanje ljepote.

*Sinoć kad vedrina mjesecova lica,
S očiju zaljubljenih san je odnosila.*

*Na trenutak ako zaspe oko zvijezde,
I oko će moje tada smiraj naći svoj.*

*Sve je vrijeme oko moje zurilo u zvijezdu,
Gledala je ona u me, a ja sam u nju.*

*Iza ovog plavetnog zastora Mjesec,
Blještav poput Sunca posta.*

إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لَّهَا

Sve što je na Zemlji Mi smo kao ukras njoj stvorili.¹¹

Zeleno drveće, krasno i raznobojno cvijeće, pjenušavi valovi mora, ptice divnih glasova i izgleda, tj. sve stvoreno diči se svojom ljepotom i predstavlja ukras zemaljske kugle.

Božiji poslanik, s.a.v.a., poslat je u sredinu koja nije posjedovala ni znanje ni kulturu. Njihova misao je bila na izuzetno niskom nivou. Oni su, kao i drugi zaostali narodi, manje-više bili svjesni ljepote bića, međutim, njihovi zakržljali i neprocvali osjećaji nisu bili u stanju shvatiti prefinjenu ljepotu nebeskih sazviježđa koju su razumijevali razumni i osjećajni narodi, niti su prepoznivali i shvatali izražaje ljepote divnih bića prirode, onakvih kakvi oni sami po sebi jesu.

Predislamski Arapi svojim uspavanim i ravnodušnim osjećajem nisu shvatali da zvijezde, velike i male, poput blistavih bisera ukrašavaju nebo ili

⁹ *El-Mulk*, 5.

¹⁰ *Kaf*, 6.

¹¹ *El-Kehf*, 7.

da zeleno drveće i raznobojno cvijeće uljepšava zemlju. Tome ih je podučio Časni Kur'an, budeći na taj način njihove uspavane osjećaje i obrazujući u njima osjećaj estetike.

Ljepota i prirodna ljepota čovjeka neke su od tema koje susrećemo u vjerskim predajama i kojima je posvećena dužna pažnja, a predvodnici islama i Božije evlike govorili su o vrijednosti ovog osjećaja.

Božiji poslanik Muhammed, s.a.v.a., je rekao: "Trebate se družiti s osobama ljupka lica i crnih očiju."¹²

Ali, a.s., je rekao: "Lijepo lice vjernika znak je naklonosti koju Bog ima prema njemu."¹³

Božiji poslanik, s.a.v.a., je rekao: "Tražite dobro kod osoba lijepa lica."¹⁴

Božiji poslanik, s.a.v.a., je rekao: "Najbolje žene moga ummeta su one čije je lice ljepe, a njihov vjenčani dar manji."

Ljepota lica jedan je od uzroka koji nekoga čine omiljenim u društву i tajna utjecaja na druge. Osobe istaknute ljepote zbog privlačnosti koju posjeduju gdje god da se pojave bivaju prihvaćene i omiljene kod ljudi.

*Gdje god krene ljepotica, za njom idu čast i poštovanje
Pa čak ako odbace je otac, majka i rođaci*

*Paunovo pero vidio sam međ stranicama svetih knjiga
Rekoh: ovaj tvoj položaj visoko je iznad onog što ti zaslužuješ*

*Reče: Šuti, svakom ko ljepotu posjeduje
Gdje god da se pojavi vrata su otvorena*

Ljepota i privlačan fizički izgled Božijeg poslanika Jusufa smatraju se odlikama kojima se isticao nad drugim ljudima. Muhammed, poslanik islama, posjedovao je, osim fizičke ljepote, još i iznimno snažnu privlačnost koja je očaravala svakog ko bi ga gledao i prodirala u najdublje dubine njegove ličnosti.

Prenosi se da je Božiji poslanik rekao: "Jusuf je bio ljepši, ali ja sam privlačniji (dopadljiviji)."¹⁵

¹² *Sefinetu-l-bihar*, str. 546.

¹³ *Gureru-l-hikem*, str. 379.

¹⁴ *Biharu-l-envar*, sv. 15., str. 26.

¹⁵ *Sefinetu-l-bihar*, str. 546.

Ali, a.s., imao je deset godina kada je Muhammedu, s.a.v.a., spuštena objava, a trideset i tri kada je Poslanik preselio na Ahiret. On je cijelo svoje mладалаčko doba i najgorljivije i najrevnije razdoblje svoga života proveo uz Božijeg poslanika i na putu uzdizanja istine.

Poslanik islama je sve vrijeme obraćao naročitu pažnju na sve fizičke i duhovne vrijednosti i osobine hazreti Alija, kao i na njegovo učenje i vjeru. Govoreći o fizičkoj ljepoti ove istaknute ličnosti i požrtvovanog mladića, Božiji poslanik je, jednoga dana kada je Ali, a.s., došao kod njega, rekao: "Pomislih da mi je došao pun mjesec."¹⁶

Kur'an i vjerske predaje vještačkim ljepotama i uljepšavanju, jednako kao i prirodnim ljepotama, poklanjaju naročitu pažnju. Islamski predvodnici i Božje evlje (bogougodnici) jasno su preporučivali muslimanima da se ne ustručavaju od korištenja tih blagodati. Oblaćiti prikladno i lijepo odijelo, prati zube, češljati i održavati kosu mazanjem eteričnim uljima, koristiti mirise i dezodoranse, tj. biti uredan i dotjeran na svakom mjestu i svakoj prilici, kada obavljamo molitvu, kada smo u društvu drugih ljudi, kada smo u džamiji ili u krugu porodice, sve su to pohvalna djela i dio svakodnevnog života muslimana.

فُلْ مَنْ حَرَمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادَهِ

Reci: "Ko je zabranio Allahove ukrase, koje je On za robe Svoje stvorio?"¹⁷

يَا بَنِي آدَمَ حُذُّوْ زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ

O sinovi Ademovi, lijepo se obucite kad hoćete da molitvu obavite!¹⁸

O sinovi Ademovi, kada krenete u džamiju da obavite namaz, lijepo se obucite, počešljajte kosu i namirišite se i u javnost istupajte elegantni i lijepog izgleda.

Hasan, sin Alija, a.s., oblačio je najbolju odjeću kada je klanjao namaz, pa su ga upitali: "O sine Božijeg poslanika, ti oblačiš najbolje odijelo kada klanjaš namaz?", a on je odgovorio: "Allah je lijep i voli ljepotu. Uljepšavam se (lijepo se oblačim) zbog svoga Gospodara, a On je rekao: O sinovi Ademovi, lijepo se obucite kad hoćete da molitvu obavite!"¹⁹

¹⁶ *Biharu-l-envar*, sv. 9., str. 450.

¹⁷ *El-A 'raf*, 32.

¹⁸ *El-A 'raf*, 31.

¹⁹ *El-A 'raf*, 31.

Prenosi se da je Imam Sadik, a.s., rekao: "Doista Allah voli ljepotu i uljepšavanje."²⁰

Također se prenosi da je jednom prilikom Imam Sadik, a.s., rekao: "Jednoga dana dođe neki čovjek kući Božijeg poslanika, s.a.v.a., i zatraži da ga Poslanik primi. Kada je Poslanik htio da izađe iz svoje sobe i ode pred tog čovjeka, umjesto ogledala, stao je ispred jedne velike kofe vode koja je bila u sobi. Uredio je i dotjerao kosu i lice. Aiša, koja ga je posmatrala, začudi se. Kada se Poslanik vratio nazad u sobu ona ga uputa: 'O Božiji poslaniče! Zašto si prije izlaska iz sobe stao pored kofe i dotjerao svoju kosu i lice?' Poslanik na to odgovori: 'O Aiša! Bog voli da se Njegov rob musliman spremi i uljepša kada odlazi da susretne svoga brata.'"²¹

Iz navedenih ajeta i predaja može se izvući zaključak da su islamski predvodnici izražavali snažno zanimanje i želju za razvoj i oplemenjivanje osjećaja za ljepotu, kao i za buđenje osjećaja za estetiku kod ljudi. Pored toga, možemo zaključiti da su uljepšavanje i elegancija ne samo društveno poželjni nego i Bogu draga djela i da se ta djela sa stanovišta vjere smatraju jednom vrstom ibadeta. Sljedbenici islama izvršavajući ovu naredbu stiču zadovoljstvo Uzvišenog Boga.

Mladalačka ljepota

Privlačna i poželjna ljepota jedan je od prirodnih ukrasa i ljepota koje se tokom mladosti ispoljavaju u svom zadivljujuće blistavom obliku i ova ljepota isključivo pripada mladima. Vatrenost i nemir, ljubav i nada, zanos i radost, svježina i elegancija, idealni tjelesni sklad, blistavo lice, divna kosa i slične osobine – sve su to stanja i odlike ljepote koje prate doba mladosti.

Svi narodi, i oni napredni i oni zaostali, shvataju snagu mladosti. Svima je jasno da su mladi snažniji i jači od starih. Međutim, poimanje ljepote mladosti nije moguće za svakog zato jer je raspoznavanje istančanih i prefijenih ljepota i prirode ostvarivo i dokučivo isključivo u okrilju razvijenih, oblikovanih i njegovanih osjećanja.

Narod koji ne posjeduje znanje i kulturu, koji nema ispravan odgoj i čiji osjećaj za lijepo nije doživio procvat i razvoj nije u mogućnosti da spozna prefinjene ljepote prirode, da pojmi ljepotu mladosti onakvom kakva ona to istinski jeste, niti ispravno razluči i prepozna tanahne ljepote doba mladosti.

²⁰ *Kafi*, sv. 6., str. 440.

²¹ *Mekarimu-l-ahlak*, str. 51.

To što današnji civilizirani svijet shvata umjetničke i pjesničke strane mladosti i njene blistave ljepote, svjetski mislioci i naučnici pišu o ljepotama mladosti, a spisatelji svojom istančanom vještinom i ukusom pišu o ljepotama mlađih generacija, tj. to što današnji civilizirani svijet gleda na mlade generacije pogledom punim istančanog osjećaja i estetskog doživljaja, proizvod je velikih promjena i kretanja koja su se dogodila u ljudskim ukusima i osjećanjima. Napredak i razvoj kulture i nauke bio je pokretač ovog dubokog i korjenitog preobražaja, buđenja osjećaja i razvoja smisla za estetiku i prepoznavanje lijepog.

Potrebno je napomenuti i to da se u mladima, s pristizanjem razdoblja mladosti i procvata očaravajuće ljepote, pojavljuje sklonost prema uljepšavanju, što je sasvim prirodna pojava. Oni tada jednostavno postaju zaljubljenici uljepšavanja i isticanja svojih ljepota. Drugim riječima, u doba mladosti prirodna ljepota i privlačnost se stapa i usklađuje s vještačkim dotjerivanjem i uljepšavanjem. S jedne strane, činioci adolescencije sami od sebe mladima daruju prirodnu svježinu i ljepotu, čineći ih lijepim i privlačnim, a s druge strane, u njima bude ljubav prema ukrašavanju i isticanju i čine ih privlačnim i zanimljivim.

Spona uljepšavanja i seksualnog nagona

Mladi su, prema mišljenju Ruddena, predvodnici ljepote. Oni estetske vrijednosti stavljaju na vrh liste svojih prioriteta. Ljubav i sklonost prema ljepoti kod nekih mlađih djevojaka prerasta u jednu vrstu idolopoklonstva prema tijelu i umjetnosti.

Nema sumnje da su strast za estetikom i davanje prednosti svemu što je lijepo čvrsto povezani s biološkim tjelesnim promjenama, posebno s budenjem seksualnog poriva.

Strast za draguljima, salonima ljepote i svim onim stvarima koje su u stanju privući pažnju drugih ljudi u suštini nije ništa drugo do pokušaj da se upotpuni djelo prirode koje se u svom punom sjaju i ljepoti, tenu kože, pogledu, tjelesnom obliku dječaka i djevojaka, pojavljuje koncem razdoblja adolescencije, ljepoti koja je neuporediva s prethodnim razdobljem i koja je kratkog vijeka.

Izlet u ljepotu i promatranje ljepote samo su neke od djelatnosti koje iznimno privlače mlađe ljude. Ljepota u njima potiče osjećaj zadovoljstva. Što se vrijednost užitka i zadovoljstva više oslanja na neku od njihovih ličnih osobina, to je jačina osjeta i spoznaje užitka snažnija.²²

²² Će midanam (*Bolug*), str. 114.

Djevojke i mladići vole jake i intenzivne mirise, kako bi kasnije mogli u toaletu igrati bitnu ulogu. Pod utjecajem tako jakih mirisa kosa i koža postaju razdražljive i osjetljive, ali miris im pruža i ugodan osjećaj. Sklad boja, ljepota oblika i slušanje muzike uzrokuju u njima ugodan osjećaj zadovoljstva.²³

Prirodna, iskonska žudnja mladih za samouljepšavanjem i samodotjerivanjem jedan je od poriva koji treba u potpunosti nadzirati te na pametan i izbalansiran način zadovoljiti daleko od bilo kakvog pretjerivanja. Islam je svojim insistiranjem na čistoći tijela, pranju zuba, mirisanju tijela, bojenju kose, korištenju eteričnih ulja za kosu, oblačenju lijepo odjeće i drugim sličnim radnjama usmjerio potrebu za uljepšavanjem i upravio je na ispravan put daleko od svake opasnosti, na taj način upotpunivši ljepotu i ljupkost mladih.

Božiji poslanik, s.a.v.a., je rekao: "Obojite kosu kanom jer će vam ona produžiti mladost i uvećati ljepotu."²⁴

Imam Sadik, a.s., je rekao: "Kada želiš kosu namazati uljem reci: Bože moj, tražim od tebe ljepotu i ukras."²⁵

Mladi uživaju u ljepoti

Imam Bakir, a.s., je rekao: "Hazreti Ali, a.s., u vrijeme svoga hilafeta, u pratinji roba po imenu Kamber otišao je na bazar gdje se prodaje odjeća. Pitao je trgovca: 'Imaš li dva odijela da mi prodaš?' Trgovac je rekao: 'Da, Zapovjedniče pravovjernih, imam robu koju želiš.' Kada je video da ga je prodavač prepoznao i oslovio sa Zapovjedniče pravovjernih on ne kupi odjeću od njega, već izađe na vrata i uputi se drugom trgovcu, koji je bio mlad, i kupi od njega dva odijela. Jedno je kupio za tri dirhema, a drugo za dva dirhema, a potom rekao Kamberu: 'Ti uzmi ovo od tri dirhema.'

Kamber reče: 'Preče je i dostojnije da ti obučeš ovo odijelo od tri dirhema, jer ti se penješ na minber i u hutbama obraćaš narodu pa zato i tvoje odijelo treba da bude bolje.'

Na to mu reče hazreti Ali: "Ti si mlad, pa kao i ostali mladići žudiš za ljepotom i ukrašavanjem. Osim toga, ja se stidim svoga Gospodara da nosim bolje odijelo od tebe, zato jer sam čuo od Božijeg poslanika da je,

²³ Će midanam (*Bolug*), str. 45.

²⁴ *Mekarimu-l-ahlak*, str. 43.

²⁵ Isto, 26.

govoreći o robovima, preporučivao: ‘Obucite im onu odjeću koju i sami odijevate i hranite ih onom hranom koju i sami jedete.’’²⁶

U ovom hadisu primjećujemo tri važne stvari.

Prvo: Vladari i oni koji imaju bilo kakvu vlast i funkciju ne smiju zloupotrebljavati svoj položaj prilikom obavljanja ličnih poslova i kupoprodaje. Ali, a.s., jasno je trgovcu dao do znanja da želi kupiti odjeću i da je on jedan obični građanin, po imenu Ali ibn Ebi Talib, a ne zapovjednik pravovjernih, prvi čovjek države. Nakon što ga je trgovac oslovio kao zapovjednika pravovjernih, on odbija kupiti odjeću kod njega.

Drugo: Robovi u časnoj vjeri islamu su toliko poštovani da je Božiji poslanik, s.a.v.a., izričito naredio da njihova odjeća i hrana budu jednaki odjeći koju nose njihovi vlasnici i hrani koju jedu njihovi gospodari.

Treće: Časne evlije i predvodnici u Islamu podupirali su osjećaj za lijepo i za estetiku kod mlađih ljudi u granicama koje osiguravaju dobrobit i svršishodnost. Zato je i hazreti Ali, a.s., Kamberu, svome mladom robu, dao bolju odjeću kako bi ga time obradovao i zadovoljio njegovu žudnju za lijepim.

Umjerenost u uljepšavanju

Nema sumnje, zadovoljavanje sklonosti i potrebe za lijepim i uljepšavanjem što je, kao što smo rekli, jedan ikonski prirodni prohtjev, potpomaže razvoj prefinjenosti i ukusa, kao i procvat osjećanja mlađih ljudi vodeći ih prema putu duhovnog uzdizanja i emocionalnog razvoja. Upravo u tom smislu časna vjera islam savjetuje i izričito potiče svoje sljedbenike na zadovoljavanje tih potreba. Međutim, mora se paziti da mlađi u tom pogledu ne pretjeraju i ne pređu granicu svršishodnosti.

Pretjerano ispoljavanje potrebe za estetskim i pretjerivanje u ukrašavanju i samodotjerivanju imaju negativne posljedice koje djevojke i mladiće mogu odvesti u pogrešnom smjeru i, u konačnici, biti uzrok njihove nesreće i propasti.

Pretjerivanje u uljepšavanju

Pretjerana posvećenost samouljepšavanju može uzrokovati duševne poremećaje i bolest kolebljivosti i sumnjičavosti. Pretjerano samouljepšavanje sa ciljem da se privuče pažnja drugih ljudi također može uzrokovati pojavu

²⁶ *Mustedrek*, sv. 1., str. 210.

nepoželjnih ljudskih osobina, kao što su licemjerstvo i samoljublje, što će ljudi učiniti omraženim i odbačenim u društvu. Pretjerana posvećenost uljepšavanju ljudi čini potpuno djetinjastim i nesposobnim za obavljanje korisnih životnih djela, tako da takvi ljudi život – koji je osnova sreće čovjeka, provedu na beskorisnom ili čak i štetnom putu.

Duhovna i moralna ljepota

Veoma značajna stvar koju bi svi, a posebno mladi, trebali imati na umu jeste to da ljepota čovjeka u očima islamskih predvodnika i bogougodnika nije isključivo u njegovoj prirodnoj ljepoti i vještačkom uljepšavanju, nego da su duhovna i moralna ljepota najvažniji stubovi ljepote čovjeka. Drugim riječima, potpunu i savršenu ljepotu čovjek će posjedovati onda kada njegovo tijelo i njegova duša, to jest i tjelesni i duhovni lik, budu lijepi.

Prirodna ljepota i vještačko uljepšavanje ukrašavaju vanjštinu čovjeka, ali znanje i lijep moral, kao najuzvišeniji i najsjajniji ukras koji pripada isključivo čovjeku, poklanjaju mu duhovnu ljepotu.

Iako izvanska, tjelesna ljepota i uljepšavanje čine čovjeka omiljenim i voljenim u očima ljudi, ipak je najbolja ona ljepota koja je dostoјna čovjeka kao uzvišenog bića, koja mu poklanja istinsko savršenstvo i istinsku veličinu, a to je ljepota znanja, lijepog morala i pohvalnih osobina ljudskog karaktera.

Ali, a.s., rekao je: "Prednost čovjeka je u njegovom razumu, a ljepota njegova je u njegovoj čestitosti."²⁷

Prenosi se da je Ali, a.s., također rekao: "Ukras znanja za čovjeka je ljepota koja se ne može skriti i rod kojemu se ne može napakostiti."²⁸

Imam Ebu Muhammed Askeri, a.s., je rekao: "Ljepota lica je ukras vanjskine čovjeka, a ljepota razuma je ljepota njegove nutrine."²⁹

U islamskim predajama, kao i u dovama, veoma se često riječ *ljepota* ponavlja u značenju svojstva Uzvišenog Boga. Božije evlike su dozivali Boga njegovim lijepim svojstvima.

Prenosi se da je Imam Sadik, a.s., rekao: "Zapovjednik pravovjernih (Ali, a.s.) je rekao: 'Bog je lijep i voli ljepotu, a voli i da vidi tragove svojih blagodati na svom robu.'"³⁰

²⁷ *Gureru-l-hikem*, str. 759.

²⁸ Isto, str. 54.

²⁹ *Biharu-l-envar*, sv. 1., str. 32.

³⁰ *Kafi*, sv. 6., str. 438.

Božija ljepota

Nema sumnje, ljepota Uzvišenog Boga nema značenje prirodne ili vještačke ljepote, nego se pod *Božjom ljepotom* misli na svojstva duhovne ljepote i savršenstva koja postoje u najsavršenijem i najpotpunijem obliku u božanskom Vječnom Biću. On posjeduje absolutnu dobrotu, absolutno savršenstvo i absolutnu ljepotu i po Svojoj biti On je čist od bilo kakvog nedostatka i manjkavosti. On zapravo nije ništa drugo do absolutno savršenstvo i apsolutna ljepota.

“Bože moj! Od tebe tražim i molim za dio ljepote Tvoje u njenoj punoj veličini, a svaka ljepota Tvoja je predivna. Bože moj! Molim te za ljepotu Tvoju u svoj njenoj punini.”³¹

Znanje, snaga, milost, blagost, velikodušnost, predanost ispunjenju obaveza, skrivanje tuđih mahana, prihvatanje izvinjenja, pomilovanje prestupnika i grješnika i pravda su svojstva koje je Uzvišeni Bog odabrao za Sebe. Ova lijepa svojstva temeljna su okosnica duhovne ljepote. Bog voli da se njegov rob okiti ovim pohvalnim svojstvima i duhovnim ljepotama.

Ljepota sa stajališta metafizike

Spoznaja ljepote s metafizičkog stanovišta jedna je od najtežih i najzamršenijih teorija koje postoje na ovu temu. Metafizika ili filozofija natprirodnog svijeta nauka je koja se bavi spoznajom apsolutnog bića, bića koje samo po sebi opстоji. Cilj ove nauke je da se uzdignemo iznad vanjskih obilježja stvari, koje spoznajemo putem osjetila ili putem svijesti, te spoznamo istinu. Metafizika nadilazi pojave koje su u svom međuodnosu i odnosu prema mišljenju čovjeka promjenjive i različite, i traga za apsolutnim, nepromjenjivim i neograničenim bićem. Stvari su lijepe onda kada prime udio i zrake od tog bića. Apsolutno i najsavršenije dobro je ona čista i nepatvorena ljepota.³²

Onaj ko je okitio sliku svoje duše ukrasom znanja i morala, onaj ko se ukrasio lijepim osobinama i ljudskim karakterom, posjeduje duhovnu ljepotu. On se ovim svojim djelom približio Bogu i učinio da bude voljen u očima Božijih stvorenja.

Bog pored unutarnje ljepote voli i pojavnu ljepotu. Bog voli vidjeti na svojim robovima blagodati koje im je poklonio i ljepote koje im je podario.

³¹ Jutarnja dova.

³² Šenahte zibai, str. 4.

Osoba koja posjeduje savršeno skladno tijelo i lijepo lice ne bi se trebala pokazivati u iskrivljenom i ružnom liku. Onaj ko posjeduje blagodat snage i zdravlja, neka se ne pretvara da je bolestan i nejak. Onaj ko je imućan neka ne oblači otrcana odijela, kako ona ne bi bila uzrok njegova poniženja u društvu. Ukratko, Bog voli da i vanjština i unutrašnjost ljudi budu lijepi, da duša čovjeka bude okićena ukrasom lijepih i pohvalnih svojstava, a tijelo njegovo da bude lijepo i ukrašeno vanjskim ukrasima i blagodatima koje mu je On podario.

Želja mladih za duhovnom ljepotom

Na svu sreću, žudnja za duhovnom ljepotom i pohvalnim ljudskim vrlinama tokom mladosti se sama po sebi javlja i budi u *batinu* (nutrini) mladih interes za duhovnu ljepotu, kao što se i ljubav prema uljepšavanju i dotjerivanju izgleda javlja i cvjeta u dubinama njihovih duša. Drugim riječima, mladi prirodnim slijedom stiču naklonost prema junaštvu, velikodušnosti, viteštvu i zanimanje za moralne vrline i ljudima svojstvene osobine. Mladi su u skladu sa svojom iskonskom prirodom zadivljeni istinoljubivošću, poštenjem, odañošću i ispunjavanjem obaveza i obećanja, dostojanstvom i ponosom, služenjem narodu, požrtvovanosti i drugim sličnim osobinama, dok preziru laž, nepoštenje, kršenje zavjeta, neispunjavanje obećanja i izdaju. Kada vide nepošteno ponašanje i govor drugih ljudi, to u njima rasplamsava bijes i srdžbu.

Iskusni i sposobni odgajatelji bi trebali spomenute činjenice imati na umu i iskoristiti ovo prirodno bogatstvo sposobnosti te u mladima potaknuti razvoj iskonske potrebe za pohvalnim ljudskim osobinama i karakterom. Odgajatelji trebaju snažiti želju i sklonost mladih prema čistom moralu i plemenitoj ljudskoj naravi kao izvorima duhovne ljepote, kako bi mlade generacije sutra izrasle u uspješne, sposobne i kompetentne ljude.

Etički ideal zavisi od estetskog ideala mладог čovjeka. Svaki odgajatelj i učitelj koji zanemari glas moralnih vrijednosti i ne iskoristi ovu snagu, krivac je i nesretnik.

Etičke vrijednosti mladih razlikuju se od vrijednosti starijih ljudi. Saradnja je prema njihovom mišljenju isto što i požrtvovanost. U njihovom poimanju stvari dobrota ima značenje sažaljenja, a suzdržljivost i strpljenje, koji su u mladalačkim godinama iznimno težak zadatak, pretvaraju se u izraz velikodušnosti i junačke ljudskosti.

Postoje i neke druge vrijednosti kojima mladi daju prednost, kao što su čast, sposobnost, umještost, efikasnost, bezuvjetno prijateljstvo i iskrenost, kao u legendama i bajkama o hrabrim junacima, hrabrost tolika da se

pretvara u požrtvovanost na putu ostvarenja i postizanja cilja kojem čovjek teži. Sve ove osobine pripremaju mladog čovjeka za procvat njegovih ličnih sposobnosti.³³

Islamski predvodnici tokom proteklih stoljeća u svojim govorima su isticali čistoću duše mlađih ljudi i njihove iskonske naklonosti prema moralnim i ljudskim principima i vrlinama, upozoravajući odgajatelje na nužnost i potrebu efikasnog iskorištavanja ovog velikog posjeda na putu ispravnog odgoja mlađih generacija.

U jednoj predaji Imam Sadik, a.s., ukazuje na dubinsku čistotu i ljubav prema vrlinama mlađe generacije i savjetujući Ebu Džafera Ahvela, koji je bio vjerski misionar i odgajatelj, govorio je o tome da duša mlađih brže prihvata dobro i brže usvaja ljudske osobine. To nam sve ukazuje na činjenicu da se u doba mlađosti budi želja za duhovnom ljepotom i moralnim vrlinama.

Prema kur'anskom tumačenju i islamskim prenesenim predajama, sinovi Jakuba, a.s., su učinili nepravdu svome bratu Jusufu, a.s., i prodali ga u roblje karavani koja je išla u Egipat. Nakon što su prošle mnoge godine, a Jusuf postao vladar Egipta, njegova braća saznali su za to. Postideni zbog nepravde koju su učinili Jusufu, zatražili su oprost od Jakuba i Jusufa, a.s., te im rekli:

قَالُوا يَا أَبَانَا اسْتَغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا إِنَّا كُنَّا حَاطِئِينَ □ قَالَ سَوْفَ أَسْتَغْفِرُ لَكُمْ رَبِّنَا

“O oče naš” – rekoše oni – “Zamoli da nam se grijesi oproste, mi smo, zaista zgrijesili.

“Zamolit īu Gospodara svoga da vam oprosti” – odgovorio on.³⁴

A pred Jusufom, a.s., rekoše:

قَالُوا تَالَّهُ لَقَدْ آتَيْتَ اللَّهَ عَلَيْنَا وَإِنْ كُنَّا لَحَاطِئِينَ □ قَالَ لَا تَثْرِيبَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ يَغْفِرُ اللَّهُ لَكُمْ وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ

“Allaha nam” – rekoše oni – “Allah te je nad nama uszvisio, mi smo doista zgrijesili.”

“Ja vas sada neću koriti” – reče – “Allah će vam oprostiti, od milostivih On je najmilostiviji!”³⁵

Mehkoća mlađih srca

Ismail ibn Fadl Hašemi jednom prilikom je upitao Imama Sadika, a.s., zašto je hazreti Jakub, a.s., odgodio oprost grijeha svojih sinova, a Jusuf, a.s.,

³³ Če midanam (Bolug), str. 117.

³⁴ Jusuf, 97–98.

³⁵ Jusuf, 91–92.

odmah oprostio svojoj grješnoj braći i zatražio od Boga, dž.š., da im i On oprosti grijeha.

Imam Sadik, a.s., je odgovorio: "Prvo, zato jer je srce mladića mekše i milostivije od srca starca, pa je zato Jusuf, a.s., pod utjecajem molbi svoje braće brzo prihvatio njihovo izvinjenje i molbu za oprost. Drugo, Jakubovi, a.s., sinovi počinili su nepravdu prema Jusufu, a.s., i Jusuf je bio taj koji je posjedovao pravo nad njima, pa je u skladu sa svojim pravom brzo i oprostio svojoj braći. No Jakub, a.s., je bio u situaciji da mu se traži oprost tuđeg haka, to jeste tuđeg prava, pa je zato sve odgodio do petka u osvit zore, kada je zatražio oprost za njih."³⁶

U ovom hadisu Imam Sadik, a.s., nam govori o blagosti i samilosti srca mladića te napominje da je duša mladih ljudi spremnija za oprost i prihvatanje ljudskih osjećaja.

Zadatak odgajatelja je da sačuvaju živim i aktivnim iskonske moralne naklonosti koje posjeduju mladi u svojoj prirodi i da osnaže njihovu ljubav prema duhovnim ljepotama. Oni trebaju ulagati napor i trud kako bi plamen žudnje za čistoćom i čestitošću ostao i dalje da plamti i kako se ne bi zgasnuo i na koncu bio ugašen pa se mladi udaljili s putanje pohvalnih ljudskih osobina.

Iskonski moralni poriv kod mladih trebamo shvatiti kao obznanu njihove spremnosti za prihvatanje čistote i dobrote. Međutim, ukoliko se mladi nađu u iskvarenoj i uprljanoj sredini i ukoliko budu pogrešno odgojeni, veoma brzo će potisnuti u zaborav svoju moralnu savjest i ljudske žudnje i usmjeriti se putem prljavštine, poročnosti i nemoralu.

Glas moralnih vrijednosti i vrlina ni u kom smislu ne bi trebalo prihvati kao da je ponašanje mladih pomiješano sa svetošću i bogobojaznošću, nego nam ono poručuje da mladi posjeduju izražajniji osjećaj za dobro. Oni, uporedo s time što su spremni za moralan život, također posjeduju i sposobnost za razvrat i nemoral.³⁷

Kao zaključak ove naše rasprave kažemo sljedeće: vedrina, sjaj i polet mladalačkog doba sami po sebi su uzvišeni izrazi prirodne ljepote. Očaravajući i privlačan sjaj mladalačkog doba daruje mladima ljepotu, čineći ih u očima ljudi voljenim i omiljenim. Kada se mladi šminkaju i ukrasima i kozmetičkom uljepšavaju svoju prirodnu ljepotu, kada uljepšavaju svoju kosu i kada oblače lijepa i elegantna odijela – njihova omiljenost, privlačnost i dražestnost se uvećava i postaje izražajnija i jača. Da, ljepota je tajna za omiljenost i tajna prodora i utjecaja na ljude.

³⁶ *Sefinetu-l-bihar (qalb)*, str. 446.

³⁷ *Će midanam (Bolug)*, str. 116.

Ipak, savršena i potpuna ljepota se postiže tek onog trenutka kada mladi, uporedo s posjedovanjem prirodne ljepote i ukrašavanja vanjskog izgleda, budu posjedovali i duhovne ljepote i pohvalne ljudske osobine. Tada će oni biti istinski voljeni i omiljeni u očima svih ljudi i svi će se prema njima ophoditi uz dužno uvažavanje i poštivanje.

Unutarnja ljepota i duhovna divota u očima ljudske zajednice znatno su vrjedniji od prirodne ljepote i vanjskog ukrašavanja čovjeka. U tom smislu, ukoliko neki lijep i elegantan mladić, koji posjeduje sve elemente prirodne ljepote i umjetnog ukrašavanja, ne bi posjedovao duhovnu ljepotu i ukoliko bi bio izdajnik i zločinac, narod se ne bi osvrtao na ljepotu njegova vanjskog izgleda i promatrao bi ga očima punih podozrenja i mržnje. Zbog njegove poganosti i razvrata ljudi bi ga odbacili i otjerali od sebe.

Veliki cilj cijenjenih islamskih predvodnika društva u odgoju mlađih generacija jest to da ih u cvatu njihove mladosti i ljepote oplemene duhovnim ljepotama i odgoje ih na temeljima moralnih ljudskih vrlina, kako bi još u doba mladosti u sebi izgradili temelj i oslonac za cjeloživotnu sreću.

Da bi mlađi što bolje shvatili vrijednost duhovne ljepote i duhovnih vrlina i kako bi još u mladosti osigurali za sebe vječnu sreću i okitili se ukrasom plemenitih moralnih osobina, navest ćemo jedan jednostavan, svima razumljiv primjer.

Raznovrsno cvijeće svojim šarenim bojama i prirodnom ljepotom očarava i estete i obične ljude. Cvjećar im odvaja stabljike i kombinirajući više vrsta cvijeća pravi buket koji steže šarenim trakama. Ovom dekoracijom on upotpunjuje i uljepšava prirodnu ljepotu cvijeća. Nakon toga, buket cvijeća ukrašen trakama stavlja u predivnu vazu. Poklonici ljepote kupuju taj buket cvijeća za značajnu sumu novca, potom ga postavljaju na sto u svom dnevnom boravku ili trpezariji kako bi uživali u njegovoj prirodnoj ljepoti i umjetnoj dekoraciji. Cvijet koji nema ni ugodan ni neugodan miris, nego je samo lijep, ljudi će voljeti zbog njegove ljepote. Zaljubljenici u lijepo će ga kupovati kako bi uživali promatrujući njegovu ljepotu.

Međutim, predivni cvijet koji uz svoju prirodnu ljepotu i vještačko ukrašavanje bude posjedovao i divan miris, bit će u očima ljudi znatno omiljeniji i ljudi će prema njemu iskazivati više zanimanja i ljubavi, zato što, s jedne strane, ljepota njegova izgleda očaravajuće privlači njihove oči, a s druge strane, njihovo čulo mirisa će se koristiti njegovim prijatnim mirisom. Ukoliko neki lijepi cvijet bude imao neugodan miris koji zaudara i ukoliko udisanje smrada koji on širi u prostoru oko sebe bude izazvalo osjećaj glavobolje i mučnine, on nikada neće biti omiljen i cijenjen. Ljudi će bježati od takvog cvijeta i sklanjati svoje poglede od njegove ljepote. I pored njegove pojavnje ljepote, niko neće poželjeti da takav smrdljiv cvijet bude u njegovom

dnevnom boravku ili za trpezarijskim stolom, niti će biti spreman staviti svoje zdravlje i ugodnost u opasnost zarad promatranja ljepote i svježine toga cvijeta.

Mladi su u vrtu čovječanstva poput tek procvalih divnih cvjetova, koji su zbog svoje svježine i prirodne ljepote omiljeni i dragi ljudima koji poznaju ljepotu. Ukrasi, šminka, uredna, počešljana i mirisna kosa, elegantna odjeća, tj. svi vanjski ukrasi su poput raznobojnih i lijepih vrpci koje se koriste za aranžiranje cvijeća, čija je osnovna svrha da uljepšaju i dodatno istaknu ljepotu mladih ljudi i na taj način ih učine još omiljenijim i voljenijim. Dobra ili loša svojstva, pohvalna ili pokuđena narav za mlade su poput ugodnog ili neugodnog mirisa cvijeća.

Mladić koji posjeduje pohvalne moralne osobine i karakterne crte, mladić čistog i plemenitog srca ispunjenog vjerom, istinoljubiv i pošten, uslužan i požrtvovan, povjerljiv i dobromjeran, tj. mladić koji posjeduje pohvalna svojstva, u društvu će biti izuzetno omiljen i voljen jer posjeduje i vanjsku i duhovnu ljepotu. On je poput buketa mirisnog cvijeća koji, pored prirodne svježine i ljepote, posjeduje i ugodan i privlačan miris. Ovaj voljeni cvijet ide iz ruke u ruku, svi koji ga dotaknu uživaju gledajući njegove ljepote i mirišući njegov ugodan miris, svi ulažu trud u njegovo njegovanje i čuvanje i izražavaju svoju ljubav i pažnju prema njemu.

Neki mladi ljudi ne posjeduju pohvalne moralne i ljudske osobine, ali nisu uprljali svoje biće pokuđenim osobinama i moralnim prljavštinama. Oni ne služe dobrobiti društva, ali ne čine ni kriminalna djela; ne čine dobro ljudima, ali im ne zadaju ni glavobolje; ne mogu pomiriti dva povrijeđena čovjeka, ali ne siju ni smutnju i ne šire razvrat; ne pomažu nemoćnima, ali im ne nanose ni štetu i ne vrijedaju ih; ne pomažu ljudima kojima je učinjena nepravda, ali ne pomažu ni onima koji čine zlo i nepravdu; ne prihvataju ruku onih koji su posrnuli, ali im također ne zadaju podlo ni udarac. Ukratko, ako već ne posjeduju plemenite ljudske osobine, onda se bar nisu uprljali niskim, nemoralnim i pokuđenim osobinama.

Ova skupina mladih ljudi, također je, do određene mjere, omiljena u društvu, zato jer ljudima ne nanose nikakvu štetu i bol, i društvo je u pogledu njih sigurno. Oni su poput lijepog i svježeg cvijeća koje nema ugodan miris, ali bar ne posjeduje onaj ogavni i uznemirujući miris koji uzrokuje nelagodu i smetu ljudima.

Mladić koji je svoje biće uprljao nemoralnim, niskim osobinama i razvratnim moralom omražen je i nepoželjan u društvu. Narod je vječito u nedaćama zbog njegovog nepriličnog, ružnog govora i ponašanja. Koliko god bio lijep i trudio se uljepšati svoju kosu i lice te obući lijepo odijelo, on će i dalje biti omražen i odbojan, a ljudima će biti mrsko da ga vide i susretu.

Ljepota mladosti, ukrašavanje i samouljepšavanje nisu u stanju nadoknaditi njegove duhovne nedostatke. Vanjska ljepota nikada neće biti u stanju zaođenuti i prekriti duhovnu ružnoću i pretvoriti čovjeka u nekog ko će biti voljen kod ljudi.

On je poput lijepog cvijeta zbog čijeg neugodnog i zaudarajućeg smrada ljudima dolazi muka i razbolijevaju se. Smrdljivi cvijet – koliko god bio lijep – nikada neće postati omiljen i voljen i niko neće biti spremam držati takav cvijet u svojoj kući i sjediti pored njega.

Ukoliko lijep i elegantan mladić počini neki zločin i neljudsko djelo – ako bi, naprimjer, bez grižnje savjesti svirepo ubio nedužno dijete – bijes i mržnja svih članova društvene zajednice bili bi usmjereni prema njemu. Kada ga ugledaju ili mu vide sliku u novinama, ljudi ne samo da se ne bi veselili gledanju njegove ljepote i skladu i eleganciji njegovog tijela i odjeće nego bi i sami pogled na njega uzrokovao u njima bijes i mržnju. Ako bi kojim slučajem bio nadohvat ruke narodu, bio bi žestoko premlaćen i povrijeđen, zato jer su ogavnost počinjenog zločina i moralna izopačenost toliko nakaradni i odvratni da prirodna ljepota i vanjski izgled pored njih nemaju nikakvu vrijednost ni cijenu.

Da bi se mlade generacije okitile plemenitim moralnim osobinama i stekle duhovnu ljepotu, da bi se omladina sačuvala od sunovrata u nemoral i iskvarenost i da zbog toga na kraju ne bi bili odbačeni od društva, odgajatelji, ali i oni sami, moraju neprestano imati na umu svoje obaveze.

Mladi moraju sami sebe upoznati i imati na umu da je doba djetinjstva prohujalo te da se oni sada nalaze u životnom razdoblju u kojem posjeduju samosvojnost i ličnu odgovornost. Trebaju znati da se najveći dio njihove sreće i nesreće sada nalazi u njihovim rukama.

Upravo sami mladi mogu ispravnim naučnim i praktičnim djelovanjem i obazrivošću, uz neprestano zalaganje na putu sticanja moralnih osobina i njihove praktične primjene, pripremiti sebi teren za vječnu sreću i okititi se plemenitim duhovnim ljepotama kao izvorom svoje društvene omiljenosti.

Mladi sami svojim ponašanjem i učešćem u pijankama, druženjem s perverznim i iskvarenim ljudima pripremaju sebi teren za propast i nesreću i sami sebe bacaju u sunovrat nemoralu i iskvarenosti, koji uzrokuje ozloglašenost i omraženost u društvu.

Očevi, majke i odgajatelji moraju neprestano imati u vidu osjetljivu i razdražljivu narav mladih i prema njima se odnositi uz puno uvažavanje i poštivanje. Trebaju imati na umu da su neuvažavanje mladih i ponižavanje njihove ličnosti osnovni uzroci agresivnosti, neposlušnosti i buntovništva mladih generacija. Očevi i majke koji ne vode brigu o osjećajima svoje djece i svojim žestokim riječima i grubim ponašanjem nanose teške povrede

njihovoj ličnosti trebaju znati da će takvo ponašanje odvesti njihovu djecu u sunovrat nemoralu i osvetoljubivosti i u njihovim glavama stvoriti sumanute ideje ili čak pomisao na činjenje kriminalnih zlodjela.

Božiji poslanik Muhammed, s.a.v.a., je rekao: “O Ali! Prokleo je Allah one roditelje koji su svojim ponašanjem prouzrokovali neposlušnost svoje djece (a time i svoje nezadovoljstvo.)”³⁸

Sretni su oni mladi koji se uz brigu i pažnju svojih odgovornih i svjesnih očeva i majki u okrilju ispravnog odgoja svojih odgajatelja, kao i predan i uporan vlastiti trud, okite plemenitim moralnim vrlinama i ljudskim osobinama pa se, pored posjedovanja mladalačke ljepote i vanjskih ukrasa, također, u dovoljnoj mjeri oplemene i duhovnim ljepotama. Takvi mladi ljudi bit će poštovani i uvažavani u društvu i poput divnih i mirisnih cvjetova bit će voljeni i svima dragi, a iznad svega toga, Uzvišeni Bog će biti zadovoljan njima zbog njihove čednosti, čistote i moralnih osobina.

³⁸ *Vesail*, sv. 5., str. 115.

3. PREDAVANJE

Uzvišeni Allah u Svojoj knjizi kaže:

أَوْلَمْ نُعَمِّرْكُمْ مَا يَتَدَكَّرُ فِيهِ مَنْ تَدَكَّرَ

*A zar vas nismo ostavili da živite dovoljno dugo da bi onaj koji je trebalo da razmisli imao vremena da razmisli?*¹

Skrivena umijeća i korištenje prilike

Doba mladosti predstavlja vrijednu priliku koja je pružena čovjeku u njegovom životu. Mladost je središte snage i moći i izraz ljepote i ljupkosti, puna je zanosa i radosti, ispunjena ljubavlju i nadom.

Umijeća i sposobnosti koje su skrivene u tijelu i duši mladih i odgovarajući uvjeti koji postoje u dubini njihova bića, ukoliko se pravilno iskoriste, mogu biti temelj za izgradnju sreće mladih generacija tokom cijelog njihovog života.

Roditelji koji su zainteresirani za sreću i uspjeh svoje mlađe djece, kao i mlađi koji priželjkuju uspjeh i pobjedu u životu, moraju u svakom pogledu izvući korist iz ove vrijedne prilike i na najbolji mogući način iskoristiti njene pogodnosti.

Stoga su cijenjeni islamski predvodnici, s ciljem pojašnjavanja vrijednosti mladosti i osiguravanja sreće mlađih generacija, u govorima i obraćanjima podsjećali su svoje sljedbenike na nužnost iskorištavanja vrijedne prilike koja im se pruža u mladosti.

Božiji poslanik, a.s., je obraćajući se Ebu Zerru Gafariju rekao: “O Ebu Zerre! Iskoristi pet stvari prije drugih pet: svoju mladost prije starosti, svoje zdravlje prije bolesti, svoje bogatstvo prije siromaštva, svoje slobodno vrijeme prije nego što budeš okupiran (poslovima), svoj život prije smrti.”²

Ali, a.s., je rekao: “Iskoristi svoju mladost prije starosti i zdravlje prije bolesti.”³

¹ *Fatir*, 37.

² *Biharu-l-envar*, sv. 17., str. 23.

³ *Gureru-l-hikem*, str. 340.

Imam Sadik, a.s., prenoseći od svojih očeva, o tumačenju kur'anskog ajeta: ...*A ne zaboravi ni svoj udio na ovom svijetu...* rekao je: "Ne zaboravi svoje zdravlje, snagu, slobodno vrijeme, mladost, radost i svoj imetak i posredstvom njih traži Ahiret." (Budi svjestan da je sve to velika vrijednost koju moraš iskoristiti radi vlastitog duhovnog uzdizanja i uspjeha na Budućem svijetu.)⁴

U ova tri hadisa posebna pažnja je posvećena vrijednoj prilici mladosti. Njena vrijednost u odnosu na starost je naznačena kao vrijednost zdravlja u poređenju s danima bolesti.

*O mladiću! Vrijednost dana mладалаčких znaj,
Čistu vrijednost svog života za badava ne daj!*

Prilika znači dolazak razdoblja koje u sebi sadržava sve potrebne preduvjete za postizanje cilja, a korištenje prilike znači ulaganje truda i nastojanje na putu ispravnog iskorištavanja tog trenutka i tih pogodnih uvjeta. Na Ovome svijetu ni jedno stvorenenje ne postoji bez zakona i proračuna, i nijedan rezultat i dostignuće se ne postiže bez truda i nastojanja na putu korištenja postojećih prilika.

Osjećaj odgovornosti

وَأَن لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى

...I da je čovjekovo samo ono što sam uradi.⁵

Imam Sadik, a.s., je rekao: "Teret svoje odgovornosti ponesi na plećima svojim, ako to ne učiniš, drugi neće ponijeti tvoju odgovornost."⁶

Zemljoradnik mora iskoristiti pogodnu priliku, vodu, vrijeme, zemljište, potom trudom i zalaganjem uzorati, posijati, starati se o usjevu i ispravno obaviti svoju dužnost kako bi ubrao plodove. Učenik mora iskoristiti pogodnu priliku i uvjete: knjigu, školu, učitelja, sigurnu sredinu i svoje zdravlje, s punom ozbiljnošću pristupiti sticanju znanja, vježbama i učenju kako bi postigao određene naučne stepene. I bolesnik mora iskoristiti svoju priliku, odnosno ljekare, lijekove, medicinsko osoblje, bolnice, a zatim se svojim

⁴ Džaserijat, str. 176.

⁵ En-Nedžm, 39.

⁶ Kafi, sv. 2., str. 454.

vlastitim zalaganjem, odmaranjem i sustezanjem od onoga što mu je zabranjeno te uzimanjem korisnih lijekova konačno izlječiti. Oni koju su zalučali i koji imaju loše ponašanje moraju iskoristiti postojanje božanskog učenja i vjerskih predvodnika, postojanje svoga razuma i inteligencije, te se vlastitim trudom i zalaganjem u izvršavanju vjerskih i moralnih obaveza uvrstiti u red čistih i dobrih ljudi, na taj način stvarajući sve neophodne uvjete za vlastitu sreću i uspjeh u životu.

Ukratko, iskorištavanje prikladne prilike i pogodnih uvjeta temeljni je stub uspjeha i pobjede čovjeka na svim stranama njegovog materijalnog i duhovnog djelovanja. Najrazumniji su oni ljudi koji koriste prilike i ni jednu ne ispuštaju iz ruku uzalud.

Božiji poslanik, s.a.v.a., je rekao: "Tokom života od vašeg Gospodara pristižu vam proljetni povjetarci (životne prilike). Pa izložite se tim povjetarcima. (Potrudite se da iskoristite te prilike)"⁷

Nažalost, prilike koje se javljaju na životnom putu čovjeka u svim materijalnim i duhovnim djelokruzima nestalne su i kratkotrajne. Moguće je da čovjek i najmanjim nemarom i nesmotrenošću izgubi najveću priliku svoga života. U takvoj situaciji njemu ne preostaje ništa osim poraza i kajanja. Zbog toga su cijenjeni islamski predvodnici u svojim odgojnim planovima i uputama posebnu pažnju posvećivali podsjećanju svojih sljedbenika na opasnost od gubljenja prilika.

Prenosi se da je Božiji poslanik, s.a.v.a., rekao: "Onaj kome se otvore vrata dobra (kome se ukaže dobra prilika), neka to iskoristi, zato jer ne zna kada će mu se ta vrata zatvoriti."⁸

Ali, a.s., je rekao: "Prilika poput oblaka prolazi (obzorjem života). Iskoristite dobre prilike (kada nađu kroz obzorje vašeg života)."⁹

Prenosi se da je Ali, a.s., također rekao: "Prilika veoma brzo promiče i sporo se vraća."¹⁰

Prenosilac predaje je upitao Imama Hadija, a.s., o značenju riječi *razboritost*, pa mu je ovaj odgovorio: "Razboritost je da iskoristiš dobru priliku i da pohitaš što više možeš u njenom provođenju (u djelu)."¹¹

⁷ *El-Mehadždžetu-l-bejda'*, sv. 5., str. 15.

⁸ *Mustedrek*, sv. 2., str. 350.

⁹ *Nehdžu-l-belaga*, Fejz, str. 1086.

¹⁰ *Biharu-l-envar*, sv. 75., str. 113.

¹¹ *Mustedrek*, sv. 2., str. 350.

Prilike koje pruža mladost

Doba mladosti je najbolja prilika koja omogućuje čovjeku da postigne sjajan uspjeh u životu. U tijelu i duši mlađih, prirodno, postoji bogatstvo koje – ukoliko se ispravno bude koristilo, može biti izvor sreće i blaženstva čovjeka sve do kraja njegova života.

Tjelesna snaga mlađih, razvoj tijela u svakom pogledu, čvrst skelet, snažna muskulatura i čelični živci, tj. skup svih tjelesnih moći mlađe generacije najbolje su i najučinkovitije sredstvo za rad i djelovanje. Mlađi su se u stanju u životnoj borbi uhvatiti ukoštač s najtežim poslovima i svojom mlađalačkom snagom savladati sve teškoće.

Prema stanovištu časnog Poslanika islama, s.a.v.a., snaga i čvrstina tijela je jedna od grana ljudske sreće i, na svu sreću, ova blagodat je darovana mlađima.

Božiji poslanik, s.a.v.a., je rekao: “Sretan je i radostan onaj čovjek koji vjeruju, kojemu su prihodi dovoljni i koji posjeduje snažno tijelo.”¹²

Duhovna snaga mlađih, ljubav, nada, gorljivost i nemir snažno se bude i ispoljavaju u doba mlađosti. Istovremeno s rastom i razvojem tijela i udova, u dubinama duše mlađih ljudi bude se topla osjećanja, kao temeljni izvor većine ljudskih pokreta, koji s gorljivošću i strašću mlađe tjeraju na uporno i neumorno djelovanje, što je samo po sebi još jedno veliko bogatstvo koje mlađi stiču u doba mlađalaštva.

Prirodna stanja mlađih

Kada se u našem prisustvu govori o adolescenciji, istog trenutka na um nam pada brzi tjelesni razvoj i unutrašnje promjene koje tjelesnu konstituciju mlađih čine sposobnom za djela i napore svojstvene dobu zrelosti i to je prva etapa na putu istraživanja adolescencije. Međutim, u isto vrijeme, kao suprotnost ovome, otvara se pred nama jedno novo obzorje – pod utjecajem buđenja strasti, gorljivosti i ljubavi u ovim godinama mlađi postaju razdražljiviji i osjetljiviji i, čak i kod ličnosti energične i ozbiljne naravi, sve njihove psihičke djelatnosti stavljene su pod kontrolu osjećaja. Prema tome, istovremeno s naglim razvojem tijela, događa se i nagli razvoj srca.

Približavanje ova dva toka jedno drugom ne dešava se slučajno, naprotiv, njihova bliskost jedan je od dokaza snažne povezanosti psihičkog i tjelesnog života, a što se očituje u svakom od razdoblja postojanja.¹³

¹² *Biharu-l-envar*, sv. 15., str. 236.

¹³ *Će midanam (Bolug)*, str. 22.

Ukoliko mladi obrate pažnju na prirodna stanja i budu svjesni Božijih darova, ako smognu snage da u okrilju zalaganja i rada iskoriste bogatstvo koje se nalaze u njihovom tijelu i duši, i budu ga koristili na putu osiguranja materijalne i duhovne sreće, tada se može reći da su uspjeli iskoristiti jedinstvenu priliku svoje mladosti i njene pogodne uvjete.

Božiji poslanik, s.a.v.a., je rekao: “Čovjek vjernik treba iskoristiti svoju snagu u svoju korist, svoj Dunjaluk za svoj Ahiret, svoju mladost prije pristizanja starosti i svoj život prije smrti.”¹⁴

Prenosi se da je Poslanik, s.a.v.a., također rekao: “Doista se svake noći spušta jedan Božiji melek koji potom doziva: ‘O mladi dvadesetogodišnjaci, trudite se i zalažite (na putu ostvarenja vlastite sreće i uspjeha)’”¹⁵

Lična odgovornost mlađih

Doba mladosti je vrijeme lične obaveze i odgovornosti, doba buđenja i osvješćenja, trenutak rada i djelovanja. Onaj ko tokom mladosti ne razmišlja o svojoj sreći i ne načini korake na putu vlastite materijalne i duhovne sreće i uspjeha, mladić koji olahko, neozbiljno i za badava bude propustio te najbolje dane svog života i ne bude znao cijeniti tu jedinstvenu priliku, doista zaslužuje prijekor i kaznu.

Prenosi se od Imama Sadika, a.s., da je, u vezi s tumačenjem ajeta: *A zar vas nismo ostavili da živite dovoljno dugo da bi onaj koji je trebalo da razmisli imao vremena da razmisli*, rekao da se kritika sadržana u ovom ajetu odnosi na mlađe koji su napunili osamnaest godina, a ne koriste priliku koju im pruža mladost.¹⁶

Nažlost, mnogi su mlađi u svim razvijenim zemljama i u zemljama u razvoju, uslijed pogrešnog odgoja koji im pružaju njihovi očevi, majke i odgajatelji, kao i zbog društvene moralne izopačenosti, skrenuli s Pravog puta i okrenuli leđa svim moralnim i ljudskim obrascima ponašanja. Pesimistični prema svemu i svakome, oni u svojim glavama gaje misli o pobuni i neposlušnosti. Oni su tokom mladosti, tih gorljivošću i strastima preplavljenih dana, ispunjeni apatijom i pesimizmom. Niti ih zanima učenje, niti su optimističnu kada je u pitanju njihova vlastita sreća. Većina ih se privikla na štetne navike. Trate vrijednu priliku mlađosti u neznanju i slijedeću strasti.

¹⁴ *Vesail*, sv. 4., str. 30.

¹⁵ *Mustedrek*, sv. 2., str. 353.

¹⁶ *Tefsir Burhan*, str. 882.

Prema svjedočanstvu zvaničnih statistika, kao i pisanjima istaknutih autora, ova skupina zastranjelih i grijesima okaljanih mladih u velikim zemljama današnjice izvor je velikih teškoća i nedaća, te uzrokuje nesreću, kako za sebe, tako i za druge. Pedagozi i psiholozi ulažu veliki trud i napor nadajući se da će teorijskim i praktičnim koracima izlječiti te nesretne bolesnike i da će pronaći recept za rješenje njihovih problema.

Moralna otuđenost mladih našeg vremena dostigla je svoj vrhunac. Bol mladih je dubok i ozbiljan. Kako se boriti protiv ove pošasti? Kako i na koji način da izbavimo mlade iz fatalne izolacije u koju su upali i ponovno ih vratimo u život? Institut za društvena istraživanja i pitanja mladih prije izvjesnog vremena uputio je alarmantno upozorenje francuskoj vladu da je više od 60 posto mladih zbog nemara i neodgovornosti upravitelja škola i društva izgubilo želju za životom, tako da bezvoljno pristupaju svakom poslu, što će rezultirati strašnim posljedicama po cijelo društvo.

Većina mladih ne prihvata starije i stalno se bune protiv prošlih običaja i tradicije. Prema statističkim podacima, krivulja koja pokazuje broj ovisnika o drogama, alkoholu i cigaretama pokazuje streljoviti rast ovih pošasti među mladim ljudima. Broj osoba koje krše moralne vrijednosti i norme je u porastu. U Americi, prema statističkim podacima, oko 45 posto mladih ne prihvata stare običaje, a 55 posto preostalih mladih vjeruje u neke nove i nerealne stvari. U Njemačkoj, precizni statistički podaci govore o izraženoj mržnji i netrpeljivosti mladih prema odraslima.¹⁷

Potrebno je reći da se korištenje prilike mladosti ili njeni upropoštavanje i gubljenje odražava na cijelokupan ljudski život time što pozitivne ili negativne rezultate čovjek osjeća do kraja svoga života jer se stubovi temeljci sreće i uspjeha, kao i nesreće i neuspjeha svakog čovjeka grade upravo u doba njegove mladosti.

Prilika zvana pubertet

Razdoblje adolescencije ima temeljni značaj u čovjekovom životu. Istraživanja ovog razdoblja vršena na temeljima naučne metodologije različitih naučnih disciplina kao što su biologija, psihologija i sociologija, dokazuju da je ovo razdoblje života u pogledu mogućnosti veoma sadržajno i bogato, mnogo više nego što se pretpostavlja. U ovom dobu je, uz određene djelatnosti, moguće pripremiti uvod za doba zrelosti. To je doba čiji događaji bitno utječu na sve kasnije događaje u čovjekovom životu.¹⁸

¹⁷ *Madžalleje Hokuke emruz*, br. 6., god. I, str. 81., preuzeto iz naučnog časopisa *France*.

¹⁸ *Će midanam (Bolug)*, str. 66.

Temelji koje postavimo u mladosti u velikoj mjeri utječu na plodonosnost ili jalovost narednih godina života.¹⁹

Podaci i saznanja koje mladi steknu iz različitih naučnih i tehničkih oblasti tokom svoje mladosti posjed je koje će im koristiti tokom cijelog života. Lijepe ili loše osobine, pohvalna ili pokuđena narav koju steknu tokom mladosti osnova je njihovog ponašanja i ophođenja s ljudima tokom života.

Ona osoba koja u mladosti iskoristi svoju priliku i stekne bogatstvo znanja i morala bit će do kraja života sretna i ponosna, a među ljudima cijenjena i poštovana. I suprotno tome, ona osoba koja u mladosti protrači svoju priliku, a lijenos i letargija je učine neukom i nesposobnom, nemoral i grijeh je osramote i okaljaju joj obraz, u zrelosti i starosti će biti ponižena i prezrena, i neprestano će u dubini svoje duše osjećati niskost i prezrenost.

U mladosti se javljaju mnoge sposobnosti, dok u starosti i iznemoglosti mnoge od tih prednosti nestaju. Mnogo je osoba koje neprestano žale zbog toga što nisu u stanju ponovno vratiti sjajne prilike života koje su izgubili zbog vlastitog nemara. Upravo je ovo bilo povod da Disraeli kaže: "Mladost je greška, zrelo doba je besposličarenje, starost je kajanje."²⁰

Jednog dana mladić reče nekom starcu ovako:

Kakav život imaš ti u starosti svojoj?

Reče: Jedno slovo nejasno je u tome što veliš,

A značenje njegovo saznat nećeš dok sam ne ostariš.

A bolje bi bilo da o snazi svojoj pričaš

Nego što o dobu nemoći pitaš.

Mladost svoju pazi, jer ptičica ova krasna

Ostat neće u ovoj kući sazданoj od kosti.

Posjed vrijedni što ja sam uzaludno izgubio

Ako možeš, ti bar ne gubi ga za badava.

Svaku osornost koju pokazao sam prvi,

Svijet više od toga pokazao je prema meni.

Kapital mi nestade, bez imetka ostadoh,

Bez imetka igra je trgovina svaka.

Svijet ovaj lopov je, odnese mi blago moje

Jer u snu sam bio, u vrijeme stražarenja.

¹⁹ Ma ve farzandane ma, str. 79.

²⁰ Isto, str. 78.

Nažalost, vrijedna prilika mladosti, kao i druge plodonosne životne prilike, kratkotrajna je i veoma brzo promiče. Ne prođe ni nekoliko godina, a slatko, gorljivo i zanosno doba mladalačke radosti prohuja, a njen rasplamsani plamen lagano splamsava i slabí. Sretan je onaj mlađić koji što je moguće više iskoristi ovu kratkotrajnu priliku i okoristi se ovim ograničenim vremenom, a nesretan onaj koji uzalud svoju mladost utroši te se na koncu žali i kaje nad tugom i jadom svoje neplodne prošlosti.

*Kiša u nevrijeme ne koristi usjevu,
U vrijeme starosti, suza kajanja šta čini?*

Mladost je najuzvišenije doba tokom kojeg se pred mladima otvara životni put. Međutim, ovo mnogo hvaljeno i varljivo doba, koje dijete s nestrpljenjem iščekuje, a mladići i djevojke žele da potraje što duže, veoma brzo prolazi. Mladost ne traje više od nekoliko godina. Zato je potrebno ovo doba života proživjeti što je moguće bolje i blistavije.²¹

Hazreti Ali, a.s., u jednoj od svojih hutbi govorio je o građi ljudskog tijela, organima koje je Bog podario ljudima da bi se pomoću njih mogli održavati u životu, o blagodatima i prilikama koje su dati ljudima. Zatim je o ljudima koji ne znaju cijeniti ove vrijednosti i koji su se predali slijedeњju strasti, kao i o onima koji su u nemaru protračili vrijeme mladalačkog zdravlja i snage i koji nisu ispravno i dovoljno iskoristili Božije blagodati, rekao ovako: "Nisu se pobrinuli za sebe dok su im tijela bila zdrava, te nisu izvukli pouku dok im mladost još nije bila minula. Jesu li to oni ljudi koji su u mladosti čekali da im se leđa saviju u starosti?"²²

Prenosi se da je hazreti Ali, također, rekao: "O kako je Dunjaluku blizak odlazak, a kako je starost bliska mladosti!"²³

Četiri zapovijedi

Mladi koji priželjkuju sreću i blaženstvo, koji cijene priliku koja im se pruža u mladosti i koji je žele u potpunosti iskoristiti moraju imati na umu nekoliko stvari, napisati ih na list papira i uvijek držati pred očima:

²¹ *Ma ve farzandane ma*, str. 78.

²² *Nehdžu-l-belaga*, str. 80.

²³ *Gureru-l-hikem*, str. 754.

1. Doba mladosti je jedna od najboljih i najvrjednijih plodonosnih prilika koje čovjek ima tokom života.
2. Iskoristiti priliku mladosti, odnosno, truditi se i zalažati s ciljem iskoristištanja te prilike, temeljni je preduvjet za uspjeh čovjeka u životu.
3. Temelj sreće ili nesreće svakog čovjeka polaze se u vrijeme njegove mladosti. Mladić koji iskoristi svoje mladalačke dane bit će sposoban tim svojim djelom pripremiti teren za sreću tokom cijelog života.
4. Mladost kratko traje, a prilika mladosti brzo promiče. Jedan dan nemara i slabosti za posljedicu će imati tugu i štetu i biti izvor kajanja tokom cijelog života.

Na životnom putu čovjeka postoje mnogobrojne prepreke koje ne dozvoljavaju ljudima da na najbolji mogući način iskoriste vrijedne prilike i pogodne uvjete koji im stoje nadohvat ruke. Zbog toga mnoge prilike odlaze u nepovrat, a umjesto njih ostaju poraz i osjećaj uskraćenosti.

Mladost, poput drugih razdoblja života, nosi sa sobom i svoje prepreke i teškoće koje je moguće ukloniti psihološkim analizama i naučnim promatranjem. Da bi se mlađi upoznali s njima i naučili kako da ih otkloni, u nastavku ćemo ukazati na neke od tih prepreka.

Tuga i briga

Strepnja i briga za budućnost, sjeta i tugovanje zbog prošlosti neke su od prepreka koje su, ukoliko se ugnijezde u duši čovjeka, u stanju poremetiti ravnotežu i uništiti odlučnost čineći čovjeka izgubljenim i bespomoćnom. Briga za budućnost i tugovanje zbog prošlosti brane su na putu ljudske sreće. Ove dvije psihološke prepreke ne dozvoljavaju ljudima da ispravno iskoriste postojeću priliku i sposobnost koje trenutno posjeduju te na taj način pripreme teren za pobjedu i uspjeh u svome životu.

Tuga i briga poput termita razaraju korijen nade i volje duboko u čovjeku, čineći ljude tako nesigurnim i beznadežnim da su potpuno bez volje za bilo kakav pokret i nastojanje, a ponekad su nespremni čak i da izvrše preuzete obaveze. Nažalost, većinu ljudi, kako žena tako i muškaraca, starih i mlađih, u svim segmentima pojedinačnog i društvenog života, zahvatila je ova psihička bolest i većina ih neprestano pati od nesnosnih boli koje im nanose tuga i briga. Zbog toga oni uzaludno i nepovratno gube mnoge vrijedne prilike, nakon čega izgaraju u vatrenom plamenu tugovanja i kajanja koji su sami potpalili.

Naprimjer, kada jedan student zbog nemara u učenju padne na ispit, on obnavlja taj predmet. To znači da mu se daje prilika da sljedećih nekoliko

mjeseci iskoristi učeći i trudeći se da stekne znanje kako bi nadoknadio propušteno i ponovo izašao na ispit. Taj rok koji mu je dat, za njega je veoma vrijedna i značajna prilika. Ako iskoristi to vrijeme kako treba i svu svoju energiju usmjeri na učenje i istraživanje, sljedeći ispit će sigurno s uspjehom položiti i pridružiti se skupini studenata koji su ga položili. Kao rezultat tog zalaganja i truda on će upisati narednu godinu i nastaviti svoje školovanje.

Da bi se ostvarila ova prilika i iskoristio ovaj rok, potrebno je da duša mladog studenta bude smirena i slobodna, kako bi se mogla staloženo i s potpunom pažnjom usredotočiti na učenje i uspješno savladati i naučiti predmet koji obnavlja.

Nažalost, veliki broj mladih u ovakvim situacijama, zbog žaljenja za prošlošću ili brige za budućnošću, padaju u stanja umne tjeskobe i rasijanosti. Ponekad se prisjećaju prošlosti, tuguju i jadaju se: Zašto prošle godine nisam dobro učio? Zašto sam ljenčario i u nemaru i apatiji proveo svoj život? Ponekad razmišljaju o svojoj nejasnoj i mračnoj budućnosti, gubeći se u tome. Postaju uznemireni i zabrinuti. Padaju u depresiju i nesanicu, sami sebi govoreći: Ako ne položim obnovljeni predmet, ako ne budem znao odgovore na ispitna pitanja, bit ću osramoćen i ponižen, moguće je da me izbacem iz škole i da mi u potpunosti bude uskraćena mogućnost da se obrazujem, pa ću zbog toga zauvijek biti nesretan i osramoćen!

Ove dvije opasne misli, ove dvije velike prepreke stvaraju tako snažan psihički pritisak na dušu mladih, okupiraju ih i onemogućavaju aktivno učenje pa mladi gube svaku volju i želju za njim. Oni otvaraju knjigu i stavljaju je ispred sebe, ali raspršene misli, rastresenost i neraspoloženje čine ih nemoćnim i bezvoljnim tako da iz knjige nisu u stanju ništa shvatiti. Sve u svemu, u kajanju zbog prošlosti i brizi za budućnost prolazi im vrijeme i bez ikakva rezultata izmiče vrijedna prilika za pripremanje ponovljenog ispita, tako da su primorani obnoviti godinu. Nažalost, po okončanju školske godine i proslaskom popravnog ispitnog roka njihovo duševno stanje se ne poboljšava i ne prestaju psihički pritisci koji ih muče. I sljedeće godine okolnosti ostaju iste. Tuga zbog prošlosti i strah od budućnosti, rastresenost i briga obuzimaju njihovo biće i moguće je da se sljedeće godine ta duševna tjeskoba, nelagoda i zabrinutost poveća, a nepodnošljivi i mukotrpni pritisci postanu još snažniji.

Liječenje ove dvije duševne bolesti moguće je isključivo ispravnim preispitivanjem i unošenjem spokojstva u duše mladih ljudi. Mladi koji pate od ove vrste poremećaja moraju vlastitim zalaganjem i trudom iz svojih srca odstraniti misli o prošlosti i budućnosti i zaboraviti ta dva nepoželjna i uznemiravajuća sjećanja.

U vezi s prošlošću moraju sa sobom razriješiti jednu stvar, a to je da je naša prošlost, ma kakva ona bila, prošla i više se neće vratiti. Od tugovanja

zbog prošlosti ne samo da nemamo nikakve koristi nego, naprotiv, imamo samo štetu. Dio dragocjenog vremena koje nam stoji na raspolaganju gubimo u nepovrat. Pored toga, ovo uznemirava našu misao, čini je rastrojenom i rastresenom i, još važnije od toga, u današnjici nas sprječava u korisnom djelovanju, izvoru naše pobjede i uspjeha u našoj skoroj sutrašnjici.

Imam Ali, a.s., je rekao: "Ne spajaj svoje srce s tugovanjem zbog prošlosti, jer će te odvraćati od spremanja za ono što ti dolazi."²⁴

Što se tiče brige za budućnost, mladi moraju tačno odrediti načine svoga djelovanja te izbrisati iz duše brigu i uznemirenost. Moraju znati da budućnost svakog čovjeka zavisi od njegove trenutne situacije. Ako danas budemo ispravno izvršavali svoje obaveze i iskoristili prilike koje imamo, naša budućnost će biti lijepa i svijetla. Suprotno tome, ukoliko ne iskoristimo dragocjenu priliku i sa strahom i brigom u srcu budemo trošili dragocjeno vrijeme, u budućnosti ćemo zasigurno biti nesretni i neuspješni.

Imam Ali, a.s., je rekao: "Ne opterećuj postojeće danas brigom za budućnost koja još nije došla."²⁵

Nažalost, veliki broj mladih, ali i starijih ljudi, uopće se ne osvrće na svoje trenutno stanje i ne primjećuju vrijednost svoga života kao temeljne mogućnosti i izvora sreće i uspjeha. Ponekad ljudi razmišljaju o maglovitoj i tamnoj budućnosti, stvarajući u svojim mislima strašne i užasne predstave i viđenja. Takvim rušilačkim i pogubnim predstavama oni naprsto kradu iz svojih duša smiraj i spokoj. Svojim maštarijama i obmanama zagorčavaju slast trenutnog života i čine ga nepodnošljivim.

Ponekad, opet, zbog neznanja okreću lice prošlosti i promatramu s tugom i sjetom puteve kojima su prošli proteklih nekoliko godina. Njihova sjetna i turobna sjećanja na prošle dane i događaje poput hladnog zimskog vjetra okivaju u led njihove želje, brišući svaku gorljivost i radost iz njihovih srca i gaseći plam ljubavi i nade u njihovim dušama. Postaju tako beznadežni i očajni da nisu u stanju načiniti ni jedan korak, ni jedan pokret, dok pored njih jedna po jedna prolaze zlatne prilike njihova života.

Kakvo je to stanje stanovnika zemlje?

Uvijek kad spomenu vremena minula,

Tužni zbog rastanka s vremenima prošlim,

Zbog tuge svoje sadašnjosti jadikuju,

²⁴ *Gureru-l-hikem*, str. 289.

²⁵ Isto, str. 820.

*Drugog posla do tugovanja i čežnje nemaju.
Ne uzimaju pouke od toka vremena.*

*Jedan od njih u proljeće mladosti
Tuguje zbog svoga djetinjstva minula.*

*U savršenstvu ljepote i krasote je,
Al zbog jada i tuge namrštio lice.*

*Kako slatko bješe djetinjstvo što minu,
Ako ono vrijeme natrag se povrati, muštuluk će dati.*

*Onaj drugi što mladost je prošao,
Taj put kojim sada ide, vidi teškim i neprohodnim.*

*Izgubio vedrinu je razuma i pameti,
Zato snije snove i želje o pustoj mladosti.*

*Šta s'dogodi! Zašto s'vrijeme ne vrati,
Da s opet vratim ljubavi i razuzdanosti.*

*Ono što vidjeh u većini stanja ljudskih:
Niko ne promišlja o vrijednosti stanja trenutnog.*

*Prepustili svi se predodžbama, maštarijama,
A osim tuge i bezvoljnosti stanja drugog nema.*

*Nesvjesni da trenutno stanje porađa,
Poput majke, i prošlost i budućnost.*

Postojeća prilika

Iskoristiti priliku znači usmjeriti svijest i pažnju čovjeka na postojeće okolnosti i njihovo ispravno korištenje s ciljem ostvarenja materijalne i duhovne sreće. Iskorištavanje prilike podrazumijeva zalaganje i trud da se ispune sve obaveze koje čovjek trenutno ima. Tugovanje i žaljenje zbog prošlosti velika je psihička prepreka koja stoji na putu korištenja prilika, dok je druga prepreka zabrinutost i strepnja zbog budućnosti.

Onaj ko želi iskoristiti prilike i na ispravan način upotrijebiti bogatstvo koje posjeduje mora zaboraviti prošlost i osloboediti svoje srce žaljenja i tugovanja zbog nje. Pored toga, on se ne smije obazirati na još neprispjelu budućnost, niti tugovati zbog nje. Potrebno je svu svoju energiju usmjeriti na trenutno stanje i okolnosti, neprestano se pitati: "Šta sada trebam činiti?" i dati razumski odgovor na to pitanje. Nakon toga, mora ozbiljno pristupiti izvršenju svojih obaveza.

Imam Sadik, a.s., je rekao: "(U životu čovjeka) tri su dana: dan koji je prošao i ne može se vratiti, dan u kojem su ljudi i koji ga trebaju znati cijeniti i iskoristiti; i sutra koje još nije došlo, samo postoji nada i želja za njim."²⁶

Imam Sadik je također rekao: "Strpite se na Dunjaluku, jer zaista on ne traje duže od trenutka. Ono što je od tih trenutaka prošlo nestalo je u nepovrat i nećete osjetiti ni bol ni slast njihovu. A ono što još nije došlo, vi ne znate šta je. Zaista je blagodat života onaj trenutak u kojem se nalaziš. U njemu budi strpljiv u pokornosti i uzdrži se od činjenja grijeha i nepokornosti Bogu."²⁷

Zapovjednik pravovjernih, a.s., u pismu upućenom Abdullahu ibn Abbasu je rekao: "Ne tuguj i ne budi uznemiren zbog onoga što si izgubio od svog Dunjaluka."

Ali, a.s., je također rekao: "Ne opterećuj svoje danas tugom godine koja još nije došla zato jer ti je dovoljan teret svakog dana i onoga što je u njemu."²⁸

Ono čemu su uvaženi predvodnici islama prije četrnaest stoljeća u sklopu svojih duhovnih i odgojnih uputa podučavali svoje sljedbenike radi borbe protiv tugovanja zbog prošlosti i brige za budućnost, danas tome istom poznati naučnici na svojim akademskim katedrama poučavaju svoje studente.

U tom smislu Carnegie Dale kaže:

Tokom cijelog životnog ciklusa čvrsto zatvori željeznu kapiju koja vodi prošlosti, onom jučerašnjem danu koji više ne postoji. Također, navuci čeličnu pregradu ispred budućnosti, odnosno sutrašnjice koja još uvijek nije došla. Tek tada s potpunom smjelošću i sviješću posveti se trenutnom danas.

Prošlost prepusti njoj samoj, neka bude pokopana u smrti i nepostojanju. Sutra odbaci, neka bude glupacima uputa i vodič nestanku i smrti. Kada teret teškoća budućnosti poveća muke i boli prošlosti, uz to se pridodaju i trenutna stanja i problemi, i sve to zajedno pritisne pleća čovjeka, taj teret što sa sobom nose poraz, siromaštvo i bol u stanju je oboriti i najsnažnije ljude.

Budućnost odbaci istom onom snagom kojom si odbacio prošlost. Budućnost je ovo danas što traje. Sutra ne postoji. Dan spasa i izbavljenja osim današnjeg dana ne postoji. Osobe koje strepe zbog budućnosti uzalud gube energiju i stvaraju sebi nepotrebne, umne i nervne teškoće. Stoga, zatvorite kapije ispred ove dvije goropadne nemani, prošlosti i budućnosti. Razdvojite svoje danas od budućnosti i prošlosti.²⁹

²⁶ *Tuhafu-l-'ukul*, str. 324.

²⁷ *Kafi*, sv. 2., str. 454.

²⁸ *Nehdžu-l-belaga*, str. 1264.

²⁹ *Ajine zendegi*, str. 8.

Sklonost prema zamišljenom i nestvarnom

Iako su mnogi ljudi i žene, mladi i stari, opsjednuti tugovanjem za prohujalom prošlošću i brigom zbog neizvjesne budućnosti, što rezultira gubljenjem jedne za drugom vrijednih i plodotvornih prilika, mladi se zbog svoje mladalačke naravi i iskonske posebnosti mladalačkog doba suočavaju sa samo njima svojstvenom teškoćom, a to je sklonost prema nestvarnom i ljubav prema nemogućim, nestvarnim legendama i bajkama. Drugim riječima, starije osobe koje su tokom svoga života proživjele i njegove hladnoće i vreline, i u školi života naučile i stekle iskustva, ako i razmišljaju o svojoj dobroj ili lošoj budućnosti, oni to čine u granicama mogućih i ostvarivih predodžbi. Međutim, mladi u svojoj ranoj mladosti uglavnom žive u nestvarnom svijetu snova i mašte. Njihove misli su neprekidno zaokupljene nedokučivim predstavama i nemogućim maštanjima. Oni nisu u stanju realistički sagledati svijet, nego na temeljima straha, nade, ljubavi i želje grade nestvarnu sliku svoje budućnosti i stvaraju u dubini svoje duše nestvarne i čudnovate predstave i vidike.

Nekada mladi maštaju o svojim uspjesima i sutrašnjim pobjedama. Slatke snove sebi predočavaju u obliku velejepnih i bajnih dvoraca i u svom srcu stvaraju varljivu sliku raja. Promatraljući svu tu ljepotu i krasotu oni se utapaju u more radosti i blistaju od sreće.

Ponekad, opet, razmišljaju o svojim neuspjesima i porazima i u neograničenom svijetu mašte pretvaraju svoju nesreću u izgled zastrašujućih ruševina, stvarajući u sebi razbuktali pakao. Nakon promatranja tih zastrašujućih slika njihovo biće obuzima strepnja i strah od poraza u konačnici. Ponekada se toliko izgube i bivaju opsjednuti tugom i pesimizmom da jednostavno izgube volju za životom i odbijaju svaki oblik rada i djelovanja.

Utjecaj ovih imaginarnih predstava i bajkovitih maštanja očituje se u gubljenju sposobnosti mladih da uistinu sagledaju stvarnost života i uzaludnom gubljenju postojećih prilika, ispunjenih pogodnim uvjetima i okolnostima, srećom i veseljem.

Nakon punoljetstva, radoznalost poprima više umni oblik i tada je moguće stvarati odvažne i smjele građevine zamisli. Mladi se u tom razdoblju oslanjaju na ono što su dotad naučili, pomoću čega stvaraju nove ljepote i maštovite projekte.

Dok dijete proživljava isključivo sadašnji trenutak, tek stasali mladić gradi svoje opažanje i poimanje duha vremena na temeljima dva toka, prošlosti i budućnosti. Njihova misao više se usredotočuje na prošlost i budućnost, dok je posvećenost trenutnoj situaciji za njih stvar od drugostepenog značaja.

Upravo iz tog razloga tek stasali mladi imaju poteškoće pri suočavanju sa stvarnošću. Pored toga, moć stvaranja umnih slika i predstava o nekom liku ili nekom prizoru je tako snažna da granica koja razdvaja stvarno od nestvarnog gotovo da nestane. Posebno djevojčice tokom svoga svakodnevnog života nastavljaju sanjariti i maštati i kada su budne. Ponekad se u takvim situacijama javlja bolest *mitomanija*, odnosno, strast za nestvarnim i bajkovitim lažima. Stvarnost u očima tek stasalih mlađih ljudi poprima mnoge promjene. Oni tumače stvarnost na valovima neutemeljenih predstava i mašte. Prema tome, moramo biti obazrivi u promatranju mlađih i prosudiđivanju o njima.

Mladost je najznačajnije razdoblje ljudskog života, u kojem čovjek zamislja neke nestvarne i bajkovite slike, slatke i lažne misli i ideje, koje se mnogo češće nalaze kod djevojčica. Tako je za njih poimanje realnog života teško, a moguće je i da se u njihovom nježnom i osjetljivom mozgu pojave određene nepravilnosti.³⁰

Naravno, potrebno je reći da sklonost i prirodna želja mlađih prema nestvarnom, maštarenju i prepostavkama ima i koristan učinak na jačanje i srazmjerne širenje uma te procvat snage njihove kreativnosti. Ova sklonost je korisna ukoliko ne pređe granicu svoje svršishodnosti i mlađe ne liši nepristranog i realističkog pogleda na svijet, kao ni mogućnosti da iskoriste postojeće prilike.

Osjećaj inovativnosti i kreativnosti

Drugim riječima, sklonost i želja za nemogućim predstavama i maštanjima jedna je od prirodnih osobina mladosti, koja je Božjom zapovijedi stvorena u biti mlađih ljudi. Ovo psihičko stanje srazmerno utiče na širenje i jačanje snage i moći mašte, darujući umu mlađih ljudi kreativnost. Ovo psihičko stanje budi u prirodi mlađih ljudi osjećaj za inovativnost i kreativnost, pripremajući ih za obnovu, novi napredak i savršenstvo. Međutim, ova sklonost mora se ispravno nadzirati kako ne bi otišla u krajnost i zastranila. Mlađi i njihovi odgajatelji moraju paziti da nestvarna mašta i iluzije mlađih ne uniše njihove postojeće posjede i da izgledi njihovih varljivih predstava o sutrašnjici ne uniše njihovu realnu današnjicu.

Na svu sreću, razdoblje u kojem se javljaju nestvarna maštanja i neostvarive prepostavke je veoma kratko. Ovo turbulentno stanje u svojoj punoj snazi javlja se samo tokom prvih nekoliko godina puberteta. Što

³⁰ Će midanam (*Bolug*), str. 48.

više vrijeme odmiče i što se više stiču iskustva životne škole, umanjuju se i nestvarne iluzije i maštanja. Postepeno, misli i ideje mladih se vraćaju u normalno stanje.

Uvijek kada želite istraživati posebnosti misli i ideja tek stasalih mladih ljudi, doći ćete do zaključka da njihova intelektualna snaga još uvijek nije procvjetala skladna i harmonična. Ekstremizam u osjećajima ljubavi, snaga mašte, snažna žudnja za iskazivanjem nepromišljenih i proizvoljnih zaključivanja, nepostojanje odgovarajućeg iskustva, sve to skupa njihovom načinu razmišljanja daje poseban pečat. Njihove pretpostavke su zbumujuće, njihov način razmišljanja je poetski i izuzetno ličan.³¹

U trenucima kada se približi doba zrelosti i staslosti, i ličnost čovjeka će se razvijati i sazrijevati na tračnicama ispravnog puta. Usklađivanje s okolinom, koje je bilo poremećeno tokom razdoblja razvoja i rasta i koje je prijetilo da uzrokuje nesagledive i opasne posljedice i ospori ličnost mlade osobe, sada postaje moguće. Duševne i tjelesne боли koje su je pritiskale sada nestaju, gube se.

Uvijek kada usporedimo ličnost jednog adolescenta s onom koju će imati s dvadeset godina, pažnju će nam privući ostvareni napredak i razvoj ličnosti. Nakon što mladi ljudi ostvare svoje nove interese, dolazi do ostvarenja njihovog ličnog iskustva. Ako ključna pitanja njihovog života i nisu već riješena, barem je uobičen plan i projekat njihova rješenja, a mlađi čovjek u tom stadiju nadilazi prošlo, maglovito stanje i prelazi u novo, jasnije stanje.³²

Nespoznata mladost

Naučno gledano, doba mladosti je jedan zagonetan i tajnovit period ljudskog života. Savremeni naučnici, uprkos vrijednom napretku koji su ostvarili na polju poznavanja duše mladih, ipak priznaju da postoji mnoštvo neravjetljenih činjenica u njihovoј psihologiji. Savremena nauka još uvijek nije u stanju ispravno i potpuno ukloniti naučnicima veo s ove nepoznanice i objasniti sve nejasne strane duše mladih ljudi. Ipak, trudom i zalaganjem naučnika i istraživača do određene mjere su pojašnjene i razotkrivene mnoge skrivene tajne i nepoznata svojstva duše mladih ljudi.

Maurice Debesse kaže:

Kao što je u prošlom (devetnaestom) stoljeću na geografskoj karti Afrike postojao veliki neispunjeno i prazan prostor, pa čak ni sve geografske karte

³¹ Če midanam (Bolug), str. 109.

³² Isto, str. 88.

međusobno nisu bile podudarne, takva situacija je vladala i na polju otkrivanja novih obzorja ličnosti mladih ljudi. Iako su mnoga područja bila otkrivena i poznata, postojalo je još mnogo potpuno nepoznatih i nedostiznih tačaka. Možda će nova otkrića doprinijeti temeljitim promjenama unutar tih područja, ali zasad se tamo još uvijek vide prividjenja i lažni planinski vijenци i tajnovite rijeke, kao što je to bila rijeka Niger za geografe osamnaestog stoljeća. Međutim, i pored toga, ova otkrića su napredovala barem toliko da su u stanju dati nam prilično tačnu sliku i mišljenje o psihičkim i duševnim stanjima ovog razdoblja ljudskog života.

Napredak nauke na polju poznavanja adolescencije ne napreduje u očekivanoj mjeri. Danas čak posjedujemo znatno više podataka o djeci i njihovoj psihologiji, nego kada je riječ o razdoblju adolescencije.

Godine adolescencije predstavljaju jedan nepristupačan i tajnovit period života čovjeka i nemoguće je postaviti bilo koje pitanje o ovom periodu koje će imati tačan i pouzdan odgovor. Pored toga, ljudska stanja u ovom razdoblju toliko su promjenjiva i nestalna da su u stanju obezvrijediti sav istraživački trud i zapažanja naučnika i nagnati ih na donošenje neutemeljnih predodžbi.³³

Psihička rastrojenost

Snažni uzročnici adolescencije prirodnim putem u tijelu i duši mladog čovjeka proizvode velike promjene, dovodeći mlade u posebne, iznimno teške okolnosti. S jedne strane, pristizanjem mladalačkog doba i buđenjem psihofizičke snage mladi ovladavaju najboljim i najučinkovitijim sredstvima za napredak i prosperitet ličnosti koja će, ukoliko se na odgovarajući način iskoristi, učiniti mlade sretnim. S druge strane, mladi u tom razdoblju padaju u najsnažnije oblike duševne rastrojenosti i psihičke nelagode, tako da su u stanju jednim nesmotrenim i nemarnim postupkom uzrokovati vlastiti pad i vječnu nesreću.

Ove različite i oprečne želje i težnje učinile su da savremeni naučnici mladost prepoznaju kao najzamršeniji i najtajnovitiji period ljudskog života, smatrajući da je rješavanje teškoća koje imaju mladi ključ rješenja za sve društvene probleme.

Kako bi mladi sigurno proživjeli ovaj uzburkani i opasni period, sačuvali se pogibeljnih litica i provalija koje vrebaju na tom putu, a istovremeno bili svjesni bogatstva koje nosi njihova mladost i kako bi najvećoj mjeri iskoristili snagu koju posjeduju, stalno moraju imati na umu dvije stvari.

³³ Će midanam (Bolug), str. 16.

Prvo moraju razumjeti da je takvo stanje prirodno i upoznati se što bolje s poremećajima svojstvenim dobu mladosti te shvatiti da je u mladosti razum još uvijek nejak, a osjećanja vatrene i žestoka. Glavnina odluka mlađih donosi se na temelju osjećaja, a ne razuma, što samo po sebi predstavlja veliku opasnost koja neprestano prijeti njihovoj sreći. Moguće je da mlađi čovjek jednom pogrešnom odlukom zauvijek upropasti i unesreći svoj život.

Mlađi još uvijek pred sobom imaju veći dio svoga života. Prema tome, samospoznaja bi im mogla biti od velike koristi, jer će na taj način moći sebe sačuvati od štetnih i nedoličnih reakcija i ponašanja u budućim izazovima i iskušenjima. Pored toga, oni će steći snagu i moć da se ne izgube u uspjesima i porazima života, jer su i oholost kao rezultat uspjeha, i beznadežnost kao posljedica poraza, jednako opasni za njihovu ličnost.

Potrebno je znati da prijelaz iz doba djetinjstva u doba adolescencije nije nimalo lagan. Naprotiv, to je jedan veoma težak proces koji ponekad traje nekoliko godina, da bi se na kraju uspješno okončao. Međutim, ukoliko budete znali kakve će se promjene u tom trenutku dogoditi u vašem biću i biću drugih mlađih, prolazak kroz ovo razdoblje bit će vam mnogo lakši.³⁴

Drugo što mlađi moraju imati na umu jest da moraju iskoristiti priliku koju im pruža mladost. Iz svojih misli i iz svoje svijesti moraju izbrisati razmišljanja o izgubljenoj prošlosti i nestvarnoj budućnosti te svoje misli usredosrediti isključivo na trenutno stanje. Trebaju se truditi da iskoriste postojeću snagu mladosti za sticanje znanja i usavršavanje morala, gradeći od sebe sposobnog i plemenitog čovjeka i pripremajući se za jedan čestit i ponosan život.

³⁴ *Rođd va zendegi*, str. 157.

4. PREDAVANJE

Uzvišeni Bog u Svojoj knjizi kaže:

ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ

...Zatim čini da se kao dojenčad rađate, i da do muževnog doba stignete...¹

Dva nezavisna razdoblja

Jesu li doba djetinjstva, sa slabošću i nemoći, i doba adolescencije, sa svojom snagom i moći, dva potpuno nezavisna doba i dva odvojena i zasebna svijeta?

Tjelesni udovi djeteta su nejaki, njegov glas je djetinjast, njegovi mišići i kosti su slabici, njegovi pokreti, mirovanje, ponašanje, čud i razmišljanje djetinjasto. Ono još uvijek voli da se druži s malom djecom i da se igra s njima. Vrste igara i zabave koje voli odgovaraju razdoblju djetinjstva.

No, nasuprot tome, ekstremiteti mladića su snažni, njegov glas je krupan i zrelijiji, njegovi mišići i kosti su snažni, pokreti, postupci, ponašanje, čud i razmišljanje korespondiraju s mladalačkim dobom. On želi da se druži s mladima i odraslima, voli igre i zabavu odraslih.

Djetinjstvo i mladalačko doba dva su potpuno nezavisna polja života, dva područja u svakom smislu različita i međusobno oprečna. Svako od njih posjeduje samo sebi svojstvene uvjete i osobine. Doba adolescencije je most koji povezuje ova dva razdoblja, most koji odvodi dijete iz slabosti i nemoći djetinjstva u svijet mladalačke snage i gorljivosti. Dječaci i djevojčice koji s uspjehom savladaju sve stepene djetinjstva, ukoliko budu isto tako uspješni i u savladavanju poteškoća adolescentnog doba i prođu taj period ispunjen turbulencijama i korjenitim promjenama, ući će u predivno i poželjno područje mladosti i priključiti se redovima odraslih muškaraca i žena u društvu.

Promjene u dobu adolescencije

Od trenutka kada činioци adolescencije započnu svoje djelovanje u tijelu djevojaka i mladića, do okončanja tog prirodnog ciklusa – ulaska djece u

¹ *El-Mu'min*, 67.

doba mladosti i učvršćivanja njihovog psiho-fizičkog stanja – proći će nekoliko godina. Tokom ovog razdoblja događaju se velike promjene u njihovom tijelu i duši: mijenja se njihova visina, njihovi ekstremiteti naglo počinju rasti i u njima se rađaju novi osjećaji i porivi, a dolazi do velikih promjena u njihovim duševnim i moralnim svojstvima – navike koje su imali tokom djetinjstva polahko slabe i iščezavaju i postepeno svoje mjesto prepuštaju nekim novim navikama i običajima. Napuštaju zabave i igre djetinjstva, više ne obraćaju pažnju na lutke i ostale igračke iz tog vremena, nego sve to odbacuju i počinju razmišljati o novim načinima zabave.

Doba adolescencije smatra se razdobljem krize i velikih preobražaja u tijelu čovjeka. Tokom ovog razdoblja, tijelo i psih djeteta neprestano su izloženi najvećoj promjeni i preobražaju. Moral i ponašanje adolescenta toliko su neuravnoteženi i nepredvidivi da su naučnici ovo razdoblje nazvali *razdobljem nemira i konfuzije*.

Ovaj turbulentni period, koji P. Mundus naziva *konfuznim životom*, a Böhler *negativnim periodom*, u stvari predstavlja period koji se javlja još u vrijeme prije početka adolescencije. Početak ovog razdoblja ustvari nagovještava početak djelovanja na planu reprodukcije.

To je vrijeme između dvanaeste i petnaeste, a ponekad i do šesnaeste godine i ima sve odlike jednog kriznog doba. Ovaj period nazivaju periodom konfuzije i nereda u razvoju. Gotovo cijelim svojim tokom ovaj period je ispunjen nelagodama. Tijelo je mlitavo i mlohavo, a čud i ponašanje promjenjivi. Mladići ili djevojka nalaze se u takvom stanju kao da povezanih očiju rukama pipaju i traže put prema maglovitoj budućnosti.

Nakon tog razdoblja tjelesni organi i moralni život jačaju. Mladi počinju da se više zanimaju za posao koji bi u budućnosti radili. U većini slučajeva, početak učenja zanata i škole koja se tiče njihovog životnog zanimanja započinje upravo u ovom vremenu. Politička i ekonomski pitanja privlače njihovu pažnju i zasjenjuju pitanja obrazovanja. Strast i žudnja za životom očituju se u svakom pogledu i dijelu života. Njihovi osjećaji cvjetaju poput behara voćki u aprilu. Punoljetni, ali zbunjeni i nespokojni mladi svoje mjesto ustupaju mladim ljudima ili ženama koji na budućnost gledaju s mnogo gorljivosti i žara. Oni u svom svijetu mašte na krilima nade lete na sve strane. Ovaj period traje od šesnaeste do dvadesete godine. To je upravo doba mlađalačkog žara koji Platon naziva *duševna opijenost*.²

Doba mladosti, cijelo razdoblje adolescencije, put prevrata i promjena, za djevojke i mladiće je jedno međudoba između djetinjstva i mladosti, jedno posebno razdoblje ljudskog života. Ovo vrijeme ne možemo svrstati ni u doba djetinjstva niti u doba mladosti.

² Če midanam (Bolug), str. 9.

Na arapskom jeziku za dijete u čijem se tijelu probude znakovi adolescencije i započnu svoje duboke aktivnosti kaže se *murahiq*³. Murahiq nije ni dijete, ni mladić. Nije više dijete jer je pubertet, sa svojim akcijama i reakcijama, ostvario utjecaj na njegovo tijelo i izbrisao neke osobine i karakter djeteta. Njegovi organi i misli, pokreti i moral više nisu djetinjasti, oni su izrasli i zadobili jedan novi oblik.

No, on nije ni mladić zato jer činioci adolescencije još uvijek nisu prošli sve svoje faze i on još nije postigao svoje upotpunjjenje. Potrebno je da prođe određeno vrijeme, da se nastave prirodni ciklus i djelovanje puberteta kako bi na kraju adolescent (*murahiq*) ušao u fazu potpunog puberteta, gdje će se u njemu očitovati i ustaliti sva svojstva i znakovi koji odlikuju jednog mladića.

Dugo se raspravljalo o tome da li je adolescencija dio dječackog doba ili pripada vremenu razvoja i zrelosti. Čak i danas većina ljudi smatra da je čovjek do četrnaeste ili petnaeste godine još uvijek dijete, nakon čega prolazi međufazu nazvanu pubertet gdje postaje potpuna i zrela ličnost. Ovo nije ispravan stav. U biti, čovjek u godinama između dvanaeste i osamnaeste prolazi kroz jedan jasno određen period svoga života koji je odvojen i od doba djetinjstva i od doba zrelosti i koji sam po sebi posjeduje jedinstvene zakone i teškoće te ima veoma značajnu ulogu u životu čovjeka.

U istraživanjima i studijama o razvoju čovjeka potrebno je istaknuti ulogu adolescencije kao temeljne odrednice koja igra ključnu ulogu u životu čovjeka. Riječ *pubertet* nam govori upravo o tome, odnosno o godinama kada osoba stasava. Prema tome, pubertet u studijama razvoja i evolucije čovjeka ima ključni i temeljni značaj. Nemoguće je precizno opisati i objasniti doba puberteta zanemarujući trajne psihofizičke promjene kao njegovog glavnog predstavnika.⁴

Islam je u svom učenju propisao posebna pravila i propise za mladiće i djevojke koji još uvijek nisu završili pubertetski razvoj. Naprimjer, jedan dvanaestogodišnjak niti je potpuno odgovoran poput odrasle zrele osobe, niti je poput maloljetnog djeteta sloboden i oslobođen od svih obaveza. On mora obavljati namaz i postiti. Otac i majka su obavezni voditi brigu o tome izvršava li on te propise, ali pošto još uvijek nije odrasla i zrela osoba, za njega su predviđene neke olakšice. Ukoliko ipak dođe do nemara u ispunjanju obaveza, Zakonodavac ga neće smatrati dostoјnim kazne, kao što je to slučaj s punoljetnim odraslim osobama.

³ Onaj koji je u pubertetu, tinejdžer.

⁴ Će midanam (*Bolug*), str. 15.

Maloljetnička delinkvencija

Po pitanju delinkvencije i kriminala situacija je, također, specifična. Dječak od dvanaest godina obavezan je izbjegavati svaki vid grijeha, kriminal i zločin i čuvati čistim svoje tijelo i dušu od svih prljavština. Međutim, ako kojim slučajem počini neko kriminalno djelo, sudija neće provesti kazneni postupak i izvršiti šerijatsku kaznu nad njim, zato jer on još uvjek nije odrastao i punoljetan čovjek, a šerijatska kazna se izvršava samo nad punoljetnim i odraslim osobama. Istovremeno, šerijatski sudija ne može u potpunosti ni zanemariti njegovo skretanje i protivzakonito djelo, niti ga može kao maloljetno dijete potpuno pomilovati i osloboditi od krivnje. U takvim slučajevima sudija će ga ukoriti i u skladu s počinjenim kaznenim djelom odrediti određene popravno-kaznene mjere.

Prenosi se da je Imam Sadik, a.s., o maloljetniku koji stupi u nedozvoljenu seksualnu vezu s odraslot ženom rekao: "Za dječaka koji još nije postigao punu zrelost i punoljetstvo kazna je ukor, a punoljetna žena koja je počinila s njim blud bit će kažnjena punom šerijatskom kaznom."⁵

Također se prenosi da je Imam Sadik, a.s., rekao: "Šerijatska kazna se neće izvršavati nad djetetom (koje je počinilo kazneno djelo), nego će ono biti kažnjeno ukorom."⁶

Ubrzan i sveobuhvatan razvoj

Adolescencija je poput novog rođenja, kojim dijete napušta skučeni i ograničeni prostor djetinjstva i prelazi u široki i moćni svijet mladosti. Iako novorođenče još od prvog dana u kontinuitetu raste i razvija se, a njegova umijeća i sposobnosti se jedno za drugim potiču i usavršavaju, najveći i najbrži rast koji zahvaća cijelokupno ljudsko biće i organizam događa se tokom drugog rođenja, odnosno tokom razdoblja adolescencije. Adolescencija razotkriva sve skrivene mogućnosti i sposobnosti čovjeka čineći ih realnim.

Sve promjene koje se dešavaju u tzv. drugom rođenju možemo smjestiti unutar tri glavna razdoblja, a to su: adolescencija, razvoj i mladost.

Iako pitanje adolescencije i promjena koje u njoj nastaju spada u domen biologije, zbog činjenice da je vrijeme adolescencije vrijeme buđenja i procvata osjećanja, a tek stasali tinejdžeri u pogledu ponašanja, morala i psihe

⁵ Mustedrek, sv. 14., str. 223.

⁶ Isto.

stupaju u posebnu fazu, pitanje adolescencije se našlo u središtu zanimanja psihologije i pedagogije.

Naučnici koji se bave prirodnim naukama izučavaju pubertet s gledišta biologije i bioloških procesa koji se u to doba odvijaju, dok psiholozi i etičari razmatraju i izučavaju vrijeme adolescencije s psihološkog i pedagoškog gledišta.

Različiti obzori svijeta adolescencije: Period adolescencije koji čini poseban dio našeg života, sam po sebi je potpun, ali i veoma složen. To je svijet koji nije zatvoren i izoliran – s jedne strane, vezan je za doba djetinjstva koje se nalazi prije njega, a s druge za doba zrelosti i punoljetstva koje dolazi nakon njega. Pored toga on posjeduje samo sebi svojstvene sisteme i kretanja. Istraživanju pitanja vezanih za adolescenciju moguće je pristupiti s različitim stanovišta – postoji poseban dio biologije koji se bavi istraživanjem adolescencije, ali on zanima i psihologiju, pedagogiju, pa čak i etiku. Prema tome, da bismo stekli ispravnu i cijelovitu sliku adolescencije, morat ćemo proučiti različite vidove ove pojavnosti.⁷

Shvatanje uzroka događaja

Naučni napredak u savremenoj civilizaciji predstavlja prikupljanje podataka o skrivenim uzrocima događaja i spoznaju uzroka prirodnih pojava. Što nepristrano oko nauke bolje i kvalitetnije opazi skrivene zakonitosti svijeta i dublje pronikne u tajne njegovog stvaranja, to se prevlast i snaga nauke uvećava omogućavajući čovječanstvu nastavak puta napretka i boljštine.

Svi su u stanju vidjeti vanjsku, pojavnu formu događaja, ali nije lahko shvatiti uzroke nekog događaja. Pomračenje Sunca i Mjeseca, zemljotresi, vjetrovi, listanje lišća na drveću, nošenje potomka u utrobi životinja i čovjeka, rađanje potomstva i stotine drugih događaja uvijek su postojali i postoje u prirodi i njih su i divlji i civilizirani narodi bili u stanju vidjeti kao što ih i sada vide. Ono što je za čovjeka bitno jeste to zašto je došlo do pomračenja Sunca? Zašto zemlja podrhtava? Na koji način i kako cvjeta behar na drveću? Kako i zašto žene postaju trudne? Na koji način i kroz putem se na potomstvo prenose specifične osobine oca i majke?

U prošlosti svi su gledali šta malarija čini od oboljelih, na koji način temperatura i groznica umanjuju njihovu snagu i polagano im oduzimaju život, međutim, niko nije ništa znao o glavnom uzročniku ove bolesti. Svi su vidjeli i promatrati kako tuberkuloza čini nemoćnim njihove mladiće i na kraju ih odvodi u smrt, ali niko nije poznavao istinski uzrok te bolesti.

⁷ Če midanam (Bolug), str. 11.

Onoga dana kada je savremena civilizacija svojim preciznim i osjetljivim instrumentima prodrla u svijet mikroba i bakterija i otkrila jedan začuđujući svijet sićušnih bića, tada je otkriven istinski uzročnik zaraznih bolesti. Na taj način skinut je veo s jedne od najzamršenijih tajni stvaranja i svijeta Božijeg djela. Tada je postalo jasno da su glavni uzročnici tih bolesti milioni sićušnih stvorenja, koji poput jurišne vojske napadaju i okupiraju tijelo čovjeka, crpeći energiju i snagu bolesnog čovjeka radi produžetka vlastitog života i umnožavanja vlastite vrste, čineći da svakog trenutka njihova snaga bude sve veća i veća, a čovjek sve slabiji i slabiji, na kraju ga odvodeći u smrt.

Pojavni znakovi adolescencije

Adolescencija, zajedno s promjenama koje proizvodi u tijelu i psihi djeteta, jedna je od neporecivih istina ljudskog života. Znanje ljudi o adolescenciji u prošlosti je bilo na nivou promatranja znakova i promjena koje se očituju na tijelu i moralu tek stasalih mladića. Svi su vidjeli da tijelo mladića pod utjecajem puberteta doživljava nagli rast i razvoj, a osobine njihova tijela i duše se mijenjaju, ali i pored toga oni nisu bili u stanju prodrijeti u suštinu adolescencije i njen glavni uzrok.

Zbiljski uzrok adolescencije

Naučnici nove civilizacije su, uz pomoć svojih naučnih instrumenata i aparata, preciznih opita i eksperimenata, uspjeli do određene mjere otkloniti nedoumice, skloniti zastor s ovih tajni i spoznati istinski i pravi uzrok puberteta.

Prema opisu koji je opširno predstavljen u naučnim knjigama i časopisima, naučnim istraživanjima došlo se do zaključka da su unutrašnje žlijezde u strukturi ljudskog tijela poput kakve hemijske tvornice u kojoj svaka žlijezda luči jednu ili više specifičnih tvari koje se kroz krv prenose do organa. Ova tvar naučno-terminološki se naziva hormon.

Unutrašnje žlijezde i uloga hormona

Možete zamisliti ljudsko tijelo poput jedne idealne društvene zajednice. Osnovica i stub ovog društva je ljudski skelet, na kojem su izgrađeni i usaddeni svi drugi organi i udovi tijela. Unutar ovog skeleta nalaze se porodice i različiti sistemi, koji svi zajedno rade na ostvarivanju zajedničkih ciljeva.

Šest glavnih porodica i sistema koji su smješteni unutar ovog skeleta su:

1. Probavni, tj. digestivni trakt
2. Disajni, tj. respiratorni sistem
3. Sistem krvnih sudova
4. Nervni sistem
5. Žljezdana struktura
6. Reproduktivni organi.⁸

Endogene ili žljezde s unutrašnjim lučenjem su organi čiju strukturu čine veoma specifične i različite ćelije. Nazivamo ih specifičnim jer je njihova funkcija ograničena na proizvodnju jedne ili dvije složene i jedinstvene supstance koje nazivamo hormonima. Žljezde hormone ubrizgavaju direktno u krv, putem koje oni stižu do svih ćelija u organizmu. Ljekari i patolozi ih nazivaju žljezdama bez vlastitih izvodnih kanala.⁹

Djelovanje ovih žljezda i materije koju one proizvode uzrok su velikih promjena u tijelu. Sistem žljezda i ravnoteža hormonalnog sekreta imaju ključnu ulogu u uređenju sistema i ravnoteži tijela, duha, zdravlja, morala i tjelesnih organa. Ukoliko dođe do poremećaja u radu ovih žljezda i lučenju hormona, doći će do mnogih poremećaja i oštećenja u ljudskim organima i psihi, u moralu i ponašanju čovjeka. Ovi poremećaji u stanju su uzrokovati bolesti i tegobe.

Uprkos napretku koji su naučnici kroz svoje iskustvo i detaljna istraživanja ostvarili tokom proteklog pola stoljeća, prikupivši mnogo podataka o nepoznatom svijetu žljezda s unutrašnjim lučenjem i začuđujućem utjecaju hormona, pitanje ovih žljezda i hemijskih supstanci koje proizvode ipak je toliko složeno i nejasno da su stručnjaci jednostavno primorani otvoreno priznati manjkavost i nedostatak svog znanja o ovoj temi.

Doktor Edith E. Sproul kaže:

Najznačajniji zaključak koji možemo izvesti u vezi sa sistemom žljezda s unutrašnjim lučenjem jasno nam kazuje priču o našem neznanju. Mi posjedujemo tek jedan dio osnovnog znanja o ovoj temi. Iako posjedujemo prilično značajne podatke o svojstvima hormona i njihovom utjecaju na tijelo, još uvijek ništa ne znamo o načinu njihovog utjecaja i prodiranja.¹⁰

Doktor Eustace Chesser kaže:

Žljezde s unutrašnjim lučenjem su dio ljudskog tijela koje je za nas još uvijek nepoznanica. Mi možemo reći samo šta ove žljezde rade, zato jer

⁸ *Rošd va zendegi*, str. 65.

⁹ *Badane ensan*, str. 124.

¹⁰ Isto, str. 125.

nam iskustvo pokazuje da ukoliko neka žljezda ne radi ispravno, kod dotične osobe se pojavljuju određena odstupanja i poremećaji. Međutim, još uvijek ne znamo zašto i kako žljezde obavljaju tu samo sebi svojstvenu funkciju.¹¹

Jedan od rezultata rada žljezda i lučenja hormona je pubertet i pojava promjena u psihofizičkoj građi djeteta. Prema mišljenju biologa, prirodnih uzroka pojave puberteta je lučenje seksualnog hormona uz usklađen rad nekih drugih žljezda.

Od početka života pa do puberteta spolni hormoni – utonuli u san – ne obavljaju nikakvu funkciju. U godinama adolescencije hipofiza lučenjem stimulativnog hormona budi ove žljezde i potiče ih na rad i lučenje spolnih hormona.¹²

Testis kod muškaraca je žljezda koja proizvodi dvije vrste supstanci: jedna je supstanca koja se direktno ubrizgava u krv, zbog čega se testis ubraja u žljezde s unutrašnjim lučenjem; a druga supstanca je sperma kao sadržaj testisa.

Kod žena, također, postoje dvije žljezde poznate kao jajnici, koje obavljaju istu funkciju koje obavlja testis kod muškarca. Naravno, razlikuju se po tome što su jajnici kod žene smješteni u utrobi i nisu blizu jedan drugom kao kod muškarca, već su odvojeni i smješteni na dvjema suprotnim stranama maternice u donjem dijelu trbuha.¹³

Vrijeme adolescencije kod djeteta počinje onog trenutka kada se probude spolne žljezde i, zajedno s drugim žljezdamama, započnu s unutrašnjim lučenjem svoja skrivena djelovanja. Spolni hormon se ubrizgava u krvotok djeteta uzrokujući sveobuhvatne promjene u njegovoju psihofizičkoj građi.

Tokom cijelog razdoblja adolescencije, koje traje nekoliko godina, ovi aktivni činioci nastavljaju svoj rad kako bi dijete, koje je tek stupilo u pubertet, doveli do krajnjeg stepena rasta i vrhunca mladalačke snage i moći i potakle razvoj svih onih stvari koje jasno razdvajaju odraslog čovjeka od odrasle žene.

Testis posjeduje dvije odvojene uloge. Jedna uloga je proizvodnja muškog hormona koji se zove testosteron, a druga je proizvodnja sperme. Za obje ove djelatnosti postoji poseban poticajni hormon. Testosteron je znatno snažniji do ostalih muških hormona. On u doba puberteta potiče razvoj sekundarnih spolnih osobina i seksualne želje i naklonosti.¹⁴

¹¹ *Rošd va zendegi*, str. 114.

¹² *Hormonha*, str. 23.

¹³ *Rošd va zendegi*, str. 121.

¹⁴ *Hormonha*, str. 28.

Hormoni jajnika, također, obavljaju dvije bitne uloge. Prva uloga jeste proizvodnja hormona koji potiče razvoj sekundarnih spolnih osobina i uzrokuje rast i razvoj spolnih organa. Njihova druga funkcija je reguliranje mješevinskog ciklusa.¹⁵

Ubrizgavanjem testosterona u krv započinju promjene i preobražaji koji dječaka pretvaraju u čovjeka. Pod utjecajem i neposrednom kontrolom testosterona ne razvijaju se samo žlijezde, spolni organ, mošnje i dlake po cijelom tijelu, nego svoj puni razvoj i upotpunjivanje dostižu i drugi tjelesni organi, kao i umna snaga. Pod dirigentskom palicom testosterona razvijaju se i mišići i skelet dostižući svoj puni razvoj.¹⁶

Posebna supstanca koja se ubrizgava u krv potiče razvoj karakteristično muških obilježja i tragova, kao što su rast dlaka na prsima, stomaku i licu, promjena glasa u muški dubok glas i slično. Ovaj proces se ne događa iznenada, već postepeno. Godine između djetinjstva i mladosti nazivaju se adolescentnim dobom. U tom razdoblju tjelesne promjene kod čovjeka se nadopunjuju i uglavnom su proizvod rada testisa, kao i drugih žlijezda s unutrašnjim lučenjem.¹⁷

Jedna od najznačajnijih promjena koje se događaju tokom puberteta je snažan i ubrzan rast kostiju, mišića i svih ostalih unutrašnjih organa ljudskog tijela. Iako dijete neprestano raste i razvija se, od vremena kada je bilo u majčinoj utrobi, a zatim i tokom djetinjstva, rast i razvoj tokom puberteta je tako brz i intenzivan da uopće nije usporediv s rastom u doba djetinjstva. Upravo zbog toga naučnici ovo razdoblje nazivaju "skokom."

Spolni hormoni, koji se kod žene luče iz jajnika, a kod muškarca iz testisa, čine ćelije organizma osjetljivim na hormon rasta. Drugim riječima, oni uzrokuju da ćelije postanu osjetljivije i da intenzivnije reagiraju na hormone rasta čija je količina u krvi uvijek stalna i ne mijenja se, a rezultat tog utjecaja je stalno povećanje proizvodnje novih ćelija. Ovi procesi utječu na izrazito ubrzan rast i razvoj dječaka i djevojčica koji tokom razdoblja adolescencije, kako se to terminološki kaže, doživljavaju snažan *skok*.¹⁸

U ovom razdoblju, kao rezultat brzog tjelesnog razvoja, ubrzano se povećava visina čovjeka. Dijete kad se tek rodi, raste veoma brzo. U vremenu između rođenja i pete godine visina djeteta se u prosjeku udvostruči. Nakon toga, prema statističkim podacima, dolazi do usporavanja u rastu, sve do desete godine kada se rast najviše usporava. Nakon tog vremena ponovno

¹⁵ Hormonha, str. 23.

¹⁶ Badane ensan, str. 140.

¹⁷ Rošd va zendegi, str. 123.

¹⁸ Hormonha, str. 12.

započinje doba brzog rasta. Uobičajeno to vrijeme kod dječaka počinje u dvanaestoj, a kod djevojčica godinu dana ranije. Tokom puberteta visina se u prosjeku poveća za dvadeset do dvadeset i pet centimetara. Ovaj rast u poređenju sa cijelom tokom rasta i razvoja ljudskog tijela nije naročito velik, ali pošto se taj rast događa veoma brzo i gotovo iznenada, izaziva veliko čudenje. Događa se da se visina poveća deset centimetara u toku nekoliko mjeseci, naprimjer u periodu neke duge bolesti, dok je djetetu ranije za rast od deset centimetara bilo potrebno i nekoliko godina.¹⁹

Skeletna struktura čovjeka oslonac je i nosilac muskulature ljudskog tijela. Prirodni i neprirodni rast kostiju mjerilo je prirodnog ili neprirodnog stasa i uzrasta čovjeka. Kosti se od rođenja postepeno razvijaju i rastu. Njihovim rastom povećava se visina i uspostavlja sklad između tjelesnih organa i udova djeteta. Međutim, u vrijeme puberteta cijeli organizam se nalazi pod snažnim utjecajem faktora rasta, tako da doživljava pravi skok u rastu i razvoju, približavajući se svom posljednjem stadiju.

Završetak rasta

Hazreti Ali, a.s., je rekao: "Čovjekov rast se završava s dvadeset i četiri godine starosti."²⁰

Hazreti Ali, a.s., opisao je stadije rasta i razvoja čovjeka kroz različita doba i godine njegova života, sve do puberteta i posljednjeg stadija rasta. On je, govoreći o rastu i dužini kostiju kao mjerilu visine čovjeka, rekao da u periodu kada čovjek ima dvadeset i četiri godine, rast kostiju i visina čovjeka dostižu svoju krajnju tačku.

Prvi znak puberteta je nagli i brzi rast tijela, posebno dugih kostiju. Veza između rasta kostiju i seksualnog hormona je toliko bliska da možemo slikajući kosti precizno predvidjeti datum početka seksualnog buđenja.²¹

Na početku puberteta noge veoma brzo rastu, tako da uobičajeno tek stali mladići poprimaju izgled dugonogih ptica. Ponekad se događa da je taj rast i razvoj toliko brz da ga koža nije u stanju pratiti, pa se u predjelu koljena i drugim dijelovima kože nogu pojavljuju blijede linije koje nazivamo linijama rasta. Nakon toga započinje brzi rast i ostalih dijelova ljudskog skeleta, sve dok se ne uspostavi sklad između visine i širine.

¹⁹ Će midanam (*Bolug*), str. 23.

²⁰ Mustedrek, sv. 2., str. 625.

²¹ Hormonha, str. 18.

Očito je da se u pubertetu događa posljednja faza rasta kostiju. Nakon napunjenih dvadeset godina rast i razvoj iznimno slabi i usporava. Uobičajeno, nakon što nestane hrskavice na mjestima njihova spajanja, kosti više nisu sposobne rasti i to se događa u vremenu između dvadesete i dvadeset i pete godine života.²²

Razlike u rastu žene i muškarca

Rast kostiju kod djevojaka i mladića u kontekstu njihovih različitih životnih zadataka je različit. Djevojke posjeduju samo sebi svojstvenu prirodnu obavezu i zadatak rađanja djece. Struktura njihovog tijela mora biti tako uređena da je u stanju podnijeti tu tešku prirodnu obavezu. U zakonu stvaranja vodilo se računa o ovom fenomenu. Dijelovi kostiju djevojaka, stvaralačkim uputama Gospodara svjetova, rastu tako da zadobijaju oblik koji odgovara potrebama trudnoće i rađanja djeteta. Ovo je jedan od primjera prirodne razlike koja postoji između žene i muškarca.

Tokom razdoblja ubrzanog rasta kostiju, tijelo poprima svoj konačni oblik. Kod čovjeka dolazi do rasta gornjeg dijela grudnog koša i ramena, a kod žena dolazi do izražajnijeg rasta kukova i karlice, tako da žene imaju široke kukove i uska ramena, a muškarci, nasuprot tome, imaju široka rame na i uske kukove. Rast i razvoj kukova i karlice najznačajnija je promjena koja se događa kod žena tokom adolescencije jer bez prirodnog rasta karlice nije moguć ni prirodnji porod.²³

Doktor Alexis Carrel²⁴ kaže:

Razlike koje postoje između žene i muškarca ne odnose se samo na oblik spolnih organa, postojanje maternice (uterusa), rađanje kod žena i specifičan način njihova proučavanja. To je samo posljedica mnogo dubljih uzroka koji se javljaju pod utjecajem hemijskih supstanci spolnih žljezda koje se nalaze u krvi.

Zbog zanemarivanja ove temeljne i bitne činjenice, sljedbenici feminističkog pokreta smatraju da oba spola trebaju imati istovjetan odgoj i obrazovanje, da mogu obavljati iste poslove, posjedovati iste dužnosti i obaveze. Žena se, ustvari, umnogome razlikuje od muškarca. Svaka pojedinačna čelija u njenom tijelu, njena muskulatura, a posebno nervni sistem nose pečat njene spolnosti.

²² *Če midanam (Bolug)*, str. 24.

²³ *Hormonha*, str. 18.

²⁴ Alexis Carrel (1873-1944), francuski liječnik i biolog, dobitnik Nobelove nagrade za oblast psihologije i medicine 1912. godine.

Fiziološki zakoni su poput kosmičkih zakona, postojani i nepromjenjivi i nemoguće je da ljudske težnje dopru do njih i utječu na njih. Mi smo prisiljeni prihvati ih onakvim kakvi jesu. Žene se trebaju zalađati i truditi s ciljem proširenja i jačanja svojih vlastitih prirodnih darova, u smjeru koji je određen njihovom prirodnom, bez djetinjastog oponašanja muškaraca. Njihova uloga na putu napretka čovječanstva mnogo je veća od uloge koju imaju muškarci i ne bi je trebalo olahko shvatiti i napustiti.²⁵

U svakom slučaju, kosti u različitim dijelovima tijela djevojaka i mladića čije su žlijezde s unutrašnjim lučenjem zdrave i koje proizvode u prirodnom omjeru dovoljne količine hormona i ubrizgavaju ih u krv, s pristizanjem puberteta se razvijaju. Njihov rast se nastavlja sve do posljednjeg stadija i nestanka spojne hrskavice, s tom razlikom što je u mudrom sistemu Božijeg djela posebna pažnja posvećena djevojčicama, tako da njihova karlica, u skladu s obavezom trudnoće koja joj predstoji u budućnosti, doživljava izražajniji rast nego kod muškarca.

Neznatan rast lobanje

Jedini dio ljudskog kostura koji tokom adolescencije ne doživljava značajne i korjenite promjene i ubrzan rast je lobanja. U nekoliko godina, koliko traje doba puberteta, rast koštanog dijela lobanje je zanemarljiv. Zato je svim tinejdžerima odjeća iz prošle godine tjesna i kratka, ali je kapa njihov jedini odjevni predmet koji mogu nositi i naredne godine, osim ako ih u tome ne spriječi osjećaj za ljepotu i uljepšavanje koji se pojavljuje u njihovoј duši čak brže i snažnije nego što to čini tijelo svojim rastom, pa nošenje stare, prošlogodišnje kape bude suprotno njihovim modnim hirovima.

Uporedo s rastom i razvojem različitih kostiju ljudskog skeleta, rast i razvoj doživljavaju, u različitom odnosu i skladu, i svi unutarnji organi poput srca, jetre, bubrega, želuca i dr., kao i svi dijelovi ljudske muskulature.

Unutrašnji organi ljudskog tijela u pubertetu na isti način doživljavaju najbrži rast i razvoj, a najbolji primjer za to je jetra. Povećanje tjelesne težine ljudskog tijela mnogo je veće nego povećanje visine. Ovo povećanje težine u dobi od dvanaest godina kod oba spola događa se veoma brzo. Dok se tokom djetinjstva tjelesna težina prosječno uvećava za jedan ili dva kilograma, u periodu između dvanaeste i šesnaeste godine tjelesna težina se uvećava za četiri do pet kilograma godišnje. Mišićna snaga izmjerena posebnim aparatom za mjerjenje snage u dobi od dvanaeste do osamnaeste godine se utrostručuje. Na samom koncu djetinjstva može se reći da je tijelo u pogledu

²⁵ *Ensane našenahte*, str. 84.

svog vanjskog oblika napustilo djetinjstvo i da se nalazi u fazi bližoj rastu i razvoju. Proračuni pokazuju da od sedamnaeste godine, u prosjeku, svaki dječak u pogledu tjelesnog rasta dostiže svega jednu desetinu pubertetskog, a tjelesna težina mu se uvećava za jednu trećinu prave vrijednosti sve dok ne dođe do granice potpunosti.²⁶

Jedna zanimljiva činjenica privlači pažnju naučnika, a spomenuta je i u naučnim knjigama. Riječ je o skladu koji neprestano postoji između svih tjelesnih organa i udova. Tako, recimo, različiti organi i u maternici i u doba djetinjstva i u pubertetu rastu u tačno određenom srazmjeru i veličini.

Stvaranje na temelju proračuna i mjere

Mudre mjere i veličine koje postoje u cijelokupnom sistemu Stvaranja, jedan su od Božijih znakova, a Časni Kur'an to pripisuje Uzvišenom Bogu i kaže:

إِنَّا لُّكْلُ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدْرٍ

*Mi sve s mjerom stvaramo.*²⁷

وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدُهُ بِمُقْدَارٍ

*...U Njega sve ima mjeru.*²⁸

قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا

*Allah je svemu već rok (mjeru) odredio.*²⁹

Mufaddal, jedan od prijatelja Imama Sadika, a.s., zatražio je od njega da mu pojasni sve stadije razvoja ljudskog tijela tokom različitih razdoblja ljudskog života, sve do puberteta i konačnog stadija u razvoju. Imam je potom rekao: "Prvi stadij razvoja je rast u majčinoj utrobi. Na tom mjestu gdje oko nije u stanju vidjeti ga, a ruka dotači ga, on raste i razvija se sve dok se u simetričnom i skladnom obliku ne rodi. To je čovjek koji posjeduje sva potrebna sredstva i životne sposobnosti, sve tjelesne organe i činioce života, kosti, meso, moždanu srž, nervni sistem, sistem vena i krvnih sudova, hrskavicu. U trenutku kada se rađa, ponovno stupa na

²⁶ Će midanam (Bolug), str. 26.

²⁷ El-Kamer, 49.

²⁸ Er-Rad, 8.

²⁹ Et-Talak, 3.

stazu rasta i razvoja, koji obuhvataju cjelokupno tijelo i sve organe. Cijelim tokom procesa rasta njegov ljudski oblik, sklad tjelesnih organa i udova je stabilan i konstantan. Tijelo u svim svojim veličinama i vidovima raste u potpunom skladu. Niti se šta dodaje, niti oduzima njegovom skladu, sve dok konačno ne dostigne krajnji stadij rasta. Je li nastanak svih ovih mnogobrojnih organa, kao i njihov simetričan i skladan rast išta drugo do rezultat blagodarnog i mudrog božanskog plana i upravljanja?”³⁰

Harmonija i sklad u rastu različitih organa i udova ljudskog tijela temelji se na zakonu stvaranja. Ovaj zakon, koji svoje postojanje crpi iz mudre volje Tvorca svijeta, prirodnim putem i sam po sebi uključuje sve stadije ljudskog razvoja, od fetusa, preko novorođenčeta i djeteta, do mladića.

Nesklad u rastu

Odrasle osobe, koje su zdrave i čija tjelesna građa je normalna, imale su simetričan i skladan rast i razvoj. Međutim, oni koji boluju od poremećaja rada žlijezda s unutrašnjim lučenjem pate od raznih neželjenih posljedica. Jedna od njih je asimetričan rast različitih dijelova njihovog tijela.

Veći dio podataka koje posjedujemo o žlijezdama s unutrašnjim lučenjem rezultat su promatranja stanja bolesnika koji pate od poremećaja u radu jedne ili nekoliko ovih žlijezda. Bolesti žlijezda s unutrašnjim lučenjem dijele se na dvije skupine:

1. Bolesti koje uništavaju žlijezde i ometaju njihov rad,
2. Bolesti koje ubrzavaju rad žlijezda.

Rezultati postignuti tokom istraživanja i praćenja stanja ovih bolesnika gotovo su isti kao rezultati koji su dobiveni tokom opita sa životinjama.³¹

Hormon rasta, koji je nužan za rast i razvoj sisara, ostvaruje neposredan utjecaj na sve organe i dijelove tijela. Ukoliko se dogodi da proizvodnja hormona rasta bude veća od normalne, pojavit će se bolest koju nazivamo akromegalija, a koja se očituje u općoj uvećanosti koštanog tkiva i mehanih dijelova tijela, posebno u predjelu gornjih ekstremiteta, nadlaktice i dijelova lica. Povećano lučenje hormona rasta dijete pretvara u diva jer svi dijelovi njegova tijela zajedno rastu, međutim, kako i na koji način ovaj hormon djeluje, za nas je jedna potpuna nepoznanica.³²

³⁰ *Biharul-l-envar*, sv. 2., str. 21.

³¹ *Badane insan*, str. 126.

³² Isto, str. 129.

Kraj razdoblja djetinjstva

Temeljne promjene koje se događaju tokom puberteta okončavaju doba djetinjstva, dok se tinejdžeri posredstvom postepenog, ali brzog rasta kostiju, mišića i unutrašnjih organa te izgledom približavaju izgledu odraslih muškaraca i žena. Neće proći mnogo vremena, a na njima će se očitovati sve osobine jedne odrasle osobe.

Istovremeno s korjenitim promjenama i općim rastom, pubertet u tijelu mlađih ljudi uzrokuje pojavu i nekih drugih, popratnih pojava.

Dječaci se upoznaju s nekim novim stvarima. Pojavljivanje crnih mrlja na koži, posebno oko nosa, na bradi ili na ramenima strašno ih uznemiri. Onog trenutka kada žlijezde za izlučivanje masnoće počnu snažno lučiti svoj sekret i uzrokovati poremećaje i začepljenje kanala, pojavljuju se bolne i brojne akne koje nemaju drugog negativnog učinka osim što ranjavaju ponos i dušu mlađih ljudi.

Promjena u glasu koja se, zavisno od klimatskih i rasnih različitosti, događa prije ili kasnije, opća je promjena koja se događa kod svih. Tokom pubertetskih preobražaja grlo se širi, njegova udubljenja i ispupčenja postaju izraženija nego prije. Dužina glasnih žica se udvostručuje. U svega nekoliko mjeseci dolazi do specifičnog preobražaja glasa, koji je do tada bio tanak, a sad postaje grub, dubok i ne baš ugodan. Nakon nekoliko sedmica intenzitet tog preobražaja se smanjuje i postepeno poprima osobine glasa odraslog čovjeka. U sedamnaestoj godini događa se posljednja promjena u glasu adolescenta.

Glas žene se također mijenja, no to je manje primjetljivo. Glas žene postaje razumljiviji i prodorniji, a otprilike u petnaestoj godini postiže svoj konačni oblik.³³

Rast dlaka na licu muškaraca još je jedan od znakova puberteta koji nam svjedoči o prolasku djetinjstva, dok se na licu djevojčica one ne pojavljuju i to je jedna od znakovitih razlika između muškarca i žene.

Imam Sadik je Mufaddalu spomenuo ovu činjenicu opisavši je kao jednu od izraza ženske ljepote i ljupkosti.

“Kada dijete postigne doba punoljetstva, ako je dječak – na licu mu se pojavljuju dlake i to je znak muškog obilježja na njemu, a pored toga, to je izvor njegovog ponosa i njegove ličnosti. Na taj način on se odvaja od djetinjstva i sličnosti sa ženama. Ako je djevojčica – njeno lice ostat će čisto i bez dlačica, kako bi se sačuvala njena svježina i privlačnost

³³ Će midanam (*Bolug*), str. 28.

kao činilac koji pobuđuje privlačenje muškarca i jamac je produžetka vrste.”

Mufaddal je potom rekao: “O gospodine moj! Vidio sam neke osobe koje su ostale u svom prethodnom stanju, tako da su i odrasle, a da na njihovom licu nisu porasle dlake.”³⁴

Imam je rekao da je ta pojava rezultat prethodnih anomalija u ponašanju koje su nekada prije počinjene, a Bog nikada ne čini nepravdu svojim robovima.

Kao da Imam, a.s., želi ukazati Mufaddalu da je rast brade kod muškaraca jedan od Božijih zakona u redoslijedu koji postoji u svemu pojavnom, odnosno u prirodi. Uvijek kada priroda odstupi od izvršenja svoga posla, sigurno se na njenom putu ispriječila prepreka. Ponekad ta prepreka vuče korijene iz naslijeda, a nekada je to odgovor na postupke prošlih pokoljenja koji se odražavaju na kasnije generacije.

Razvoj i prirodna sredina

Potreбно је рећи да, према мишљењу naučnika, adolescencija zajedно са svoјим podražajnim чиницима nije jedini faktor који утјеће на раст kostiju, мишића и осталих органа тijela jedног тек stasalog mladića. Пored njih постоје и други чиниoci, као што су individualni i rasni prirodni uvjeti. Prirodni uvjeti životne sredine također aktivno utječu на način rasta i razvoja. S obzirom на то да vanjski чиниoci rasta nisu svuda и за svakoga isti, nemoguće je sistemski i precizno pratiti i predvidjeti proces rasta djece koja su tek ušla u doba djetinjstva и која su različita zbog različitosti uvjeta i različitosti poticaja.

Gudden je dokazao da tjelesni rast apsolutno ne prati nikakav precizno određen sistem i redoslijed. Uobičajeno, rast se manje-više, odvija u etapama. Proces djetetovog rasta ne samo da zavisi о ličnom ponašanju и uzrocima nego varira и pod utjecajem vanjskih činilaca и životne sredine – naprimjer, rast i razvoj tokom ljeta je intenzivniji nego tokom zime.³⁵

Kao zaključak можемо рећи да је pubertet činilac brzog rasta kostiju, мишића и свих осталих unutrašnjih органа ljudskog тijела. Slabašnu djecu uzdiže na stadij krajnjeg razvoja njihovog тijела и доводи ih до pune tjelesne snage, svrstavajući ih u red odraslih и потпунih осoba u društvu.

³⁴ *Biharu-l-envar*, sv. 2., str. 19-20.

³⁵ *Će midanam (Bolug)*, str. 23.

Stadiji razvoja

Časni Kur'an opisao je stadije razvoja fetusa, jedan nakon drugog, sve do posljednjeg trenutka boravka u majčinoj utrobi, na kraju ističući:

لَمْ يُخْرِجُكُمْ طُفُلًا ثُمَّ لَمْ يَتَبَعُلُوْا أَشَدَّ كُمْ

*Zatim vas izvodimo kao djecu, a potom do zrelosti da stasate dajemo.*³⁶

Imam Sadik u tefsiru kur'anskog ajeta ...*A kad je zrelost dostigao i stasao*, kaže: "Pod riječima *A kad je zrelost dostigao* misli se na stizanje do osamnaeste godine (muževno doba), a izrazom *stasao* misli se na pojavu dlaka po licu."³⁷

³⁶ El-Hadždž, 5.

³⁷ Tefsir Burhan, str. 499.

5. PREDAVANJE

Uzvišeni Bog u Svojoj knjizi kaže:

وَابْتَلُوا الْيَتَامَى حَتَّى إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَإِنْ آتَيْتُمْ مَنْهُمْ رُشْدًا فَادْفِعُوهُ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ

I prorjeravajte siročad dok ne stasaju za brak; pa ako ocijenite da su zreli, uručite im imetke njihove.¹

Utjecaj puberteta na psihička stanja

Činioци који узрокују пубертет не само да утјећу на тјело и узрокују његов убрзан и опći rast nego i na psihu mlađih ljudi, mijenjajući njihovo razmišljanje i ponašanje i dovodeći do korjenitih promjena u njihovoj duši. Upravo iz ovog razloga način razmišljanja i ponašanje adolescenata se toliko razlikuje od razmišljanja i ponašanje male djece.

Spolne žlijezde ne samo da imaju veliki zadatak i obavezu da osiguraju potomstvo i produžetak vrste nego igraju veoma bitnu ulogu u snaženju naših fizioloških, psihičkih i duhovnih djelovanja. Među uškopljenicima se nikada nije pojavio veliki filozof i naučnik.

Testisi i jajnici imaju širok spektar djelovanja i utjecaja. Prvi je proizvodnja muške ili ženske spolne ćelije čijim spajanjem se rađa jedan novi život, novi čovjek. Istovremeno, oni izlučuju supstancu koju ubrizgavaju u krv i koja u našem tkivu, našim organima i našim mislima stvara i ispoljava neke osobine i odlike svojstvene samo muškom ili samo ženskom spolu. Pored toga, ova supstanca pojačava i sve funkcije našeg tijela. Lučenje testisa uzrokuje pojavu odvažnosti, žestine, gorljivosti i grubosti.²

Testisi ostvaruju znatno veći utjecaj na našu snagu i psihičko stanje od ostalih žlijezda s unutrašnjim lučenjem. Veliki umjetnici, pjesnici, sveti ljudi i osvajači uglavnom su imali izraženu seksualnu strast. Odstranjivanje spolne žlijezde čak i kod odraslih osoba za posljedicu ima promjenu u njihovom psihičkom stanju. Nakon uklanjanja jajnika kod žena se uočava

¹ En-Nisa, 6.

² Ensane našenahte, str. 84.

izražen osjećaj tuge i gubljenje dijela intelektualnih sposobnosti, osjećanja i ponašanja. Osobe kojima su operativnim putem odstranjeni testisi postepeno gube svoju ličnost i samopouzdanje.³

U čovjeku postoje dvije velike snage, dvije utjecajne moći: jedna je razum, a druga osjećanja. Pod psihičkom i duhovnom stranom čovjeka misli se na skup ove dvije snage. Kada se kaže da činioci puberteta utječu na psihičku i duhovnu stranu čovjeka, misli se na to da pristizanjem razdoblja adolescencije uporedo s razvojem i rastom tjelesnih organa i udova, dolazi i do utjecaja na razum i osjećanja i to dvoje se, prateći u stopu razvoj tjelesnih organa, razvija i cvjeta, s tom razlikom što je razvoj osjećanja poput razvoja tjelesnih organa veoma brz. Osjećanja tinejdžera intenziviraju se veoma brzo i dostižu svoj vrhunac i procvat. Međutim, razum prolazi kroz proces upotpunjavanja i razvoja mirno i postepeno i tek nakon dugog niza godina stiže do svog konačnog razvoja.

Upravo ovaj nesklad u razvoju osjećanja i razuma predstavlja najveći psihički problem kod mlađih i uzrok je njihovih moralnih zastranjivanja. Nezrele i nepomišljene misli, neispravna i neuobičajena djela, u krajnjem slučaju pobune mlađih generacija uglavnom izviru iz nesrazmjere njihovog razuma i osjećanja.

U mladalačko doba osjećanja, kao najveća pokretačka moć, dostižu vrhunac svoje snage i moći, a istovremeno pronicljivi razum, koji je dobranamjerni vodič i putokaz osjećanjima, doživljava doba slabosti i nemoći. Upravo zato, kada se mlađi nalaze u svom uobičajenom stanju, neka njihova djela i riječi se doimaju nerazumnim i nepomišljenim. U slučajevima kada se rasplamsaju i istupaju iz normalnog stanja njihovi osjećaji se pobune, a njihov vatreni plam bukti iz njihovih najvećih dubina. Tada oni donose nepomišljene i pogrešne odluke i posežu za stravičnim i opasnim djelima. Razum, još uvijek slab i nedorastao, ni u kojem smislu nije sposoban ugasiti vatreni plam njihovih osjećanja i sprječiti njihovo zastranjenje i bunt.

Zbog posebnih prilika u kojima se nalazi duša mlađih ljudi naučnici kažu da je psihologija mlađih specifična i u mnogim se vidovima razlikuje od opće psihologije. Stručan je onaj odgajatelj koji ispravno spozna osobine mladalačkog razdoblja, koji se upozna s razumom i osjećanjima mlađih, s glavnim osnovama odgoja i obrazovanja, a potom, imajući u vidu njihova psihička stanja, načini plan odgojnog rada i pravovremeno ga provede.

Potrebno je napomenuti i to da se odgoj djece u mnogim vidovima razlikuje od odgoja mlađih. Djeca se u dobu djetinjstva zbog slabašnog

³ *Ensane našenahte*, str. 84.

tijela i nedovoljno razvijenih misli i razuma ne osjećaju nezavisnim i slobodnim i zato su spremni bespogovorno se povinovati naredbama svoga odgajatelja i izvršiti odgojne upute koji je odgajatelj zamislio i osmislio. Međutim, mladi pod utjecajem puberteta postaju snažni i moćni. Osjećaju da su postali ličnost, da su samostalni te zato nisu spremni bespogovorno izvršavati naređenja i povinovati se odgoju bez prethodnog upoznavanja s njim.

Najbolje sredstvo za odgoj mlađih

Ako odgajatelji žele ostvariti svoj cilj i mlađe odgojiti na ispravim temeljima, oni trebaju osmisliti svoje upute tako da mlađi dobiju potrebu za njima, a njihovo provođenje u djelo shvate kao svoju neizbjegnu obavezu te s ciljem ostvarenja sreće i uspjeha u životu potpuno iskreno i sa zanimanjem sarađuju sa svojim odgajateljima.

Jedna od najboljih metoda kojom mlađe privlačimo odgoju jeste rad na njihovoj samospoznaji. Ukoliko mlađi sebe spoznaju i budu upoznati s osjetljivošću i opasnošću situacije u kojoj se nalaze, ukoliko povjeruju u gorku istinu da svjetiljka njihovog razuma tokom puberteta isijava veoma slabu svjetlost, a da su nasuprot tome njihovi osjećaji snažni i gorljivi, ako shvate da su neusaglašenost i nesklad između razuma i osjećanja u mlađalačkom dobu najveća provalija koja im prijeti tokom života, ako budu znali da neki mlađi vođeni svojim neodmjerenim i nerazumnim osjećanjima donose opasne i kobne odluke i posežu za nedopuštenim djelima te na taj način svoj život čine vječno nesretnim i turobnim, ako shvate da bez upute učenih i dobronamjernih odgajatelja nisu u stanju zdravi i sigurni proći pored provalija i bezdana koji ih vrebaju na tom putu koji traje nekoliko godina, tj. ukoliko prihvate činjenicu da za dostizanje sreće i blaženstva u životu trebaju odgajatelje i ispravne obrazovne upute, a da odbijanje i bježanje od poduka i pouka odgajatelja neće imati za posljedicu ništa do njihovu vlastitu nesreću i neuspjeh u životu, oni će objeručke prihvati te odgojne upute, odbaciti tvrdoglavost i svojeglavost i izvršavati poduke i pouke svojih odgajatelja s potpunom iskrenošću i zanimanjem.

U ovom poglavlju ukratko ćemo govoriti o ljudskom razumu, općenito, i razumu mlađih, posebno. Cilj nam je da korištenjem islamskih izvora i stručnog i naučnog mišljenja naučnika mlađim ljudima približimo ovu temu radi što bolje samospoznaje. Nadamo se da će ova rasprava uvjeriti mlađe ljude u nužnost prihvatanja islamskog odgoja i prihvatanje mudrih savjeta dobronamjernih i učenih ljudi više nego što je to prije bio slučaj.

Razmatranje pitanja razuma

Pitanje duše, razuma i misli, kako u prošlosti tako i danas, bilo je i ostalo jedno od najvažnijih filozofskih i psiholoških pitanja i u vezi s njim su postavljena mnoga pitanja. Neka od takvih pitanja su: je li ljudski razum nadmaterijalan i apstraktan ili nije ništa osim materije? jesu li misli, kao ishodište cjelokupnog napretka čovječanstva, ustvari proizvod djelovanja moždanih ćelija, ili je mozak u odnosu na umovanje samo oruđe u rukama apstraktne duše? nestaje li i duša s nestankom tijela ili duša ostaje da postoji i nakon smrti tijela? i druga slična brojna pitanja.

U prošlosti, mnogi filozofi i mudraci vjerovali su u apstraktnost duše i smatrali su da je izvorna snaga umne percepcije odvojena od materije. Oni su u svojim filozofskim djelima predstavili svoje dokaze s ciljem dokazivanja ovih stavova.

Ibn Sina kaže: "Zaista supstanca koja percipira inteligibilije nije tjelesno biće, niti je nešto što opстоји zahvaljujući tijelu."⁴

On, također, kaže: "Moć pomoću koje čovjek percipira istine nije tjelesna, niti je složena od materije."⁵

Mudrac Mulla Sadra Širazi kaže: "Razumna duša nije tjelesno biće, niti je mjerljiva."⁶

On na kraju svog obrazlaganja nematerijalne biti razuma i duše kaže:

"Ovo je jedanaest sigurnih dokaza, argumenata da je ljudska duša oslobođena od materije, i od osobina materije."⁷

Ovo vjerovanje u današnjem svijetu i među znamenitim savremenim naučnicima ima mnogo pristalica. Tu skupinu filozofa nazivaju *spiritualisti*. Oni smatraju da je razum jedan od nivoa apstraktne duše.

Oponenti sljedbenicima učenja o apstraktnoj duši i sljedbenicima transcendentalne filozofije su materijalisti koji ne samo da poriču apstraktnost duše nego uopće ne vjeruju u natprirodno. Oni svijet postojanja ne vide никако drugačije nego kao materiju i promjene te materije. Prema njihovom mišljenju razum nije ništa drugo do moždane ćelije, a misao i razmišljanje su prirodna osobina tih ćelija. Ukratko, oni veoma jasno ističu: kao što je žuč izlučevina koju proizvodi jetra, umovanje i razmišljanje su proizvod moždanih ćelija.

⁴ *Šifa*, str. 348.

⁵ *Išarat*, str. 73.

⁶ *Asfar*, sv. 4., pogl. 6.

⁷ Isto.

U savremenom svijetu, pored pitanja razuma, postoje i druga sporna pitanja o kojima su naučnici i filozofi raspravljali na temelju različitih učenja škola spiritualizma i materijalizma. Jedno od tih pitanja je i pitanje pamćenja. Prema stanovištu materijalista, centar memorije su moždane čelije, dok spiritualisti smatraju da je glavno središte memorije apstraktna duša, te da moždane čelije nisu ništa drugo do posrednici.

Primarni centar memorije

Najzanimljivije pitanje koje se tiče memorije pripada filozofiji, a to je pitanje gdje se i kako pohranjuje ljudsko sjećanja. Ono je veoma značajno jer nam dozvoljava da materijalističku filozofiju i duhovnu mudrost postavimo jedno naspram drugog.

Pitanje memorije u suštini je veoma maglovito pitanje odnosa između mozga i misli. Gdje su pohranjena sjećanja? U mozgu ili u duši? Koji su to uvjeti nastanka sjećanja? Ako želimo dati odgovor na ova pitanja, morat ćemo slijediti filozofsku metodu, a drugu metodu smatrati neispravnom. Teorije o pamćenju za neke su jasan dokaz ispravnosti materijalističke tvrdnje, dok su za druge najblistaviji dokaz nezavisnosti duše.⁸

Materijalisti smatraju da je učenje sadržaja, čuvanje i prisjećanje, tj. cje-lokupan proces pohranjivanja svih naučnih i nenaučnih činjenica te trenutak njihovog vraćanja u sjećanje fizički proces, a mjesto odvijanja tog procesa moždane čelije. Upravo zato, kada uslijed bolesti, krvarenja ili iz nekog drugog uzroka dođe do oštećenja jednog ili više dijelova mozga, bolesnik djelomično ili potpuno gubi memoriju i svoja sjećanja.

Doktor Broca je 1835. godine dokazao da krvarenje u trećem naboru lijeve strane mozga uzrokuje gubljenje sposobnosti kretanja, zato što dolazi do oštećenja umnih slika kretanja i govora. Prema istraživanjima koja su proveli Vernik, Gosmavel i Jean Charcot, gubljenje sposobnosti pisana (agrafija) nastaje kao posljedica povrede u području čeonog dijela drugog režnja mozga, *umno sljepilo* (afazija) nastaje kao posljedica oštećenja na drugom (prednjem) režnju moždanih nabora, dok je uzrok *umne gluhoće* (agnozija) oštećenje u predjelu prvog sljepoočnog režnja jer se centar za sposobnost govora nalazi u tom predjelu moždane kore. Pored onoga što je Ribo uspio dokazati, možemo smatrati da su neprirodni zaboravi nastali kao posljedica oštećenja na mozgu koja nastaju uslijed djelovanja različitih činilaca, upala, otrova ili drugih uzročnika koji su vezani za vlažnosti moždanog

⁸ Če midanam (Hafeze), str. 110.

tkiva. Zaborav koji se događa zbog opće paralize, staračke senilnosti kao i privremeni zaborav koji je nastao kao rezultat potresa mozga, neki su od tih primjera zaborava.⁹

Spiritualisti su nakon preciznih i opsežnih razmatranja te iznošenja mnogih nepotpunosti materijalističke teorije došli do zaključka da je ljudski mozak nesumnjivo fizičko središte memorije i prisjećanja, ali i da je istinsko središte memorije apstraktna duša. Moždane ćelije su za apstraktnu dušu poput sredstva za sporazumijevanje i oruđa za rad. Ukoliko čovjek pod utjecajem izljeva krvi ili upale dijela mozga izgubi dio svoje memorije, to se ne događa zbog oštećenja glavnog središta memorije, nego zato jer je oštećenjem dijela moždanih ćelija apstraktna duša izgubila sredstvo za sporazumijevanje i oruđe za rad tog određenog dijela, a rezultat takvog stanja je spriječenost duše da obavlja svoju dužnost u tom segmentu djelovanja.

Profesor filozofije Žan J. Filo kaže:

Prema mišljenju Bergsona, glavni zadatak tijela je djelovanje. Vanjski svijet ostvaruje utjecaj na tijelo, a i ono reagira prema izvanjskom svijetu. Mozak nije ništa do jedna telefonska centrala. Njegova uloga je, poput telefonske centrale, uspostavljanje veze ili stavljanje na čekanje. Ukoliko se ovaj stroj pokvari, uočit ćemo različite vrste zaborava. Međutim, gdje se i kako pohranjuju naše prošle umne slike? Bergson se ovdje u potpunosti prepusta spiritualističkim stavovima. Sljedbenici ove teorije vjeruju da duhovna snaga ima drugačiju bit i nemoguće je da nestane.

Ravaïsson, jedan od spiritualista koji je živio prije Bergsona, vjerovao je u postojanje apsolutne duše koja je savršeno postojanje i potpunog je pamćenja, koja je uvijek prisutna u odnosu na sve stvari i samu sebe i koja uvijek i bez ikakvog odstupanja nadzire ono što je bila i ono što jeste.

Filo kaže da grijše oni biolozi koji prepostavljaju da pamćenje ostaje sačuvano u materijalnom obliku u mozgu, temeljeći to svoje mišljenje na poremećajima memorije i njenih veza s dijelovima mozga. Ako se mozak ošteti, doći će do "kvara u aparatu za kretanje", tako da mozak više neće biti sposoban obavljati svoju ulogu, a apstraktna sjećanja neće biti u stanju da poprime materijalni oblik. Zato se korisna sjećanja neće očitovati, a čovjek će patiti od različitih oblika poremećaja pamćenja. Međutim, uprkos svemu, apstraktna memorija ostala je netaknuta. Prema tome, mozak samo priprema uvjete za prisjećanje, a ne predstavlja suštinu i sadržaj prisjećanja. Naravno, između psihičkih stanja i mozga uglavnom postoji povezanost, ali kao što to napominje Bergson, i između odjeće i eksera na koji je obješena odjeća postoji veza – ukoliko eksa izvadimo iz zida, odjeća će pasti na pod, pa ipak, postojanje odjeće ne zavisi od postojanja eksera.

⁹ *Če midanam (Hafeze)*, str. 114.

Ukoliko pokušamo da u današnje vrijeme zanemarimo utjecaj Bergsonove teorije, učinit ćemo besmisленo djelo. Bergson je bio prvi čovjek koji je istinsku memoriju odvojio od navika i dokazao da pamćenje u mozgu nije poput nečega što je zabilježeno u knjizi. On je pokazao da je mozak stroj koji povezuje umne oblike s trenutnim vremenom. Istovremeno, Delay piše da sva pitanja koja su u zadnje vrijeme dokazana u zoologiji i patologiji potvrđuju Bergsonovu teoriju.¹⁰

Razum je također jedna od složenijih istina Božijeg stvaranja. Ovaj vrijedni i nespoznati dragulj koji je glavni izvor svega onog čime se čovjek pososi i temeljni izvor cjelokupnog ljudskog napretka, još je veća zagonetka i nepoznanica nego pamćenje.

Spiritualistička i materijalistička teorija

Spiritualistički i materijalistički naučnici raspravljadi su o ovoj temi u prošlosti i njihova rasprava traje sve do današnjih dana. Prema mišljenju spiritualista, apstraktna duša je razumska duša čovjeka i glavni centar promišljanja i umovanja, a moždane ćelije nisu ništa drugo do materijalno sredstvo koje se nalazi pod kontrolom apstraktne duše. Materijalisti smatraju da u čovjeku uopće ne postoji apstraktna duša. Prema njihovom mišljenju, posebne moždane ćelije su glavni centar i istinsko središte razmišljanja. Međutim, uprkos svim raspravama i naučnom napretku čovječanstva ostvarenom u raznim naučnim oblastima, kada je o ovom riječ naučnici do danas nisu otkrili ništa osim još više pitanja i što dalje idu, više priznaju svoju nesposobnost i nemoć.

Zbiljski izvor misli

Doktor Alexis Carrel kaže:

Šta je bit misli, odnosno šta je ovaj čudnovati element koji je u stanju trošeći tako malo energije tako mnogo djelovati? Koja je njegova veza s poznatim oblicima fizičke energije? Duša u živoj materiji je nevidljiva. I pored toga, ona je najveća djelatna snaga svijeta. Svojim istraživanjima promijenila je površinu zemlje, izgradila i porušila civilizacije, upoznala nas sa svijetom zvijezda. Izvire li i misao iz mozga jednako kao što se inzulin izlučuje iz pankreasa, a žuč iz jetre? Koji elementi i koje tvari nervnih ćelija

¹⁰ Če midanam (Hafeze), str. 121.

se pretvaraju u misao? Nastaje li i misao, poput glukoze koja nastaje iz glikogena, i fibrin iz fibrinogena, iz nekog činioca koji je postojao prije, ili je to neka vrsta energije koja se razlikuje od fizičke, ali koja se rada uz pomoć ćelija koje se nalaze u kori mozga? Ili je, nasuprot tome, misao nematerijalne prirode koja postoji izvan vremena, prostora i veličina svijeta, koji na nama nepoznat način pronalazi put do našeg mozga? U svim vremenima i svim civilizacijama i kulturama veliki filozofi dio svojih proučavanja posvetili su ovim pitanjima i nijedan od njih nije uspio razmrsiti ovu tajnu.¹¹

Bez sumnje, svaki fizički napor iziskuje utrošak određene energije. Naučnici su pod okriljem naučnog napretka uspjeli izmjeriti količinu energije koju ljudsko tijelo troši za izvršavanje određenog posla. Koliko je energije potrebno za pet sati vožnje automobilom, četiri sata rada jednog stolara, tri sata kovanja, dva sata pisanja, jedan sat govora? Nauka je to odredila i dala odgovor na to pitanje.

Ipak, najvažnije čovjekovo djelo je razmišljanje, misao kao izvor svih pobjeda naučnika i kao glavno izvorište svih zadivljujućih pojava civilizacije, mišljenje od kojeg zavisi temelj materijalne i duhovne sreće čovjeka i koje je u stanju stvoriti jednu veliku ili porušiti staru civilizaciju.

*Od jedne misli što u dubini nastade,
U jednome trenu sto svjetova nestade.*

*I pogledaj neprekidno stvaranje iz jedne misli,
Koje poput bujice čitavu zemlju preplavi.*

*Pred ljudima je ta misao sitna, beznačajna,
Al' ona je ko poplava što svijet guta i odnosi.*

*Narod ovaj poput stada, a ona pastir njihov je,
Sve ih skupa, i dan i noć, goni tamo-vamo.*

Veoma je zanimljivo i čudnovato to da mišljenje sa svom svojom moći i veličanstvenosti nema izraženu potrebu za materijalnom energijom. Njena potrošnja je toliko mala, gotovo beznačajna, da je nije moguće izmjeriti savremenim naučnim aparatima i uređajima, tako da se može reći da je otprilike ravna nuli.

Zadivljuće je to da moždane aktivnosti nikako ne utječu na povećanje metabolizma tijela. Čini se da se u tom trenutku ne troši velika količina energije ili je potrebna količina toliko zanemarljiva da je naša tehnika nije u stanju izmjeriti. Doista je čudnovato da je potrošnja energije potrebne za razmišljanje, za misao koja svojim djelovanjem mijenja površinu zemlje,

¹¹ *Ensane našenahte*, str. 114.

uzrokuje nastanak i nestanak naroda i u nepreglednim svemirskim prostranstvima istražuje i otkriva nove svjetove, tako zanemarljiva i mala da je nismo u stanju izmjeriti.

Najveće misaone aktivnosti manje pokreću metabolizam našeg tijela nego što to čini grčenje mišića dvojice vojnika prilikom podizanja jedne knjige. Ni Cezarova slavohlepnost, ni Newtonova promišljanja, niti sjajna Pasteurova istraživanja nisu u stanju povećati prehranu našeg tkiva i njegov metabolizam, čak ni u količini koliko je to u stanju učiniti nekoliko mikroba ili djelić povećanja štitnjače.¹²

Duša ne treba energiju

To što najveće misaone radnje ne troše energije ni koliko jedno grčenje mišića potvrda je da razmišljanje nije fizička, odnosno materijalna aktivnost, nego jedna duhovna djelatnost koja izvire iz apstraktne duše. Apstraktna duša ne zahtijeva materijalnu energiju za svoje duhovne aktivnosti.

Prije četrnaest stoljeća ljudi su pitali Božijeg poslanika, s.a.v.a., o postojanju duše. Uzvišeni Bog je u Kur’anu Časnom dao odgovor na njihova pitanja.

وَسَأَلُوكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّيِّ وَمَا أُوتِيَشُ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا

*Pitaju te o duši. Reci: "Šta je duša – samo Gospodar moj zna, a vama je dato samo malo znanja."*¹³

Od vremena Božijeg poslanika pa do dana današnjeg dogodile su se mnoge doista velike promjene u svijetu. Čovjek je na putu znanja i nauke postigao očit napredak, prešao mnoge faze, otkrivao nepoznate stvari jednu za drugom i s mnogih tajni skinut je zastor. Međutim, po pitanju spoznaje duše stvar se nije mnogo promijenila od vremena Božijeg poslanika, s.a.v.a., jer ni u to doba čovjek nije imao znanja ni podataka o njoj, a ni današnji naučnici ne poznaju suštinu duše. U ono vrijeme čovjek je imao malo podataka o duši, a i današnji su, uprkos svom naučnom napretku, također mali i beznačajni što naučnici i izričito priznaju.

Doktor Eustace Chesser, engleski liječnik i psiholog, kaže:

Neki smatraju da skup automatiziranih djelovanja našeg mozga sačinjava naše Ja ili ego. Drugi kažu da je posrijedi mozak i uz njega jedna misteriozna iskra koja napušta naše tijelo u trenutku smrti. Kao što znate, veliki filozofi su mnogo razmišljali o duši i njenoj esenciji, njenom mjestu u našem tijelu,

¹² Ensane našenahete, str. 72.

¹³ El-Isra, 85.

o tome da li i ona nestaje ili je vječna. Ovo zamršeno pitanje još uvijek nije riješeno i naučnici ga još uvijek nastoje otkriti.

Kako bilo, svako od nas za sebe treba riješiti ovo pitanje, odnosno moramo slijediti ili neko od mišljenja filozofa ili neko od vjerskih učenja o duši, ili pokušati za sebe donijeti zaključak o ovoj temi. Ona je toliko opširna, a mišljenja i vjerovanja o njoj toliko mnogobrojna da su posljednjih godina mnogi mislioci odlučili da ovu temu pokušaju istražiti i proučiti iz jednog drugog ugla. U tom smislu oni su pitanje duše, kao jedno veoma složeno i nejasno pitanje, ostavili po strani i isključivo se posvetili istraživanju uma ili psihe, odnosno skupu naših osjećanja, uvjerenja i mišljenja.

Prethodno je potrebno napomenuti da još uvijek mnogo toga ne znamo o našem tijelu, ali smo, naravno, u stanju izvagati težinu ljudskog tijela ili načiniti njegov snimak. Čak smo u stanju i odvojeno izučiti različite ograne i izvršiti mnogobrojne oglede na njima. Međutim, ništa od ovoga nismo u stanju učiniti kada je u pitanju psiha. Tačno je da mi možemo izvagati težinu mozga, možemo napraviti snimak mozga i secirati ga. Sve to možemo u cijelosti učiniti na mozgu mrtve osobe ili donekle možemo ove ogledi vršiti i na mozgu žive osobe. No postavlja se pitanje pomaže li nam seciranje mrtvog mozga u spoznaji psihe? Može li hirurg koji operira mozak jednog živog čovjeka shvatiti njegove unutrašnje misli? Nažalost, moramo reći da je pitanje spoznaje psihe mnogo složenije i zamršenije od toga.¹⁴

Iz navedenog možemo izvesti dva zaključka:

Prvo, Časni Kur'an, kao knjiga koja pojašnjava istinu i koja je mjerilo za raspoznavanje istine od neistine, jasno potvrđuje postojanje duše, predstavljajući je kao *božansku stvar* (*emre ilahi*). Pored toga, Kur'an napominje da je znanje ljudi o njoj beznačajno i malo. I danas i materijalisti i spiritualisti, uprkos velikom napretku nauke, priznaju da nemaju znanja o čovjekovoj duši, kao ni o ljudskom razumu. Sve u svemu, predstavnici dva navedena misaona pravca priznaju da su, u biti, duša i razum za njih nepoznance.

Dруго, i spiritualisti i materijalisti prihvataju da je u pogledu tjelesne funkcije ljudski mozak materijalno središte razuma i misli te će se, ukoliko dođe do njegova oštećenja, to odraziti na razmišljanje. Ovo pitanje je potvrđeno i u islamskim predajama.

Prenosi se da je Imam Sadik, a.s., rekao: "Mozak je središte razuma."¹⁵

Ibn Abbas je rekao da je Bog poslaniku Davudu, a.s., objavio i naredio da upita svog sina Sulejmana za četrnaest riječi da ga, ukoliko ispravno odgovori, učini nasljednikom znanja i poslanstva. Davud je upitao: "Sine

¹⁴ *Rošd va zendegi*, str. 134.

¹⁵ Isto, str. 134.

moj, gdje je u tvome tijelu središte tvog razuma?” On je odgovorio: “Mozak je centar razuma.”¹⁶

A sada ćemo, da bi mladi spoznali sebe i upoznali se s nedostacima svog razuma u doba puberteta, navesti nekoliko islamskih predaja i rezultate naučnih istraživanja naučnika na ovu temu:

Analiza mozga adolescenata

S obzirom na činjenicu da je materijalno središte ljudskog razuma njegov mozak, jedan od najboljih i najlakših načina procjene nivoa razumnosti i promišljanja mladih je upravo proučavanje stanja mozga mladih ljudi koji su stupili u doba puberteta. Na svu sreću, nauka je danas dobro istražila ovo pitanje i rezultate istraživanja stavila na raspolaganje zainteresiranim osobama.

Nervno tkivo, odnosno mozak i živci, jedini su dio ljudskog tijela koji ne podliježu zakonu čelijske razdiobe. Novorođenče dolaskom na svijet sa sobom donosi i sve ćelije ovog tkiva. Organizam tokom cijelog života ne proizvede ni jednu moždanu ili nervnu ćeliju i upravo je zato nenadoknadiv svaki gubitak ovih ćelija nastao kao posljedica bolesti ili povrede.

Međutim, uprkos svemu tom, mozak i nervi novorođenčeta se razvijaju i bez multipliciranja, i to se u prve tri godine života djeteta događa tako brzo da mozak čovjeka do treće godine života dostigne 85 posto svog ukupnog razvoja.¹⁷

Iako je građa mozga, kada su u pitanju broj ćelija i njihova precizna svojstva, od jednog do drugog čovjeka različita, ipak je mozak svakog čovjeka sredstvo sporazumijevanja i materijalni instrument duše tog čovjeka. Kada nečije moždane ćelije dostignu svoj krajnji rast i prođu posljednji nivo svog prirodnog razvoja, možemo reći da je materijalno sredstvo promišljanja kod tog čovjeka postiglo svoju potpunost i savršenstvo. Prije tog razdoblja, zbog nepotpunog rasta i razvoja moždanih ćelija, svjetlost razuma je slaba i nejaka.

Tokom prve tri godine rast moždanih ćelija je veoma brz i u tom kratkom razdoblju dostiže osamdeset i pet posto svog ukupnog rasta, ali i pored toga vidimo da djeca i dalje razmišljaju “djeticinasto” i nemaju sposobnost ispravnog raščlanjivanja i razmatranja sadržaja. Zbog toga, s jedne

¹⁶ *Tuhafu-l-‘ukul*, str. 371.

¹⁷ *Hormonha*, str. 11.

strane, sve dok se i preostalih petnaest posto moždanog tkiva ne razvije i dok moždane ćelije i komunikacijske mreže između njih ne dostignu posljednji stadij svoga razvoja u potpunosti, snaga promišljanja i razmišljanja čovjeka neće procvjetati kako treba. S druge strane, razum i spoznaje će se upotpuniti onda kada cijela komunikacijska mreža mozga koja je sačinjena od nervnih niti bude u cijelosti prekrivena melanin membranama.

Prema mišljenju Lanka Versija, psihičke spoznajne djelatnosti mozga u veoma su bliskoj vezi s brzinom kojom nervne niti bivaju prekrivene melaninom.¹⁸

U nastavku ćemo prikazati rezultate istraživanja stručnjaka, radi pružanja pomoći mladima da se što bolje upoznaju s posljednjim stadijima razvoja mozga i posljednjim godinama i stadijima razvoja nervnog sistema, tj. da shvate u kojem trenutku moć razuma i spoznaje stiže do svog posljednjeg stadija razvoja i usavršavanja.

1. Boydova tabela razvoja

Dob	Muško	Žensko
U trenutku rođenja	330 grama	283 grama
Od 3. do 6. mjeseca	602 grama	560 grama
Od 6. do 12. mjeseca	776 grama	727 grama
Od 1. do 2. godine	941 gram	843 grama
Od 2. do 4. godine	1095 grama	990 grama
Od 4. do 7. godine	1138 grama	1035 grama
Od 7. do 14. godine	1301 gram	1154 grama
Od 14. do 20. godine	1374 grama	1244 grama

Veći dio nervnih niti u mozgu, kao i moždine i živaca, prekriven je biološkim pigmentom kojeg nazivamo melanin. Može se reći da između procesa moždanih aktivnosti i prekrivanja nervnih vlakana melaninom postoji neposredna i veoma bliska veza. Veći dio nervnih vlakana u mozgu tokom puberteta prekriven je melaninom, međutim, neka nervna vlakna koja se nalaze u moždanoj kori melaninom se potpuno prekrivaju tek u srednjim godinama života.¹⁹

¹⁸ *Bimarihaje selseleje ‘asab dar nouzadi, dourane kudak va bolug*, str. 8.

¹⁹ Isto, str. 6.

Kao što vidite, posljednji stadij razvoja i rasta mozga okončava se s dvadeset godina starosti, ali proces prekrivanja nervnih vlakana na moždanoj kori, koji ima izravnu vezu s opažajnim djelatnostima čovjeka, u skladu s razlikom u brzini prekrivanja kod određenog pojedinca, okončava se tek u srednjim godinama. Prema tome, srazmjerno godinama mladića i njegovom približavanju srednjoj dobi raste i usavršava se i njegova moć spoznaje i promišljanja.

Hazreti Ali, a.s., je rekao: "Ljudski razum dostigne svoju puninu i savršenstvo u dvadeset i osmoj godini života."²⁰

Hazreti Ali, a.s., u nastavku kaže da se proces upotpunjavanja razuma čovjeka okončava u trideset petoj godini života, a ono što nakon toga razum sebi priskrbi proizvod je njegova iskustva, a ne prirodnog usavršavanja.²¹

Ovu raspravu можемо саžeti у три рећенице:

1. Ljudski mozak je materijalno središte promišljanja i mišljenja.
2. Dok mozak svakog čovjeka ne dostigne svoj posljednji stadij razvoja, dok nervna vlakna moždane kore ne budu u cijelosti prekrivena melaninom, čovjekovo sredstvo razmišljanja i mišljenja neće biti potpuno.
3. Iako rast i razvoj mozga tokom prve tri godine života dostiže osamdeset pet posto od njegovog ukupnog rasta, preostalih petnaest posto mjera je krajnjeg razvoja mozga. Pored toga, proces prekrivanja nervnih vlakana melaninom, kao sredstva koje omogućuje potpuni procvat aparata za razmišljanje, odvija se dugi niz godina, sve do trideset i pete godine života.

Tajna manjkavosti razuma mladih

Ukoliko mladi u potpunosti uzmu u obzir tri navedene prirodne činjenice, shvatit će tajnu manjkavosti i nedostataka svog razuma i da sve dok ne prođe razdoblje puberteta i mladalačkog doba, njihova spoznajna snaga neće postići krajnji razvoj i oni neće posjedovati potpun razum.

Već neko vrijeme uz pomoć testova ispituje se koeficijent inteligencije ljudi. Ove dvije skrivene snage duše mjere se posredstvom pitanja koja služe za ovu svrhu. Ogledima koje su stručnjaci obavili vezano za razum i inteligenciju mladih koji su tek stupili u pubertet došlo se do zaključka da

²⁰ Mustedrek, sv. 2., str. 625.

²¹ Mekarimu-l-ahlak, str. 115.

ne samo da se njihov razum i inteligencija u pubertetskim promjenama ne razvijaju nego da dolazi i do njihovog stanovitog pada. Tumačeći zbog čega dolazi do ovog pada, naučnici su dali razna objašnjenja. Zarad što boljeg upoznavanja mlađih s njihovim psihičkim stanjem, doslovno ćemo navesti mišljenja nekih naučnika.

Ako bi vas neko iznenada upitao jesu li tek stasali mladi inteligentniji od djece, vaš prvi odgovor bi vjerovatno bio: "Da." Međutim, ukoliko malo promislite, možda više i nećete biti tako sigurni u to.

Znate da se uz pomoć testova inteligencije uspjelo precizno, iz godine u godinu, izmjeriti nivo inteligencije djece i načiniti nešto što se zove *krivulja rasta inteligencije*. Međutim, tempo umnog intelektualnog napretka koji se mjeri posredstvom testova nakon godina spolnog punoljetstva postepeno opada. Od četrnaeste godine nadalje, sve do godina zrelosti, napredak je neosjetan, pa se statistička krivulja počinje, malo pomalo, kretati horizontalno. Profesor Binet je vjerovao da testovi izvršeni u tvornicama pokazuju da koeficijent inteligencije radnika u prosjeku ne prelazi nivo koeficijenta trinaestogodišnjaka.²²

Odnos koji postoji između nastanka jedne logičke misli bliske mislima zrelih godina i vremena kada se napredak razuma, koji se mjeri na temelju testova inteligencije, počinje usporavati, još je jedan dokaz za ovu teoriju prema kojoj se tokom djetinjstva ne događa istinski intelektualni razvoj.

Moguće je da neko pomisli da u doba puberteta nagli razvoj osjećaja ljubavi i javljanje seksualnog nagona utječe na inteligenciju tako da se ona pokorava i potčinjava.

Misao jednog jedanaestogodišnjaka je očiglednija i praktičnija, više se podudara s vanjskim svijetom i bliža je mislima razumnih zrelih osoba, nego mislima mlađih koji su svoje biće predali osjećanjima i uzbudnjima, čija je sklonost prema košmarima, snovima i osjećanjima mnogo veća nego prema društvu koji ga okružuje.

Kada bismo rekli da se razum tokom vremena puberteta potpuno zata-mni i briše pretjerali bismo, ali ukoliko zaista u razvoju inteligencije postoji nazadovanje, onda je to moguće isključivo u vrijeme krize punoljetstva, jer mladalačka gorljivost i uzbudenja nisu saglasni s intelektualnim procvatom.²³

Zapovjednik pravovjernih, a.s., je rekao da su razum i glupost u čovjeku koji je tek ušao u doba muževnosti neprestano u sukobu, sve dok čovjek ne napuni osamnaest godina. Znači, ukoliko u razdoblju kada prestaje pubertet emotivna struktura mlade osobe bude zdrava, razum postepeno

²² Če midanam (Bolug), str. 97.

²³ Isto, str. 99.

nadvladava i pobjeđuje glupost i nerazumnost. Međutim, ako je neko u svojoj biti nerazumna osoba, glupost će nadvladati glas njegova razuma.²⁴

Jedna od psihičkih bolesti koju su u svojim djelima opisali i o njoj naširoko raspravljali svi stručnjaci jeste *adolescentska kriza*. Ova bolest uglavnom se pojavljuje tokom adolescencije i, s obzirom na razlike u simptomima i različite reakcije koje se pojavljuju kod bolesnika, dijeli se na četiri vrste.

Stručnjaci do danas nisu uspjeli otkriti šta je istinski uzrok ove bolesti. Kao mogući uzrok navode se akcije i reakcije izlučevina žljezda s unutrašnjim lučenjem tokom kriznog razdoblja puberteta te poremećaji i trovanja koji nastaju kao njihova posljedica.

Doktor Carrel ističe:

Glavni uzrok našeg neznanja o duševnim pitanjima je složenost i čudnovata zamršenost njegovog objekta. Mi još uvijek ne posjedujemo aparate koji bi nam otvorili put u nepoznati svijet nervnih ćelija, funkcija mozga i psihe. Naprimjer, nemoguće je da shvatimo precizne veze između simptoma bolesti šizofrenije i uništenja moždanih ćelija.²⁵

Sljedbenici Karplenove škole kažu: Šizofrenija je nagla i brza pojava razumske slabosti koja se pojavljuje tokom puberteta i moguća je posljedica unutrašnjeg poremećaja u radu žljezda s unutrašnjim lučenjem.

Simptom jedne jednostavnije vrste šizofrenije je taj da je bolesnik neprestano u zbumjenosti i izgubljenosti. Po cijeli dan sjedi na jednom mjestu i zbumjen zuri u jednu tačku. U životu nema cilja, svi poslovi za njega su jednaki. Drugi simptom ove bolesti je i to da bolesnik poseže za činjenjem raznih nedoličnih i neumjesnih dijela.

Žena koja je oboljela od ove bolesti, na autobuskoj stanicu, u muškom toaletu je skinula odjeću sa sebe i počela je prati. Kada je u prisustvu studenata upitana o ovom događaju, ona se nasmijala shvatajući to kao šalu. Ona je u prisustvu studenata pravila razne smiješne grimase i nije mogla normalno odgovarati na pitanja. Možda bi, da su joj u tom trenutku rekli da joj je majka umrla, i tu vijest bi popratila smijanjem, grimasama i neumjesnim smijehom.²⁶

Ova bolest koju terminološki u psihologiji nazivaju *mladalačkim ludilom*, odnosno šizofrenijom, nije bolest koja zahvata sve mlade, već se odnosi na samo određenu skupinu njih. Oni moraju biti podvrgnuti liječničkom nadzoru i liječenju kao i ostali psihički bolesnici. Ponekad se bolest nekih šizofreničara pojačava, a vrijeme njenog trajanja produžava.

²⁴ *Biharu-l-envar*, sv. 1., str. 33.

²⁵ *Ensane našenahte*, str. 149.

²⁶ *Usule ravanšenasiye man*, str. 180.

Još jedan oblik psiholoških poremećaja koji se pojavljuju tokom puberteta, a koji spadaju u red općih poremećaja i javljaju se manje-više kod svih adolescenata, jeste pretjerano samoisticanje i maštarenje. Tokom ovog razdoblja svi mladi bivaju zarobljeni u neutemeljenim predodžbama i vizijama. Oni postaju nemarni prema realnostima života te, poput psihičkih bolesnika, utočište traže u fantazijama i maštanju. Svijet gledaju kroz prizmu bezvrijednih i nestvarnih misli, bježe od razuma i logike, zaljubljeni su u fantazije i nemoguće mitove i bajke, a pretjerano samoisticanje se očituje u svakom njihovom govoru i ponašanju.

Mladi nisu posebno privrženi razumu. Oni razumske sudove smatraju bezvrijednim i nečim što priliči samo starima. Zapravo razmišljaju poput Emersona koji je želio svoju kočiju privezati za jednu od zvijezda.²⁷

Mladalačko pretjerano samoisticanje, poput bubuljica na licu, smatra se jednom od mlađačkih bolesti. Pretjerivanje i na prvi pogled zloupotreba logičkog dokazivanja, a posebno njihove neutemeljene rasprave i pogrešni zaključci, misli mladih čine posebno ružnim.²⁸

Neutemeljene i nelogične predodžbe, pretjerano samoisticanje tako utječe na mlade i lahko ih stavlju pod svoj utjecaj da ih ponekad odvedu i u zločin i kriminal jer su pod utjecajem ovih stanja spremni počiniti strašna i nasilna djela.

Mjesečnik *France* piše:

Različite društvene skupine mladih slijede rigidne i surove principe i disciplinu, njima vladaju uglavnom čudna i neuobičajena moralna ponašanja.

Jedan primjer ovakvih mladih koji žive u svom posebnom svijetu je život dva mladića iz Hamburga, koji su, oponašajući James Deana, uz pomoć tankog užeta skočili s četvrtog sprata zgrade. Uglavnom vidimo mlade kako stoje ispred izloga neke radnje i češljaju svoju dugu kosu, vidimo ih kako bez ikakva razloga napadaju starca i prebijaju ga. Nakon toga pravdaju svoj postupak riječima: On nas je ismijavao, a mi smo mu to uzvratili. Jedna od veoma izraženih osobina mladih je i želja za predstavljanjem sebe drugačijim od ostalih. Oni se nastoje kretati suprotno općim stremljenjima većine, i to odvajanje i isticanje uzimaju kao svoj stil. Naprimjer, kada je Lucky Luciano, poznati gangster,izašao iz zatvora, dočekao ga je iskreni aplauz tri stotine mladih skitalica.

Nedavno je sastavljen upitnik u kojem je postavljeno nekoliko pitanja nekolicini studenata koji su se pobunili protiv propisa i pravila Univerziteta:

Zašto ste ravnodušni prema školovanju i univerzitetu?

²⁷ Če midanam (Bolug), str. 117.

²⁸ Isto, str. 107.

Zato što nam namećete šta god vam je volja. Mi ne želimo prihvati vaše teorije i ne želimo više studirati.

Pa šta želite učiniti?

Želimo raditi ono što se vama ne dopada.²⁹

Nerazumna maštanja i neodmjereni stavovi mladih, koji su često izvor djela neprimjerenog ponašanja, ponekad ih tako razvesele da od veselja bli-staju i nekontrolirano se smiju. Ponekad ih, opet, tako rastuže i ražaloste da napuštaju društvo, potpuno se izdvajaju iz njega i traže svoj spas i utočište u osami.

Ove duševne poremećaje i psihičku rastrojenost Božiji poslanik je nazvao jednom vrstom ludila, a Hazreti Ali, a.s., je ovo razdoblje nazvao *mladalač-kom opijenošću*.

Božiji poslanik, s.a.v.a., je rekao: "Mladost je vrsta ludila."³⁰

Mladalačka opijenost

Hazreti Ali je rekao: "Razumnom čovjeku priliči da se čuva i suzdržava od opijenosti bogatstvom, snagom i moći, znanjem i naukom, hvalospje-vima i mladošću, zato jer svaka od ovih opijenosti posjeduje svoj nečisti otrovni vjetar, koji briše razum i umanjuje čovjekovo dostojanstvo."³¹

Hazreti Ali je, također, rekao: "Četiri su vrste opijenosti: opijenost mla-došću, opijenost bogatstvom, opijenost snom i opijenost vlašću."³²

Kao zaključak ova tri kratko predstavljena sadržaja možemo reći sljedeće:

1. U razdoblju puberteta mozak mladih ljudi, kao i njegova nervna mreža, koji predstavljaju materijalno sredstvo i instrument razmišljanja i mi-šljenja, ne dostižu svoj konačni stadij rasta i razvoja.
2. Iz testova razuma i inteligencije izvršenih nad mladima dolazimo do zaključka da u razdoblju adolescencije razum mladih ne doživljava ni-kakav razvoj i procvat. Stepeni njihovog razuma i inteligencije ostaju približno isti kao i u vremenu prije puberteta.

²⁹ *Madžalleje Hokuke emruz*, god. I, str. 78.

³⁰ *Biharu-l-envar*, sv. 17., str. 49.

³¹ *Gureru-l-hikem*, str. 826.

³² *Tuhafu-l-'ukul*, str. 126.

3. Svi mladi, manje-više, zapadaju u stanja određenih duševnih poremećaja i pretjeranog samoisticanja i pod utjecajem slabosti razuma nemarno se odnose prema realnostima života. Oni, poput psihički bolesnih i opijenih ljudi, hode svojim svijetom mitske mašte i nemogućih fantazija, čineći nerazumna i neprimjerena djela.

Potreba mladih za uputom

Ukoliko adolescenti obrate pažnju na ove tri temeljne stvari, shvatit će psihičko stanje u kojem se nalaze, dobro će razumjeti nedostatke svoga razuma i nedoraslost svoje misli i osjetit će potrebu za uputom i savjetom razumnog i zrelog čovjeka pa nikada neće ustrajavati na svojim nepromišljenim i nezrelim stavovima i neće pripremati teren za svoju nesreću.

Nedostatak razuma adolescenata i njihovo umno rastrojstvo koji se događaju tokom puberteta nisu pojava koja je svojstvena samo jednoj državi ili jednoj rasi. Svi ljudi na čitavoj zemaljskoj kugli suočeni su s tim. Ako nisu u stanju ispravno raščlaniti i analizirati životna pitanja i donositi ispravne i razumne odluke, mladi imaju opravdan izgovor, a to je nezrelost mladalačkog doba i prirodna nedovoljna razvijenost razuma.

Hazreti Ali, a.s., je rekao: "Neznanje mladih je opravdano i oprošteno, a znanje njihovo ograničeno."³³

Kažu da u jednoj zapadnoj zemlji postoji poslovica: "Kamo sreće da mlađi znaju, a da stari mogu."

Mladi su zbog svoje tjelesne snage sposobni raditi svaki težak posao, međutim, zbog nedovoljno razvijenog razuma ne znaju šta da rade. Stari zbog svojih godina i stečenog iskustva posjeduju prosvijetljen razum. Znaju šta treba činiti, ali zbog slabosti svog tijela nisu to u stanju realizirati.

Hazreti Ali, a.s., u konkretnom stajalištu: "Prosvijetljena misao starih meni je draža od snage mladih ljudi",³⁴ prednost daje ispravnom mišljenju i prosvijetljenom razumu starih ljudi nad snagom i radikalizmom mladih.

Pojedini mladići i djevojke tokom puberteta, kada im se tjelesni organi i ekstremiteti u svakom pogledu razvijaju i poprimaju oblik potpuno odraslog

³³ *Gureru-l-hikem*, str. 372.

³⁴ *Nehdžu-l-belaga*, Fejz, str. 1114.

muškarca i žene, čine grešku umišljajući da su u svakom pogledu potpuni i jednaki s odraslim ženama i muškarcima u zajednici. Oni sami sebi govore: "Pa zar se naša ličnost razlikuje od ličnosti odraslih? Zar mi nismo ravnopravni s ostalim muškarcima i ženama u društvu? Zar i mi ne možemo u svakom pogledu da stanemo rame uz rame s njima? Zar i mi ne bismo trebali kao i odrasli da svuda iznosimo svoje stavove i da se koristimo svim društvenim privilegijama?"

Ponekad ove neispravne ideje postaju u njihovim mislima veoma snažne i oni zastranjuju u radikalizam i pretjerivanje, tako da ismijavaju odrasle i svim silama nastoje svoje nezrele i nepromišljene stavove nametnuti starijima i natjerati ih da ih prihvate.

Oni vide svoju vanjštinu, ali nisu obaviješteni o svojoj unutrašnjosti. Oni vide da su porasli, da su se njihovi organi i ekstremiteti razvili i narasli kao kod njihovih majki i očeva. Oni osjećaju da im se u tijelu probudio seksualni poriv, da sada mogu odabrat sebi supružnika i mogu imati potomstvo. Međutim, još uvijek su neobaviješteni da, s gledišta vjere i nauke, tjelesna zrelost nije isto što i umna zrelost. Mora proći još mnogo godina nakon tjelesne zrelosti ljudi da im i razum dostigne krajnji stepen razvoja i svoju punu zrelost.

Sama spolna zrelost tijela nije dovoljna. Potrebno je, također, da i naša misao i osjećanja dostignu svoju potpunu zrelost i spremnost. Naš umni i emocijni razvoj se događa mnogo godina nakon našeg tjelesnog razvoja.³⁵

Duhovna premoć očeva i majki i ostalih odraslih muškaraca i žena u društvu nad adolescentima je u tome što je njihov razum dostigao krajnji stepen razvoja i u pogledu prirode i iskustva postigao svoju potpunost, dok jedino što mladi posjeduju jeste spolno punoljetstvo. Njihov razum još uvijek nije punoljetan i nije dostigao svoj potpuni razvoj.

Razdvajanje spolnog i umnog punoljetstva

U islamskom šerijatskom pravu, na temelju principa odvojenosti spolnog i umnog punoljetstva, propisan je poseban zakon o ekonomskoj nezavisnosti i finansijskoj slobodi. Prema ovom zakonu, finansijska ovlaštenja se prepustaju onoj osobi koja, pored spolnog punoljetstva, posjeduje i punoljetstvo razuma. Osoba koja je dostigla spolno punoljetstvo, ali još uvijek ne posjeduje razumsko punoljetstvo, lišena je prava na posjedovanje ekonomske samostalnosti i finansijske slobode.

³⁵ *Rošd va zendegi*, str. 293.

وَابْتَلُوا الْبَيْتَانِيَ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَإِنْ آنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوهُ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ

I provjeravajte siročad dok ne stasaju za brak; pa ako ocijenite da su zreli, uručite im imetke njihove.³⁶

Časni Kur'an, dakle, kaže da treba provjeriti siročad jesu li stigli do muževnog doba pa, ukoliko se zaključi da su pored tjelesne i spolne dostigli i zrelost razuma, treba im uručiti njihove imetke.

U ovom ajetu je na eksplisitran način rečeno da je ekonomска nezavisnost i finansijska sloboda siročadi uvjetovana spolnom zrelošću i razumskim razvojem. Pokazatelj spolne zrelosti je sposobnost proizvodnje sperme i pojave želja za odnosom koja je u ovom kur'anskom ajetu izražena riječju *nikāh*, dok je zrelost razuma izražena riječju *rušd*.

Imam Sadik, a.s., rekao je: "Siroče (dijete) prestaje biti siroče s pojavljivanjem noćne polucije, i to je znak njegove spolne zrelosti. A ako se i pored noćne polucije ne uviđa njegova umna zrelost, i ako je malouman ili umno nezreo, neka mu skrbnik suspregne njegov imetak."³⁷

Ibn Sinan je upitao hazreti Sadika, a.s., kada će mladiću biti uručen njegov imetak. On je odgovorio: "Onda kada postane spolno zreo i kada se uvidi da je umno zreo i da nije malouman ili umno nezreo."³⁸

Imama, a.s., su upitali: "Kada se okončava razdoblje skrbništva nad jetimima?" On je odgovorio: "U vrijeme kada nastupi polucija, a pored toga dijete bude posjedovalo mentalnu zrelost da shvati uzimanje i davanje (razmjenu)."³⁹

Iz ovog kur'anskog ajeta i nekoliko predaja može se izvući zaključak da Zakonodavac islama pravi razliku između spolne zrelosti i zrelosti razuma i dozvoljava da se imetak dodijeli samo onoj siročadi koji su pored spolne postigli i zrelost razuma. Međutim, treba imati na umu da se ovdje pod zrelošću razuma, kao uvjetom za sticanje finansijske nezavisnosti, ne misli na potpuni razum i njegov krajnji razvoj, nego najniži stepen razvoja razuma i spoznaja značenja finansijske koristi i štete, tj. sposobnost da se na razuman način vlada bogatstvom. Prema zakonu, takav mladić je stasao i ima pravo preuzeti u svoje ruke finansijske ovlasti.

Također, potrebno je napomenuti da se pitanje nezrelosti razuma mlađih, kao tema naše rasprave, neće riješiti stizanjem mlađih do ovog stepena

³⁶ En-Nisa, 6.

³⁷ Vesail, sv. 4., str. 199.

³⁸ Mustedrek, sv. 2., str. 496.

³⁹ Biharu-l-envar, sv. 23., str. 39.

razvoja razuma, kao šerijatskog uvjeta za dobijanje prava na posjedovanje materijalne ekonomske nezavisnosti, jer većina mlađih još na samom početku mladalačkog doba posjeduje ovaj stepen zrelosti razuma, ali još uvijek nije u stanju ispravno razlučiti šta je to dobro, a šta je zlo i nije sposoban životna pitanja raščlaniti i analizirati na odgovarajući način.

Potpuno sazrijevanje razuma

Jedino rješenje teškoće mlađih i nadoknada nedozrelosti njihova razuma jest konačni razvoj i potpuni procvat, ali ovaj stepen razvoja razuma stiče se prilično kasno.

Najveće opasnosti koje prijete mlađima događaju se u onih nekoliko godina između puberteta i potpune zrelosti razuma. Tokom ovih nekoliko godina mlađi se neprestano nalaze u opasnosti, a katkad i padaju, jer im je razum još uvijek slab, a osjećanja jaka.

Veoma se često događa da jedan tek stasao mladić, pod utjecajem poriva srdžbe ili strasti ili nekih drugih psihičkih težnji, donese svojeglavo neispravnu odluku i upusti se u štetan posao. Time on može napraviti nenadoknadivu štetu i sebi i drugima.

Ukoliko mlađi ispravno shvate istinu da je njihov razum tokom krize puberteta i mladosti nezreo i slab, sigurno će bolje razumijevati opasnost od donošenja nepomišljenih i brzopletih odluka te će nastaviti koračati kroz život s više opreza i pažnje. Oni će osjećati potrebu za vodstvom Božijih ljudi i dobronomjernih odgajatelja, i revnosno izvršavati odgojne upute.

Na kraju ovog poglavlja, s ciljem zaštite mlađih od opasnosti ishitrenih odluka i životnih grešaka, navest ćemo dvije korisne naredbe Božijeg poslanika, koje nam osiguravaju sreću. Naša će draga omladina, ako dobro zapamti ove dvije naredbe i provede ih u djelo, biti sposobna proći zdrava kroz doba krize mladosti i zaštićena od neispravnih poslova koji potječu od nezrelosti njihova razuma.

Prvi imperativ: Promišljanje o posljedicama

Imam Sadik, a.s., rekao je: "Došao je jedne prilike neki čovjek do Božijeg poslanika pa mu je rekao: 'O Božiji Poslaniče! Posavjetuj me.' Božiji poslanik mu reče: 'A da li ti primaš savjet?' Božiji poslanik je tri puta ponovio ovo pitanje, a čovjek je svaki put odgovarao sa: 'Da, o Božiji

poslaniče!” Tada je Božiji poslanik rekao: ‘Moj savjet tebi je da uvijek kada hoćeš da doneseš neku odluku, prije donošenja odluke promisliš o posljedici tog djela. Ako vidiš da je dobro i prikladno djelo, učini ga, a ako vidiš da je nedolično i neprikladno, suzdrži se od njegova činjenja.’⁴⁰

Kada bi naša draga omladina praktično u svom životu slijedila ovaj koristan savjet i prije svakog posla nekoliko trenutaka razmislila o posljedicama tog djela, nikada ne bi slijedila put grijeha. Veliki je broj mlađih ljudi koji su pod utjecajem kratkotrajnog uzbuđenja počinili nedjelo ili zločin, nakon čega su se odslužujući kaznu u uglu ćelije kajali, sami sebi govoreći: “Kamo sreće da smo prije ovoga razmišljali i imali u vidu posljedice svojih djela!”

Međutim, od kajanja nakon počinjenog zločina nema koristi. Savjet Božijeg poslanika je da se prije činjenja svakog djela razmisli o dobrim i lošim stranama tog djela, prije nego što dođe do kajanja.

Drugi imperativ: Savjetovanje s razumnim

U prilici kada mladi zbog nezrelosti svog razuma i kratkoće misli nisu u stanju razlučiti dobro od zla, trebali bi se koristiti svjetlim mislima pametnih starijih osoba i savjetujući se s razumnima, koji su stekli iskustvo, ojačati svoju slabašnu misao, te uz pomoć blistave svjetiljke njihova razuma rasvjetliti tamni put života.

Božiji poslanik, s.a.v.a., rekao je: “Starac u svom narodu je kao Božiji poslanik u svome ummetu.”⁴¹

Božiji poslanici su bili vodiči svojih naroda, a stariji ljudi bi, također, trebali biti upućivači svog naroda i bližnje omladine. Kao što je govor Božijeg poslanika izvor sreće ummeta, tako su i savjeti razumnih i prosvijetljenih staraca izvor sreće njihovih rođaka i bližnjih.

⁴⁰ *Revdatu Kafi*, str. 150.

⁴¹ *El-Mehadžetu-l-bejda'*, sv. 1., str. 170.

6. PREDAVANJE

Allah Uzvišeni u Svojoj knjizi kaže:

وَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ أَطْوَارًا

...*A On vas postepeno stvara.*¹

Razum: Najveća prednost čovjeka

Najvrjednije bogatstvo koje je Uzvišeni Bog darovao ljudskoj vrsti je blistavi dragulj razuma. Najveća prednost koja je čovjeka učinila nadmoćnim nad svim životinjama i koja je upravljanje zemaljskom kuglom povjerila njemu jeste razum. Najplementitije stvorenje koje je Tvorac svijeta stvorio u svemu postojećem i koje je Njegovom Svetom Biću draže i vrijednije od svih stvorenja je razum.

Prenosi se od Imama Bakira, a.s.: “Kada je Svevišnji stvorio razum, rekao je: “Tako mi Moje nesalomljive moći i veličanstvenosti, nijedno stvorenje nisam stvorio, a da mi je milije od tebe.””

Prema mišljenju cijenjenih islamskih prvaka, mjerilo dobrote i vrijednosti ljudi nije samo u čestitosti i iskrenosti, nego se vrijednost njihova lijepog morala i pohvalnih djela mjeri imajući u vidu stepen njihova razuma i snagu njihove misli i ideja. Čestiti ljudi su oni koji, posjedujući dovoljno razuma i prosvijetljenih misli, odabiru čistoću i iskrenost u djelovanju, a odbacuju nepoštenje i grijeh.

Božiji poslanik je rekao: “Kada do vas stigne vijest o nečijoj lijepoj naravi, pogledajte u ljepotu njegova razuma (ispitajte moć njegove spoznaje i snagu njegova razuma), jer zaista nagrada svake osobe zavisi od stepena njegova razuma.”²

Imam Bakir, a.s., je rekao: “Zaista će Allah obračunavati djela ljudi u mjeri razuma koji im je bio darovan na Ovom svjetu.”³

¹ *Nuh*, 14.

² *Kafi*, sv. 1., str. 12.

³ *Biharu-l-envar*, sv. 1., str. 39

Svaki čovjek, kada ga majka rodi, posjeduje samo sebi svojstvenu tjelesnu građu i odlike koje ga jasno razlikuju od drugih. Boja lica, organi na licu, svojstva lica, građa oka i kose, boja glasa, čak i sićušne linije vrha prsta različiti su kod svakog čovjeka. Te prirodne razlike, koje su jedan od znakovaa Božijih, u Kur'anu Časnom su predstavljene u jednom kratkom ajetu.

وَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ أَطْوَارًا

...A On vas postepeno stvara (u različitim razvojnim fazama)⁴

Kao što se tjelesna građa i prirodne osobine organa razlikuju od čovjeka do čovjeka, tako se razlikuju i moć razuma i snaga spoznaje. Razum svakog čovjeka stvoren je s tačno određenim granicama i samo njemu svojstvenim osobinama.

Neki ljudi su stvorenji s izrazito snažnim razumom i natprosječnom sposobnošću spoznaje pa posjeduju urođenu genijalnost. Takvi ljudi su uglavnom postojali u svakom vremenu i u svakoj zemlji. Međutim, broj genijalaca uvijek je bio mali i moglo ih se lahko pobrojati.

Neki ljudi stvorenji su s osrednjom snagom razuma i uobičajenom spoznajom. To su prosječni ljudi, u svim vremenima njihov broj je bio veliki i oni čine značajan dio populacije svih zemalja.

Neki ljudi su, opet, stvorenji sa slabim razumom i kratkog uma. To su zaostali ljudi ispod prosjeka čiji broj je, nažalost, u svim zemljama relativno velik. Ovu nesretnu skupinu obilježavaju različitim imenima i nazivima, kao što su: glupani, tupavi, budale, maloumni i sl. U društvu žive i rade poput ostalih normalnih ljudi i mijesaju se i druže s drugima. Oni uopće nisu svjesni manjkavosti svoga razuma, ali njihov neodmjeren i nerazuman govor i ponašanje stvaraju bol i tegobe, kako njima samima, tako i onima oko njih.

Plitkoumnost odraslih ljudi

Djetinjasto ponašanje odraslih osoba u stanju je prouzrokovati razne, gotovo nebrojive nevolje. Ova djetinjastost i nepotpunost razuma ne postoji samo kod onih nesretnika koji se drže zatvoreni iza čvrstih zidina, a koje nazivaju umno poremećenima, nego su uočljive i kod hiljada drugih ljudi i žena koji su naizgled zrele osobe, ili ih barem drugi smatraju zrelim i odraslim, i koji pojavno u svakom smislu posjeduju sve privilegije i blagodati zrelosti i potpunosti.

⁴ Nuh, 14.

Nivo nezrelosti i nepotpunosti koji postoji kod ovih pojavnog i tjelesno odraslih ljudi, ali u suštini djece i osoba djetinjastog razmišljanja, nažalost, skriven je od očiju ostalih ljudi, čak i od osoba koje žive s njima, zato što i većina njihovih bližnjih posjeduje iste te nedostatke u razvoju. Pošto društvo još uvijek nije uspostavilo mjerila za određivanje ponašanja punoljetnih osoba u pogledu njihove zrelosti i nezrelosti, nezrelost i nepotpunost uglavnom ostaju i dalje skriveni i nevidljivi za društvo.

Može se reći da su upravo ove nezrelosti (nedostaci u umnom razvoju, prim. prev.) u stanju odgonetnuti dio nepoznanica historije za koje nam se činilo da nema objašnjenja i da nisu shvatljive. I ne samo u prošlosti nego veći dio nemilih ličnih i društvenih događaja i iz našeg svakodnevnog života dugujemo ovim nezrelostima.⁵

Izbjegavanje druženja s maloumnim ljudima

Imam Bakir, a.s., jednom prilikom namjeravao je poći na put. Njegov cijenjeni otac, Imam Sedžad, a.s., između ostalih savjeta, rekao mu je i sljedeće: "Drago dijete! Izbjegavaj druženje i miješanje s glupim ljudima. Izbjegavaj diskusije i rasprave s njima."

U nastavku svoga savjeta Imam Sedžad je opisao maloumnika i stepene njegove nepromišljenosti i zaostalosti njegova uma, pa je rekao: "Ako progovori, njegova glupost i neznanje će ga osramotiti. Ako šuti, pokazuju se njegova nezrelost i nemoć. Ako uzme nešto da uradi, pokvari ga. Ako mu se tajna povjeri, on je otkrije. Niti ga njegovo znanje čini nezavisnim, niti mu je od koristi znanje drugih. Niti sluša onog ko ga savjetuje, niti svoga prijatelja ostavlja na miru. Majka želi njegovu smrt, žena da se rastavi od njega. Komšija njegov želi da bude što dalje od njegove kuće. Oni koji su se družili s njim, borave u samoći strahujući od ponovnog susreta. Kada je glupak u društvu drugih ljudi, ukoliko su prisutni ugledniji i veći od njega, dosađivat će im pitanjima, a ako prisutni budu slabiji i manji od njega, zavest će ih na stranputicu."⁶

Nažalost, bolest nerazboritosti je neizlječiva bolesti. Koliko god naučni i praktični odgoj u djetinjstvu i mladosti bio snažan i temeljit, on nije u stanju otkloniti i nadoknaditi prirodnu zaostalost mozga jednog maloumnog čovjeka jer se temelj razuma svake osobe oblikuje dok je čovjek još u utrobi

⁵ 'Aqle kamel, str. 13.

⁶ Biharu-l-envar, sv. 16., pogl. 2., str. 53.

svoje majke, i to posebno stanje ostaje sve do kraja njegova života. Odgoj i obrazovanje u stanju su razviti prirodnu razum, potaknuti njegova skrivena umijeća, ali mozak maloumnog čovjeka u osnovi ne posjeduje spremnost za postizanje potpunog sjaja i blistavosti da bi se posredstvom odgoja mogao objelodaniti.

Odgoj u domenu naslijeda

Jedno maloumno, zbumjeno, plašljivo i lijeno dijete nemoguće je odgojem pretvoriti u aktivnog čovjeka ili u snažnog i odvažnog vladara. Možemo reći da osobine poput aktivnosti, neustrašivosti i avanturističkog duha nisu u potpunosti proizvod sredine. Možda sredina i nema nekog utjecaja na njih. Uistinu, odgojni činioci su učinkoviti samo u okvirima područja koje su odredili nasljedni činioci i unutar prirodnih sposobnosti strukture i intelekta čovjeka.⁷

Hazreti Isa, a.s., sin Merjemin, rekao je: "Pokušao sam liječiti glupe ljude, ali ih nisam mogao izliječiti."⁸

Reče: Patnja glupoga bijes je od Boga

Patnja slijepoga bijes nije, već iskušenje od Njega

Iskušenje patnja je što sažaljenje budi

A glupost je patnja što rane otvara kod ljudi

Ono što je od Njega žigosano to je zapečaćeno

Liječenje za njega nije nadohvat ruke

Od glupih ti bježi k'o što Isa bježao je

Jer drugovanje s glupacima mnogo krv prolilo je

Osobu koja boluje od patološkog oblika sklonosti laganju moguće je odgojem učiniti istinoljubivim, onog koji pati od patološkog oblika besmislenog govora i brbljanja moguće je preodgojem izliječiti, tj. moguće je izliječiti sve moralne bolesti, ali ne i bolest maloumnosti, i odgojne mjere ne mogu nadoknaditi nedostatak razuma.

Hazreti Rida, a.s., rekao je: "Razum je Božiji dar. Lijepo ponašanje i odgoj proizvod su truda i napora. Onaj ko bude ulagao trud i napor na putu sticanja lijepog odgoja, bit će pobjednik i na kraju će postati odgojen

⁷ *Ensane našenahte*, str. 246.

⁸ *Sefinetu-l-bihar (humk)*, str. 341.

čovjek lijepa ponašanja. Onome ko bude ulagao trud kako bi povećao razum koji mu je Bog dao i koji je dio onoga što je čovjeku određeno, neće biti povećano ništa do njegovo neznanje.”

Hazreti Ali, a.s., je rekao: “Razum ljudski je dar Božiji (ne može se dobiti radom, odgojem i trudom), a odgoj i moral su priskrbivi (i mogu se ulaganjem truda, napora i vježbom zadobiti i steći).”⁹

Test razuma i inteligencije

Jedna od tema koja se našla u središtu zanimanja nove psihologije jesu testovi inteligencije, odnosno testovi koeficijenta inteligencije djece i mladih. Tokom proteklih stoljeća većina ljudi je manje-više znala da su inteligencija i sposobnost spoznaje kod ljudi različiti, ali nisu znali kako i na koji način precizno odrediti granice tih razlika i izmjeriti ih.

Današnji naučnici su svojim neprekidnim sveobuhvatnim i opsežnim istraživanjima ostvarili vidljiv napredak na ovom polju i uspjeli u određenoj mjeri izmjeriti nivo razuma, inteligencije, pamćenja i brzinu reakcije djece i mladih, te preciznim proračunima i mjeranjima odrediti granice svakog od njih.

Početkom prošlog stoljeća, pod utjecajem inovativnog napora profesora Bineta, prvi puta je u svijetu test mjerjenja inteligencije (IQ test) djece dovezen na nivo ogleda. Do tog dana nikada se nije dogodilo ništa slično tome. Naravno, bilo je jasno da su neka djeca intelektualnija i oštroumnija od druge djece, ali nikada se nije pokušala pojasniti veza između oštroumnosti ili intelektualne usporenosti djeteta i njegovih godina.¹⁰

Bilo je potrebno napraviti ogledna sredstva koja bi bila u stanju nepri-stranim sudom odvojiti intelektualno usporenu djecu od normalne djece. Profesor Binet je vjerovao da je moguće napraviti seriju testova koji bi bili u stanju, kao što metar precizno mjeri dužinu, izmjeriti koeficijent inteligencije. Binet i njegov saradnik Simon prve ispite koji su nazvani testovima načinili su s namjerom ispitivanja koncentracije, pamćenja, snage raspoznavanja i drugih psihičkih snaga. Oni su istražili u kom omjeru su prosječna djeca, svih uzrasta, sposobna dati ispravne odgovore na ove testove.

Nakon klasifikacije testova, profesor Binet i Simon su za određene uzraste djece definirali jedan novi pojam, a to je pojam umnih godina (*mental*

⁹ *Biharu-l-envar*, sv. 1., str. 53.

¹⁰ *'Aqle kamel*, str. 15.

age – MA). Petogodišnje dijete koje je uspješno položilo test prilagođen njegovu uzrastu, ali nije u stanju riješiti test za skupinu šestogodišnjaka, ima pet umnih godina. Prema tome, ukoliko dijete ima pet godina (bioloških), a ispravno je uradilo test za svoj uzrast, to je dijete normalno.

Međutim, može se dogoditi da dijete kalendarski ima deset godina, ali nije u stanju tačno odgovoriti na pitanja iz testa za petogodišnji ili viši uzrast. U takvom slučaju kažemo da dijete ima izuzetno nizak nivo inteligencije. Ali ako se dogodi da trogodišnje dijete ispravno uradi testove za petogodišnji uzrast, kažemo da je to napredno ili izuzetno intelligentno dijete. Prema tome, spoznaja umnih godina upućuje nas na to da shvatimo kojem uzrastu pripadaju sposobnosti koje dijete posjeduje, ali to samo po sebi nije dovoljno da nam pokaže da li je dijete intelligentno ili ne. To postaje moguće tek onda kada se uzmu u obzir i umne i kalendarske godine djeteta.¹¹

Kada je mjerjenje koeficijenta inteligencije čovjeka na temelju naučnih i praktičkih metoda postalo moguće i kada su civilizirane zemlje provele ove testove, pokazale su se gorke i neugodne istine i neželjeni i potresni rezultati kojih čovječanstvo nije bilo svjesno.

Precizna provjera inteligencije i razuma učenika, radnika i vojnika koja je urađena u krugu škola, fabrika i vojnih kasarni pokazala je da je veliki broj ljudi u društvu malouman i niske inteligencije, tj. da su u pogledu nivoa razvoja razuma neprirodni i zaostali.

Doktor Carrel ističe:

Veliki je broj osoba (kako u Francuskoj, tako i u Sjedinjenim Državama) čija umna dob ne prelazi deset godina. Prema izvještaju Nacionalnog komiteta za umno zdravlje, 400.000 djece posjeduje inteligenciju nižu od dovoljne za nastavak školskog obrazovanja.

Prema testovima koje je Herkes 1917. godine proveo među vojnicima i oficirima vojske Sjedinjenih Američkih Država, 46 posto njih je imalo manje od 13 umnih godina.

Zasigurno će testovi među Francuzima, posebno u nekim gradovima pokrajina Bretanja i Normandija, dati slične rezultate. Međutim, u ovoj zemlji ne postoje statistički podaci koji bi mogli usporediti uobičajene godine s umnim godinama školaraca.

U tom smislu, ne bismo se trebali zavaravati rezultatima ispita koji nam upropastavaju vrijeme naše mladosti. Mi znamo da potvrde, diplome, čak ni prijem u više škole nisu znak inteligencije. Mnogi mladi s veoma niskim koeficijentom inteligencije s uspjehom polože sve te ispite.

Skupinu odraslih osoba čine mnoge nenormalne osobe. U Sjevernoj Americi postoji možda trideset miliona ljudi koji se nisu mogli prilagoditi

¹¹ *Usule ravanšenasiye man*, str. 56.

modernom životu, niti će se ikada moći prilagoditi. U Francuskoj veliki dio populacije nezaposlenih čine osobe koje su manje upućene ili su na nižem nivou inteligencije, ili su, opet, zdravstveno ispod nivoa potrebnog za obavljanje posla.¹²

Nedostatak razuma

Glupost i plitkoumnost je jedna od najvećih ličnih i društvenih nesreća u ljudskom životu. Koliko samo nedaća, boli i neuspjeha pogađaju čovjeka zbog nedostatka razuma i inteligencije.

Kao što je blistavi dragulj razuma na putu stizanja do stepena savršenstva vrjedniji od bilo kojeg bogatstva, tako su i glupost i plitkoumnost najutjecajniji činilac koji čovjeka lišava mogućnosti uzdignuća i prosperiteta.

Imam Sadik, a.s., rekao je: "Nema većeg bogatstva i blagodati od razuma i nema većeg poniženja i siromaštva od gluposti."¹³

Kada bi akcija ispitivanja nivoa razuma i inteligencije postala opća i globalna i kada bi bila provedena u svim zemljama i među svim klasama ljudi, tek tada bi bilo jasno kakva je velika nedaća glupost i umna zaostalost i koliko je veliki broj ovih ljudi u svim zemljama svijeta.

Izvor umne zaostalosti

Mentalna dob većeg dijela ljudske populacije ne prelazi 12-13 godina. Uzroke ovako poraznog rezultata nije moguće tačno odrediti. Općenito gledajući, intelektualnu i umnu zaostalost vidimo u većem postotku kod potomaka alkoholičara, oboljelih od sifilisa, umno zaostalih i moralno razvratnih osoba.¹⁴

Opći pad nivoa inteligencije i moći zdravog razuma posljedica su utjecaja alkohola, opijata i svih vrsta pretjerivanja i, napokon, haotičnosti u navikama. Bez sumnje postoji neposredna veza između nivoa potrošnje alkohola i umne slabosti jednog društva.¹⁵

Profesor Gaddaar je primijetio da se u generaciji porodica u kojoj su oba roditelja, i otac i majka, umno zaostali, odnosno niske inteligencije, rodilo

¹² *Rah va rasme zendegi*, str. 11.

¹³ *Kafi*, sv. 1., str. 29.

¹⁴ *Rah va rasme zendegi*, str. 11.

¹⁵ Isto, str. 12.

četiri stotine i sedamdesetero djece niske inteligencije i samo šestero normalne djece.¹⁶

Imajući u vidu činjenicu da su glupost i niska inteligencija neizlječivi, kao i to da alkoholna pića, kao i druge manje-više štetne navike, mogu biti izvor ovih bolesti te da većina djece ipak nasljeđuje glupost i slabost razuma svojih roditelja, sa žaljenjem moramo prihvati gorku činjenicu da je ova opasna bolest na prostoru cijelog svijeta u stalnom porastu i da će čovječanstvo u budućnosti biti suočeno s nedaćama ove bolesti više nego što je to bilo prije.

Pitanje vrijednosti i značaja razuma u svetoj vjeri islamu jedno je od najočiglednijih pitanja. Ni o jednoj drugoj temi nije objavljeno toliko riječi koliko se u Časnom Kur’antu i islamskim predajama raspravljalo o razumu, promišljanju i razmišljanju.

Mjerenje razuma je jedno od pitanja kojem je posvećena izuzetna pažnja u predajama koje se odnose na razum, a koje današnji naučnici tumače kao test inteligencije. Tamo se više puta ponavlja da su cijenjene Božje evlike i predvodnici ummeta u posebnim prilikama često postavljali pitanja svojim sljedbenicima, kako bi se na osnovu odgovora pokazao nivo njihova razuma i stepen njihove spoznaje, a pored tih ličnih primjera, u hadisima su u obliku općih naredbi ljudi poučavani na koji način da stave na ispit razum drugih ljudi. Kao primjer, navest ćemo nekoliko predaja na ovu temu.

Prenosi se da je Imam Sadik, a.s., rekao: “Ako želiš tokom prvog susreta s nekom osobom ispitati njegov razum (i saznati način njegova rasuđivanja i razmišljanja), u svom govoru spomeni neki nemogući i nevjerovatni događaj. Ako brzo shvati nevjerovatnost tog događaja i porekne ga, znaj da je to razuman čovjek, ali ako ga prihvati kao ispravan i potvrди ga, znaj da je to glup i malouman čovjek.”¹⁷

Na osnovu ovog savjeta možemo ispitati razum djece i mladih i u skladu s različitim uzrastima djece i omladine smisliti na desetine nemogućih i neostvarivih sadržaja u obliku testnih pitanja ili imaginarnih događaja i predstaviti im ih, kako bi odredili nivo prosvijetljenosti ili manjkavosti razuma.

Prenosi se da je hazreti Ali, a.s., rekao: “Razum ljudi je moguće ispitati brzim i spontanim govorom.”¹⁸

¹⁶ *Rah va rasme zendegi*, str. 74.

¹⁷ *Biharul-l-envar*, sv. 1., str. 43.

¹⁸ *Gurerul-l-hikem*, str. 490.

U ovoj predaji se kao mjerilo nivoa razuma navodi spontani govor, odnosno njegova brzina, bilo da govornik bude u nekoj posebnoj prilici i bez predomišljanja počne govoriti, ili da bude upitan, pa odmah bez premišljanja odgovori. U oba slučaja brzi odgovor čovjeka test je za njegov razum i pokazuje njegovo savršenstvo ili manjkavost.

Opseg upotrebljivosti ovog hadisa kao ispita mnogostruko je širi od pret-hodno navedenog hadisa, a za ispit razuma djece i mladih moguće je sačiniti na stotine testnih pitanja, složenih po uzrastu. Pored toga, brzina reakcije u govoru ne samo da testira razum nego se time testiraju i inteligencija, pamćenje i ostale umne sposobnosti.

Riječ *zann* u arapskom jeziku ima više značenja, od kojih su tri najzastupljenija i to značenje čvrste vjere (*jekīn*), pretpostavke (*gumān*) i dvojbe (*šekk*). U navedenoj predaji ova riječ može se uzeti u sve tri značenja, i u tom smislu hazreti Ali, a.s., je rekao:

“Nedvojbeni stavovi, pretpostavke ili sumnja ljudi u vezi s različitim temama mogu biti sredstvo za procjenu nivoa razuma i spoznajne moći čovjeka.”¹⁹

Ljudi imaju različita viđenja i različite stavove o istom globalnom i nacionalnom, porodičnom i ličnom događaju, ili o naučnim i društvenim temama. Ipak, neki svoje mišljenje izražavaju čvrsto i pouzdano, a neki nesigurno. Što je razum čovjeka potpuniji, a njegovo znanje dublje, to će njegove misli biti ispravnije, a njegove pretpostavke bliže realnosti. Hazreti Ali, a.s., u ovoj predaji različito poimanje i različita mišljenja ljudi smatra mjerilima za određivanje nivoa njihovog razuma.

Na temelju ova tri opća zaključka možemo sačiniti na stotine pitanja u obliku testova sličnih testovima koji se koriste danas u psihologiji, i testirati djecu i mlade te pomoći njih odrediti koeficijent njihova razuma, kao i ostalih umnih sposobnosti.

Sistem testiranja inteligencije djece i mladih s obzirom na njihovu dob nedavno²⁰ je otvorio novo poglavlje u psihologiji. Razlikovanjem kalendar-ske i umne dobi pokazalo se da je moguće da jedan dvadesetogodišnjak bude u pogledu razvoja razuma na nivou desetogodišnjeg dječaka ili obrnuto, da jedan desetogodišnjak ima koeficijent inteligencije jednog dvadesetogodišnjaka.

Nije nužno da se psihička ili umna dob potpuno podudara s kalendar-skom dobi ili godinama života. Moguće je da dijete koje kalendarski ima

¹⁹ *Gureru-l-hikem*, str. 474.

²⁰ Ova predavanja održavana su početkom šezdesetih godina prošlog stoljeća. (Prim. prev.)

deset godina u pogledu umnog i psihičkog razvoja bude na nivou jednog petogodišnjaka, ili obrnuto, na nivou jednog petnaestogodišnjaka.

Očito je da je ovo otkriće dalo nove podatke i nov pogled na našu ljudsku prirodu. Postalo je očigledno da svaki čovjek posjeduje i razumsku i kalendarsku dob.

Moguće je da se kalendarske godine nekog čovjeka veoma razlikuju od njegovih umnih i psiholoških godina. Naprimjer, moguće je da neka tridesetogodišnja žena u pogledu osjećaja bude na nivou jedne prosječne petnaestogodišnjakinje ili da desetogodišnji dječak bude u pogledu odgovornošt i dosljednosti u izvršenju ciljeva na nivou jednog dvadesetogodišnjeg mladića. Tačno je da je ovaj dječak u pogledu svojih godina još uvijek dijete, međutim, on je emocionalno i umno odrastao.

Moguće je, također, da nas dvadesetpetogodišnji mladić tokom izvršavanja svojih ličnih obaveza, odgovornosti i poslova podsjeti na nekog petogodišnjeg dječaka, kao i da petogodišnji dječak ostavi igru i odbaci sve svoje igračke, da posjeduje sposobnost za razmjenu, osjećaj pravednosti i nadu u budućnost, što je vezano za mnogo veću dob od njegove.²¹

Časni Poslanik islama i čisti Imami, a.s., bili su na izuzetno visokom stepenu savršenstva razuma i umnog razvoja. Ova njihova genijalnost i bljestavilo razuma bili su jasno uočljivi u njihovim riječima i ponašanju još od djetinjstva. Postoje mnogobrojna historijska svjedočanstva koja nam jasno ukazuju na intelektualnu nadmoć svakog od njih. Za primjer, citirat ćemo samo jednu historijsku predaju:

Godinu dana nakon smrti hazreti Ride, a.s., abasijski halifa Me'muner-Rešid se vratio u Bagdad. Jednoga dana, uputio se halifa u lov izvan grada. Prolazio je kroz jednu od četvrti u predgrađu, gdje se skupina djece igrala na putu.

Hazreti Muhammed ibn Ali, Imam Dževad, a.s., koji je tada imao otprije jedanaest godina, stajao je s njima. Halifa Me'mun im se približi. Sva djeca su pobjegla, samo je Imam Dževad, a.s., ostao da stoji na svom mjestu i nije se pomjerio.

Halifa je iz daljine promatrao bijeg djece i ostanak Imama Dževada. Kada se približio hazreti Imamu, zaustavio je konja i rekao: "Dječače! Zašto i ti kao i ostala djeca nisi pobjegao? Zašto i dalje stojiš na svom mjestu?"

Imam Dževad, a.s., bez imalo zadrške odgovori: "O vladaru pravovjernih, put nije tjesan da bih ga morao svojim odlaskom proširiti za tvoj prolaz. Nisam počinio nikakvo zlodjelo da bih se plasio i bježao. Moje mišljenje o tebi je dobro. Znam da osobi koja nije počinila grijeh nećeš nanijeti nikakvu bol i štetu. Zato sam ostao da stojim na svome mjestu."

²¹ 'Aqle kamel, str. 16.

Me'mun, koji do tog trenutka nije poznavao Imama Dževada, a.s., čuvši njegov mudri govor, iznenadi se i upita: "Kako se zoveš?" On odgovori: "Muhammed." Me'mun ga upita: "A čiji si sin?"

"Sin sam Alija ibn Musaa er-Ride" – odgovori Imam Dževad.

Me'mun tada donese selam i blagoslov na dušu Imama Ride te pokrenu svoga konja i nastavi putem kojim je bio krenuo.

U ovoj predaji jasna je razlika između kalendarskih i razumskih godina. Kalendarski, Imam Dževad, a.s., je imao jedanaest godina, ali stepen na kom se nalazio njegov razum i nivo spoznaje daleko su viši od njegovih kalendarskih godina. Odgovor koji je jedanaestogodišnji Imam Dževad dao halifi Me'mun er-Rešidu dostojan je odraslog, dobro obrazovanog čovjeka, koji je upućen u psihologiju, pravnu nauku i kazneno pravo, čovjeka koji je sposoban ispravno analizirati pitanja. Povrh toga, on je zaista morao biti hrabar pa da na ovakav način razgovara s moćnim halifom Me'munom er-Rešidom.

Nadmoć razuma onih koji primaju Objavu

Shodno vjerskim predajama, jedna od posebnosti kojom su bili odlikovani Božiji poslanici i duhovne vođe jest savršenstvo razuma i spoznaje. Oni ljudi koje je Bog odabrao za svoje poslanike i poslao ih kao vodiče ljudima, kao i oni koje su poslanici Božijim ukazom odabrali za svoje nasljednike, posjedovali su natprosječan razum, a u pogledu uma i intelekta samo njima svojstvene prednosti koje su ih razlikovale od drugih ljudi.

Božiji poslanik Muhammed, s.a.v.a., rekao je: "Allah nije poslao ni jednog poslanika niti vjerovjesnika sve dok mu se razum nije usavršio i nije postao nadmoćniji od svih umova u njegovom umetu."²²

Osobe koje je Bog odabrao za poslanstvo posjedovale su sve materijalne i duhovne sposobnosti i prepostavke.

الله أَعْلَمُ حِينَ يَجْعَلُ رِسَالَةً

*A Allah dobro zna kome će povjeriti poslanstvo Svoje.*²³

Shodno navedenom hadisu Božijeg poslanika Muhammeda, s.a.v.a., savršenstvo razuma i nadmoć spoznaje Božjih poslanika jedan je od preduvjeta njihove sposobnosti za postizanje visokih stepena poslanstva ili vjerovjesništva.

²² *Sefinetu-l-bihar ('akl), sv. 2., str. 214.*

²³ *El-En'am, 124.*

Stepeni razuma i inteligencije

Mjerenjem koeficijenta inteligencije djece i mlađih i poređenjem s njihovim kalendarskim godinama, mlađi i djeca su razvrstani na tri osnovne skupine: prosječno inteligentni, natprosječno inteligentni i s koeficijentom inteligencije ispod prosjeka.

Skupina prosječnih; to je skupina ljudi čije razumske godine otprilike odgovaraju njihovim kalendarskim godinama i koji se uz određene, male razlike nalaze u zajedničkim okvirima i granicama. Niti su u pogledu razuma i inteligencije napredni, niti zaostaju. U svakom razdoblju svoga života u stanju su uspješno odgovoriti na testove razuma i inteligencije predviđene za uzrast u kojem se nalaze.

Skupina nadprosječnih; to oni ljudi čiji razum je ranije dostigao zrelost, a nivo njihove spoznaje i razumijevanja je iznad nivoa njihovih kalendarskih godina. Ova skupina se, zavisno od nivoa naprednosti razuma i inteligencije, dijeli na različite stepene. Kod nekih od njih blistavost razuma i inteligencije je tako snažna da su u stanju uspješno položiti testove inteligencije predviđene za dvostruko stariju dob ili čak i više.

Skupina ispodprosječnih; to su ljudi čiji je razum na nivou ispod njihovih kalendarskih godina. Oni pate od maloumnosti i zaostalosti u intelektualnom razvoju. Ponekad je zaostalost nekih osoba tako snažna da nisu u stanju položiti test inteligencije predviđen za djecu koja su dvostruko mlađa od njih.

Maloumnost ima više razina. U slučajevima gdje je maloumnost iznimno izražena, moguće je da petnaestogodišnje dijete nije u stanju obavljati poslove koje obavlja jedno prosječno četverogodišnje dijete.²⁴

Sada, uz uvažavanje različitih razumskih i intelektualnih nivoa i uzimajući u obzir činjenicu da ogromna većina mlađih u svim zemljama svijeta spada u skupinu prosječno inteligentnih i skupinu ispodprosječnih, analiza tjelesnog i razumskog stanja mlađih u postpubertetskom razdoblju čini nam se interesantna i vrijedna pažnje.

S ciljem što bolje samospoznaje mlađih i njihovog upoznavanja s mogućim opasnostima koje ih prate tokom puberteta, ukratko ćemo pojasniti tjelesno i umno stanje sve tri skupine, ne bi li se mlađi, bolje nego prije, pripremili na predanost učenju Božijih izaslanika odgajatelja i slušanju mudrih mišljenja i stavova naučnika, te kako bi stvorili neophodne uvjete za sretan i uspješan život.

²⁴ *Usule ravanšenasiye man*, str. 47.

Tjelesno stanje:

U trenutku kada uzročnici puberteta započnu svoje skrivene aktivnosti u tijelu djeteta, događa se snažan, gotovo eksplozivan rast svih tjelesnih organa, kostiju, mišića i svih unutrašnjih organa. Cijelo tijelo brzo raste i napreduje prema snazi, i u veoma kratkom razdoblju slabost i nemoć vremena djetinjstva ustupa mjesto mladalačkoj snazi i moći.

Ova sveobuhvatna prirodna promjena, brzi i preobražavajući rast po-djednako je prisutan kod sve tri skupine. Sva djeca – bilo da su prosječna, nadprosječna ili ispodprosječna, pa čak i umno poremećena – pod utjecajem su činilaca puberteta i njihovi slabi dječiji organi postaju snažni i moći, tako da je svakome uočljiva razlika između aktivne tjelesne snage šesnaestogodišnjeg mladića i dvanaestogodišnjeg dječaka.

Mentalno stanje:

Neki mladi posjeduju ranije dozreo razum i urođenu genijalnost. Snaga njihovog razuma i inteligencije je izvanredna, tako da u dobi od šesnaest godina posjeduju inteligenciju i razum na nivou odraslih osoba u dobi od dvadeset šest godina. Ustvari, njihova razumska dob je deset godina veća od njihove kalendarske dobi. Ova skupina je zbog naprednog umnog razvoja i urođene inteligencije u stanju do određenog stepena raščlaniti i analizirati životna pitanja i situacije te još u svojoj ranoj mladosti na manje-više ispravan način razlučiti dobro od zla i svoja djela i postupke usaglasiti s društvenim koristima. Oni su u stanju procijeniti svoje ponašanje i svoj govor, odbaciti pokuđeno i nerazumno ponašanje i govor i ne zloupotrebljavati svoje mladalačke moći i tjelesnu snagu. Međutim, uprkos svojoj urođenoj genijalnosti i umnoj blistavosti koju posjeduju, oni zbog nedovoljnog životnog iskustva posjeduju i mnoge slabe tačke i zasigurno se, u situacijama kada je to nužno, trebaju okoristiti mišljenjem ljudi koji su iskusili život i koji posjeduju potpun razum, kako bi se sačuvali od opasnosti i spasili od stranputice i krivog puta.

Posebno nadarena skupina ljudi: Ovo je istaknuta i posebna skupina u društvu. To su oni koji su umnom blistavošću i snažnom inteligencijom spoznali tajne prirode, skinuli zastor sa skrivenih istina i pod okriljem nauke i znanja unijeli u čovječanstvo velike promjene. Nažalost, broj genijalaca u odnosu na druge dvije skupine u svakom društvu je uvijek bio manji.

Većina mlađih ljudi posjeduje prosječan razum i inteligenciju. Njihov razum odgovara njihovim kalendarskim godinama – niti je napredniji, niti je zaostao, nego se u dobi od šesnaest godina njihov nalazi na nivou običnih

i prosječnih šesnaestogodišnjaka. Iako je u pogledu svog umnog razvoja ova skupina potpuno zdrava i prirodna, u principu, razum prosječno inteligentnog šesnaestogodišnjih mladića još uvijek nije potpun. Zbog nezrelosti razuma i adolescentne krize oni nisu u stanju ispravno razumijevati životna pitanja te razlučiti dobro od zla i korist od štete. Proći će još mnogo godina dok njihov razum dozre, postepeno se upotpuni i dostigne svoj krajnji stepen razvoja i savršenstva.

Nesklad između tijela i razuma

Tokom tih nekoliko godina puberteta tijelo mlađih doživljava značajan rast. Sve njihove tjelesne snage se uvećavaju. Međutim, u tom razdoblju njihov razum ne doživljava osjetan rast, već ostaje otprilike na istom stepenu na kojem je bio prije puberteta. Ovaj nesrazmjer koji postoji između tijela i razuma izvor je brojnih opasnosti koje vrebaju mlade tokom adolescencije zato što, s jedne strane, snažan tjelesni rast daje mlađima znatno veću snagu djelovanja nego što je to bilo tokom djetinjstva, dok je s druge strane, njihov razum koji je vodič i upravlja tjelesnim snagama ostao na pretpubertetskom nivou i još uvijek je slab i nerazvijen. Ponekad se događa da mlađi svojim nedozrelim i djetinjastim razumom donose nepomišljene i nerazumne odluke, a onda svojim snažnim tijelom provode u djelo te neprilične odluke, ali se nakon počinjenog djela kaju i žale zbog toga.

Takvi mlađi moraju neprestano paziti na ono što rade, kako bi se sačuvali od djetinjastih i pokuđenih djela i kako ne bi bili uzrok svoje vlastite i nesreće drugih ljudi. Oni moraju biti svjesni da ih na putu neprestano vriba opasnost, a da bi je izbjegli, potrebno je da se posavjetuju s odrašlim i razumnim ljudima u vezi sa svojim mislima i temeljnim odlukama pa tek nakon savjetovanja da pristupaju realizaciji svojih ciljeva, kako bi se na taj način sačuvali od grešaka i padova koji im se mogu dogoditi na životnom putu.

Neki mlađi pate od nedostatka inteligencije i nedovoljno razvijenog razuma. Njihov koeficijent inteligencije je ispod prosječnog nivoa, odnosno, njihov razum i intelekt su ispod njihovih kalendarskih godina. Nažalost, broj osoba s niskim koeficijentom inteligencije i različitim stepenima manjkavosti u društvu nije mali. Njihov broj je doista značajan.

Ova skupina mlađih nalazi se neprekidno na udaru različitih oblika opasnosti. Zbog nedovoljno razvijenog razuma oni nisu u stanju analizirati životna pitanja i situacije i razlikovati dobro i зло. Svakoga trenutka svojom nepomišljenom, glupom i štetnom odlukom oni su u stanju počiniti

nedolično i opasno djelo, koje učiniti život nesretnim ne samo njima nego i društvu u kojem žive.

Hazreti Sedžad, a.s., rekao je: "Onome čiji razum ne bude najsavršenije što je u njemu, propast i pad se najlakše događaju."²⁵

Jedno šestogodišnje dijete zbog slabosti i nedovoljno razvijenog razuma nije u stanju raspoznati dobro i zlo i ono ne posjeduje snagu analize životnih pitanja i situacija. Jedino čemu ono posvećuje pažnju jesu njegove nepromišljene želje i naklonosti. Ono neprestano nastoji ostvariti svoje unutarnje porive. Na svu sreću, zato što je njegovo tijelo slabo, ono nije u stanju ostvariti sve svoje neispravne i štetne nakane i sve svoje neumjesne dječije prohtjeve, tako da u konačnici neće uzrokovati velike opasnosti.

Djetinjaste misli

Malouman i slabouman mladić, koji kalendarski ima šesnaest godina, ali mu je um na nivou od šest godina, nalazi se u veoma opasnoj situaciji zato što u pogledu inteligencije razmišlja poput šestogodišnjaka i isključivo slijedi svoje nepromišljene prohtjeve i djetinjaste želje, s tom razlikom što se sada nalazi u dobu puberteta kada je u tjelesnom pogledu postao jak i snažan pa je sada u stanju ostvariti sve svoje nedozrele dječačke želje i ciljeve, suprotne njegovoj stvarnoj koristi.

Potpuno je jasno do koje mjere je prisustvo takve snažne i jake djece u porodici stravično i kako može u okolini izazvati velike nerede, pa čak i nenadoknadiva razaranja i opasnosti.

Ukoliko tjelesna snaga ljudi bude jednaka stepenu njihove razumske moći, odnosno, ukoliko obje snage bude jednake, ostali ljudi će biti sigurni i mirni od njih. Međutim, ukoliko neko dijete bude posjedovalo snagu i moć odraslog čovjeka, ono je strašni div, zato što se komunikacija i odnos djeteta prema životu bazira isključivo na temelju njegovih ličnih prohtjeva, a te želje i prohtjevi dominiraju nad njim u svakom pogledu, vode ga i usmjeravaju. Pošto ono ne posjeduje znanje i podatke, njegova upotreba snage će biti temeljena na neznanju, a proizvod takvog odnosa je jasan.

Dijete nema zrele i potpune osjećaje, nego posjeduje samo želju za ličnim užicima. Prema tome, sve čini isključivo radi postizanja ličnog užitka. Njegova snaga poimanja drugih ljudi na razini je mogućeg, a ne na razini stvarne moći. Svaki oblik njegovog ispoljavanja snage i moći će biti nemilosrdan i okrutan.

²⁵ *Biharu-l-envar*, sv. 1., str. 32.

Ono ne posjeduje osjećaj strpljenja i podnošljivosti, opreza i istajnosti u radu, što bi bilo proizvod utjecaja društvene sredine. Prema tome, sve što ispoljava i čini je uništavajuće. Za njega istinski smisao i značenje nemaju moralna čvrstina, zakon i pravda, vjerovanje u smisao života i društveni položaj. Zato će njegova djela biti temeljena na čudljivim i raznovrsnim prohtjevima. Možemo reći da se čovjek kreće svom savršenstvu onda kada se njegova intelektualna snaga s potrebnim nivoom usklađenosti kreće naprijed, prateći njegov tjelesni razvoj. Ukoliko se dogodi da njegova snaga djelovanja krene naprijed u razvoju, a njegova umna snaga ne bude u stanju sustići razvoj tjelesne, s psihološke tačke gledišta takva osoba je zaostala, a sa strane društva i okoline u kojoj živi smatra se opasnom. Tjelesna snaga je korisna onda kada osoba koja svoj odnos i veze s drugim ljudima i društvom gradi na temeljima znanja i kada osjeća da je ono što je odabrala i odlučila da čini unapređujuće i korisno, a ne štetno i razarajuće, te da je korisno za društvo, a ne suprotno društvenom životu.²⁶

Hazreti Ali, a.s., rekao je: "Veličina i visina tijela neće koristiti onome čije je srce bez razuma."²⁷

Ukoliko razuman čovjek koji posjeduje životno iskustvo želi dati sud o nečemu, on govori obazrivo i odmjereno. U trenutku iznošenja svog odmjerenog i promišljenog stava on podsjeća da postoji mogućnost da je u svojoj procjeni pogriješio te da bi trebalo saslušati i mišljenja drugih ljudi o tom pitanju.

Znakovi slabosti razuma

Suprotno tome, umno zaostali i slaboumni ljudi sebe smatraju nepogrešivim. Oni umišljaju da su njihove djetinjaste, sirove i neotesane misli usklađene sa stvarnošću i ponose se činjenicom da posjeduju potpuno ispravno mišljenje, smatrajući da je slijedenje njihova mišljenja izričita obaveza svih drugih ljudi. Međutim, upravo je ovakav način razmišljanja dokaz njihove gluposti i maloumnosti.

Zapovjednik pravovjernih, s.a.v.a., je rekao: "Samoljublje čovjeka je dokaz slabosti njegovog razuma."²⁸

Nema sumnje, jedan dio teškoća mladalačkog doba koji su uzrok brojnih moralnih sunovrata i brojnih porodičnih nesporazuma, izvire iz nedozrelih i nepromišljenih misli i ideja svojeglavih i egocentričnih mladih ljudi.

²⁶ 'Aqle kamel, str. 43.

²⁷ Gureru-l-hikem, str. 499.

²⁸ Kafī, sv. 1., str. 27.

Nekad mladi svojevoljno donose štetne odluke jer razmišljaju o realizaciji svojih odluka ne savjetujući se s drugim ljudima. Kako bi ostalim članovima svoje porodice nametnuli svoje djetinjaste i nerazumne misli te tako osnažili uvjerljivost svoje ličnosti, posežu za nedoličnim i razornim djelima: razbijaju unutrašnji sklad u porodici, svojim bestidnim riječima, zvverskom vikom i galamom proizvode strah i jezu kod drugih ljudi i ponekad time svoje roditelje i ostale članove porodice lišavaju mira i spokoja, čineći im život gorkim i nepodnošljivim.

Oni umišljaju da su u stanju svojim oholim i svojeglavim ponašanjem i nečovječnim djelima postići određeno društveno uvažavanje i status i da će tako u očima drugih izgledati kao odrasli, s izgrađenom ličnošću, ne znajući da im takvo nezrelo i nerazumno djelovanje umanjuje vrijednost ličnosti. Kao rezultat toga, oni će izgubiti i ono malo vrijednosti i povjerenja koje su imali kod drugih ljudi.

Nedovoljno razvijen razum mlađih nije nešto nerealno niti je neka izmisljotina odraslih koju je moguće srušiti nasiljem i samoljubljem, nego je to nepobitan i neizbjegjan prirodni zakon, opći i nepromjenljivi Božiji zakon u sistemu Stvaranja. Razuman čovjek ne prkosí prirodnim zakonima i ne odnosi se neprijateljski prema općim i nepromjenljivim zakonima Stvaranja, zato jer je svjestan da će sigurno doživjeti poraz.

Božiji poslanik, s.a.v.a., rekao je: "Ne odnosite se prema životnim dobima neprijateljski, jer će i ona ustati protiv vas."²⁹

Hazreti Ali, a.s., je rekao: "Onaj ko se bude odnosio neprijateljski prema životnim dobima, propast će."³⁰

U situacijama kada mlađi, pod utjecajem strasti, bijesa, ljubavi prema imetku i drugim sličnim naklonostima, kao i da bi ostvarili svoje želje, donose nerazumne i štetne odluke, moraju znati da stoje na ivici bezdana.

Ukoliko prije ostvarivanja svojih odluka osjete opasnost, a potom se posavjetuju s razumnim ljudima, mogu se spasiti od sigurnog pada u ambis. Međutim, ako postupe oholo i sebično te pristupe provođenju svojih odluka i galamom i grubošću ušutkaju svoje roditelje, htjeli to ili ne, oni će pretrpjeti štetne, a nerijetko i kobne posljedice ovakvog ponašanja koje će ih pratiti tokom čitavog života.

Nažalost, ravnodušnost kulturnih institucija prema ispravnom vjerskom i moralnom odgoju djece, neograničene i prekomjerne slobode mlađih u ispoljavanju strasti i seksualnih sklonosti, nemoralna i iskvarena porodična

²⁹ *Sefinetu-l-bihar*, str. 741.

³⁰ *Tuhafu-l-’ukul*, str. 85.

atmosfera, centri razvrata i nemoralna, kao i drugi brojni činioci prisutni diljem svijeta, mlade generacije – posebno u Evropi i Americi – suočili su s osjetljivom i opasnom situacijom.

Imajući u vidu mnoštvo različitih tekstova i statističkih istraživanja koja se objavljuju na Zapadu dolazimo do gorke spoznaje da se mladi velikom brzinom kreću prema razvratu, nemoralu i propasti. Oni svojim nepromišljenim i po sebe štetnim odlukama ne samo da ne uvažavaju misli razumnih i starijih osoba nego ih čak preziru te nastoje što je više moguće činiti suprotno stavovima svojih roditelja i mišljenju razumnih ljudi u društvu.

Patološki fenomen sociopatijske ravnopravnosti i nestrpljivosti u međusobnom odnosu s tendencijom daljnog rasta. Ovu činjenicu nam jasno potvrđuju statistička istraživanja obavljena u Sidneyu, New Yorku, Warszawi, Parizu i drugim gradovima i državama.

Mladi mnogih zemalja boluju od nepoznatih bolesti: prema svemu se odnose buntovnički i ne žele preuzeti životna mjerila svojih očeva u različitim životnim teškoćama i pitanjima. Istina je to da su mladi gurnuti u misaonu anarhiju, nered i bunt.

Gospodin Andre Le Gall, inspektor Ministarstva za kulturu Francuske piše: ‘Pošto su današnji mladi više nego ikada prije udaljeni od svojih predašnjih generacija, postali su zaista povod za strah i strepnju zato jer oni ne prolaze određenim fazama života kao u proteklim razdobljima, nego se nalaze u jednom posebnom, novonastalom stanju.

Precizni statistički podaci iz 1960. godine pokazuju da je u Francuskoj zabilježeno 26.894 maloljetnička delinkventa. Od tog broja je 2.409 djevojaka. Ovi mladi ljudi predati su na procesuiranje sudskim organima.’

Širenje sklonosti mladih delinkvenciji i kriminalu pokazatelj je krize koja se pojavila među mladim ljudima. Postoje i drugi znakovi i pokazatelji koji jasno ukazuju na ovu goruću opasnost. Statistika, također, pokazuje da je samo tokom prošle godine u Parizu oko stotinu ljudi mlađih od dvadeset godina izvršilo samoubistvo.

Doktor Boileau Danon, oslanjajući se na svoja precizna naučna istraživanja i statističke podatke, s gorčinom i čuđenjem kaže: “Pedeset posto studenata napušta studij prije negoli bilo šta završe.” Doktor Roselle ističe da kandidati za visoko obrazovanje u Francuskoj prije nego što se i upišu na fakultet izgube želju i žar za nastavkom obrazovanja.

Među mladim srednjoškolcima, studentima i kandidatima za postdiplomske studije osjeća se prisutnost otvorene i direktnе netrpeljivosti prema starijima. U svakom slučaju, pobuna je počela. Jedan mladi intelektualac je samouvjereni izjavio: “Ja osjećam prezir i gnušanje prema bilo kakvom uplitanju u društvene tokove.”³¹

³¹ *Madžalleje hokuke emruz*, br. 6., god. I, str. 17, preneseno iz mjesечног lista *France*.

Rezultat pobune mladih na Zapadu je napuštanje studija, nepismenost, moralni pad i razvrat, štetna ovisnost o drogama, kriminal, zločin i druga slična zastranjenja. Ukoliko naši mladi izvuku pouku iz zastranjenja, teškoća i nesreća u koje su zapali drugi, ako se ne upute onim istim putem propasti kojim su se zaputile generacije mladih na Zapadu i iskusile kobne posljedice toga, oni će biti u stanju da se sačuvaju od nesreće i propasti i omogućit će sebi preduvjete potrebne za sretan i uspješan život.

7. PREDAVANJE

Uzvišeni Allah u Svojoj knjizi kaže:

فُلْ هُلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَدَكَّرُ أُولُوا الْأَلْيَابِ

Reci: "Zar su isti oni koji znaju i oni koji ne znaju? Samo oni koji pameti imaju pouku primaju!"¹

Prirodni i stečeni razvoj razuma

Razvoj razuma kod većine ljudi prolazi dvije etape: jedna je prirodni, a druga stečeni razvoj razuma.

Prirodni je razvoj u kojem se shodno božanskim zakonima stvaranja razum postepeno razvija.

Stečeni je razvoj i usavršavanje uma koje se ostvaruje kroz proces učenja, obrazovanja i praktičnog iskustva.

Hazreti Ali, a.s., je rekao: "Dvije su vrste razuma ('akl). Jedna vrsta je prirodni razum, a druga je razum koji se stiče slušanjem (govora drugih ljudi i procesom učenja). Onom ko ne posjeduje prirodni razum slušanje neće koristiti, kao što slijepom oku ne koristi sunčeva svjetlost."²

*Razuma su dva od kojih jedan stečeni je
Što se stiče učenjem, kao dijete u mektebu*

*Iz knjige, od učitelja, ideja i pamćenja
Od istina, iz dobrih i čistih nauka*

*Onaj drugi razum dar od Boga je
Izvorište njegovo sama duša je*

*Kada voda znanja iz prsa poteče
Niti stari, niti žuti, nit ikada zaudara.*

Prirodni razvoj razuma počinje sam od sebe još u razdoblju djetinjstva, uporedo s razvojem tijela, i traje sve dok ne dostigne krajnju tačku svog razvoja.

¹ Ez-Zumer, 9.

² Ajnu-l-Jekin, str. 243.

Stečeni razvoj razuma također, stvaranjem pogodnih obrazovnih i odgojnih uvjeta, može započeti još u razdoblju djetinjstva i trajati godinama nakon prolaska kroz posljednje etape prirodnog razvoja. Drugim riječima, prirodni razvoj razuma, baš kao i tjelesni razvoj čovjeka, posjeduje krajnju tačku i granicu i nakon što ih dostigne, ovaj razvoj, kao i tjelesni, prestaje. Međutim, polje stečenog razvoja je otvoreno za nastavak naučnog i iskustvenog djelovanja. Razum je sposoban da dugi niz godina nastavi s kretnjem na putu uzdizanja i usavršavanja.

S obzirom na različite nivoe prirodnog razuma ljudi, neminovno, i prirodni razvoj njihova razuma će biti različit. Onim ljudima čiji se razum nalazi na nekom prosječnom nivou i prirodni razvoj razuma će biti prosječan. Onim ljudima koji posjeduju urođenu genijalnost i natprosječnu inteligenciju prirodni razvoj razuma će također biti natprosječan. Međutim, onim ljudima koji boluju od maloumnosti i imaju ispodprosječnu inteligenciju prirodni razvoj razuma bit će ispod granice normalnog rasta. Upravo su ove razlike osnovno mjerilo procjene i poređenja kalendarskih godina s umnim godinama.

Veoma važna činjenica je ta da ljudski razum svojim prirodnim razvojem nije u stanju dostići sve stupnjeve savršenstva kojih je dostojan. Prirodni razvoj sam ne ostvaruje sve prikrivene mogućnosti razuma, nego je potrebno da mu se pridruži i stečeni razvoj razuma i da čovjek, putem obrazovanja i sticanjem znanja, kao jednim od najboljih sredstava duhovnog usavršavanja, stvara preduvjete za potpuni procvat i razvoj svog razuma.

Naprimjer, zamislimo blizance koji su se rodili u nekom zabačenom selu daleko od središta znanja i kulture. Budući da su jednojajčani blizanci, nastali u jednoj maternici i da nose sa sobom iste nasljedne osobine, među njima nema razlike u pogledu njihove psihičke konstitucije i stepena prirodnog razuma.

Sticanje znanja i razvoj razuma

Ukoliko jedno dijete zadržimo u tom zabačenom selu, gdje će rasti daleko od bilo kakvog obrazovanja i odgoja i gdje će se baviti poslovima poput čuvanja stada goveda i ovaca, a njegovog brata blizanca odvedemo u grad koji posjeduje sva potrebna naučna i kulturna sredstva, gdje ga odgoje i obrazuju u odgovarajućim uvjetima, te ga ostavimo da od svoje šeste godine uči i svake godine napreduje u viši razred, kada dva brata u njihovoј osamnaestoj godini života sastavimo, vidjet ćemo da se stepen njihova razuma i spoznaje razlikuju jedan od drugog – onaj koji je pohađao školu bolje shvata uzroke i posljedice događaja i bolje raspoznaće dobro od zla.

Bez sumnje, razlika u stepenima spoznaje i razumijevanja kod ova dva brata ne krije se u razlici prirodnog razvoja njihovih razuma, jer je naša pretpostavka da ta dva brata od samog početka posjeduju istovjetan prirodni razum i nasljedne sposobnosti, te da će silom prilika proces prirodnog razvoja razuma biti jednak kod oba brata blizanca. Ova razlika proizlazi iz stečenog razuma. Kod brata koji je ostao na selu i nije pohađao školu, tokom proteklih nekoliko godina razvio se samo prirodni razum, ali razum obrazovanog blizanca pored prirodnog razvoja koristio se i stečenim. On sada razumom – koji se razvio u oba smjera – promišlja, raščlanjuje i razmatra pitanja.

Razvoj i učenje

Razvoj koji se postiže posredstvom rasta različit je od razvoja koji se stiče učenjem. Ako želimo navesti primjer iz ljudskog tijela, možemo reći da je posjedovanje mišića nadlaktice vezana za rast (kao rezultat nasljednih činilaca), ali veličina tih mišića postiže se sportskim aktivnostima i nije vezana za rast. Posjedovanje sposobnog i zrelog mozga nazivamo razvojem mozga, ali promjene koje se u njemu događaju kao posljedica procesa opažanja i sticanja iskustva nemaju nikakve veze s rastom, nego se odnose na činioce koji utječu na mozak.³

Pitanje razvoja stečenog razuma kroz proces učenja i sticanja znanja jedna je od tema koja se našla u žiji zanimanja i pažnje časnih prvaka islama. Oni su svojim sljedbenicima različitim riječima ukazivali na ovo.

Hazreti Ali, a.s., je rekao: "Razum je (samo čovjeku svojstven) poriv koji se uvećava sticanjem znanja i iskustva."⁴

On je, također, rekao: "Znanje učvršćuje i potvrđuje ljudski razum."⁵

Imam Sadik, a.s., rekao je: "Mnogo promišljanja u znanju proširuje vidike razuma."⁶

Ovdje treba navesti i to da se stečeni razum temelji na prirodnom razvoju. Mozak djeteta, koji je fizičko središte njegovog promišljanja, prethodno treba doživjeti razvoj do one mjere kada će biti u stanju razumijevati najjednostavnije obrazovne sadržaje te se na taj način uputiti putem stečenog razvoja

³ *Usule ravanšenasiye man*, str. 220.

⁴ *Gureru-l-hikem*, str. 67.

⁵ *Mustedrek*, sv. 1., str. 52.

⁶ *Biharu-l-envar*, sv. 1., str. 52.

razuma. Dijete čiji možak ne doživi dovoljan prirodni rast nikada neće moći biti usmjereno prema stečenom razvoju.

Odgovorni roditelji su one osobe koje prvom pogodnom prilikom započinju rad na obrazovanju svog djeteta i s njim razgovaraju u skladu s njegovim slabašnim dječijim razumom, potiču snagu njegova mozga na promišljanje i spoznavanje sadržaja i korak po korak, uporedo s prirodnim, povećavaju i njegov stečeni razvoj.

Probavni trakt tek rođene bebe je slab i ne može provariti tešku hranu pa je prisiljena da se jedno izvjesno vrijeme hrani lahko probavljivim majčinim mlijekom kako bi postepeno ojačala. Hraneći se majčinim mlijekom, dijete stiče snagu i postaje spremno za varenje mehke hrane. Izvjesno vrijeme koristi tu vrstu hrane, što će za posljedicu imati sticanje još veće snage. Neće mnogo proći, a djetetu će početi rasti zubići, a njegov probavni trakt postati snažan i sposoban da kao i odrasli ljudi probavi tešku hranu. Prema tome, lahko probavljiva hrana ima dvojako djelovanje na bebin želudac: prvo, da održava dijete u životu, a drugo, da ga jača i priprema za probavljanje teže hrane.

Prirodni razum djeteta je poput sredstva za probavu naučnih sadržaja. Da bi njihov um u pravo vrijeme započeo svoje djelovanje, potrebno je da roditelji prvom prilikom predstavljanjem ispravnih i tačnih sadržaja, ali jednostavnih i prilagođenih dječijem uzrastu, postepeno pokrenu umove svoje djece, te na taj način pripreme neophodne uvjete za stečeni razvoj njihova razuma. Nesumnjivo, razmišljanje djece o nekim vrlo jednostavnim temama danas pojačava njihov razum i priprema ga za shvatanje složenih tema sutra.

Postepenost u razvoju

Nije samo razvoj stečenog razuma postepen proces u kojem je svaki nivo u stvari tek osnova za nadogradnju drugog, višeg nivoa razuma, nego i psihički razvoj mlađih i odraslih prolazi isti proces. Ona osoba koja želi da njen razum dostigne veći stečeni razvoj, mora iskoristiti svoj postojeći razum, promišljati o onim temama i sadržajima koji su prikladni za njegovo trenutno intelektualno stanje te tako ojačati svoj razum i pripremiti ga za dostizanje viših nivoa. Onaj ko nije u stanju iskoristiti postojeći razum zasigurno neće biti ni sposoban uspeti se na viši nivo niti potaknuti sposobnosti koje su skrivene u njegovom razumu.

Hazreti Ali, a.s., je rekao: "Onaj ko je nemoćan u korištenju postojećeg nivoa razuma bit će još nemoćniji u korištenju skrivenih sposobnosti i umijeća."⁷

⁷ *Gureru-l-hikem*, str. 641.

Odgoj i obrazovanje su trajni procesi i proizvod su svakodnevnih iskustava čovjeka. Čovjek tokom cijelog života pod utjecajem rada i istraživanja neprestano saznaće nešto novo, sa svakom novom spoznajom stiče novu ličnost i s novim stavovima upušta se u nova iskustva iz kojih, neminovno, dolazi do spoznaja drugih, novih stvari. Stoga je u procesu obrazovanja i odgoja svaki korak poticaj na činjenje sljedećeg koraka i uvod u viši i značajniji korak. Prema tome, u definiciji obrazovanja i odgoja kažemo: "To je proces koji iziskuje obnavljanje ili ponovnu sistematizaciju istraživanja, čime se neprestano obogaćuju i produbljuju postojeća, čineći čovjeka snažnijim i sposobnijim za daljnje spoznaje."

Kada jedno dijete stavimo u odgojno-obrazovni proces, pokušavamo mu ukazati na smisao njegovih ispitivanja različitih stvari i pojava. Što obrazovno-odgojno polje bude šire, to će smisao stvari i pojava u umu djeteta biti obuhvatniji. Naravno da jedno malo dijete ima određenu predstavu o plamenu vatre, ali ta njegova predstava, koja je na početku veoma skučena, u toku rasta postaje sve šira i dublja, da bi se na kraju, putem institucionalnog obrazovnog procesa, pretvorila u predstavu koja ima široko značenje predstavljeno u sklopu nauke hemije.⁸

Očevi, majke i općenito svi odgajatelji i učitelji trebali bi voditi računa o jednoj temeljnoj činjenici, a to je da se pod procesom usvajanja i sticanja znanja ne misli samo na pamćenje suhoparnog naučnog gradiva i sadržaja, nego je cilj tog procesa da djeca i mlađi u svakom uzrastu ispravno shvate naučne i nastavne sadržaje i da ih potom u svojim mislima raščlane i prihvate u svom razumu poput hrane.

Postizanje viših stepena savršenstva

Drugim riječima, samo pamćenje naučnih činjenica i ponavljanje školskog gradiva ne mogu ispravno razvijati razum učenika, niti se tako mogu stvoriti svi potrebni uvjeti za intelektualni procvat njihovog razuma, nego je potrebno ispravno shvatiti suštinu sadržaja i uz pomoć svojih odgajatelja i učitelja razmotriti i proučiti sve detalje, te ih potom i praktično primijeniti. Ovakav pristup učenju značajno će poboljšati razvoj razuma mlađih i dovesti ih do najvećih visina naučnog i umnog savršenstva. Još prije četrnaest stoljeća cijenjeni islamski prvaci isticali su značaj ovog načina poučavanja, a i današnja pedagogija nam ukazuje na to.

⁸ *Mukaddemei bar felsafeje amuzeš va parvareš*, str. 69.

Prenosi se da je Ali, a.s., rekao: "Vrijednost spoznaje i razumijevanja stvari korisniji su od vrijednosti ponavljanja, čitanja i učenja napamet."⁹

Imam Sadik, a.s., rekao je: "Jedan hadis ispravno shvatiti bolje je nego hiljadu hadisa naučiti napamet. Niko od vas neće postići stepen spoznaje i razumijevanja (islamskog učenja), sve dok ne shvati i ne spozna različite vidove i oblike našeg govora."¹⁰

Prenosi se da je hazreti Ali, a.s., govoreći o časnoj Poslanikovoј porodici kao istinskim nasljednicima islamskog učenja, rekao: "Oni su istine vjere islama spoznali snagom razuma i promišljanjem, a sve s ciljem njegova provođenja i izvršavanja, i nisu se zadovoljili samo slušanjem i prenošenjem onoga što su čuli i što su naučili. Mnogo je onih koji govore i prenose nauku, ali malo je onih koji ispravno razumijevaju i provode to u djelo."¹¹

Imam Bakir, a.s., je rekao: "Sljedbenici islama u okrilju istinskog učenja i spoznaje istina sadržanih u predajama u stanju su dosegnuti do najviših visina vjerovanja."¹²

Obrazovanje i odgoj upoznaju čovjeka s prednostima i mahanama njegovih djela i djela drugih ljudi i kroz njih se njegova spoznaja širi i jača, ospozobljavajući ga da predviđa posljedice svojih postupaka, da svjesno i budno pristupi poslovima i da u trenucima suočavanja s preprekama i teškoćama ne bude spriječen da traži rješenje i stvaralački pristup njihovom otklanjanju.

Istinski odgoj i obrazovanje nikada se ne završavaju oblikovanjem slijepih mehaničkih navika ili djela koje su sama po sebi nerazborita i brzopleta, zato što ovakve navike i ponašanja ne idu ruku pod ruku sa sviješću, namjermom i htijenjem, a tok obrazovanja i odgoja je svjestan proces.

Okosnica obrazovanja i odgoja

Razmišljanje je okosnica procesa obrazovanja i odgoja i sve obrazovno-odgojne metode trebaju se temeljiti na promišljanju. Svaka metoda, koja bolje od drugih metoda potakne djecu na razmišljanje, vrjednija je.¹³

⁹ *Gureru-l-hikem*, str. 517.

¹⁰ *Biharu-l-envar*, sv. 1., str. 118.

¹¹ *Nehdžu-l-belaga*, Fejz, str. 817.

¹² *Biharu-l-envar*, sv. 1., str. 118.

¹³ *Mukaddemei bar felsafeje amuzeš va parvareš*, str. 121.

Da bi što bolje iskoristili razvoj prirodnog razuma djece u procesu razvoja stečenog razuma, prvom prilikom kada dječiji mozak bude spreman za prihvatanje sadržaja potrebno je krenuti s obrazovanjem i odgojem, potaknuti dječiji um na razumijevanje i tako stvoriti neophodne preduvjete za razvoj stečenog razuma.

Oni čija je snaga razmišljanja još od djetinjstva probuđena naučnim i praktičnim sadržajima i koji su se okoristili stečenim razvojem, u mladosti će u odnosu na svoje godine imati blistav i razvijen razum, i neće proći dugo, a oni će nadvladati životne teškoće i stati u prve redove društva.

Suprotno tome, ljudi koji tokom djetinjstva nisu posjedovali potrebno obrazovanje, nisu imali prilike za umne djelatnosti i nisu se koristili razvojem stečenog razuma u vrijednim prilikama koju su imali u djetinjstvu, oni će tokom doba zrelosti biti izloženi plitkoumnosti i nezrelosti razuma i silom prilika svrstani u redove zaostalih članova zajednice.

Hazreti Ali, a.s., je rekao: "Onaj ko u djetinjstvu ne bude učio, u godinama zrelosti neće prednjačiti (u društvu)."¹⁴

Dijete treba odgajati na takav način da stekne ispravne misaone navike. Navika prihvatanja svake stvari bez kritičkog osvrta na nju čini dijete zavisnim, pasivnim i nezainteresiranim. Međutim, ukoliko dijete navikne da razmišlja, da samo krene u otkrivanje istine i snagom svoga suda bude tu istinu procijenilo – takvo dijete će izrasti u osobu koja je puna samopouzdanja, nezavisna i aktivna.¹⁵

Da bi obrazovanje i odgoj dali odgovarajuće rezultate, potrebno je započeti s ovim procesom mnogo ranije nego se to uglavnom danas misli da je potrebno. To znači da je već u prvim sedmicama nakon rođenja potrebno obratiti pažnju na fiziološka pitanja, a u drugoj godini života i na pitanja uma i razuma. Značaj vremena za dijete i roditelje nije jednak. Jedan dan za jednogodišnje dijete daleko je duži od dana tridesetogodišnjaka i možda obuhvata i šest puta više fizioloških i umnih radnji i događaja. Zato ne bi trebalo ovaj dragocjeni period djetinjstva propustiti, a ne zasijati sjeme u djetetu. Tokom prvih šest godina života čovjeka utjecaj provođenja životnih propisa je očitiji.¹⁶

Potrebno je imati na umu da nije svaki nedostatak razuma i maloumnost tokom mlađalačkog doba i zrelih godina posljedica urođene gluposti ili umne zaostalosti, nego je i uskraćivanje ispravnog obrazovanja i odgoja tokom djetinjstva jedan od njihovih uzroka.

¹⁴ *Gureru-l-hikem*, str. 697.

¹⁵ *'Akle kamel*, str. 241.

¹⁶ *Rah va rasme zendegi*, str. 118.

Mnogi ljudi, koji po svojoj prirodnoj konstituciji posjeduju sasvim prosječan razum, zbog toga što u djetinjstvu nisu imali sposobnog učitelja i ispravno obrazovanje i odgoj, bili su uskraćeni za učenje i stjecanje znanja, pa su u zbog toga tokom zrelih godina suočeni s nedostatkom razuma i misli.

Duboka spoznaja činjenice da je najvažnije razdoblje umnog razvoja u životu čovjeka ono u kojem se udaraju temelji njegovoј ličnosti, vodi nas naprijed kroz tok ljudske civilizacije. Čovjek postepeno shvata da glavni uzrok umne nerazvijenosti nekih odraslih ljudi leži u nedostatku naše rane spoznaje o mogućnosti upućivanja djece još u prvim godinama njihova razvoja. Ukoliko želimo da buduće generacije imaju bolji umni razvoj, moramo više pažnje posvetiti djetinjstvu i proučavanju posebnih pitanja tog razdoblja.¹⁷

Razvijanje umijeća

Naučne rasprave daruju čovjeku duhovni život. Druženje s naučnicima i učenim ljudima te slušanje njihovog mudrog govora odgaja snagu razuma i budi skrivena umijeća. Onim ljudima koji su cijeli svoj život proveli u neznanju, negdje daleko u zabačenom selu, ili u sredinama bez kulture, i koji se nisu koristili dobrima znanja, umijeća razvoja stečenog razuma su mrtva, a sjaj im je zgasnut.

Imam Ali, a.s., je rekao: "Onom ko napusti slušanje govora razumnih ljudi, razum će umrijeti."¹⁸

Savremena nauka u svijetu proizvod je višestoljetnog neprekidnog truda i istraživanja stotina naučnika. Čovječanstvo danas razmišlja uz pomoć uma naučnika koji su živjeli jučer i koristi se upornim trudom i zalaganjem svojih umnih prethodnika. Čovjek koji uči i obrazuje se ustvari svoj razum povezuje s mislima naučnika čovječanstva i kroz taj duhovni spoj stiče snagu i moć.

Ali, a.s., je rekao: "Razumnom čovjeku priliči da svome mišljenju pridoda mišljenja razumnih, i svome znanju znanja učenih."¹⁹

Ovdje se pod znanjem podrazumijeva spoznaja i razumijevanje svijeta i razumski potvrđenih istina koje su srazmjerne sadržaju božanskog Stvaranja. Usvajanje ovakvog znanja razum uzdiže na stepene duhovnog savršenstva i omogućava mu da dostigne razvoj stečenog razuma.

¹⁷ 'Akle kamel, str. 25.

¹⁸ Biharu-l-envar, sv. 1., str. 53.

¹⁹ Gureru-l-hikem, str. 384.

Pitanja koja su nastala kao proizvod mašte i fantazije nerazumnih i plod mozgova neukih ljudi ne predstavljaju znanje, iako ga ljudi lišeni razuma nazivaju znanjem. Ova vrsta neosnovanih i neutemeljenih pitanja ne samo da ne potiče razvoj razuma nego djecu i omladinu gura u zastranjivanje i stranputicu.

Prenosi se da je Imam Ali, a.s., rekao: "Zabluda i stranputica su svaka nauka i svako znanje koje razum ne potvrdi."

Znanje je, suprotno nagađanju, prepostavci i predstavi, uvijek praćeno uvjerenjem. Znanje je najpotpuniji oblik pouzdanosti ili čvrstog uvjerenja. Ako ono bude zasnovano samo na umnim iskustvima i osjećanjima, ne samo da će njegova vjerodostojnost biti umanjena nego će i njegovo ispravljanje biti veoma teško. Zato se može reći: neznanje je bolje od neutemeljenog znanja. Onaj koji je neznalica i svjestan je svog neznanja ili bar sumnja u njega može doći do pravog znanja. Iz istog razloga je Sokrat spoznaju neznanja, a Descartes sumnju smatrao uvodom u znanje.

Da, ono znanje koje bude sačuvano od upliva naših umnih predrasuda, osjećanja, kao i narodnih vjerovanja može se nazvati znanjem. Nauka se sastoji od metoda koje je čovječanstvo postepeno stvaralo s ciljem sistematizacije i vrijednovanja misli. Nauka iziskuje da se proces mišljenja odvija u posebnim uvjetima, i da se tokovi njihovih rezultata ocjenjuju posredstvom istih uvjeta. Znanje nije spontani proizvod organizma, nego posljedica višestoljetne društvene djelatnosti čovjeka. Prema tome, znanje bi u nastavnom programu trebalo imati visoku poziciju. Ukoliko se djeca ne upoznaju sa znanjem, ona će biti uskraćena za posjedovanje sistematskog mišljenja kao najdjelotvornijeg sredstva koje nam pomaže da ispravno razmišljamo i razumijevamo.²⁰

Jedan od razloga nesposobnosti mišljenja i nedovoljne razvijenosti uma nekih mladih je pogrešan odgoj tokom djetinjstva. Djeca koja su odrastala uz obrazovanje i odgoj neukih i grijehu podložnih očeva i majki, u nemoralnoj i iskvarenoj sredini, s idejama i mislima oprečnim razumu, s nedoličnim, nemoralnim ponašanjem i štetnim navikama, tokom puberteta se suočavaju s tegobama slabe i nedovoljno razvijene inteligencije. Ovakvi mladi ljudi – da bi razvili stečeni razum i nadoknadili zaostalost svoje inteligencije te se oslobođili štetnih posljedica neispravnog odgoja tokom djetinjstva – moraju uložiti znatno veći trud i zalaganje.

Žrtve loših navika

Među ljudima, čija misaona snaga se i inače obrazuje kroz duži period, mnogi ne mogu da stignu do psihičke zrelosti, ali su mogli iskoristiti prilike da

²⁰ *Mukaddemei bar felsafeje amuzeš va parvareš*, str. 137.

poboljšaju svoje psiho-fizičko stanje. Suprotno tome, oni svoje slobodno vrijeme traće ispijajući pića, kartajući se, odlazeći u kino, plešući i čitajući razvratne romane. Oni su žrtve pogrešnog obrazovanja, odgoja i navika današnjeg života. Zar odgovornost za današnju intelektualnu djetinjastost i moralnu nedoraslost koje vode u propast nije na našem pogrešnom obrazovanju i odgoju?

U sredini u kojoj vladaju laži i besmislene zabave, a koju stvaraju mediji, u padu i unižavanju današnjeg života, u sredini gdje se čistoća, čednost i svetost ponižavaju, naravno da će razum i osjećanja biti umrtvljeni. No, uprkos tome, ove nepravilnosti nisu u stanju poništiti zakon duhovne uzvišenosti, kao što ni postojanje bolesti ne može biti razlog da se zdravlje smatra iluzijom.²¹

Mladi ljudi, bez obzira kojoj skupini pripadaju i u kakvim su uvjetima odgajani tokom djetinjstva, trebaju biti svjesni iznimne vrijednosti prilika u razdoblju puberteta i mladosti. Oni trebaju znati da je doba mladosti najznačajnije i najvrjednije doba ljudskog života.

To razdoblje je najbolja životna prilika za usvajanje naučnih istina, razvoj stečenog razuma, izgradnju moralne i čovječne ličnosti i oblikovanje pohvalnih ljudskih osobina.

Tjelesna snaga i moć, mladalačka gorljivost i polet, spreman mozak koji je u razvoju, snažna ljubav i zanimanje za spoznavanje nepoznatog, snažna memorija i druge slične osobine veliko su bogatstvo mladosti. Svako od njih igra značajnu ulogu u procesu učenja i usvajanja znanja i morala. Na svu sreću, sadržaji koji se usvajaju u mladosti ostaju zauvijek pohranjeni u pamćenje i veoma rijetko se događa da ih zaboravimo.

Hazreti Musa ibn Džafer, a.s., je rekao: "Učenje u mladosti je kao klesanje u kamenu (ostaje trajno)." ²²

Društvena sredina

Društvena sredina i opća društvena komunikacija snažni su činioci koji imaju veoma značajan utjecaj na psihičku građu čovjeka. Komuniciranje, raspravljanje, ljubav i zavist, blagost i grubost, druženje i prijateljstvo, tj. različite strane i nivoi zajednice igraju bitnu ulogu u oblikovanju umnog i duševnog sastava čovjeka i on se pravi tačno po mjeri činilaca svog društva.

²¹ *Rah va rasme zendegi*, str. 62.

²² *Sefinetu-l-bihar*, str. 680.

Ideje i misli mladih su poput bijele stranice papira, koja nije iscrtana lošim ili dobrim društvenim slikama i na njima još uvijek nema neke posebne boje. Mladić koji je tek istupio iz skučenog doba djetinjstva i želi stupiti u mnogo širi i prostraniji društveni prostor mora biti obazriv i paziti da iskvarjenost zajednice ne prodre u njegovu psihu i ne okalja čistu stranicu njegove duše prljavom bojom. Jedan loš drug, klevetnički i prljav jezik, pokvareno društvo ogrezlo u kocki i alkoholu mogu biti prekretnica u životu čovjeka, koja će ga postepeno odvesti u sunovrat propasti i u nesreću koja će ga pratiti do kraja života.

Hazreti Ali, a.s., je rekao: "Srce mladih je poput neposijane plodne zemlje, šta god se baci u njega, ono ga prihvati."²³

Prvo i najbolje sjeme koje treba posijati u plodno tlo srca adolescenta je blagoslovljeno zrno znanja i nauke. Znanje je temeljni izvor sreće i uspjeha. Ono doprinosi procвату našeg razuma i izražavanju ljudskih savršenstava. Ukratko, znanje je čvrsti temelj na kojem su sazdani svi uspjesi i ponosi čovječanstva.

Časni Kur'an smatra učenjake elitom društva i jasno govori o njihovoј prednosti i nadmoći u odnosu na one koji nemaju znanja.

فُلْ هُلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُوا الْأَلْبَابِ

Reci: "Zar su isti oni koji znaju i oni koji ne znaju? Samo oni koji pameti imaju pouku primaju!"²⁴

Mladi ljudi, po svojoj prirodi, željni su spoznaje naučnih činjenica. Oni žele da se upoznaju s tajnama svijeta, da spoznaju skrivene istine stvaranja, shvate uzroke i posljedice Ovog svijeta, kako bi im se otkrile sve nepoznate stvari.

Ova iskonska želja tjeru ih na djelovanje i traganje i potiče ih na raspravu i istraživanje. Iako jedan adolescent na početku ne može shvatiti mnoge naučne teme i sadržaje, rasprava i razgovor šire i snaže njegovu misao i moć spoznaje, stvarajući tako preduvjete za umni razvoj i duhovno savršenstvo. Školska sredina i ispravan, naučni pristup obrazovanju najbolji su put da se zadovolje te prirodne želje i porivi koji postoje u mладима.

Škola sa stanovišta nauke i spoznaje mladima daruje misaono bogatstvo, koje snažno utječe na oblikovanje njihove ličnosti. Škola ih potiče na

²³ *Nehdžu-l-belaga*, Fejz, str. 903.

²⁴ *Ez-Zummer*, 9.

razmišljanje i predstavlja im primjere koje potiču njihove predstave i maštu tako da se u njima stvara želja za slijedenjem tih obrazaca. Škola uglavnom poduzima strogo one djelatnosti koje rezultiraju postepenim ispravljanjem i upotpunjavanjem ličnosti mladih.²⁵

Razvijanje sposobnosti razumnog rasuđivanja

Prema mišljenju profesora Mandusa, jedan tek stasali mladić, koji je ne razumniji od djece, mnogo više nego ona ispreplićе logiku i obrazlaganje. Mladi se s posebno luckastom smionošću i odvažnošću bez prethodnog pro mišljanja upuštaju u veoma složena i teška pitanja. Njihova obrazloženja, na početku tako smušena, zbnjujuća i ispremetana, malo po malo postaju razumnija. Logička obrazloženja se razvijaju posredstvom navika koje se stišu u razredu. Svima je poznato kako su iscrpne i opsežne učeničke rasprave o moralnim, političkim i vjerskim pitanjima i kako i do koje mjere ispoljavaju ovu svoju sklonost i želju za raspravama.

Napredak u njihovom obrazlaganju zavisi od otkrivanja javnog mnijenja i događa se otprilike u četrnaestoj godini života. Tada će se, kao posljedica otkrivanja logičkih veza među idejama i mislima, naprimjer mogućnosti da se od jednostavnih principa stigne do matematičkih dokaza i prelaska s aritmetike na algebarske račune, očitovati ovaj napredak. Sve to će uzrokovati snaženje sposobnosti apstraktnih shvatanja.²⁶

Usvajanje znanja i školska sredina su izuzetno snažan činilac razvoja razuma i jačanja inteligencije adolescenata. Blistava svjetiljka znanja pokazuje mladima put sreće u njihovom materijalnom životu i put vjere i morala u njihovoj duhovnoj blaženosti, te ih usmjerava da nepristrano i realno sagleđaju svoje vlastite obaveze.

Mladi čovjek učeći prirodne nauke upoznaje do određene mjere građu vlastitog tijela, kao i druga bića zemaljske kugle. Uporedo s usvajanjem znanja, on uviđa i shvaća svu veličanstvenost Allahovog stvaranja i čudnovatog sklada u božanskom stvaranju. Kao rezultat toga mladić, poput drugih naučnika koji su vjerovali u Boga, priznaje postojanje Velikog Boga, Onog koji je Tvorac i Stvoritelj svijeta i mudrog sklada koji njime vlada.

Mladi ljudi učenjem i usvajanjem znanja i podataka iz psihologije i pedagogije do određene se mjere upoznaju sa samim sobom, svojom dušom, svojim nagonskim porivima i shvataju opasnost koja im prijeti od pobune

²⁵ Če midanam (Bolug), str. 82

²⁶ Isto, str. 82.

strasti, kao i nužnost uravnoteženja poriva. U okrilju praktičnog pridržavanja i izvršavanja moralnih i ljudskih obaveza oni pripremaju sve potrebne uvjete za vlastitu duhovnu sreću. Sve u svemu, učenje i sticanje znanja najbolje je sredstvo za osiguranje materijalnog života i najbolji put za stizanje do vjere, morala i duhovne sreće.

Usvajanje znanja i učitivosti

Časni islamski predvodnici su svoja nastojanja na putu izgradnje i unapređenja vjere i morala mladih generacija temeljili na obrazovanju i odgoju, savjetujući i potičući mlade ljude na učenje i sticanje znanja i odgoja s ciljem osiguranja materijalne i duhovne sreće.

Hazreti Ali, a.s., je rekao: "O skupino mladih, čuvajte svoje ljudsko dobrostanstvo i plemenitu čudljivim odgojem i učitivim ponašanjem i čuvajte svoju vjeru snagom znanja i nauke."

Očito je da sposobnost podučavanja stručnih i predanih učitelja igra veoma značajnu ulogu u provođenju obrazovnih planova i odgojnih zadataka, a način ponašanja i izražavanja brižnih odgajatelja ima izuzetno značajnu ulogu u umnom razvoju adolescenata i ispravnom usmjeravanju njihovih osjećanja.

Stručan je onaj učitelj koji u obrazovnom procesu nastavni plan i program provodi tako da uposli snagu razumijevanja i promišljanja adolescenata, te osigura potrebne uvjete kako bi njihove unutarnje snage analizom naučnih sadržaja bile probuđene, a sposobnosti skrivene u njihovom razumu postepeno bile pokrenute. Ova vrsta podučavanja je put koji adolescente velikom brzinom vodi visokim duhovnim razinama savršenstva i koji stvara sve prepostavke za uspješan razvoj stečenog razuma.

Dobar učitelj je onaj koji stvaranjem odgovarajućeg ozračja i prilika uspijeva učenicima pripremiti dobre misaone elemente i olakšati im put do stvaralačkog načina promišljanja, a to je moguće ostvariti ukoliko iskreno i cijelim svojim bićem bude učestvovao u svim djelatnostima učenika i ukoliko bude na vrijeme rješavao i otklanjao sva pitanja i probleme koji se javi. Takav učitelj ne samo da će popločati tlo za pojavu misaonog stvaralaštva svojih učenika nego će i sam kroz proces analize događaja i rješavanja problema naučiti mnogo toga, tako da će, usto što je učitelj, biti i aktivni učenik tokom nastavnog procesa.²⁷

²⁷ *Mukaddemei bar felsafeje amuzeš va parvareš*, str. 119.

Stručan i suosjećajan odgajatelj je onaj koji u potpunosti poznaje psihičko i emotivno stanje mlađih, te svoj odgoj provede tako da se njihova osjećanja upute na pravi put morala i čednosti, te sačuvaju od pošasti neposluha i buntovništva.

Izbjegavanje pretjerivanja

Duša odgajatelja mora biti posebno osjetljiva i spremna za razumijevanje pitanja vezanih za mlade. On mora biti posebno zainteresiran za rad s njima i treba, pored, aktivnog rada na buđenju snaga i sposobnosti mlađih, osigurati pogodnu klimu i u pogodno vrijeme pokrenuti njihovu sakupljenu energiju. Istovremeno, on ih mora držati dalje od pretjerivanja koje je svojstveno njihovoj prirodi, što znači, ne dozvoliti da oponašanje izazove otpor, niti gorljivost fanatizam te da se njihova slobodoljubiva duša pretvori u buntovnu i nepokornu. S ciljem oblikovanja ličnosti mlađih potrebno ih je i potaknuti na djelovanje, ali i podvrgnuti disciplini i redu. Samo pod tim uvjetom će njihove obaveze biti izvršavane, a društvo i država će biti usmjereni na put napretka i uspjeha.²⁸

Moralni odgoj jedan je od osnovnih temelja uzdizanja duha mlađih. Obrazovanje i poduka bez odgoja ne mogu iznjedriti čovjeka koji će biti sposoban i stručan u svakom pogledu.

Nesklad u odgoju i obrazovanju

Zapadni svijet, i pored svog napretka na različitim društvenim i naučnim poljima, ne posvećuje dovoljno pažnje poučavanju djece vjeri i moralu. Nesklad u odgojno-obrazovnom sistemu naprednih zemalja suočio je generacije mlađih s velikim teškoćama.

Dr. Carrel ističe:

Osobe koje još od malih nogu naviknu na prepoznavanje dobra i zla, tokom cijelog života će s lakoćom birati dobro, a odbacivati zlo, i isto kao što bježe od vatre, klonit će se i svega lošeg u životu. Za njih su djela poput proneyjere, prevare, laži, licemjerja i izdaje ne samo zabranjene nego i nezamislive.

Za širenje i jačanje ovakvih vrsta reakcija kod čovjeka neophodna je sredina u kojoj će moralni principi biti neosporno i neprestano u centru pažnje.

²⁸ Če midanam (Bolug), str. 127.

Čovjek poput majmuna posjeduje nagonski poriv za oponašanjem, ali mnogo lakše usvaja i slijedi loše nego dobro. Na toj nizbrdici slijedenja, ukoliko svoju djecu povjerimo osobama bez vrlina, to će kod njih rezultirati oblikovanjem nebrojenih nedostataka. Stručni i dobri odgajatelji su samo one osobe koje vjeruju u ono što govore i djelima se u svom životu pridržavaju toga.

Mnogi pedagozi ne posvećuju dovoljno pažnje razumskim djelatnostima ljudske psihe, a gotovo nikako moralnom i estetskom osjećaju.

Današnje obrazovne i odgojne djelatnosti uglavnom su usmjerene razumskoj i društvenoj strani čovjeka.

Doista je čudnovata činjenica da su mlađi – koji danas promatraju raspad civilizacije kao posljedicu rada novih škola niskog nivoa obrazovanja – prepredeni, lukavi, prevaranti, bez karaktera i lijepog morala. Zar ove mahane nisu jasni znakovi velikog nedostatka i manjkavosti u obrazovno-odgojnem sistemu? Naprimjer, koliko naučnika pedagoga radi na odgoju volje i nadzoru poriva?

Mnoga djeca su svjedoci nepristojnosti, svađe, samoljublja i nesreće i mnoštva drugih stvari koje, ako i ne vide u krugu svoje kuće i svoje porodice, onda nauče od svojih prijatelja.

Nesposobni i nestručni učitelji

Ukratko, danas se nalazimo u okolnostima u kojim ni škola ni porodica nisu u stanju podučiti djecu ispravnom načinu života. Zbog toga lice i izgled mlađih poput ogledala prikazuju tragova nevještosti i nestručnosti njihovih odgajatelja. Odgoj i obrazovanje su svedeni na pripremanje učenika za ispite te na plitko i jednostavno vježbanje njihovog pamćenja. Na taj način ne odgaja se ništa do stvorenje koje nosi nekoliko knjiga. S takvim odgojem i obrazovanjem mlađi čovjek nije u stanju spoznati realnost života i ispravno izvršiti svoju prirodnu obavezu.²⁹

Islam i generacije mlađih

Predvodnici ummeta uvijek su, u svakom trenutku i na svakom mjestu, riječima i djelima upozoravali svoje sljedbenike na značaj i neophodnost posvećivanja pažnje pitanju obrazovanja i odgoja mlađih, kao i razvoju njihovog razuma i osjećanja, potičući ih da iskoriste vrijedno razdoblje mladosti koje brzo prolazi i upozoravajući ih na posljedice slabosti i nemarnosti.

²⁹ *Rah va rasme zendegi*, str. 162.

Prenosi se da je Imam Sadik, a.s., rekao: "Ne volim vidjeti nekog od vas, mladića muslimana, da započne novi dan osim u dva stanja: ili da bude značac ili da traga za znanjem. Ako u mladiću ne bude nijedno od ova dva stanja, tj. ukoliko je u neznanju, onda nije ispunio obavezu, a neispunjavanje obaveze je pronevjera mladosti. Pronevjera mladosti vodi činjenju grijeha. A ako počini grijeh, tako mi Boga koji je poslao Muhammeda, stanište će mu biti u vatri."³⁰

Mu'az ibn Džebel Ensari bio je jedan od poznatih ashaba Božijeg poslanika. On je bio veoma bistra i inteligentna osoba, a pored toga je bio i veoma lijep, velikodušan i darežljiv, učitiv i lijepog morala. Kada je prihvatio islam, imao je svega osamnaest godina.

Mu'az je u nebeskoj školi islama, pod posebnom brigom i nadzorom Božijeg poslanika, učio i sticao znanje iz islamskih nauka. Potpomognut urođenim umijećem, ličnim zalaganjem i neumornim trudom na putu sticanja znanja, on je za svega nekoliko godina postigao doista poštovanja vrijedan stepen u poznавању islamskog učenja i uvrstio se na spisak najučenijih ashaba Božijeg poslanika, s.a.v.a.

Prilikom oslobođenja Mekke Mu'az je imao dvadeset i šest godina. Kada je Mekka oslobođena od mnogobožaca i u njoj uspostavljena islamska vlast, trebalo je za namjesnika postaviti jednu sposobnu i učenu osobu koja bi stanovnike podučila odredbama islama vezanim za ibadet, međuljudske odnose i trgovinu, te im pojasnila pravne i krivične zakone islama.

Božji poslanik, s.a.v.a., odredio je Mu'aza ibn Džebela (dvadesetšestogodišnjeg mladića) da podučava ljude u Mekki sunnetu i fikhu.

U stvari, Božji poslanik je odredio Mu'azu za ministra kulture grada Mekke i predstavio ga narodu. Ovo je jedan od primjera brige i načina na koji su predvodnici islama odgajali i obrazovali mlade generacije.

Sposobni i nadareni mladi ljudi, ukoliko ispravno iskoriste doba mladosti i svoju snagu usmjere na put sticanja znanja, u stanju su da u roku od nekoliko godina postignu značajne rezultate i u tom kratkom razdoblju učvrste temelje svoje sreće i blaženstva za cijeli život, te da veoma brzo stignu do savršenstva koje zaslužuju.

Temelj koji učvrstimo u mladosti u velikoj mjeri utječe na to hoće li nadne godine života donijeti vrijedne plodove života ili će biti jalove.

U mladosti se nalaze mnoge sposobnosti i prednosti, dok u doba starosti i iznemoglosti gubimo mnoge od njih. Koliko je samo ljudi koji neprestano

³⁰ *Biharu-l-envar*, sv. 1., str. 55.

tuguju i žale zbog toga što ne mogu ponovo vratiti u život sjajne prilike koje su izgubili zbog vlastitog nemara. Upravo za ova kajanja Disraeli kaže: "Mladost je greška, zrelost borba, a starost kajanje."³¹

Bolesti zvane lijenost i apatija

Neki mladi ljudi, umjesto da u vrijeme kada trebaju sa zanimanjem i nadom svu svoju energiju i snagu trošiti na putu sticanja znanja, zapadaju u stanje lijenosti i apatije. Postaju zarobljenici beznadežnosti i očaja, dopuštajući da uzalud izgube vrijedni posjed mladosti. Oni trebaju znati da na taj način čine sebi najveću moguću nepravdu jer okreću leđa budućim uspjesima i pobnjedama i vlastitim rukama ruše temelje svoje sreće i blaženstva.

Zapovjednik pravovjernih, a.s., rekao je: "Onaj ko se prepusti lijenosti i letargiji, lišit će sebe prava (koja mu pripadaju u društvu)."³²

Imam Ali, a.s., je rekao: "Daleko je od postizanja sreće onaj ko se preda prezrenosti i lijenosti."³³

Imam Bakir, a.s., je rekao: "Hazreti Musa ibn Imran obraćajući se Bogu je rekao: O Gospodaru, koji je od Tvojih robova najviše izazvao Tvoj gnjev i srdžbu? Bog mu odgovori: Onaj koji noći provodi u krevetu poput lešine spavajući, a dane ljenčareći."³⁴

Svojeglavost i predanost strastima

Mladi ljudi zbog predanosti strastima i svojeglavosti provode najvrjednije trenutke svoga života izležavajući se i ljenčareći, ne pripremaju za sebe nikakav naučni ulog ni zalihu za sutrašnjicu. Takvi će se u poznim godinama sigurno neprestano kajati i gorjeti u vatri tugovanja i kajanja zbog propuštenih prilika koju su sami potpalili u sebi, ali tada od toga neće biti nikakve koristi.

Hazreti Ali, a.s., je rekao: "Onog ko se prepusti i pokori ravnodušnosti, obuzet će kajanje."³⁵

³¹ *Ma ve farzandane ma*, str. 79.

³² *Medžmu'a verram*, sv. 1., str. 59.

³³ *Gureru-l-hikem*, str. 792.

³⁴ *Sefinetu-l-bihar (newm)*, sv. 2., str. 624.

³⁵ *Gureru-l-hikem*, str. 713.

Neki mladi, pod utjecajem mladalačke prirode, traže pribježište u mašti i pretpostavkama. Oni u doba sticanja znanja i vrlina značajan dio svog dragocjenog vremena provode čitajući razna izmišljena djela i beskorisne, pa čak i štetne legende i bajke, te umjesto da se posvete učenju i sticanju istinskog znanja i stvarnog savršenstva, oni svoje vrijeme troše zabavljajući se maštarijama i pretpostavkama. Oni trebaju znati da su se, onoliko koliko su svoje misli i um uposlili na krivom putu, toliko i udaljili od realnosti života i spoznaje naučnih činjenica.

Zanimanje mladih za nepoznato

Mladi vole nepoznanice, jer su nepoznanice nešto novo, nešto što je lakše od spoznatog kroz iskustvo i što se slaže s proizvodima njihova uma. Svako zna kakav oni interes, između dvanaeste i petnaeste godine, pokazuju prema avanturističkim romanima. Nakon toga ostavljaju po strani pustolovne romane, okreću se ljubavnoj ili simboličkoj poeziji i naklonost poklanjam emotivnim romanima.

U vrijeme kada su knjige bile rijetke, samo su vjerske knjige, uz tri-četiri historijska ili druga klasična djela, tvorila porodične biblioteke i izučavanje upravo tih knjiga, pod treperavim plamičkom svijeće po svršetku dnevnih poslova, stvorilo je poznate naučnike i velike vladare. Međutim danas, kada su raznovrsne dnevne novine, razne vrste sedmičnih i mjesecnih izdanja časopisa glavni izvori koje mladi čitaju, mora se reći da se, u poređenju s prošlošću, manje susrećemo s istaknutim umovima i mislima.

Kada mladići i djevojke za čitanje uzimaju lahku, besmislenu i trač literaturu, oni postepeno gube sposobnost za raspoznavanje i prepoznavanje ljepote i istinskih vrijednosti i uzvišenosti. Loše knjige bude u čitaocu negativna osjećanja bijesa, srdžbe i razdraženosti, približavajući ga sunovratu koji vodi vrtlozima moralnog razvrata. Ove knjige slabe volju, stvaraju trmom umu, sunovraćuju duhovni život i čine da čovjek prezire i mrzi svaku tjelesnu aktivnost i rad.³⁶

Knjige bajki i fantazija

Bajke i izmišljeni romani, maštarije i pretpostavke, koji mogu doći do ruku adolescenata dijele se na dvije vrste. Jednu skupinu čine djela koja su, pored toga što su gubitak vremena, također i izvor stranputice i nemoralna te navode

³⁶ *Ma va farzandane ma*, str. 83.

adolescenta na grijehu i razne prevare. Drugu skupinu tih knjiga čine one bajke koje, iako nisu izvori stranputice i nemoralna, u svakom slučaju čine štetu zato što troše mladalačku snagu na beskorisne stvari, čineći da propada najveća vrijednost života mladih, sprečavajući ih da se obrazuju, stiču znanje i čitaju korisne knjige koje će im osigurati sreću.

Hazreti Ali, a.s., je rekao: "Onaj ko se zabavi nepotrebnim stvarima bit će udaljen od važnih stvari koje želi."³⁷

³⁷ *Gureru-l-hikem*, str. 669.

8. PREDAVANJE

Uzvišeni Allah u Svojoj knjizi kaže:

فَاقْصُصِ الْقَصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ

...Zato kažu dogadaje da bi oni razmislili.¹

Iskustvo i razvoj razuma

Jedan od načina na koje se razvija razum jest sticanje iskustava koje čovjek tokom života na različite načine usvaja i razmatra, da bi u određenom trenutku i po potrebi postupio u skladu s tim stečenim iskustvom.

Ukoliko čovjek promatrajući neku scenu ili slušajući neki događaj bude potresen, ukoliko bude razmišljao o tom događaju i spoznao njegove uzroke, te zatim rezultat toga pohranio u svoje pamćenje, on je na taj način stekao jedno novo iskustvo. U mjeri snage tog iskustva on je osnažio svoj razum.

Ali, a.s., govoreći o vrstama razuma kaže: "Dvije su vrste razuma: prirodni i iskustveni razum. Oba vode koristi."²

Iskustvo ljudsku misao vodi Pravom putu. Iskustvo cijepa zastore stvorene varkama i maštarijama, čineći čovjeka realnim. Iskustvo u prirodnim naukama, u moralnim i odgojnim postupcima, u ličnom i društvenom životu čovjeka, tj. u svim vidovima i naučnim i praktičnim nivoima ostvaruje sjajne rezultate. Ono je neumorna i stalna snaga koja neprekidno rasplamsava baklju razuma i povećava moć naše spoznaje i razumijevanja.

Ali, a.s., kaže: "Iskustvo nikada ne prestaje rasti, a razuman čovjek koristi se njime."³

Hazreti Ali, a.s., je također rekao: "Kroz iskustvo čovjek stiče nova saznanja."⁴

¹ *El-A'raf*, 176

² *Biharu-l-envar*, sv. 17., str. 116.

³ *Gureru-l-hikem*, str. 58.

⁴ *Tuhafu-l-'ukul*, str. 96.

John Dewey kaže:

Kada želimo neku stvar, neki predmet ispitati iskustvenom metodom, s jedne strane mi praktički pristupamo tom predmetu, dok se s druge strane, u skladu s onim što njegova svojstva iziskuju, i mi mijenjamo. S jedne strane, mi utičemo na tok procesa koji se odvija nad tom pojmom ili predmetom, dok s druge strane taj premet ostvaruje utjecaj na tok našeg postojanja. Prema tome, iskustvo podrazumijeva dvije stvari: aktivno i pasivno stanje. Ukoliko neko od ovih stanja nedostaje, iskustvo neće biti moguće. U principu, iskustvo bez aktivnog stanja je nemoguće, dok iskustvo bez pasivnog stanja ne predstavlja ništa drugo do aktivnost bez smisla i značenja. Aktivnost uzrokuje promjene, ali ukoliko tok akcije ne ostvari utjecaj na organizam, to neće biti ništa do besmislena aktivnost. Međutim, ukoliko naša aktivnost uzrokuje promjene i te promjene se budu odrazile na organizam, tada se događa iskustvo, odnosno aktivnost dobija smisao. U tom slučaju ostvaruje se učenje.

Dijete koje samo stavi ruku pored vatre i sprži je, nije steklo iskustvo. Međutim, dijete koje stavi ruku pored vatre, a potom, nakon što osjeti toplinu vatre, brzo povuče ruku, stiće iskustvo. Ono je tokom ovog čina spoznalo značenje vatre. Opekonina na ruci djeteta, ukoliko ne bude uzrokovala spoznaju i osjećaje, ne razlikuje se od izgaranja drveta. To je hemijski proces bez značenja i ne smatra se iskustvom.

Iskustvo u sebi sadrži mišljenje, jer je razmišljanje svjesna veza i odnos između onoga što mi činimo pojavama i stvarima i onoga što pojave i stvari čine nama. To je veza između našeg truda i njegovih rezultata. Prema tome, iskustvo se okončava promišljanjem ili otkrivanjem različitih veza i odnosa.⁵

Naučno iskustvo, kao i naučne rasprave, sredstva su koja potiču cvjetanje našeg razuma i snaženje našeg spoznajnog aparata. Iskustvo je čovjeku vodič za spoznaju dobra i zla, raspoznavanje koristi od štete. Moguće je vrijednost ideja i mišljenja ljudi odvagati mjerilom njihove razumske spoznaje i iskustvima koja su stekli tokom života.

Razumni su i pronicljivi oni ljudi koji pomno istražuju životna pitanja i izvlače pouku iz dobra i zla, tj. svoja istraživanja u sažetom i sistematiziranom obliku pohranjuju i čuvaju u svojoj memoriji te zatim djeluju i ponašaju se u skladu s njima. Veći dio njihovih stavova je ispravan, a njihova djela svršishodna i uputna.

⁵ *Mukaddemei bar falsefeje amuzeš va parvareš*, str. 105.

Mjerilo vrijednosti mišljenja

Ali, a.s., je rekao: "Vrijednost mišljenja čovjeka je onolika koliko je njegovo iskustvo."⁶

Imam Ali, a.s., je također rekao: "Onome ko sačuva svoje iskustvo, svi poslovi i djela će biti ispravni i uputni."⁷

Hazreti Ali, a.s., u svojoj oporuci između ostalog je rekao: "Razum je čuvanje iskustva."⁸

Neznalice i kratkoumni ljudi površno gledaju na pripovijesti koje im život kazuje te bez obzira i promišljanja prolaze pored njih prepuštajući ih zaboravu. Ne razmišljaju o onom što vide i čuju. Iz događaja ne izvlače pouku i ne jačaju snagu svog razuma. Čine greške, no ne vide loše i neželjene posljedice svojih djela, potom ponavljaju ta ista djela, ponovo sami sebe izlažući neugodnostima.

Ali, a.s., je rekao: "Zaista, nesretan je onaj kome je uskraćena korist od razuma i iskustva koji su mu dati."⁹

Hazreti Ali, a.s., također je rekao: "Onome ko ne želi biti upućen Allahovom uputom, posredstvom životnih nedaća (iskušenja) i iskustva, neće koristiti nikakva savjetovanja."¹⁰

Neki vrijedni mladi ljudi su tokom veoma kratkog razdoblja svoga života, obraćajući pažnju na životna pitanja, stekli na stotine iskustava i prepoznali mnoga dobra i zla. Oni o temama koje im dolikuju razmišljaju razumno i govore ispravno. Suprotno tome, vidimo neke odrasle ljude koji se tokom života nisu okoristili svojim razumom, niti su u školi života stekli iskustvo. Svoj uspavani razum nisu probudili, tako da i dalje razmišljaju djetinjasto i govore poput djeteta.

Ono što je bitno i vrijedno spomena kada je u pitanju ljudska ličnost svakako nije starost i broj godina, nego tragovi i posljedice koje je na njegovoj ličnosti ostavio život i lekcije koje je naučio iz događaja i novih podataka. Na taj način se nama samima i nama u očima ljudi oko nas otvara jedan novi put. Drugim riječima, nisu svi oni koji su u zrelim godinama i zrele ličnosti.

⁶ *Gureru-l-hikem*, str. 423.

⁷ Isto, str. 719.

⁸ *Nehdžu-l-belaga*, Fejz, str. 922.

⁹ Isto, str. 1073.

¹⁰ *Mustedrek*, sv. 3., str. 177.

Veći broj ljudi koji pojavno djeluju kao zrele, potpune i odrasle osobe duboko u sebi mogu još uvijek biti djeca i nezrele ličnosti, a oni koji imaju dječiji izgled, mogu na jedan začudujući način u dubini biti potpune i punoljetne ličnosti.¹¹

Oblikovanje ličnosti

Prolaskom puberteta i pristizanjem doba zrelosti, ostavljavajući iza sebe djetinjstvo i pubertet, adolescenti postaju punoljetni članovi društva, odgovorni za svoje ponašanje i govor. Oni trebaju iskoristiti priliku koja im se pruža tokom adolescentnog razdoblja i ustrajnim zalaganjem i trudom izgraditi svoju ličnost te na najbolji bolji mogući način, sa ciljem da postanu punopravni članovi zajednice, doći do stepena vlastite sposobnosti kako bi se pridružili redovima ostalih sposobnih i zdravih članova društvene zajednice.

Mladi trebaju iskoristiti upute učenih odgajatelja, osnažiti snagu svoga razuma, ispravno razviti i usmjeriti svoje nagone. Oni trebaju slijedeći naučne i odgojne upute uskladiti svoje misli i svoj moral s uvjetima života i društva i odgovornošću pred vjerom i zakonom.

Mladi mogu na dva načina potaknuti svoje razumijevanje i spoznaju i pripremiti uvjete za procvat i stečeni razvoj svoga razuma: sticanjem znanja i sticanjem iskustva.

Adolescenti trebaju, s jedne strane, posredstvom učenja, sticanja znanja i plodotvornih školskih rasprava ojačati svoj razum, a s druge strane, promatrati s pažnjom i promišljanjem svakodnevna događanja, krupne i sitne događaje u životu i zatim ih uz pomoć svojih odgajatelja razmotriti i analizirati te shvatiti njihove uzroke i posljedice. Zatim, u skladu sa snagom svoga razuma trebaju promisliti o svakom od njih te rezultate promišljanja, koji nisu ništa drugo do životno iskustvo, pohraniti u pamćenje i uzeti ih za mjerilo svoga ponašanja i govora. Potpuno je jasno da takvo djelovanje kao što je sticanje znanja razvija razum adolescenata i uzrokuje njegov procvat, a pored toga ih čuva od zastranjenja i pada u životu.

Hazreti Ali, a.s., je rekao: "Onaj ko učvrsti svoj život i svoja djela iskustvom, spasit će se pada i propasti."¹²

Dijete tokom puberteta otkriva šire životno okruženje oko sebe i započinje s nekim novim djelatnostima. U stvari, započinje učenje u školi društva,

¹¹ 'Aqle kamel, str. 18.

¹² Gureru-l-hikem, str. 630.

kako bi bilo u stanju izgraditi nove odnose između sebe i drugih punoljetnih i odraslih članova društva. Na taj način, dijete počinje shvatati svoju ličnost koja je sada više okrenuta sebi i razumljivija nego što je to bila prije. Koliko god se bude povećavala njegova spoznaja samog sebe toliko će se uvećavati i snažiti njegovo samoljublje, a njegova ličnost će početi da se uobičava.

Na samom početku, njegova priroda je promjenjiva i nestabilna. Zatim postepeno, njegovo stanje postaje određenije i jasnije, da bi konačno u doba zrelosti postalo stabilno. Na početku njegovo moral nije ništa drugo do nesistematisirano iskazivanje tjelesnih odlika i prirode djeteta, koji se sami po sebi nalaze u njegovom biću. Nakon toga, dijete postepeno počinje da koristi iskustva iz života i oblikuje društvenu stranu svoje ličnosti. Iako je na početku ona krnjava, postepeno postaje istančanija i potpunija.¹³

Dužnost odgajatelja

Dužnost odgajatelja je da provodi ono što će adolescente učiniti sposobnjim i vještijim pri korištenju njihovog uma. Međutim, ovo je poprilično težak zadatak zato jer je ono što posebno nedostaje u dokazima mladih upravo nedovoljno iskustvo u vodstvu i uputi. Čak ni sami mlađi ljudi ne znaju kako da svoja iskustva pretoče u djelo i da se koriste njima. Savjeti i oponašanje drugih ljudi im se ne dopadaju. Onog trenutka kada uspostave sklad između dokazivanja i iskustva, započet će period njihovog odrastanja i sazrijevanja.¹⁴

Školska i društvena sredina za razumne i pronicljive mlade ljude predstavljaju dva obrazovna središta, dva centra za razvoj njihova razuma. Različiti sadržaji i pitanja iz prirodnih nauka, matematike i drugih naučnih programa sačinjavaju nastavni program škole. Ugodni i neugodni događaji, sučeljavanje ljudi jednih s drugima, drugim riječima – sva dnevna događanja – jesu obrazovna građa društvene škole.

Adolescenti će zadobiti naučnu ličnost i razviti stečeni razum onda kada svu svoju misaonu snagu sa zanimanjem upotrijebe na polju razumijevanja nastavne građe i dobro shvate sadržaje ove dvije obrazovne institucije.

U novom sistemu odgoja i obrazovanja škole se opremaju sa što je više moguće laboratorijskih sredstava i opreme, kako bi se time omogućilo učenicima da se što dublje upoznaju s naučnim pitanjima i spoznaju uzroke i posljedice u prirodi te da se sadržaj predmeta podigne s nivoa umnih predstava i teoretiziranja na času na nivo laboratorije i iskustva, kako bi se učenici

¹³ Će midanam (Bolug), str. 72.

¹⁴ Isto, str. 108.

mogli uporedo koristiti i teorijskim poučavanjem i praktičnim zapažanjima te da bi im se razmatrana pitanja što bolje urezala u svijest.

I kreativni naučnici s ciljem spoznaje još uvijek nepoznatih istina i otkrivanja novih naučnih činjenica veliki dio vremena provode radeći u laboratorijima, vršeći opite i posmatrajući ne bi li na taj način, u sjenci truda i zalaganja, shvatili neke nove sadržaje i otvorili novo poglavlje u nauci čovječanstva.

Spoj pojavnih i umnih elemenata

Nove nauke, koje su nastale tokom sedamnaestog stoljeća i pokrenule revoluciju u ljudskom znanju, oslanjaju se na iskustvo koje se obično naziva naučnim ogledom. Iskustvo koje je praćeno nadzorom, odnosno djelom i dovoljnim uvidom i obaviještenošću, za rezultat će imati ispravno znanje.

Djelotvorno i plodotvorno iskustvo je ono u kome se uspostavi aktivan spoj između pojavnih i umnih elemenata i koje rasuta osjetilna opažanja pomoći preciznog umnog promišljanja sistematizira uspostavljajući nove veze među njima.

Naučnici nadzorom nad predmetom iskustvenih opita, koji se uglavnom obavljaju uz pomoć različitih preciznih uređaja kao što su mikroskopi, teleskopi i slične sprave, neprekidno otkrivaju nove odnose i nove istine.

Iskustvo, u preciznom i naučnom smislu, ne proturječe nauci. Od kada je ogled postao postupak praćen preciznim iskustvenim promatranjem i kada je postao podloga za nauku, dogodile su se velike promjene u obrazovanju i odgoju, a odgajatelji su novi pojam iskustvo uveli u odgojno-obrazovno područje.¹⁵

Na isti način kako naučnici u svojim laboratorijima ispituju različite prirodne materijale, a potom njihovim raščlanjivanjem dolaze do nekih novih naučnih saznanja, tako bi i mlađi trebali prošle i sadašnje događaje uzeti kao sirovi materijal za svoja istraživanja i promišljanja, propitati ih i prostudirati u svojim umnim laboratorijima, potom, nakon preciznog raščlanjivanja i shvatanja uzroka i posljedica svakog od njih, stići novo iskustvo i pohraniti ga u spremište svojih misli.

Ovakav pristup će za mlade imati dvostrukе rezultate. Prvo, kao posljedica poticanja na razmišljanje i istraživanje o uzrocima događaja, njihov razum će se ojačati i učiniti korak naprijed u razvoju stečenog razuma. Drugo, iskustva pohranjena u pamćenju postat će njihove upute za život, čijim će provođenjem biti manje izloženi greškama i zastranjenju.

¹⁵ *Mukaddemei bar falsefeje amuzeš va parvareš*, str. 188.

Plodonosno znanje

Hazreti Ali, a.s., je rekao: "Životna iskustva su korisno i plodonosno znanje."¹⁶

Imam Sadik, a.s., je rekao: "Pametna čovjeka zmija dva puta ne ujeda iz iste rupe."¹⁷

To znači da razuman čovjek neprekidno pohranjuje svoja iskustva u pamćenje i u djelu ih provodi. Ukoliko jednom pogriješi, ne daje sebi za pravo da ponovno učini istu grešku.

Promišljanje sa ciljem

Misaono iskustvo je iskustvo čiji pasivni, odnosno unutarnji element nadvladava aktivni, vanjski element. Takvo iskustvo nužno iziskuje pomno i precizno preispitivanje, raščlanjivanje, pronicljivost i predviđanje. Ovakvu vrstu iskustva, koje za posljedicu ima otkrivanje veza i odnosa i njihovih svojstava, možemo nazvati razmišljanjem. Prema tome, razmišljanje bi bilo svjesno nastojanje s ciljem otkrivanja određenih veza i odnosa između onoga što smo u stanju učiniti i posljedica koje proizlaze iz tog našeg djela.

Drugim riječima, razmišljanje je praćeno svrshodnim djelovanjem. Razmišljanje počinje onda kada dijete odabere sebi neki cilj i kada očekuje i nada se, što će za posljedicu imati nastojanje na prelasku iz jednog toka događaja i stvari i u sljedeći. Ono nastoji da jednu stvar smatra znakom neke druge stvari i trudi se da uspostavi veze i odnose između stvari.

Svi uzvišeni oblici i načini razmišljanja zasnivaju se na istom ovom temelju. Najveća razmišljanja nisu ništa do pažljiva promatranja kojima se opažaju oni činioци koji utječu na tok budućih događaja. Mislilac budućnost procjenjuje na temelju trenutnog stanja, na temelju postojećeg toka predviđa daljnji tok.

Prema tome, ako budemo promatrali trenutne događaje, bez obraćanja pažnje na moguće razvijanje tih događaja u budućnosti, to znači da nismo razmišljali, kao ni ako svoj pogled usmjerimo prema prošlim događajima ne mareći za slijed događaja i njihove veze.¹⁸

Iskustvo se stiče proučavanjem i analizom događaja i spoznajom njihovih uzroka, a događaji nastaju u međusobnom doticaju i sučeljavanju ljudi

¹⁶ *Gureru-l-hikem*, str. 35.

¹⁷ *Biharu-l-envar*, sv. 1., str. 43.

¹⁸ *Mukaddemei bar falsefeje amuzeš va parvareš*, str. 108.

ili stvari. Prolazni svijet je poput posude u kojoj se dešavaju razni događaji. Jasno je da je osoba koja je duže živjela bila svjedokom većeg broja događaja. Ukoliko je ta osoba pomno i pažljivo promatrala i proučavala te događaje, nesumnjivo je stekla i više iskustva.

Škola života

Zapovjednik pravovjernih, a.s., je rekao: "Vrijeme podučava korisnim iskustvima."¹⁹

Iako adolescenti nisu proživjeli mnogo od svog života, lično nisu bili svjedoci velikog broja događaja i nisu u dovoljnoj mjeri okusili njihovu gorčinu i slast, oni mogu s ciljem sticanja iskustva i proučavanja događaja iskoristiti i događaje iz života drugih ljudi i historiju onog što se dogodilo njihovim prethodnicima pridodati vlastitim životnim događajima i iskustvima te na taj način osigurati sebi dovoljan broj podataka i materijala za proučavanje i promisliti pojedinačno o svakom od njih, a potom zaključke i rezultate svega toga pohraniti u riznicu pamćenja, kao vlastito plodonosno životno iskustvo.

Sada ćemo kratko raspraviti sticanje iskustva adolescenata posredstvom historijskih događaja i iskustava drugih ljudi te događaja iz vlastitog života. Pozivamo mlade da obrate pažnju na nužnost pravilnog korištenja ova dva korisna i plodotvorna izvora života.

Čovjek, prirodno, od djetinjstva pa do starosti, voli slušati priče i pričovijesti. Ova prirodna težnja koju je Bog usadio u duše ljudi jedan je od temelja i stubova odgoja i obrazovanja. Stručni odgajatelji, imajući u vidu različite uzraste djece i mladih, mogu iskoristiti ovu prirodnu težnju i kroz poučne priče i prenošenje historijskih događaja u svojim učenicima posijati sjeme odgoja te na taj način pripremiti uvjete za razvoj razuma i moralnog odgoja.

Razdoblje između dvanaeste i petnaeste godine je vrijeme korjenitih promjena. U ovom periodu djeca prelaze iz djetinjstva u doba mladalačkih godina. Tokom ovih promjena njihova ličnost postaje očitija, a istovremeno i mnogo složenija. Sa stanovišta nastavnika historije ovo novo razdoblje predstavlja izvor uznemirenosti, ali je i beskrajno sadržajno. Tokom njega učenici mogu lično savladati historiju i pripremiti svoj mozak za spoznaju koristi koju mogu dobiti od nje. Priče koje su slušali tokom djetinjstva i koje

¹⁹ *Gureru-l-hikem*, str. 17.

su bile izvor njihove silne radosti i želje, sada mogu poprimiti neka nova značenja i biti temelj značajnog umnog razvoja.

Sa stanovišta društva u kojem dijete živi, ovaj period je poseban period u kojem historija u osnovnoj školi postaje posebno značajan predmet za razvoj djeteta i uobličavanje korisnih članova društva.²⁰

Historija bi trebala biti jedan od glavnih predmeta u svim zemljama svijeta za djecu između petnaeste i osamnaeste godine. Prvi korak nastavnika jeste da učini sve neophodno za dozrijevanje mozga njegovih učenika, kako bi se na taj način osnažila njihova snaga kritičkog promišljanja. Potrebno je učenike potaknuti da se navikavaju na precizno zapažanje i na to da pojave i događaje promatraju u skladu s njihovom suštinom, kao i na to da prema pitanjima i sadržajima koje istražuju posjeduju svoj vlastiti, nezavisni stav. To će uzrokovati da se prosuđivanje učenika razvije u razumskom i logičkom smislu, čineći ih sposobnim da svjedočanstva i obrazloženja odvagaju i provjere rešetom svoga uma, te odaberu one koji su istiniti i ispravni, nakon čega će ih povezati s drugim istinama. Na taj način će učenici, uz usvajanje istina i pojava, biti sposobni te pojave analizirati i tumačiti ih. Po prvi put predmet historiju neće učiti prosto i površno kako su je do tada učili i po prvi put suočit će se s temom spoznaje drugih i gledat će na stvari poput odraslih.²¹

Kur'an i historijski događaji

Uzvišeni Allah u Časnom Kur'anu, s ciljem upute čovječanstva, koristi historijske događaje, pozivajući sve ljude na promišljanje i proučavanje poučnih vijesti i događaja koji se tiču prošlih naroda.

U Časnom Kur'anu na mnogo mjesa govori se o nevjerovanju i vjerenju prošlih naroda, njihovim pobjedama i porazima, o pravdi i nepravdi unutar pojedinih naroda, pravednosti ili zločinima i izdajama, o jakima i slabima, o padu ili propastima – ukratko, značajan dio ove nebeske knjige sačinjava opis događaja iz historije prošlih naroda ili ličnosti, kao i dobrih i loših događaja vezanih za njih. Proučavanje ovih događaja i razmišljanje o njima veoma su učinkoviti činioci budenja misli čovjeka i jasan put za spoznaju uzroka sreće i nesreće.

Temeljni propisi i zakoni ljudskog života su, poput prirodnih zakona, trajno postojani i nepromjenjivi. Tok vremena ih ne mijenja. Kao što su zakoni života i smrti, razvoja, brzina svjetlosti i drugi prirodni zakoni postojali u proteklim razdobljima i postojat će i u budućnosti, isto tako i društveni zakoni

²⁰ Amuzeše tarih, Entešarate UNESCO, str. 102.

²¹ Isto, str. 110.

koji su izvor sreće čovjeka, poput pravde, znanja, povjerenja, iskrenosti, predanosti u ispunjavanju dogovora i obaveza ili, s druge strane, činioci propasti i nesreće kao što su nepravda, neznanje, izdaja, laž i slične pojave, također su nepromjenjivi i stalni.

Ako su u prošlosti znanje, pravda, povjerenje i ostale plemenite ljudske vrijednosti uspjele uzdići zaostale i primitivne narode na vrhunac uzvišenosti, i današnji narodi mogu pod okriljem upravo tih činilaca stići do vrhunca svoje veličine. Ako su u prošlosti neznanje, izdaja i druge nemoralne radnje i iskvarenosti odvele narode u nesreću i propast, sigurno će ovi isti činioci biti izvor propasti i pada i današnjih naroda.

Hazreti Ali, a.s., je rekao: "Za događaje koji se nisu dogodili potraži smjernicu u događajima koji su se zbili, zato jer su događaji slični jedni drugima. Nemoj biti od onih ljudi kojima savjetovanje ne donosi nikakvu korist, ukoliko nije praćeno patnjom i bolom, zato što razuman čovjek treba putem poučavanja i razuma prihvati pouku i savjet, a životinja se ne pokorava, osim uz korištenje udarca."²²

Spona između prošlosti i sadašnjosti

Nažalost, u našim školama historiju smatraju isključivo predmetom koji je okrenut prošlosti i nesvjesni su njenih veza s društvenim životom današnjice. Ukoliko historija bude odvojena od sadašnjosti, ona će u tom slučaju biti potpuno beskorisna nauka, jer ukoliko prošlost bude promatrana isključivo kao nešto što je prohujalo, što je prošlo, u tom slučaju nikada neće moći pronaći put do našeg života i neće razmrsiti njegove zamršene čvorove, a stvarnost nije takva. Naravno, predmet istraživanja historije je prošlost, ali ta prošlost nije bez veze i odnosa sa sadašnjošću. Historija je nauka o prošlim događajima, ali historija prošlosti je u službi historije sadašnjosti. Mi ćemo biti u mogućnosti spoznati postojeće tokove i mogućnosti trenutnog stanja naše zemlje tek onda kada shvatimo tok događaja koji su im prethodili. Možda je jedno od najvećih otkrića druge polovine devetnaestog stoljeća bila spoznaja činjenice da je za razumijevanje svake stvari potrebno prvo dobro se upoznati s njenim historijskim tokom. Bez sumnje, ne samo da je spoznaja prošlosti radi razumijevanja sadašnjosti nužna nego je, načelno, objašnjavaњe prošlih događaja nemoguće bez osvrta na mjerila i okolnosti sadašnjeg vremena. Ukoliko na prošlost ne budemo gledali iz sadašnjosti, nećemo biti u stanju pronaći odgovore na pitanja smisla i značenja prošlih događaja.

²² *Nehdžu-l-belaga*, Fejz, str. 926.

Prema tome, jasno je da historija kao nauka mora biti u čvrstoj vezi s postojećim društvenim događajima jer u suprotnom neće biti u stanju ispuniti svoju temeljni zadatku, a to je širenje društvenih veza i odnosa među ljudima.²³

Historija prethodnika će biti plodotvorna i korisna onda kada je čovjek razumski i detaljno razmotri, te ispravnom analizom shvati uzroke napretka i sreće, kao i činioce zaostalosti i nesreće prošlih naroda, uzme ih sebi kao pouku i iskustvo, utemelji svoj današnji život na njima i izbjegne one činioce koji su bili uzrok propasti i nesreće ljudi u prošlosti. Cilj Časnog Kur'ana i islamskih predaja pri navođenju događaja koji se tiču prošlih naroda jeste izvlačenje pouke i poticanje čovjekovog uma na rad.

فَاقْصُصِ الْقَصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ

*...Zato kazuj događaje da bi oni razmislili.*²⁴

Uzvišeni Allah naređuje poslaniku Muhammedu, s.a.v.a., da ljudima kaže događaje o prošlim narodima: ...*Zato kazuj događaje da bi oni razmislili*, u nadi da će oni snagom razuma biti potaknuti na razmišljanje i da će kroz te historijske događaje biti sposobni prepoznati dobro i zlo u svom vlastitom životu.

Prenosi se da je hazreti Ali, a.s., rekao: “Onaj ko izvuče pouku dobit će pronicljivost. Onaj ko stekne pronicljivost razumjet će, a onaj ko razumiće on i zna.”²⁵

Oni koji svoj razum ne pokrenu i ne budu promišljali o događajima prošlih naroda, neće steći iskustvo. Oni koji su zatvorili pronicljivo oko spoznaje, ne vide povijest predaka i ne izvlače pouku sami su sebe uskratili za spoznaju mnogih poučnih istina. U Kur'anu i islamskim predajama ova skupina ljudi je izložena kritikama i podozrivosti.

وَلَقَدْ جَاءُهُمْ مِنَ الْأَنْبَاءِ مَا فِيهِ مُرْدَجٌ حِكْمَةٌ بَالِغَةٌ فَمَا تَعْنِي النُّذُرُ فَتَوَلَّ عَنْهُمْ

*...I dolaze im vijesti koje treba da ih odvrate – mudrost savršena – ali opomene ne koriste, zato se okreni od njih!*²⁶

U nebeskoj knjizi Kur'anu nalazi se veliki broj vijesti koje bi bile sašvima dovoljne da spriječe ljude da čine grijeh i razvrat. Kur'anske vijesti

²³ Amuzeše tarih, Entešarate UNESCO, str. 154.

²⁴ El-A'raf, 176.

²⁵ Sefinetu-l-bihar (Iber), str. 146.

²⁶ El-Kamer, 4-6.

su pune mudrosti i pouke, ali ova upozorenja na opasnosti nisu dovoljna tvrdoglavim prkosnicima jer oni ne prihvataju pouke iz pripovijesti o prošlim narodima te nastavljaju sa svojim neprimjerenum djelima i razvratnim ponašanjima. Zato Allah, dž.š., kaže: "O poslaniče, okreni se od tvrdoglavih i neodgojivih ljudi."

Hazreti Ali, a.s., je rekao: "Onaj ko ne prima pouku od drugih, nije podržao sebe (u svom životnom razvoju)." ²⁷

Da bi mladi osnažili svoju snagu razuma, postepeno usavršili svoj stечeni razum, prepoznali i shvatili dobro i zlo u životu i bili obaviješteni o različitim stranama društvenog života čovjeka, te kako bi iskoristili priliku koja im se pruža tokom mladosti i s izgrađenim i spremnim umom započeli svoj društveni život, potrebno je da čitaju historiju, da je pažljivo iščitavaju i studiraju da bi shvatili historijske okolnosti i trenutke. Potrebno je izvući pouku iz sreće i nesreće prošlih naroda u različitim vidovima njihovog života, potom analizom događaja iz prošlosti steći vlastito iskustvo te graditi svoj život na ispravnim i promišljenim temeljima.

Veći dio nastavnog plana predmeta historije za uzrast od petnaest do osamnaest godina trebao bi sadržavati pitanja i teme vezane za ekonomiju, društvo, kulturu i vjeru, kao i njihov razvoj. Raspravom o ovim temama postaju veoma jasne razlike i sličnosti između različitih naroda, različiti putevi i načini sticanja nezavisnosti naroda, a na taj se način može upoznati s općim nasljeđem čovječanstva. Pored toga, stvara se prilika da se raspravlja i istakne nastojanje čovječanstva na putu napretka i blagostanja zajednice.

Ukoliko proširimo polje podučavanja historije i u ovaj predmet uključimo političke, društvene, ekonomske i kulturne teme i pitanja, potom o njima raspravljamo i tumačimo ih, zatim koristeći psihologiju ličnosti i društva pojasnimo činioce koji utječu na čovjekovo biće, možemo odvažno reći da smo načinili nekoliko koraka prema istini.²⁸

Veze i međusobni doticaji ljudi sredstvo su kojim iskustvo čovjeka postaje punovrijedno. Ovaj način sticanja iskustva na najlakši način će se ostvariti onda kada ljudi budu posjedovali zajedničke želje i stremljenja, tako da se tok prijenosa i prihvatanja značenja odvija sa žarom i poletom. U takvim prilikama, posredstvom podataka koje mu drugi ljudi prezentiraju, čovjek se veže za iskustva cijelog jednog naroda ili jednog društva, pa čak i cijelog čovječanstva. Historija je najznačajniji predmet koji utiče na obim, dubinu i sadržajnost čovjekovog ličnog iskustva i povezuje čovjeka s prostranim prirodom i dalekom prošlošću. Stoga ovaj predmet ima iznimno velik značaj

²⁷ *Gureru-l-hikem*, str. 646.

²⁸ *Amuzeše tarif*, Entešarate UNESCO, str. 111.

i vrijednost u odgojnem radu. Historija kao nauka raspravlja o društvenom životu čovjeka na pozornici prirode.²⁹

Sposoban, stručan i zainteresiran odgajatelj temeljni je uvjet da se učenici okoriste predmetom historije. Ukoliko nastavnik, koji sam odlično razumi-jeva historiju, spoznao je njenu suštinu, analitičkim pristupom historiji spo-znao uzroke događaja i proniknuo u njenu dubinu, sa zanimanjem i iskreno prihvati odgovornost odgoja i obrazovanja mlađih i sažetak svojih saznanja prenese na svoje učenike, moći će osnažiti njihovu moć spoznaje i osigurati uvjete za rast i razvoj njihovog stečenog razuma.

Nastavnik historije treba biti kulturna i veoma načitana i obrazovana osoba. Pronosilac kulturnog nasljeđa čovječanstva mora biti upoznat sa svjetskom književnom tradicijom i naporima pisaca. Ukoliko bude istraživao na polju vlastite stuke i tokom toga rasvijetlio neke nepoznate fragmente historije, učitelj će biti sposoban da svojim učenicima ukaže na istinsko značenje i suštinu historije.

Nastavnik historije mora biti zaljubljen u istinu i prepoznatljiv po tome. Mora biti precizan, mora posjedovati kritičko mišljenje pri istraživanju deta-lja i ako nešto ne zna, ne treba se plašiti da prizna svoje neznanje. To su oso-bine osobe koja je odgojena u historijskoj nauci. Jedan nastavnik historije nikada ne treba prezati od iznošenja uzvišenih ciljeva i namjera. Uvijek treba nastojati ove osobine izgraditi u sebi i svojim učenicima. Ukoliko nastavnik nije sposoban podučiti svoje učenike da budu istinoljubivi i ne uspije u njima pobuditi uzvišene misli, ta osoba neće biti dobar nastavnik.³⁰

Plemeniti učitelj čovječanstva, hazreti Ali, a.s., obraćajući se svome sinu Imamu Mudžtebi, a.s., (hazreti Hasan) na veoma kratak i jezgrovit način pojasnio je značaj historije i dubokog shvatanja njene suštine, kao i metode njenog poučavanja i korištenja njome.

“O sine moj! Iako svoj život nisam proživio u vremenu svojih prethod-nika, ja sam bacio pogled na njihova djela. S pažnjom sam promišljao o njihovoj povijesti i proučavao tragove i posljedice (njihovih djela), sve dok se (zbog upućenosti) nisam smatrao jednim od njih. Vijesti o njima koje su dospjele do mene učinile su da osjećam kao da sam živio s prvim i posljednjim od njih. Vidoš sam izbliza tok njihova života. Spoznao sam i shvatio svjetlost i tamu, korist i štetu njihovih dijela, pa sam prosijao i pročistio sve (istorijske) podatke. O onom što je bilo korisno i poučno obavijestio sam te. Za tebe sam odabrao samo lijepo i prijatne događaje,

²⁹ *Mukaddemei bar falsefeje amuzeš va parvareš*, str. 156.

³⁰ *Amuzeše tarih*, Entešarate UNESCO, str. 137.

a od tebe otklonio i udaljio nejasne i besmislene stvari i sadržaje (koji nemaju nikakvu praktičnu, a ni naučnu vrijednost).³¹

Mudrim riječima hazreti Ali, a.s., poučava i ukazuje obrazovanim i učenim očevima, ali i nastavnicima historije, na pet temeljnih činjenica vezanih za oblast historije, a to su:

1. Nastojte se upoznati dobro s historijom minulih naroda.
2. Analizom historije spoznajte uzroke događaja, razlučite dobro od zla.
3. Mlade podučavajte korisnim podacima i sadržajima iz historije.
4. Odaberite posebno korisne i vrijedne historijske podatke, a potom na poseban način ukažite mladima na njih.
5. Ne zamarajte pamćenje i svijest mlađih tjerajući ih da pamte beskorisne historijske podatke, što će im samo oduzeti dragocjeno vrijeme.

Ovaj dio predmeta historije razvija misao adolescenata i u ličnom i društvenom životu uči ih iskustvu. Ovakav način podučavanja historije podiže nivo spoznaje i razumijevanja adolescenata i utiče na razvoj stečenog razuma.

Razlikovanje dobra od zla

Mladi trebaju imati na umu da za sticanje životnog iskustva i uspjeh u životu nije dovoljan samo stručan nastavnik i ispravne metode podučavanja historije. Pored toga potrebno je da i mladi s punim zanimanjem pristupe učenju historijskih događaja, zatim njihovom temeljitu analizom razluče dobro od zla, te na kraju sažetak toga pohrane u pamćenje i praktično iskoriste stečena iskustva i podatke u svom svakodnevnom životu, kako bi stekli koristi i pronašli bolji i čišći put i način života.

Ponekada su iz neke kratke historije primljena pouka, sticanje iskustva iz nekog sitnog događaja i njegova praktična primjena u stanju izmijeniti tok života mladića, spasiti ga od sigurnog sunovrata i pada i uzdići ga na prijestolje časti i dostojanstva.

Sada ćemo, kao primjer ispravnog odnosa prema historiji, navesti jedan historijski događaj.

Opasnosti grijeha

U vrijeme vladavine Abdulmelika Mervana živio je jedan trgovac koji je među svim društvenim slojevima slovio kao pošten i čestit čovjek. On je na

³¹ *Nehdžu-l-belaga*, Fejz, str. 904.

bazaru grada Damaska stekao toliki ugled, povjerenje i poštovanje kod ljudi da su mnogi svoju robu ostavljali na povjerenje kod njega, da im je on, uz proviziju, proda po cijeni koju sam odredi.

Međutim, jednom prilikom je u svojim trgovačkim poslovima i razmjeni odstupio od ispravnog puta i poštenja te pronevjerio ukazano povjerenje. Ta vijest je stigla do naroda i svi su počeli govoriti o tome. Trgovčev ugled i ličnost bili su od tog trenutka poljuljani i ljudi više nisu imali povjerenja u njega. Više mu niko nije donosio robu i davao na povjerenje. Njegova trgovina postepeno je počela slabiti, sve dok nije doživio potpuni krah, a pritisnuli su ga i povjeriocu.

Sin tog trgovca bio je pametan i razuman mladić. On je izvukao pouku iz gorke sudbine svoga oca i izašao iz tog bolnog događaja obogaćen iskustvom. On je došao do zaključka da je samo jedna pronevjera i izdaja tuđeg povjerenja u stanju uništiti čovjekov ugled i dostojanstvo te pretvoriti dostojanstven i ugleđan život u osramoćenost i poniženje. Odlučio je da se nikada ne približi pronevjeri i grijehu, i da čistoću i bogobojaznost uvijek drži kao svoju odrednicu.

Zbog svog lijepog ponašanja i morala mladić je postao omiljen i cijenjen. Slučajno je u njegovom komšiluku živio jedan visoki vojni zapovjednik garde kojeg je Abdulmelik Mervan bio zadužio da predvodi muslimansku vojsku u borbi protiv Bizantije. Prije pokreta, on je pozvao mladića i povjerio mu sav svoj novac u iznosu od deset hiljada zlatnih dinara te mu rekao: "Ovo zlato ostavljam da mi ga čuvaš dok se ne vratim. Ja idem u rat protiv Bizantije. Ako se vratim zdrav i živ, lično će preuzeti taj novac od tebe i platit će ti za uslugu. Ako poginem, dobro pazi i kada vidiš da moja žena i djecu padaju u oskudicu i neimaštinu, jednu desetinu uzmi za sebe, a ostatak im daj kako bi mogli dostojanstveno živjeti."

Taj vojni zapovjednik je potom otišao u rat i poginuo na bojnom polju.

Otac tog mladića, onaj isti propali trgovac, kada je čuo za pogibiju komšije, otišao je kod sina i rekao mu: "Sine moj! Niko ne zna za zlatnike koji su ti povjereni. Ja sam sada u veoma teškoj oskudici i neimaštini. Molim te da mi daš nešto od tih zlatnika. Čim dođem do rješenja životnih teškoća ja će ti ih vratiti."

Mladić odgovori: "Oče! Ti si zbog izdaje i nepoštenja zapao u situaciju u kojoj se nalaziš. Tako mi Boga, kada bi mi cijelo tijelo isjekli na komade, ja ne bih pronevjerio povjerenje koje mi je dato. Ne želim ponoviti grešku koju si ti učinio i tako pripremiti teren za vlastitu propast."

Nakon nekog vremena, porodica ubijenog vojnog zapovjednika zapade u teškoće i nedaće. Dodoše kod mladića i zatražiše da u njihovo ime napiše pismo Abdulmeliku Mervanu i da obavijeste halifu muslimana o nedaćama i siromaštvu zbog kojeg pate, ne bi li se smilovao i pomogao im. Mladić je

napisao pismo i predao ga, ali ne bijaše koristi, jer je Abdulmelik Mervan izdao naredbu da se imena onih koji poginu izbrišu sa spiska osoba koje primaju plaću iz državne riznice.

Saznavši za Abdulmelikov odgovor i beznađe porodice ubijenog zapovjednika, mladić pomisli: "E sada je stigao trenutak da dam zlatnike onima kojima i pripadaju i spasim ih na taj način siromaštva."

Pozvao je sinove poginulog zapovjednika svojoj kući i rekao im: "Vaš otac je kod mene pohranio određenu količinu zlatnika i savjetovao mi da vam ih uručim onda kada zapadnete u siromaštvo i neimaštinu. Rekao je također da jednu desetinu od tog novca zadržim za sebe. Kada su čuli te riječi, sinovi se razveseliše i rekoše: "Koliko god je naš otac rekao da pripada tebi, mi ćemo taj iznos udvostručiti i dati ti kao nagradu."

Mladić je iznio zlatnike i predao ih djeci poginulog zapovjednika. Oni izbrojaše dvije hiljade zlatnika i dadoše ih mladom trgovcu, a osam hiljada zlatnika zadržaše za sebe. Nekoliko dana nakon tog događaja, halifa Abdulmelik – nakon što je pročitao pismo – pozva porodicu poginulog zapovjednika na razgovor, želeći se lično uvjeriti u njihove životne teškoće i nedaće. Oni mu ispričaše događaj koji se zbio s mladićem i očevim zlatnicima koje je on čuvao za njih. Halifa Abdulmelik odmah naredi da dovedu mladića kod njega. Kada je mladić došao pred halifu, on mu iskaza veliku počast i zahvalnost zbog iskazanog poštenja i ispunjenja povjerenja i ponudi mu da preuzme položaj upravljanja državnom riznicom, a zatim reče: "Ja ne poznajem nijednu osobu koja je tako pošteno i potpuno poput tebe ispunila dato joj povjerenje."³²

Mladi koji izvuku pouku iz života drugih ljudi i steknu iskustva posmatrajući loše i pozitivne primjere ponašanja ljudi, potom promišljanjem i razmišljanjem svoj životni put izgrade na ispravnim temeljima, umješni su i sposobni članovi društva koji će biti u stanju svoj životni vijek proživjeti dostojanstveno i uspješno, u sreći i blaženstvu.

Obraćanje pažnje na događaje iz vlastitog života

Put sticanja iskustva, razvoja razuma i razumijevanja mladih nije ograničen isključivo na proučavanje historije drugih, nego su i izučavanje i pomno promatranje događaja i prilika u vlastitom životu također izvori pouke i sticanja iskustva. Drugim riječima, kao što razumni i pronicljivi mlađi ljudi izvlače pouke i primjere iz života drugih ljudi obogaćujući i snažeći tako svoj

³² Nasihu-t-tevarih, Halate hazreti Sedžad, sv. 2., str. 274.

razum i spoznaju, te kroz prizmu tog iskustva razumijevaju dobro i loše u životu, isto tako je potrebno koristiti vlastito iskustvo i događaje iz svog života, te razmatranjem svakodnevnih događanja u njemu izvući pouku, steći iskustvo i na taj način pripremiti uvjete za procvat i razvoj vlastitog razuma.

Prenosi se da je Imam Ali, a.s., rekao: "Pametan je onaj čovjek koji izvuče pouku iz vlastitih životnih iskustava."³³

Hazreti Ali, a.s., je rekao: "Razuman čovjek izvlači pouku iz svoje prošlosti i to stečeno iskustvo postavlja kao potporu i podršku svom životu."³⁴

Iskustvo je jedan od velikih činilaca koji utiču na razvoj razuma i inteli-gencije. Ono je u životima ljudi jasan put koji ih vodi istini. Mišljenje osoba s iskustvom o nekoj određenoj temi mnogostruko je značajnije i vrjednije od mišljenja neiskusnih i nezrelih osoba.

Osvajanje tvrđave Amurija

Prenosi se da je jedne prilike bizantijska vojska napala pogranične grado-ve islamskog halifata i nanijela štetu imetu i životima muslimanima. Jedan od muslimana, koji je bio svjedok neprijateljskih napada i udara, hitro se uputio u prijestonicu islamskog halifata i došao do dvora halife Mu'tesima. Nakon što je dobio dozvolu za ulazak kod halife, obratio mu se vidno uzne-miren, rekavši: "Bio sam u tvrđavi Amurije i video sam jednog bizantijskog vojnika koji je zarobio ženu muslimanku kako je ošamari. U tom trenutku muslimanka je glasno povikala: 'O Mu'tesime!' dozivajući u pomoć halifu muslimana. Bizantijski vojnik s podsmijehom je rekao: 'Da! Da! Sada će Mu'tesim uzjahati na šarenog konja i pohitati tebi u pomoć!' – i ponovno je ošamario.

Čuvši za ovaj događaj Mu'tesim se razbjesni i upita čovjeka: "U kojem smjeru se nalazi Amurija?"

Čovjek pokaza rukom u smjeru Amurijje, a Mu'tesim okrenu svoje lice u tom smjeru i glasno uzviknu: "Odazivam ti se, ženo, kojoj su nepravda i zulum učinjeni. Tako mi Boga, Mu'tesim će odgovoriti na tvoj poziv i po-hitati ti u pomoć."

Halifa je odmah naredio da se izvrše pripreme za vojni pokret. Sakupio je veliku vojsku i uputio se u smjeru Amurijje. To je bila velika vojska do-bro opremljena oružjem, konjicom i svim ostalim tehničkim i logističkim sredstvima i potrebama. U planiranom danu Mu'tesim u pratnji vojske i

³³ *Biharu-l-envar*, sv. 1., str. 53.

³⁴ *Gureru-l-hikem*, str. 678.

zapovjednika krenu. Nakon određenog vremena, vojska stiže do tvrđave Amurije.

To je bilo veoma jako utvrđenje. Mu'tesimova vojska je opsjedala i napadala na tvrđavu, ali njihov trud nije urodio plodom. Nisu koristila ni sva savjetovanja i planiranja visokih vojnih zapovjednika Mu'tesimove vojske. Vojska je postepeno počela gubiti moral. Na licima vojnika počeli su se uviđati znakovi zamora, beznadežnosti i poraza. Istovremeno, astrolozi koji su bili u pratnji Mu'tesima, nakon astroloških proračuna dođoše do zaključka da će tvrđava Amurija biti osvojena onda kada dozriju smokve i grožđe, te da vojnici moraju sačekati nekoliko mjeseci, da dođe ljeto. Čuvši to Mu'tesim se strašno uznemiri i zabrinu. Bojao se da će mu ovaj poraz na bojnom polju uništiti ugled i moć.

Jedne noći halifa Mu'tesim sav uz nemiren i usplahiren izade prerušen iz svoga šatora i ode među vojнике da se lično uvjeri u moral svoje vojske i način njihova razmišljanja. Nekoliko njegovih pratilaca, da bi ga štitili, također prerušeni u običnu odjeću, išlo je iza njega. Tokom obilaska prošli su i pored tehničkog odjela vojske. Halifa je ugledao jednog kovača koji je i u to kasno noćno doba radio i kovao potkovice za konje. Pored njega je bio i jedan mladi šegrt čelave glave i ružna lica. Začudi se kada ču da mladi šegrt svaki puta kada čekićem udari po usijanom gvožđu promrmlja: "Ovaj čekić udri u glavu Mu'tesima" ponavlјajući tako ovu rečenicu više puta. Kovač se čuvši ove šegrtove riječi naljuti i reče: "Mladiću, ti ćeš nam tim riječima stvoriti nevolje. Šta ti imaš s Mu'tesimom? Zašto to govorиш?"

Mladi šegrt odgovori: "Mu'tesim je nesposoban čovjek. Ima ovoliku vojsku i moć u svojim rukama, ali ne može osvojiti tvrđavu Amurije. Kada bi mi povjerio zapovjedništvo nad vojskom, sutra prije zalaska sunca bili bi u tvrđavi."

Slušajući ove riječi mladog kovačevog šegrtu Mu'tesim se začudi i vrati u svoj šator. Naredi nekolicini svojih pratilaca da cijelu noć paze na njega i da ga sutra ujutro dovedu u njegov šator. Sutradan ujutro dovedoše mladog šegrtu kod halife Mu'tesima. Halifa ga upita: "Kakve su ono riječi koje sam čuo da izgovaraš o meni?"

Šegrt odgovori: "Sve što su ti prenijeli je istina, ali to vrijedi onda kada sam bio izvan halifina šatora, a sada kada sam se našao u društvu halife, donosim radosnu vijest da će uz Božiju pomoć i blagoslov, muslimani osvojiti tvrđavu Amurije."

Mu'tesim zapovjedništvo nad vojskom dodijeli mladom šegrtu i pokloni mu svečanu odoru, a potom mu reče: "Započni s ratom!"

Kovačev šegrt se pripremi za posao. Najprije pozva sve strijelce i odabra jednu skupinu koja je bila najveštija u tehnici gađanja lukom i strijelom.

Sve odabране strijelce postroji iza jednog od zidova tvrđave. Zid tvrđave s te strane bio je sagrađen na poseban način i razlikovao se od ostalih zidova. Sredina zida u visini od tri pedlja bila je izgrađena od greda tikova drveta. Te grede su bile crne, u obliku linija i jasno uočljive po cijeloj dužini zida. Jedna od osobina tikova drveta je da se veoma lahko pali i brzo gori u vatri.

Mladi kovačev šegrt naredi da se sve kovačke sprave za zagrijavanje gvožđa prenesu u blizinu tog zida, te da se vršci strijela zagriju u vatri do usijanja. Naredio je strijelcima da usijanim strijelama gađaju cijelu površinu koju zahvataju grede tikova drveta, naglasivši da će kazna za promašaj biti smrt.

Strijelci su se u skladu s naredbom zapovjednika postrojili i započeli odapinjati strijele usijanih vrhova. Usijani vršci strijela počeli su se slagati na drvenim gredama i ne potraja dugo, a tikovo drvo se zapali i poče gorjeti. Ubrzo se srušiše zidovi koji su bili izgrađeni na ovim drvenim gredama i na taj način bijaše otvoren put za upad muslimanskih boraca u tvrđavu. Uzvikujući tekbire vojnici muslimanske vojske uđoše u tvrđavu, osvojiše je i izvojevaše pobedu.

Mu'tesim je od radosti blistao. Uzjahao je šarenog konja i ušao u tvrđavu. Sa sobom je vodio i čovjeka koji mu je donio vijest o onoj ženi muslimanki. Mu'tesim mu reče: "Reci mi gdje se nalazi mjesto s kojeg je ona žena, ponizena i zlostavljava, uzviknula: O Mu'tesime!"

Mu'tesim je jašući na konju došao do tog mjesta i pozvao ženu koju je zlostavljao bizantijski vojnik da istupi naprijed. Obraćajući joj se upita: "O, ženo, muslimanko. Je li se Mu'tesim odazvao tvome pozivu i jesam li ispunio tvoju molbu i zahtjev za pomoć?"

Potom je pozvao bizantijskog vojnika koji je udario ženu da istupi naprijed. Suprotno očekivanju, halifa nije naredio da se taj bizantijski vojnik ubije, nego ga je učinio njenim robom. Čovjek koji je muslimanku bio učinio robinjom, sada je sam postao njen rob, postao je vlasništvo te muslimanke, kao i sve njegovo bogatstvo i imetak. Muslimanska vojska ostala je u tom utvrđenju pedeset i pet dana i uspostavila red u njemu, a potom napustila Amuriju i uputila se Tartusu, a odatle prijestonici islamskog halifata.³⁵

Mladi kovačev šegrt nije posjedovao kapital znanja, ali je zato stekao iskustvo u školi života. Dio svoga života proveo je kao šegrt kovača i sva-kodnevnim pažljivim promatranjem i zapažanjem vještina kovačkog zanata naučio mnogo toga. Pojmovi kao što su kovačka peć za zagrijavanje željeza, usijano gvožđe, varnice koje pale vatru, zapaljivost drveta, velika brzina gorenja tikovog drveta i druga slična saznanja ostavila su u umu mladog

³⁵ *El-Futuhatu-l-islamije*, sv. 1., str. 286.

šegrt određena sjećanja i slike koje su se u dubini njegova bića pretvorile u iskustvo.

U trenutku kada su odrasli i obrazovani ljudi prilikom osvajanja tvrđave Amurijje zatajili i ostali nemoćni, kada su se učeni ljudi, iskusni i razumni zapovjednici zbunili i kada su im se na licima vidjeli znakovi očaja i beznađa, na scenu je stupio mladi kovačev šegrt koji je iskoristio iskustva stečena tokom kratkog razdoblja učenja kovačkog zanata i na veoma brz i lahek način riješio veliki problem.

Sažimajući prethodno navedeno možemo zaključiti da mladi ljudi posjeđuju dva puta, dva načina sticanja iskustva. Jedan je put proučavanja historije drugih ljudi i naroda, pažljivo promatranje i zapažanje događaja i zbivanja u životima naših prethodnika, a drugi je put sticanja iskustva pažljivom analizom i promišljanjem o vlastitom životu i svakodnevnim događajima. Oba puta i načina sticanja iskustva sredstva su kojim jačamo naš um i snažimo rast i razvoj našeg stečenog razuma.

9. PREDAVANJE

Uzvišeni Allah u Svojoj knjizi kaže:

وَإِنَّ كَثِيرًا لَيُضْلَلُونَ بِأَهْوَائِهِمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ

...Mnogi, prema prohtjerima svojim, nemajući za to nikakva dokaza, zavode druge u zabludu.¹

Pristizanjem uzburkanog doba puberteta, istovremeno s brzim i snažnim razvojem skeleta, muskulature i unutrašnjih organa tijela, javljaju se u adolescenata razdražljiva i vatreна osjećanja, mijenjajući u potpunosti njihovu narav.

Pubertet mirnu dječiju dušu čini nemirnom i razdražljivom i budi u njoj jake porive. Sklad i ravnoteža koji su postojali između tijela i duše djeteta prije puberteta pod utjecajem puberteta se narušavaju, a zbog velike osjetljivosti njihovo ponašanje, svi njihovi pokreti ili mirovanje, ponašanje i govor se iz korijena mijenjaju.

Krise i nervoze

Svaki čovjek se uvjerio u činjenicu da se mladi oba spola mnogo brže uzbude i uznemire nego djeca u dobi od deset godina. Ponekad je dovoljna jedna riječ, jedna metafora ili aluzija, jedan pokret da bi se u njima pobudio uragan. Ni zbog čega im lice pocrveni. Djevojčice u doba sazrijevanja ponekad zapadaju u kriju smijeha, koja je praćena bijesom i gnjevom. Kada se pojave ova stanja, uzbuđenje ne samo da proizvodi odstupanja u ponašanju i pokretima već onemogućava i njihove umne i kulturne djelatnosti.

Povećanjem uzbuđenja povećava se broj i vrsta osjećanja. Dječiji bijes svoje mjesto prepusta gnjevu i mržnji, a stanje samilosti i sažaljenja zamjenjuju dječiju nježnost. Čak je moguće da neka stanja ljubavi prate obje strane: i radost i tuga.

Melanholično stanje, koje se nikada ne javlja kod djece, jedno je od ovih dvojakih stanja uzbuđenosti svojstveno petnaestogodišnjem uzrastu. Ovo

¹ El-En ‘am, 119.

stanje ispunjeno je bezrazložnom tugom, jednom vrstom blagog zamora i iščekivanja prožetog strepnjom. Sve su to stvari koje su kod adolescenta praćene prijaznošću i koje u određenoj mjeri ublažavaju njihov psihički pritisak.

Promjene koje se događaju tokom životnih uzbudjenja posljedica su uspostave novog sistema koji se javlja u njihovom hormonalnom i nervnom aparatu. Kao da je samo tijelo pokrenulo te nove aparate, koji su osjetljivi na ova nova uzbudjenja. Dok su ovi sistemi bili neaktivni, njihova spoznaja je bila nemoguća.²

Razdražljiva osjećanja i gorljive težnje koji se prirodno pojavljuju tokom mladosti, rezultat su mudre Božje odredbe u sistemu stvaranja i sigurno imaju djelotvornu ulogu u osiguravanju sreće mlađih.

Mladost je doba u kojem se uspostavlja temelj na kojem će se graditi cijeli život. Jaka, ali i nepostojana osjećanja u mladosti mlade ljude snažno i brzo potiču na djelovanje i pokret. Oni čine različite, često nepomišljene postupke i djela što, zasigurno, dovodi do različitih posljedica. Svaka od njih ih poučava novom iskustvu, snaži njihovu moć spoznaje i ukazuje im na ispravan životni put.

Rezultat snažnog prisustva uzbudjenja i osjećanja je to da se u mladima ubrzojavaju reakcije s namjerom stavljanja vlastite ličnosti pod kontrolu i nadzor. Što se tek stasali mlađi ljudi budu više izlagali utjecaju snažnih i različitih vrsta uzbudjenja, to će i snaga samokontrole u njima biti jača. Njihova volja će rasti i ujedno sprječavati izljeve neumjesnih ljubavi i prijavnosti.³

Gorljiva i zamišljena osjećanja vrijedne su riznice doba mladosti. Sposobnosti koje su prirodno skrivene u ljudima tokom puberteta i mladosti aktualiziraju se i bude upravo djelovanjem ovih osjećanja, pokrećući točak života.

Iskazivanje sposobnosti

Djeca, sve dok ne stupe u pubertet, nisu svjesna svoje vrijednosti i ne poznaju svoj duhovni kapital. Međutim, s pristizanjem puberteta u mladima se bude osjećaji, a javljaju se i različiti nagoni koji ih tjeraju na pokret i djelovanje. Pod njihovim utjecajem dolazi do postepenog otkrivanja skrivenih sposobnosti, a unutrašnje vrijednosti se ispoljavaju jedna za drugom.

² Će midanam (*Bolug*), str. 46.

³ Isto, str. 47.

Snaga oslikavanja i mašte tjera mlade na otkrivanje vlastitog bića, na spoznaju drugih i prepostavljanje suštine života i svijeta. Sigurno je da od ovih imaginacija u pamćenju mlađih neće ostati ništa osim neke jednostavne i nepostojane stvari. Posredstvom mnoštva različitih slika koje nastaju kao posljedica utjecaja nekoliko uzroka, kao što su životne želje, ljubav i drugo, u njihovom umu nastaju jezgrovite i promjenjive slike i forme.

Osjećaji su istinsko bogatstvo duša mlađih ljudi. Kod djece su ti osjećaji slabici i ograničeni, a suprotno tome, kod mlađih je snaga oslikavanja i mašte mnogo snažnija. Prema tome, svako pobudivanje i uskovitlavanje osjećaja sposobno je uzrokovati nastanak uzvišenijih osjećanja.

U tom periodu čovjek je svjedok temeljite promjene svijeta osjećanja. Osjećanja koja su do tada postojala, kao što su ljubav prema sebi i ljubav prema roditeljima, sada poprimaju neka nova obilježja. Prosti osjećaj simpatije i zainteresiranosti se razvija, cvjeta i stvara nove oblike naklonosti. Pored toga, javljaju se i nastaju neka druga osjećanja poput ljubavi, mržnje, poniženja ili pohvale, ljubavi prema rođnom gradu i domovini ili neka uzvišenija osjećanja kao što su ljubav prema ljepotii, moralni i vjerski osjećaji.⁴

Emocionalne težnje mlađih ljudi jedan su od važnih temelja moralnog obrazovanja i odgoja čovjeka. Veliki dio ispravnog ili neispravnog odgoja mlađih sagrađen je na temeljima njihovih osjećanja i većina sreća ili nesreća, pobjeda ili poraza, uspjeha ili neuspjeha, slaganja ili neslaganja u životu mlađih ljudi izvire iz njih.

Usmjeravanje osjećanja

Najveća teškoća u odgoju mlađih ljudi jeste pravilno usmjeravanje njihovih osjećanja. Stručan i sposoban je onaj odgajatelj koji svojim preciznim i odmjerenim radom uspije uravnotežiti i dovesti u red emocionalne sklonosti mlađih ljudi da, s jedne strane, na doličan način zadovolji njihova osjećanja, a s druge strane, da spriječi njihov neposluh i pobunu.

Tjelesni prohtjevi i emocionalne težnje najveća su snaga koja vlada čovjekom i koja ga vodi i usmjerava na svoju putanju. Muškarci i žene, stari i mlađi, obrazovani i neobrazovani, tj. sve društvene skupine i klase ljudi se manje-više pokoravaju svojim emocionalnim težnjama i sklonostima. Ljudski razum, sa svom svojom vrijednošću i značajem koje ima u uputi čovjeka, većinom je pod utjecajem osjećanja, što umanjuje njegov sjaj i blistavost.

⁴ Če midanam (Bolug), str. 50.

Hazreti Ali, a.s., je rekao: "Koliko je samo razuma koji su zarobljenici prohtjeva duše."⁵

Prenosi se da je Imam Sadik, a.s., rekao: "Strasti su budne, a razum spava."⁶

Emocionalna stanja, naša bol, tuga, radost, ljubav i zloba u svakom trenutku utječu na način našeg razmišljanja. Moguće je da onaj koji razmišlja, istražuje ili sudi, istovremeno bude pod utjecajem vlastitih htijenja, želja i strasti. On može biti sretan ili nesretan, uzinemiren ili smiren, radostan ili depresivan. Na taj način svijet u našim očima, u skladu s našim emocionalnim i fiziološkim stanjima koje tokom umnog djelovanja grade i oblikuju promjenjivu dubinu naše svijesti, poprima različita naličja i oblike. Mi znamo da su ljubav, ljuntnja i strah u stanju čak i uskladene i podešene stvari iskriviti i poremetiti.⁷

Razum i osjećanja su dva djelotvorna činioca koji upravljaju ljudskim životom i značajne snage koje osiguravaju sreću čovjeka. Postojanje ova dva činioca, svakog na svom mjestu, nužno je i potrebno. Razum i osjećanja, zavisno od vrste djelovanja i vlastitih osobina, u raznim vidovima se razlikuju jedno od drugog.

Razlike između razuma i osjećanja

Razum je izvor ljudskog znanja, središte pažnje i razmišljanja. On se uvek oslanja na temelje logike i dokaza i o različitim pitanjima i događajima prosuđuje na temelju ispravnih proračuna i mjerena. Međutim, osjećanja nemaju ništa s logikom i dokazivanjem, ne mare za znanje i proračune. Cilj emocionalnih poticaja i pritisaka je isključivo pobuđivanje uzbuđenja i pokreta kojim će se stići do željenog rezultata, bio taj rezultat u skladu s logikom i svrsishodnošću ili ne.

Razum je poput blistave svjetiljke koja obasjava tamu života i u okrilju svoje svjetlosti razdvaja put od bespuća, korist od štete. Međutim, kretanje putem dobra i zla se odvija po naređenju naših osjećanja. Ova emotivna sklonost i tjelesne želje tjeraju čovjeka na pokret i djelovanje. Nekada slijede razum i kreću se pravim putem, putem dobra i koristi, a nekada se okreću protiv razuma i slijede pogrešan put, put zla i opasnosti.

Razum je bogatstvo koje čovjeku osigurava moć i vladavinu na zemaljskoj kugli. Čovjek snagom razuma spoznaje tajne "knjige stvaranja", potčinjava

⁵ *Nehdžu-l-belaga*, Fejz, str. 1172.

⁶ *Biharu-l-envar*, sv. 18., str. 121.

⁷ *Ensane našenahte*, str. 121.

i pokorava sebi prirodne pojave i upravlja svime. Međutim, razum je, poput pravde i znanja, suhoparan i hladan, bez ljubavi i nikada nije sposoban podariti ljudskom životu gorljivost i toplinu, niti može biti uzrok privlačenja, miješanja i međusobne upućenost ljudi jednih na druge. Suprotno razumu, osjećanja obiluju zanosom, radošću, gorljivošću i veseljem, ljubavlju i prijaznošću, pokretom. Osjećanja život čine toplim i slasnim. Emocionalna privlačnost je ta koja uspostavlja veze među ljudima i čini im život poželjnim i ugodnim.

Ono što čovjeka pokreće na djelovanje je njegova vjera, a ne logika. Razum nije u stanju darovati nam snagu življenja u skladu s prirodom stvari. On se isključivo zadovoljava osvjetljavanjem puta, ali nas nikada ne vodi naprijed.

Ponašanje čistih racionalista u životu je slično ponašanju paraliziranih osoba spremnih za takmičenje u trčanju. Oni jasno vide cilj, ali nisu u stanju maknuti se sa svoga mjesta. Mi nećemo biti u stanju nadići prepreke koje se nalaze pred nama ukoliko nas iz dubine naše duše ne zapljušnu osjećanja.⁸

Razum prikuplja i obrađuje podatke o vanjskom svijetu koje mu daju osjetila, pripremajući materijale i sredstva za naše aktivno djelovanje u tom svijetu. Zahvaljujući njegovim izumima i otkrićima granice horizonta ljudske spoznaje i snaga naših ruku proširene su i povećane do začuđujućih razmjera. Razum je izgradio grandiozni teleskop u Kaliforniji, na planini Vilsen, pomoću kojeg sežemo svojim okom u jedan drugi svijet, udaljen od naše galaksije i po nekoliko miliona svjetlosnih godina. S druge strane, načinio je elektronski mikroskop pomoću kojeg smo u stanju promatrati i istraživati svijet molekula.

Razum je tvorac nauke i filozofije i, kada je uravnotežen, on je dobar vodič. Međutim, razum nam nikada ne daje osjećaj i snagu života. On nije ništa do jedna psihološka djelatnost čovjeka. Ukoliko se bude samostalno razvijao i ukoliko ga ne budu pratila osjećanja, učinit će da se ljudi otuđe jedni od drugih i izvest će ih iz okvira ljudskosti.

Osjećanja nastaju kao posljedica rada unutrašnjih žlijezda, simpatičkih nervnih vlakana i srca, više nego mozga. Žudnja, hrabrost, ljubav i osvetoljubivost nas tjeraju na djelovanje i provođenje planova i programa koje je priredio razum. Strah, bijes i ljubav su ti koji otkrivaju mjere i daju odvažnost za poduzimanje koraka, onda kada djeluju posredstvom simpatičkih nerava na žlijezde čije nas izlučevine tjeraju na djelovanje, odbranu ili bijeg i napad. Hipofiza, tiroidna žlijezda, spolne žlijezde i nadbubrežna žlijezda čine mogućim ljubav, gorljivost, zanos i osvetoljubivost.

Zbog djelovanja ovih organa ljudske zajednice opstaju. Logika samostalno nije dovoljna za jedinstvo ljudi, jer niti može voljeti, niti mrziti. Kada dođe do poremećaja u radu unutrašnjih žlijezda, provođenje moralnih vrlina

⁸ *Rah va rasme zendegi*, str. 113.

je otežano. Razum promatra naš vanjski život, a osjećanja se, nasuprot razumu, posvećuju našem unutarnjem životu. Prema riječima Paskala, srce ima razloge koje razum ne razumije. Emocionalne djelatnosti naše duše, te moralni, estetski i religiozni osjećaji nam daruju snagu i radost života, snagu da izademo iz samih sebe i dolazimo u doticaj s drugim ljudima, da ih volimo i da se na putu borimo i žrtvujemo.⁹

Vodič prema vrlinama

Jedna od bitnih razlika između razuma i osjećanja, koju bi trebali poznavati svi, a posebno mladi ljudi, jeste to da je razum po svojoj prirodi vodič prema čistoći i vrlinama. On neprestano poziva čovjeka dobru i koristi. Iskvarenost i grijeh su mu odbojni. Međutim, cilj osjećanja i emocionalnih poticaja je različit. Ponekad oni čovjeka potiču na dobrotu i čistotu, a nekada na činjenje prestupa, kriminala i zločina.

Razum je Božiji dokaz i upućivač čovječanstva. Razum je čisti vodič koji čovjeka upućuje na istinu. Razum je učeni drug čovjeka, koji ga nikada neće izdati u savjetovanju. Slijedeće razuma za posljedicu će imati sreću i blaženstvo u životu, a protivljenje razumu će biti izvor nesreće i propasti. Cijenjeni predvodnici islama ove istine su iskazali različitim riječima i izrazima i time upozorili na čistotu razuma.

Božiji poslanik Muhammed, s.a.v.a., je rekao: "Zaista, svako dobro se postiže pomoću razuma."¹⁰

Imam Sadik, a.s., je rekao: "Dokaz Allahov protiv robova je vjerovjesnik, a dokaz o onome što je između robova i Allaha je razum."¹¹

Božiji poslanik Muhammed, s.a.v.a., je rekao: "Tražite uputu od razuma, uputit će vas. Ne budite neposlušni razumu, jer ćete se na kraju kajati."¹²

Hazreti Ali, a.s., je rekao: "Istinsko viđenje nije uvijek moguće posredstvom očiju, jer ponekad oko griješi i daje lažnu sliku svom posjedniku. Međutim, razum u traženju savjeta svoga vlasnika nikada neće iznevjeriti."¹³

Prenosi se da je Imam Sadik, a.s., rekao: "Razum je vodič vjerniku."¹⁴

⁹ *Rah va rasme zendegi*, str. 130.

¹⁰ *Tuhafu-l-'ukul*, str. 54.

¹¹ *Kaflī*, sv. 1., str. 25.

¹² *Mustedrek*, sv. 2., str. 286.

¹³ *Nehdžu-l-belaga*, Fejz, str. 1213.

¹⁴ *Kaflī*, sv. 1., str. 25.

Snaga osjećanja

U čovjeku postoje druge snage koje stoje naspram snage razuma, a koje nazivamo prohtjevima, porivima, osjećanjima, tjelesnim željama, nerazumnim težnjama ili nekim drugim imenima sličnim ovim navedenim.

Emotivni nagoni su najveća pokretačka snaga čovjeka i najmoćniji činilac poticaja i pokreta čovjeka. Osjećaji čovjeka ponekad potiču na put dobra i izvor su nastanka najuzvišenijih moralnih svojstava i ljudskih osobina. Međutim, nekada ga potiču na grijeh i razvrat i odvode ga u činjenje najopasnijih oblika kriminala i zločina.

Naklonosti i prijaznosti, simpatije i ljubavi, tolerancija i plemenitost, oprost i velikodušnost, predanost i požrtvovanje, pomaganje i skrbništvo nad jetimima, tj. na desetine uzvišenih ljudskih osobina izviru iz osjećanja.

Zločin i ubistvo, izdaja i krađa, bijes i osvetoljubivost, vrijeđanje i činjenje nepravde, klevetanje i vrijeđanje, pljačkanje i pustošenje, rušenje i paljenje, uznositost i sebičnost, oholost i taština, i desetine drugih pokuđenih moralnih osobina i neljudskih odlika također nastaju iz osjećanja.

Glavni korijeni i sjeme nagona i emocionalnih želja postoje duboko u ljudima još od samog trenutka čovjekovog rođenja, u obliku urođenih prirodnih sposobnosti. Prateći razvoj tijela i razvoj spoznajne moći djeteta, vidimo da se, srazmjerno potrebama života i povećanju užitka i bola, i osjećanja postepeno bude, a umijeća jedno po jedno pokreću.

U trenutku rađanja djeteta i neko vrijeme nakon rođenja, nemoguće je u njemu opaziti znakove različitih uzbudjenosti. Ono što u ovom periodu opazamo možemo nazvati samo stanjem uzbudjenosti. Uzbudjenja se postepeno razvijaju i postaju raznovrsnija što je s jedne strane, vezano za mehanizam puberteta, a s druge za učenje i sticanje saznanja.

Poticaji uzbudjenja kod djeteta u ranom periodu njegova života vezani su za njegove fiziološke potrebe. Kada se potreba za hranom, uklanjanjem bola, i potreba za djelovanjem suoče s preprekom, u djetetu se javlja reakcija u vidu uzbudjenosti, koja tjera dijete na plač. Čim njegovojoj potrebi bude udovoljeno, dijete se smiri. Tako se postepeno uzbudjenja razvijaju i postaju raznovrsnija.¹⁵

Postepeni razvoj osjećanja

Dijete na početku života osjeća samo glad i bol. Nakon nekog vremena počinje se smijati i navikava se na određene osobe. Kada vidi određene osobe razveseli se, a kada vidi neke druge osobe uznemiri se i izražava

¹⁵ *Usule ravanšenasiye man*, str. 120.

negodovanje. Kada ga pomiluju, ono osjeća zadovoljstvo i uživa u tome. Ako se s njim postupa grubo, uznemiri se, naljuti i zaplače tražeći zaštitu u krilu svoje majke.

Nakon određenog vremena pojavljuju se osjećanja bijesa i straha, a počinje i da izražava ljubomoru i zavist prema nekoj djeci, dok prema drugoj djeci osjeća naklonost i ljubav. Postepeno se u djeci javlja osjećaj za posjeđovanje stvari i potreba za ljestvom. Raduju se šarenim stvarima i lijepoj odjeći. Nakon toga, u krugu porodice ili u grupnim igramama pokazuju želju za pronalaskom vlastitog identiteta i sklonost za svađu i prepirku s drugom djecom. Ukratko, uporedo s rastom i jačanjem spoznajne moći djeteta i njegova osjećanja se umnožavaju i uvećavaju.

Pubertet i razvoj nagona

Emocionalni porivi i tjelesne želje u organizmu djeteta se i dalje razvijaju i neprestano napreduju, dok ne stigne pubertet i mladalački period. Tada prirodni porivi doživljavaju procvat i pokreću se sve njegove emocionalne sposobnosti. Još nerazumljiva osjećanja se u tijelu mlađih brzo i progresivno šire i razvijaju, obuhvatajući cijelo njihovo biće.

Općenito, kao posljedica buđenja osjećanja ljubavi, u doba puberteta mlađi postaju osjetljiviji. U stvari, ovo pitanje je mnogo složenije od pretvodno izrečenog zaključka. Ne bi trebalo prepostaviti da je srce mlađih isto ono srce iz doba dječaštva kojem je samo pridodata ljubav. Rađanje ljubavi u mlađima proizvod je jedne duboke preobrazbe strukture njihovih psiholoških i emotivnih stanja koja se postepeno razvijaju i upotpunjavaju, a također i naglog tjelesnog rasta.¹⁶

Mudri Bog, s ciljem očuvanja bića i osiguravanja različitih životnih potreba, očuvanja ličnog života i života čovjeka kao vrste, stvorio je u ljudima nagone. Postojanje svakog od tih nagona i emocionalnih želja je nužno.

Pobuna nagona

Ukoliko se nagoni na ispravan način uravnoteže, i ukoliko se spriječi pojavljivanje pobune i prekoračenje granica nagona, ukoliko svaki osjećaj bude djelovao u ispravnoj mjeri i u prikladnoj situaciji, bit će stvoreni svi uvjeti

¹⁶ Će midanam (*Bolug*), str. 42.

za sreću i savršenstvo čovječanstva, i sama osjećanja će biti izvor sreće, kako pojedinca tako i zajednice. Nasuprot tome, ukoliko nagoni i osjećanja ne budu suzbijani, ukoliko budu djelovali slobodno bez granica i stega, ako krenu putem nepokornosti i neumjesnih uzbuđenja, čovjeka će nagnati na činjenje velikih zlodjela i zločina i učiniti ga krvoločnjim od bilo koje životinje i opasnijim od bilo koje zvijeri.

Cijenjeni islamski predvodnici i učenjaci prije četrnaest stoljeća su ukazali na istine ljudske duše, a psiholozi ih danas jasno potvrđuju i priznaju.

Hazreti Ali, a.s., je rekao: "Zlo je u prirodi svakog čovjeka. Ukoliko ga čovjek pobijedi, ostat će skriveno, ako ne pobijedi zlo koje je u njemu, ono će se očitovati (u njegovu ponašanju, govoru, mislima)." ¹⁷

Hazreti Ali je također rekao: "Trudom i zalaganjem svojoj duši nametni vrline, jer zaista si ti sklon porocima." ¹⁸

Prema mišljenju Diderota, francuskog naučnika, sva djeca su u osnovi zločinci. Naša je sreća da je njihova tjelesna snaga toliko ograničena da im ne dopušta da se njihova unutrašnja destruktivna snaga ispolji i okrene protiv nas. ¹⁹

Doktor Eustace Chesser kaže: "U dubinama svakog od nas skrivena je loša i zločesta duša koju sticanjem znanja i ispravnim odgojem možemo staviti pod kontrolu i upravljati njom, iako se ponekad u vanrednim prilikama, recimo za vrijeme rata ili suše, ova pobunjena duša oslobođi." ²⁰

Ljudi, u istinskom smislu i značenju te riječi, jesu one osobe koji uspiju nadvladati svoje tjelesne prohtjeve i nagone, i koji svoja osjećanja stave pod kontrolu, dopuštajući im da se rasplamsaju samo onoliko koliko je to dovoljno i na mjestu koje je odgovarajuće. To su ljudi koji su postigli istinsku ljudsku sreću i blaženstvo u životu.

Susprezanje poriva

Prenosi se da je Božiji poslanik Muhammed, s.a.v.a., rekao: "Najhrabriji od vas je onaj čovjek koji nadjača i pobijedi svoje prohtjeve." ²¹

¹⁷ *Gureru-l-hikem*, str. 105.

¹⁸ *Mustedrek*, sv. 2., str. 210.

¹⁹ *'Agle kamel*, str. 13.

²⁰ *Rošd va zendegi*, str. 136.

²¹ *Mustedrek*, sv. 1., str. 345.

Prenosi se također da je Božiji poslanik, s.a.v.a., rekao: "Nema nikoga od vas, a da u sebi nema šejtana." Pitali su: 'Pa zar i ti, Božiji poslanice?' Rekao je: "I ja, ali je mene Bog pomogao protiv njega, pa sam ja svog šejtana pokorio (svojoj volji), tako da mi ne naređuje ništa, osim činjenja dobra."

Razuzdanost nagona

Nema sumnje da neograničena sloboda u ispoljavanju osjećanja predstavlja branu na putu sreće čovjeka. Svojeglavost i razuzdanost nagona i poriva podrivate društveni red, u suprotnosti su s ljudskom civilizacijom i odvode čovjeka na put propasti, razvrata i iskvarenosti.

Život – posebno društveni život čovjeka – iziskuje da se snaga nagona još u samom njihovom začetku usmjerava i usredstviji na društvene ciljeve. Civilizacija se mora suprotstaviti neograničenoj slobodi ispoljavanja poriva. Drugim riječima, kao što se pravi brana toku vode da bi se stvorila akumulacija koja će pokretati turbine hidroelektrane, tako bi i civilizacija trebala obuzdati i staviti pod kontrolu nagone s ciljem napretka i razvoja čovjeka i spriječiti njihovo razuzdano iskazivanje i ispoljavanje.²²

Imam Dževad, a.s., je rekao: "Onaj ko se pokori svojim strastima ispunio je želju svome neprijatelju."²³

Prenosi se da je hazreti Ali, a.s., rekao: "Bit će otkrivene sramote i nečasne radnje onih ljudi čije strasti nadjačaju njihov razum."²⁴

Svi mi znamo da na zemaljskoj kugli ne prođe ni jedan dan, a da se ne dogodi na stotine zločina u različitim oblicima, da je čovječanstvo uprljalo svoje skute raznim vrstama zločina i nedjela kao što su ubistva, krađe i korupcija, razvrat i beščašće, nasilje, tortura i nepravda, kao i druga slična djela, a da narodi svih zemalja, više ili manje, pate i trpe zbog negativnih posljedica i gnusnih rezultata tih zločina.

Ono što pokreće čovjeka na činjenje kriminala i zločina jesu neuravnovežena osjećanja i buntovni i razuzdani porivi, koji neprestano vladaju čovjekom i vode ga na put prljavštine i stranputicu.

Moguće je da zločin četverice zločinaca bude posljedica različitih poticaja: jedan poseže za ubistvom zbog osvete suparniku, drugi uklanja

²² *Andišehaje Frojd*, str. 51.

²³ *Sefinetu-l-bihar*, sv. 2., str. 728.

²⁴ *Gureru-l-hikem*, str. 675.

svog rođaka, jer je ovaj sprječavao da i on bude jedan od nasljednika imovine nekog zajedničkog pretka, treći, recimo da je žena, zadavi svoje dijete da bi se oslobođila teškoća i patnji njegova odgoja i uzdizanja, četvrti ulazi u kuću nekog starca te da ne bi slušao prigovore: ‘Pa zašto? Pa zbog čega?’ itd., ubija ga kako bi u miru mogao pokrasti njegov skupocjeni namještaj i ostale stvari. Prema tome, svaki zločinac ima poseban poticaj. Ukoliko ovi poticaji ne dolaze od osjećanja, gdje bi uopće mogli nastati?

Želja za osvetom zbog uvrede koja je nanesena nečijem dostojanstvu i ponosu, ili želja za bogatstvom i imetkom koja je bila uzrok ubistva, djelo suprotno čednosti koje vodi obeščaćivanju i ubistvu dostojanstva jedne žene, ustvari izvire iz nezasitih častoljubivih osjećaja. Ovakav način gašenja vatreng plama strasti dešava se npr. kad čovjek, da bi slabož ženi pokazao svoju snagu, nju prisiljava na žrtvovanje čednosti i stida. Namjerno podmetanje požara uglavnom proističe iz želje za osvetom. Krađa, uobičajeno, nastaje kao posljedica pohlepe.

Prema onome što smo vidjeli, slavoljublje, oholost, želja za iskazivanjem snage i moći, škrrost, želja za imetkom i druga različita osjećanja predstavljaju pokretače za činjenje kriminala i zločina.²⁵

Snaga koja je sposobna sputati osjećanja i usmjeriti ih pravom putu i sreći jeste razum. Snaga koja je u stanju uravnotežiti strastvene porive i emocionalne sklonosti i iskoristiti ih na prikladan način jeste razum.

Razum je čisti vodič koji čovjeka sprječava da ispoljava nedolične osjećaje. On je dobromanjerni čuvar koji prijeći put ispoljavanju opasnih poticaja i pobuda i čuva čovjeka od pada u ponor grijeha i propasti. Sve u svemu, razum sprječava pobunu i neposluh osjećanja i ne dozvoljava čovjeku da se uprlja kaljužom kriminala i zločina.

Hazreti Ali, a.s., je rekao: “U duši čovjeka javljaju se misli, a razum sprječava i zabranjuje njihovu realizaciju.”²⁶

Bilježi se da je hazreti Ali, a.s., također rekao: “U srcima ljudi postoje loše misli, a razum je taj koji sprječava činjenje dijela na osnovu tih misli.”²⁷

Poticaji na činjenje djela su emotivnog tipa. Čak ih ni Platon nije smatrao potpuno razumskim. Pored toga što imamo potrebu za osjećanjima, imamo potrebu i za logikom. Osjećanja su opasna ukoliko ne budu vođena razumom. Naprimjer, opasnost zavisti nije ništa manja od opasnosti epidemije kuge, zato jer se ljudi trude u uzneniranju drugih ljudi više nego što nastoje

²⁵ Će midanam (*Dženajet*), str. 16.

²⁶ Tuhafu-l-‘ukul, str. 92.

²⁷ Gureru-l-hikem, str. 581.

pomoći sebi. Osvetoljubivost je slična zavisti i nepodudarna je sa zakonitostima života zato jer je u svojoj biti rušilačka i razarajuća.²⁸

U zajednici u kojoj razum vlada nad osjećajima, gdje se osjećajna naklonost dozira i ispoljava uz nadzor razboritog razuma, tu je centar istinske sreće i uspjeha čovjeka i kolijevka pravde i sigurnosti. Ukratko, tamo je utopija, savršeni grad, gdje ljudi koriste najviši stepen blagodarne snage osjećanja s ciljem ostvarenja materijalnih i duhovnih koristi. Oni su sigurni i zaštićeni u okrilju uputa i smjernica razuma, koji ih štiti od opasnosti koje im prijete.

Tamo gdje razum bude potčinjen prohtjevima, gdje strasti, puteni porivi i nagonske želje budu vladali ljudima, zajednica bude bespogovorno slijedila strasti i neispravne težnje, a glas razuma ne stigne nidokle, tamo će biti središte razvrata, nemoralta i kriminala. Tamo je stjecište nesreće i nedaće, tamo nema ni pravde, ni pravednosti, ni istine, ni vrlina. U takvom okruženju život dostojan čovjeka i moralne vrijednosti nemaju svoje istinsko, stvarno značenje.

Hazreti Ali, a.s., je rekao: "Onaj čiji razum nadvlada njegove strasti postići će spas i sreću, a onaj čije strasti nadvladaju njegov razum bit će osramoćen."²⁹

Slabi razum i snažna osjećanja

Prenosi se da je hazreti Ali, a.s., također rekao: "Doista, ukoliko strasti budu upravljale vama, one će vas učiniti gluhim i slijepim i bit će uzrok vašeg stradanja i propasti."³⁰

Naravno, potrebno je napomenuti da slab i nemoćan razum nikada neće biti u stanju nadvladati tjelesne porive i izbrisati nepokorna osjećanja čovjeka. Samo je potpuni razum sposoban izgraditi čvrstu branu pred gromoglasnim valovima strasti i tjelesnih poriva i potčiniti sebi snažna osjećanja.

Imam Ali, a.s., je rekao: "Razum koji je postigao savršenstvo u stanju je pobijediti i sputati lošu prirodu (strasti i nagone)."³¹

Nažalost, potpun i savršen razum veoma rijetko se nalazi među ljudima, čak i među osobama koje su dostigle zrele godine. Razum većine ljudi je

²⁸ *Rah va rasme zendegi*, str. 114.

²⁹ *Mustedrek*, sv. 2., str. 287.

³⁰ *Gureru-l-hikem*, str. 282.

³¹ *Biharu-l-envar*, sv. 17., str. 116.

slab i nemoćan da se odupre razornom uraganu osjećanja. U trenutku kada se strasti i tjelesni nagoni pobude, kada se osjećaj bijesa i osvetoljubivosti razbukta, prožimajući i obuzimajući cijelo ljudsko biće, tada kao da razum potpuno izgubi svoj utjecaj i povlači se s poprišta borbe. U tim trenucima dešavaju se gorki događaji i nenadoknade nedaće.

Ali, a.s., je rekao: "Utječem se Allahu od prilika u kojima razum neće biti u stanju dati odgovor i uputu, zbog čega će čovjek pasti u činjenje najgorih grijeha."³²

Prenosi se također da je hazreti Ali, a.s., rekao: "Srdžba izjeda i kvari razum i udaljava čovjeka od ispravnosti."³³

Imam Sadik, a.s., je rekao: "Srdžba je ključ svih zala."³⁴

Srdžba proizvodi mržnju, a mržnja potiče na osvetu. Nikada se misao o zločinu ne javlja u miru, nego uvijek u kriznim i teškim situacijama i u određenom trenutku. Pod udarcima nagona koji nastaju i uspostavljaju potpunu kontrolu nad ljudskim bićem javljaju se snažna osjećanja kojima je nemoguće oduprijeti se, koja se često ispoljavaju na organima kroz tjelesne poremećaje i uzrokuju duševne promjene i preobrazbe. U takvom stanju duševnog rastrojstva kakvu ulogu može imati razum? Razum ustupa svoje mjesto osjećanjima, a sam se gubi i nestaje u njihovim valovima.

Ribo je u raspravi o logici osjećanja elaborirao ovu temu, držeći da je logika emocija proturječna razumskoj logici. Razum na osnovu prepostavki donosi nepristrane opće zaključke, dok ih osjećanja koriste kako bi postigle željeni cilj.

Onaj ko se povinuje osjećanjima i povije svoja leđa pod bičevima bijesa, više nije u stanju razmišljati i prosuđivati. Pod žestokim i silovitim utjecajem i prodorom osjećanja on gubi ravnotežu i njegova odluka ne može biti ništa drugo do činjenje zločina. S bilo koje strane da pogleda i razmisli, put ga vodi pravo tom cilju. U tom stepenu i trenutku između odluke i ostvarenja, ukoliko razum ne stupi na scenu, neminovno će doći do tragedije.³⁵

Nisu samo zločini, kriminal i nemoral posljedice razuzdanih osjećanja i nerazumnih težnji, štaviše, i duhovna zastranjenja i izopačenost u vjeđovanju izviru iz nepomišljenih želja i putenih strasti. Fanatizam, tvrdo-glavost, oholost, sebičnost i slične osobine zapreke su na putu koji vodi

³² *Nehdžu-l-belaga*, str. 49.

³³ *Gureru-l-hikem*, str. 49.

³⁴ *Kafi*, str. 303.

³⁵ *Će midanam (Dženajet)*, str. 19.

do sreće čovječanstva. Ove osobine ne dozvoljavaju ljudima da razumno promišljaju i da znanjem i spoznajom razluče Pravi put od zablude i upute se Istini.

وَإِنْ كَثِيرًا لَيُضْلُلُونَ بِأَهْوَائِهِمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ

...Mnogi, prema prohtjerima svojim, nemajući za to nikakva dokaza, zavode druge u zabludu.³⁶

Mlade generacije i osjećanja

Iako su manje ili više svi ljudi, iz svih klasa i uzrasta, zatočenici svojih snažnih osjećanja i svojeglavih težnji i neprestano se nalaze na ivici grijesnja i zastranjivanja, opasnost od rasplamsavanja osjećanja kod mlađih ljudi je znatno izražajnija nego kod drugih uzrasta i vječito prijeti njihovoj sreći. Razlog je to što, s jedne strane, s pristizanjem puberteta u njima dolazi do snažnog buđenja seksualnih poriva i ostalih emocionalnih žudnji koje u svakom pogledu na njih ostavljaju snažan utjecaj, a s druge strane, opet, razum mlađih još uvijek nije dostigao svoj krajnji rast ni prirodni i stečeni razvoj i upotpunjjenje, nego je još uvijek slab i nemoćan kao u vrijeme djetinjstva i nesposoban da se odupre snažnim osjećanjima. Jasno je da se mlađi u ovakvim uvjetima neprestano nalaze na ivici opasnosti i da zbog najmanjeg neopreza može doći do pada i suočavanja s jako neželjenim i neugodnim događajem u životu.

Ukoliko se podraži i rasplamsa neki od emotivnih impulsa mlađih ili razbukta neki od njihovih strastvenih poriva, cijelo njihovo biće će se veoma brzo jako uzneniriti i uzburkati. Zbog nezrelosti i nedovoljno razvijenog razuma, mlađi nisu u stanju trezveno razmišljati o vlastitom dobru i posljedicama svog ponašanja. U tom osjetljivom trenutku mogu počiniti djela suprotna svom interesu, ili čak opasna kriminalna djela, koja će stvoriti nedoknadive štete za njih i stvoriti im nesreću i patnju u životu.

Razdražljiva duša mlađih

Razdražljiva i osjetljiva duša mlađih je poput bureta baruta. Dovoljna je jedna iskra da sve eksplodira, a vatreni plam proguta i uništi plodove njihove sreće i sreće ljudi oko njih.

³⁶ El-En ‘am, 119.

Temperament mlađih uvijek je spreman na nemir i pobunu, rušenje i prevrat. Oni pod utjecajem snage svojih emocionalnih poriva sve stvari i svakog čovjeka promatraju kroz prizmu osjećanja. Jedna mala iskra, jedan mali napad na njihovu dušu u stanju ih je iz osnova promjeniti i preusmjeriti s puta umjerenosti i čestitosti.

Neuvažavanje ličnosti mlađih, njihovo ponižavanje i vrijedanje neki su od veoma bitnih činilaca koji uzrokuju buđenje buntovništva kod mlađih generacija. Želi li se spriječiti podražavanje osjećaja osvetoljubivosti kod mlađih te da ne čine nepristojna i razvratna djela, roditelji u porodici i odgajatelji u odgojnim institucijama dužni su se prilagoditi svoje ponašanje uzrastu mlađih, paziti da svojim ponašanjem ne povrijede njihovu lahko povredivu dušu i ne nanesu bol njihovim osjećanjima, kako se mlađi ne bi osjećali poniženim i potcijenjenim, jer će ih javljanje ovakvog duševnog stanja razdražiti i natjerati na činjenje neumjesnih i loših djela.

Delinkvencija

Jedno od najpreciznijih i najznačajnijih istraživanja na polju psihičkih strana maloljetničkih prestupa i kriminala jeste istraživanje dr. Hellya i dr. Brunnera. Ova dva naučnika su obavili temeljit i precizan pregled stotinu i pet parova djece koja su počinila neki od većih prestupa, a uporedo su pratili i njihovu kriminalnu nesklonu braću i sestre da bi mogli ispravno sagledati sve nasljedne i socio-ekonomski činioce koji su utjecali na formiranje njihovih ponašanja. Na kraju su došli do zaključka da je otprilike devedeset i jedan posto djece sklone delikvenciji patilo od snažnih emotivnih poremećaja. Ona su se u pogledu emocionalnih veza, kao i zbog toga jer su bila izložena torturama, osjećala nesigurno, a patila su i od emocionalnih poremećaja vezanih za red i disciplinu u porodici. Posjedovala su osjećaj niže vrijednosti, zavisti i rivalstva u odnosu prema drugoj braći i sestrama. Pored toga, u njihovoj ličnosti uočljivi su duboki unutarnji emocionalni sukobi i nesvjestan osjećaj krivnje praćen željom za kažnjavanjem.³⁷

Nesumnjivo se dio pojave bunta i neposluha kod mlađih javlja kao posljedica odsustva ljubavi, grubosti i nepromišljenog djelovanja roditelja. Ponižavanje i neispravni ukori, neprimjerena i nepotrebna strogoća i grubost, neumjesne kritike i suprotstavljanja neukih očeva i majki uzrok su ljutnje i bijesa njihove djece i tjeraju ih na agresivnost i sklonost svađi i prepirkama. Cijenjeni islamski predvodnici u svojim govorima često su kritizirali i korili ovakve očeve i majke.

³⁷ Ravanšenasiye edžtemai, str. 447.

Razbuktala osjećanja

Iako su neodgovarajući postupci i loša ponašanja nekih roditelja dijelom uzrok bunta i neposluha mlađih generacija, ipak treba imati u vidu i činjenicu da razbuktala osjećanja i nezreo razum mlađih imaju znatno veći i utjecajniji udio u njihovoj agresivnosti i tvrdoglavosti.

Ponekad se razumni i dalekovidi roditelji suprotstave nekim nezrelim i nepromišljenim zahtjevima svoje djece, smatrajući ih štetnim po njih. Međutim, mlađi koji svako suprotstavljanje svojim željama smatraju uvredom i povredom ličnosti, porazom i poniženjem, razbjesne se, te u namjeri da nadoknade svoj umišljeni poraz, čine nerazumna, a ponekad i neljudska djela.

Neki mlađi svojim očevima i majkama upućuju loše i nepristojne riječi i dižu ruku na njih. Drugi se, opet, naljute pa u znak protesta napuštaju dom i porodicu. Nekada bježe dalje od naseljenih mjesta ne obavještavajući svoje roditelje o mjestu gdje se nalaze, uzrokujući tako roditeljima zabrinutost i stres. Neki još manje svjesni mlađi čine divljačka i opasna djela koja je kasnije nemoguće nadoknaditi i ispraviti. Neki, opet, zbog slabosti i žestokih emocionalnih uznemirenosti izvršavaju samoubistvo.

Izvorište svih ovih neumjesnih i loših, kao i drugih sličnih djela je u slabosti i nemoći razuma te snazi osjećanja i emocionalnih težnji mlađih generacija. Sve dok mlađi ne okončaju ovaj krizni period, dok ne prođu kroz ovo turbulentno i burno razdoblje, stanje razuma i osjećanja bit će neuravnoteženo i nestabilno.

Emocionalni podražaji

Neporeciva je gorka istina da većina mlađih slijedi svoja rasplamsala osjećanja. Činjenica je da, kada ih njihova osjećanja uzbude, zbog nezrelosti razuma i nedostatka iskustva oni ne obraćaju pažnju na loše ili pozitivne posljedice svog djela, niti su svjesni posljedica svojih ishitrenih odluka. Ukoliko u tom trenutku na scenu ne stupe svjesni i brižni roditelji i ne suprotstave se sprečavajući nezrele i ishitrene odluke svoje djece, mogu se dogoditi neželjeni događaji jer samo jednim štetnim postupkom mlađi u tom trenutku mogu prouzrokovati mnoge nerješive teškoće, kako u vlastitom životu, tako i u životu drugih ljudi.

Hazreti Sedždžad, Zejnul-Abidin, a.s., imao je robinju koju je na Allahovom putu oslobođio, nakon čega ju je vjenčao kao svoju zakonsku suprugu. Doušnik halife Abdulmelik Mervana ovaj događaj je prenio halifi, nakon čega je ovaj napisao Imamu Sedždžadu pismo puno grubih riječi u kojem je rekao:

“Obaviješten sam da si se oženio oslobođenom robinjom, iako si znao da u porodici Kurejš postoje snažne i dostojanstvene žene. Ženidba tvoja s

njima povećala bi ti ugled i veličinu i rodile bi ti djecu plemenitog roda. Ti pri toj ženidbi nisi uzeo u obzir svoje dostojanstvo i veličinu, niti si pazio na poštovanje i ugled svoje djece.”

Hazreti Sedždžad, a.s., u odgovoru na halifino pismo napisao je: “Tvoje pismo, u kojem me kudiš zbog ženidbe s mojoj oslobođenom robnjom, stiglo je do mene. Napisao si da među ženama plemena Kurejš postoje one s čijom bih ženidbom postigao ugled i ponos, i da bi se iz te ženidbe rodila djeca plemenita roda. Znaj da nema užvišenijeg i dostojanstvenijeg položaja od Poslanikovog i niko u pogledu dostojanstva i vrlina ne posjeduje više od onoga što je on imao. Prema tome, ženidba ženom iz porodice Kurejš ne bi donijela veličinu i dostojanstvo sinovima Božijeg poslanika. Mi se nikada ne ponosimo drugima.

Imao sam robinju koju sam oslobođio zbog Allahova zadovoljstva kako bih bio nagrađen za to od strane Boga. Potom sam je u skladu s islamskim šerijatskim pravom uzeo sebi za suprugu. Ona je časna žena i vjernica, svjesna Boga i krepsna. Onome ko u Božjoj vjeri bude hodio putem čednosti i dobrote, neće štetiti ličnosti to što je bio nekada siromašan, nepoznat i rob. Islam je izbrisao klasne razlike. Islam je izbrisao umišljene poniznosti (zbog roda i porijekla) i nedostatke upotpunio svojim užvišenim učenjem. Islam je iz korijena istrgao i izbrisao grđenje i pokude iz perioda neznabوštva.

Nema prigovora, ni pokude muslimana (koji ispravno obavlja sve svoje dužnosti). Prigovor i pokuda se odnosi na one ljude koji se ponašaju i razmišljaju na način kako su to činili ljudi u doba džahilijeta.”

Abdulmelik je pročitao pismo Imama Zejnul-Abidina, a.s. Snažne riječi i obrazloženja koje je Imam napisao stegle su mu dušu. Potom dobaci pismo svoje mladom sinu Sulejmanu ibn Abdulmeliku da ga i on pročita. Mladić se, kada je pročitao pismo, razbjesni i vidno uznemiren reče ocu: “On se ponosi time što ima vezu s Poslanikom i jasno ti želi ukazati na svoju superiornost i prednost.”

Halifa Abdulmelik reče: “Sine, zaboravi ovo pismo i da nisi više spomenuo ni riječi o njemu. Rječiti jezik sinova Hašimovih u stanju je i tvrdi stijenu smrviti i morske valove raspoloviti. Drago dijete, stvari koje druge ljude čine malim i poniženim za Alija ibn Husejna su izvor dostojanstva i veličine.”³⁸

Hazreti Sedždžad, a.s., u odgovoru na Abdulmelikovo pismo ukazao je na visoki položaj časnog Poslanika i ponos njegovih potomaka, te pored toga metaforički i posredno uputio kritiku Abdulmeliku zbog njegova neznanja i neobaviještenosti izražene u pismu, ukazujući mu na to da je njegova

³⁸ *Biharu-l-envar*, sv. 11., str. 45.

pogrešna logika ostatak predislamskog, neznabogačkog načina razmišljanja koje je islam odbacio i osudio. Jasno je da je ovo pismo teško palo Abdulmeliku i njegovom sinu i izazvalo nelagodu.

Prije svega, halifa Abdulmelik nije ni trebao pisati takvo pismo Imamu Aliju ibn Husejnu i potpuno bespotrebno kritizirati njegov ispravan i zakonit postupak. Međutim, kada se već odlučio da napiše takvo pismo, trebao je biti spreman da podnese posljedice svoga nepromišljenog djela, odnosno da od Imama Sedždžada dobije snažan i čvrst odgovor na svoje pismo.

Abdulmelik je bio čovjek koji je ostavio iza sebe mladost. Njegov razum je s godinama dostigao vrhunac svog prirodnog razvoja. Kroz život i događaje u njemu on je stekao značajno iskustvo i do određene mjere je nadzirao svoja osjećanja, tako da se mogao suzdržati od bespotrebnih i opasnih uzbuđenja. Međutim, činilo se malo vjerovatnim da će se njegov mladi sin – koji je trenutno prolazio kroz doba mladosti i koji još uvijek nije dostigao doba zrelosti razuma, niti ga je šibala hladnoća i pržila vrlina svijeta – uspjeti suzdržati i u trenutku navale osjećanja ustegnuti od isključivosti i donošenja neumjesnih odluka.

Kategoričan odgovor Imama Sedždžada, a.s., ocu i sinu bio je snažan udarac njihovoju sujeti. Sadržaj pisma je povrijedio i uznenemirio obojicu, s tom razlikom što je otac bio iskusan, skrio je svoju uznenirenost i ništa nije rekao, dok se njegov mladi i neiskusni sin nije mogao suzdržati, nego je svoju uznenirenost i uzbuđenost iskazao riječima.

Da je kojim slučajem vlast bila u rukama neukog i kratkoumnog sina, on bi s ciljem zadovoljenja svojih pobuđenih osjećanja posegnuo za osvetom. Iskoristio bi on i vojnu i policijsku snagu države i u namjeri da nadoknadi svoj duhovni poraz našteto bi imetku i životu Imama Zejnul-Abidina, a.s., pritom nimalo ne razmišljajući o sramnim posljedicama svog djela. Međutim, iskusni i razumni otac razmislio je o ovom slučaju, razmotrio ga sa svih strana i shvatio da bi, iako je odgovor Imama Sedždžada, a.s., bio gorak i težak, posljedice osvete i napada na Imama Sedždžada bile mnogo gorče i teže. Ukoliko bi povrijedio Imama Zejnul-Abidina, izazvao bi protiv sebe bijes i mržnju širokih narodnih masa, možda bi se narod pobunio protiv njegove vlasti i to bi uzrokovalo krah njegove vladavine.

Abdulmelik je, slušajući glas razuma, te oprezno i trezveno pristupajući slučaju, došao do zaključka da je u datom trenutku bolje podnijeti psihološki pritisak hazreti Sedždžadovog pisma i suzdržati se od osvete koja u sebi nosi veću opasnost. Trebalо je zanemariti psihički nemir i poraz zbog pisma Imama Zejnul-Abidina, a.s., te na taj način izbjegići bijes i mržnju narodnih masa, što bi dakako bio mnogo veći i bolniji poraz. On je na ovaj način donio razumnu odluku i posavjetovao svog mladog sina rekavši mu: "Šuti! Da više nisi ponovio te riječi." Ove riječi su dokaz njegove razumnosti i dalekovidnosti.

Procjena i vaganje loših djela

Hazreti Ali, a.s., je rekao: "Razuman čovjek nije onaj koji raspoznaće dobro od zla, nego onaj koji između dva zla raspoznaće u kom je zlu manje štete (i manje opasnosti)."

Zreli i razumni ljudi ne razmišljaju samo o zadovoljenju svojih poriva i težnji, nego svojim dalekovidnim razumom slijede imperativne svojih tjelesnih žudnji samo do granice dok se to slijedeće ne pretvoriti u izvor propasti i nesreće za njihovu budućnost. Međutim, mladi više pažnje posvećuju svojim željama i trenutnim osjećanjima, a manje razmišljaju o posljedicama koje će prouzrokovati njihova djela. Upravo je ovo put koji ih vodi padu u kaljužu loših i neumjesnih djela i priprema teren za skretanje na stranputicu.

Da bi mladi svoja osjećanja stavili pod kontrolu i sačuvali se od mogućih opasnosti, da bi postigli ravnotežu svojih tjelesnih poriva i iskoristili ih na najbolji način, potrebno je da obrate pažnju na nekoliko temeljnih stvari, neprestano ih drže na umu i djeluju u skladu s njima.

Mladi trebaju znati da su tvrdoglavost i razuzdanost osjećanja najveća prepreka na putu dostizanja sreće čovjeka. Mladić koji želi sreću i uspjeh mora se potruditi da ovlada svojim osjećanjima i emocionalnim porivima, da bude u stanju iskoristiti ih na pravom mjestu i u pravoj mjeri i ne dozvoliti im da se rasplamsaju i uzjogune.

Borba protiv loših osobina

Značaj snaženja moralnih osnova i odgoja plemenitih ljudskih vrlina, kao i borbe protiv nemoralna i pokušenih osobina u osiguravanju blagostanja ljudi, ako nije veći od učenja i saznavanja naučnih činjenica, zasigurno nije ni manji od njih.

Mi nemamo nedoumica kada je u pitanju naša spremnost da provedemo nekoliko godina u učenju matematike, historije, filozofije i ostalih nauka ili da dugi niz godina posvetimo treniranju i usvajanju vještine raznih sportova kao što su trčanje, plivanje, nogomet, skijanje, tenis... Mladi sa zadovoljstvom prihvataju učešće na časovima vožnje i učenje saobraćajnih znakova potrebnih za dobijanje vozačke ili pilotske dozvole, ali još uvjek nisu shvatili da je tehnika ispravnog kretanja kroz život mnogo teža i složenija.

Borba protiv samoljublja traži od nas pristup i postupke koji su više naučni od borbe protiv bolesti tifusa ili azikske kolere. Nesumnjivo, napuštanje nekih štetnih navika teško je kao i savladavanje napredne matematike.

Potrebno je odmah pri prvom doticaju djeteta sa školom, od prvih minuta kada dijete počinje učiti pismo i abecedu, započeti i s poučavanjem osnovnih pravila i zakona života. Neuljudnost, zavist i smutnja veći su nedostaci i mahane od nepoznavanja geografije ili gramatike, a provođenje razumskih zakona života nije manje bitno od učenja matematike.³⁹

Nažalost, pobjeda nad tjelesnim prohtjevima i sputavanje osjećanja veoma je težak i složen posao. Cijenjeni predvodnik islama, Božiji poslanik Muhammed, s.a.v.a., požrtvovanost na bojnom polju i pobjedu nad neprijateljem opisao je kao *mali džihad*, dok je borbu protiv vlastite strasti, ega koji je unutrašnji neprijatelj, nazvao *velikim džihadom* (velikom borbom i trudom).

Prenosi se od Musaa ibn Džafera, a.s., da je rekao: "Božiji poslanik, s.a.v.a., rekao je borcima koji su se vratili iz rata: 'Dobro došao narod koji je proveo mali džihad (malu borbu), a na kojima je ostala (obaveza) velikog džihada (velike borbe).' Rekoše: 'O Božiji poslaniče, a što je to veliki džihad?' Odgovorio je: 'Borba protiv svoje strasti.'"⁴⁰

Razum je snaga koja je sposobna boriti se protiv tjelesnih prohtjeva i svojim revnim i ustrajnim zalaganjem ih pobijediti. Mladi moraju uvijek slijediti razum i pokoravati se njegovim zapovijedima, kako bi bili u stanju uspješno savladati vlastite tjelesne prohtjeve i potčiniti svoja osjećanja.

Prije zadovoljenja bilo kojeg od tjelesnih prohtjeva potrebno je savjetovati se sa svojim razumom pa ukoliko razum bude saglasan, tek onda stupiti izvršenju, a ukoliko mu se suprotstavi – odustati. U takvim uvjetima razum će postepeno sazrijevati i snažiti i preuzeti nadzor nad neposlušnim strastima te sprječiti njihov neposluh i pobunu. Na taj način bit će stvorene sve pretpostavke za uspjeh i sreću u životu.

Hazreti Ali, a.s., je rekao: "Razum je oštra sablja, pa borite se njime protiv vaših strasti."⁴¹

Religijsko učenje

Tjelesni prohtjevi i emocionalni porivi veoma su snažne i moćne snage koje postoje u čovjeku. Razum, snaga koja uređuje i uspostavlja ravnotežu poriva kod većine ljudi, a posebno kod mladih, slab je i nejak. Razum nije uvijek

³⁹ *Rah va rasme zendegi*, str. 117.

⁴⁰ *Me'ani-l-ahbar*, str. 160.

⁴¹ *Nehdžu-l-belaga*, Fejz, str. 1275.

u stanju sam raspoznati dobro i zlo u životu niti uvijek i svugdje nadvladati osjećanja i spriječiti njihovo razbuktavanje. Zato je Uzvišeni Bog s ciljem osiguranja sreće za čovjeka slao svoje poslanike i učenjima vjere potpomo-gao čovjekov razum.

Imam Ali, a.s., je rekao: “Razum je unutrašnja vjera, a vjera je vanjski razum.”⁴²

Ukoliko mladi još na samom početku učvrste temelje svoje vjere, shvate i prihvate Božije učenje i vjerske propise, oni će biti sposobni vladati svojim osjećanjima i uvijek biti sigurni od prljavštine i grijeha.

Seksualni nagon najsnažnija je tjelesna požuda koja vlada mladima. Mnogi mladi ljudi padaju na ovom ispitnu. Velika snaga vjere uspjela je sačuvati mladog Božijeg poslanika Jusufa, a.s., u najtežem uvjetima uzavrelosti seksualnih strasti i održati njegove skute čistima i neukaljanim grijesima.

وَرَأَوْدَتُهُ الَّتِي هُوَ فِي بَيْتِهَا عَنْ نَفْسِهِ وَغَلَقَتِ الْأَبْوَابَ وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ قَالَ مَعَادَ اللَّهِ إِنَّهُ رَبِّي
أَحْسَنَ مَشْوَأْيَ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ

I poče da ga na grijeh navodi ona u čijoj je kući bio, pa zaključa sva vrata i reče: “Hodi!” – “Sačuvaj Božje!” – uzviknu on, “Gospodar me moj lijepo paži; a oni koji dobro uzvrate zlim neće nikad uspjeti.”⁴³

Ukoliko razum mlađih potraži pomoć od snage vjere i zajedno započnu raditi na osiguranju sreće, neposlušne strasti će se primiriti, a mladi ljudi će biti u stanju svoja osjećanja potčiniti i staviti pod nadzor, na taj način osiguravajući sebi istinsku sreću u životu.

⁴² Medžme ‘u-l-bahrejn, ‘Akl.

⁴³ Jusuf, 23.

10. PREDAVANJE

Uzvišeni Allah je u Svojoj knjizi rekao:

فُلْ كُلْ يَعْمَلُ عَلَى شَاكِرَتِهِ

Reci: "Svako postupa po svom nabodenju..."¹

Urođeni i stečeni nagoni

Skup tjelesnih želja i emocionalnih nagona mladih možemo podijeliti u dvije skupine. Jedna skupina nagona stvorena je u samom čovjeku i njen iskonski korijen je u ljudskoj prirodi. Druga vrsta su stečene želje, a njihovo izvorište je u načinu porodičnog odgoja i posebnim uvjetima društvene sredine.

Prirodni nagoni i želje doživljavaju postepen razvoj od djetinjstva pa do puberteta, pokrećući se jedan za drugim. U trenutku kada dijete postane punoljetno, već prije potaknuti nagoni postaju snažniji i očituju se mnogo izraženije. Pored toga, pristizanjem puberteta kod adolescenata se javljaju i započinju djelovati i drugi prirodni nagoni, kao što su to seksualne privlačnosti, gorljiva ljubav prema osobama suprotnog spola, širenje ličnosti, snažna želja za postizanjem samostalnosti, želja za ukrašavanjem i samouljepšavanjem kao i drugi slični poticaji.

Nagoni i želje stečene putem dobrog ili lošeg porodičnog odgoja i utjecaja društvene sredine postepeno se javljaju u doba prije puberteta. Zavisno od toga koliko su se duboko tragovi dobrog ili lošeg odgoja ukorijenili u duši djeteta, želje koji proističu iz njih će se očiglednije ispoljavati, a dobre ili loše težnje će se postepeno učvrstiti u obliku ličnih karakternih crta kao što su žudnja za pravdom i nepristranošću ili poticaj na nasilništvo i tlačenje, sklonost prema ljubavi i brižnosti ili osjećaj osvetoljubivosti i neprijateljstva, darežljivost i velikodušnost ili sebičnost i škrrost, i druge slične osobine.

Kada dijete postane punoljetno i počne koračati kroz uzavreli svijet adolescencije, a moći njegova tijela i duše se budu razvijale velikom brzinom,

¹ *El-Isra*, 84.

tada će se jasnije pokazati rezultati dobrog ili lošeg odgoja iz djetinjstva jer će se tek tada snažnije i jače očitovati, tako da će cijelokupno ponašanje i govor adolescenata staviti pod svoj utjecaj.

Kada majka donese dijete na svijet, ono ne zna ništa, njegovo srce je bez tragova bilo kakva znanja i nauke, ali Bog ga je opskrbio sredstvima za saznavanje – darovao mu je um koji je sposoban da se postepeno usavršava i postane spreman za učenje naučnih sadržaja. Podario mu je i oči i uši kako bi njegov um povezao s vanjskim svijetom i kako bi putem onoga što sluša i onoga što vidi spoznao istine i postigao više stepene u nauci i spoznaji.

وَاللَّهُ أَخْرَجَكُم مِّنْ بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْئًا وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئَدَةَ
أَعْلَمُكُمْ شَكُورُونَ

Allah vas iz trbuha majki vaših izvodi, vi ništa ne znate, i daje vam sluh i vid i razum da biste bili zahvalni.²

Prvi učitelj djeteta

Prvi učitelji koji dijete uče lekcijama života i na čistoj tabli njegova srca crtaju lijepo ili loše slike jesu njegovi otac i majka. Porodični odgoj je prvi činilac koji čistom srcu djeteta daruje pohvalne ili pokuđene osobine i stvara u njemu dobre ili loše težnje.

Tijelo i duša djeteta na početku se oblikuju u porodičnom okruženju. Prvi temelji njegovog tjelesnog i moralnog zdanja oblikuju se u okrilju roditelja. Svjesni i brižni očevi i majke su oni koji uspiju izgraditi sposobnu i vrijednu djecu, a nemarni i neuki su oni koji djecu pretvore u iskvarene i nesposobne osobe.

*Trebaju da majke razumom i mišlju,
u skutima svojim odnjeguju djecu učenim.*

*Majka učiteljica, a dijete je novi softa,
majčin skut je, eto, prva škola bila.*

Naravno, dijete može u budućnosti poletjeti nebom uspjeha, ali njegova sudbina je vezana za osobe pod čijim je nadzorom i kontrolom, koje polažu prve zakone i pravila za način njegova ponašanja i morala i grade u njemu prva očekivanja od života. Ni jedna društvena ustanova nije toliko utjecajna

² En-Nahl, 78.

u izgradnji djeteta kao što je to dom, zato što se u njemu oblikuje djetetov prvi moralni okvir.

U jednom dobrom i prikladnom domu ranije i brže nastaju i razvijaju se sredstva za usavršavanje i napredak, pomažući djetetu da korak po korak hodi putem samopouzdanja, stručnosti i zanimanja za rad, a to su odgovornost i uzajamno razumijevanje.

U lošem domu atmosfera sprječava dijete u napredovanju prema savršenstvu. Ono osjeća da ga niko ne želi i možda se upravo zato u životu ne kreće s pouzdanjem i sigurnošću, ili je, opet, prestravljen jer je mnogo zastrašivan, pa se plaši svega i nakon nekog vremena dođe u stanje u kojem se srami života. Nekad se roditelji ponašaju prema djeci na takav način da dijete nikada nije u stanju predvidjeti njihove reakcije, pa se neprestano nalazi u stanju nervoze. Dijete može biti i predmetom ljubomornog nadmetanja roditelja. Isto tako, da bi se domoglo nečeg što mu je potrebno, ono može biti prisiljeno ući i u napadačko nadmetanje, i u tom slučaju neće proći dugo, a njemu će riječ *neprijatelj* biti mnogo razumljivija od riječi *prijatelj*. Možda će, družeći se s odraslima od sebe, doći do pogrešnog zaključka da, ukoliko odustane od insistiranja na ispunjavanju svih svojih ličnih potreba, njegov život neće imati nikakvog smisla.

Osobe koje se rađaju u ovakvim kućama i porodicama stupaju iz perioda djetinjstva u period puberteta, ali ne mogu uspješno proći stepene napretka prema savršenstvu.³

Srce djeteta je poput praznog i za sjetuvi pripremljenog zemljišta na kojem se mogu uzgajati bilo koje sjeme i biljka, ali i pripremiti uvjeti za njihov rast i napredak. Ispravno ili neispravno ponašanje i govor roditelja, kao i metode njihova odgoja u porodici, poput sjemena su koje se ubacuje u dijete i koje se postepeno u njemu razvija i raste da bi u vrijeme puberteta i mladosti dostiglo krajnji razvoj i dalo svoje plodove.

Plodovi lijepog ili lošeg porodičnog odgoja su pohvalne ili pokuđene težnje koji nastaju u dubinama ljudskih duša i čijem zadovoljenju čovjek sa zanimanjem i žarom teži. Proizvod porodičnog odgoja su moralne vrline ili pokuđene osobine koje mladi prihvataju i na čijim temeljima uspostavljaju svoje odnose s drugim ljudima.

U svetoj vjeri islamu ispravan odgoj djece jedna je od neospornih dužnosti roditelja i dio obaveza za koju će čovjek biti izričito pitan od strane Velikog Allaha. Ispravan odgoj djece spada u red prava koje djeca imaju kod roditelja.

³ ‘Aqle kamel, str. 221.

Prava djece i dužnost roditelja

Ali ibn Husejn, a.s., je rekao: "Dijete ima svoje pravo kod roditelja. Znaj da je ono od tebe poteklo i da je dobro i zlo njegovog života u tvojim rukama. Znaj da si ti odgovoran za njegov ispravan odgoj i lijepo ponašanje. Ti posjeduješ odgovornost da ga uputiš Uzvišenom Bogu i da mu pomogneš u njegovoj pokornosti Bogu. Moraš biti odgovoran pri odgoju djece. Tvoje ponašanje mora biti poput ponašanja čovjeka koji zna da će za lijep odgoj njegova djeteta biti nagrađen i da će za njegovo loše ponašanje i odgoj biti kažnjen."⁴

Prenosi se da je hazreti Ali, a.s., rekao: "Pravo djeteta kod roditelja je da mu daju lijepo ime, da mu podare lijep odgoj i da ga poduče Kur'anu."⁵

Prema mišljenju cijenjenih islamskih predvodnika prihvatanje lijepog ponašanja i odgoja jedna je od obaveza čovjeka i jedan od najneophodnijih stubova sreće u životu.

Imam Sadik, a.s., je rekao: "Ako ti do kraja života ostanu samo još dva dana, prvi dan posveti usavršavanju morala i ponašanja, kako bi na dan svoje smrti mogao zatražiti pomoć od tog što si stekao prethodnog dana."⁶

Očevi i majke ispravnim odgojem djece ispunjavaju svoj najveći nacionalni i ljudski dug i izvršavaju jednu od najvažnijih islamskih dužnosti. U nebeskom učenju islama, roditelji, kada su u pitanju djeca, ne mogu ničim plemenitijim ni uzvišenijim služiti od ispravnog odgajanja djece. O tome su do nas stigle mnoge predaje i hadisi.

Hazreti Ali, a.s., je rekao: "Nema boljeg poklona roditelja svojoj djeci od dara lijepog odgoja."⁷

Prenosi se također da je hazreti Ali, a.s., rekao: "Lijep odgoj bolji je od bilo kakvog porijekla i plemenitiji od bilo kakvog srodstva"⁸

Imam Sadik, a.s., je rekao: "Najbolje nasljedstvo koje očevi ostavljaju svojoj djeci je lijep odgoj, a ne imetak."⁹

⁴ *Mekarimu-l-ahlak*, str. 232.

⁵ *Nehdžu-l-belaga*, Fejz, str. 1264.

⁶ *Revdatu Kafi*, str. 150.

⁷ *Mustedrek*, sv. 2., str. 625.

⁸ *Gureru-l-hikem*, str. 379.

⁹ *Revdatu Kafi*, str. 150.

Hazreti Ali, a.s., je rekao: "Nema nasljedstva kao što je odgoj."¹⁰

Hazreti Sedždžad, a.s., u vršenju teške obaveze odgoja djece tražio je pomoć Uzvišenog Boga. U dovama upućenim Bogu, između ostalog, Imam Sedždžad kaže:

"Bože moj, pomozi mi u njihovom odgoju i dobročinstvu prema njima."¹¹

Hazreti Ali, a.s., u pismu upućenom hazreti Hasanu je napisao: "Požurio sam s tvojim odgojem prije nego što srce tvoje otvrđne, a razum tvoj bude okupiran (drugim obavezama)."¹²

Ukratko, porodični odgoj je prvi odgojni činilac koji gradi psihu i razvija težnje kod djece. Roditelji svojim primjernim ili lošim ponašanjem uspostavljaju temelje duhovne ličnosti svoje djece i usmjeravaju njihovu misao na pravi ili pogrešan put. Ponašanje djece u mladosti je srazmjerne odgoju iz djetinjstva.

Utjecaj društvene sredine

Uvjeti društvene okoline su drugi odgojni činilac koji gradi psihu i razvija osjećaje i težnje djece. Dijete je neprestano pod društvenim utjecajem. Dobre ili loše navike i osobine zajednice utječu na njegovu psihu i prodiru u dubine njegove duše, ali taj se utjecaj snažno očituje tek u vremenu mladosti.

Kao što prirodna sredina i uvjeti sunčeve svjetlosti, hladnoće i topote, vlažnosti i suhoće, kao i drugi klimatski uvjeti, ostavljaju tragove na tijelu ljudi, a pokatkad i na moralu, isto tako i uvjeti društvene sredine, moral i opći odgoj ostavljaju dubok utjecaj na misli i psihu ljudi. Svaki se čovjek, htio to ili ne, nalazi pod stalnim utjecajem odgojnih činilaca svoje sredine u skladu s kojima se razvija i raste.

Biće čije djelovanje zavisi od djelovanja drugih pripada društvenoj sredini. Ono što radi zavisno je od očekivanja, zahtjeva, nijekanja i potvrđivanja drugih.

Biće čije djelatnosti su vezane za djelatnosti drugih bića ne može djelovati ne obazirući se na druge, zato što su djelatnosti drugih ljudi nužni preduvjeti

¹⁰ *Nehdžu-l-belaga*, Fejz, str. 1129.

¹¹ *Sahifeje Sedžadije* (dova *Li veledihi*).

¹² *Nehdžu-l-belaga*, Fejz, str. 903.

i njegove i svaki njegov pokret utječe na druge. Bilo bi nezrelo pokušati odrediti i procijeniti djelovanje neke osobe ne obazirući se na druge. Kao što jedan trgovac ne može sam sa sobom poslovati, tako ni jedan čovjek ne može živjeti isključivo se oslanjajući na sebe.

Svi možemo lahko uočiti djelovanje društva na izgradnju vanjskih navika ljudi. Pod utjecajem života s drugima ne samo ljudi već i psi i konji mijenjaju svoje navike stičući nove.¹³

U djetetu postoji sposobnost usvajanja svih vrsta jezika i riječi – u bilo kojoj sredini da se rodi, ono će rasti i dolaziti u dodir se s drugim osobama te sredine, pa će naučiti jezik tog društva, zajedno sa svim njegovim detaljima i osobinama, i razgovarati na njemu.

Sposobnost prihvatanja svake dobre ili loše naravi također je prisutna u djetetu – ono će usvojiti osobine društva u kojem živi i svaka osobina i narav koja vlada ljudima ostavit će utjecaj na njega, tako da će na kraju biti odgojeno s moralom i navikama tog naroda.

U društvu čiji su članovi zarobljeni u kandžama nerazumne zaslijepljenoosti i pokuđenih običaja, koji se inate i uporni su u praznovjerjima, a katkad posežu i za ubistvima i proljevanjem krvi, dijete će biti odgojeno kao zaslijepljeno i svojeglavo. Društvo u kojem je gostoprимstvo prihvaćeno kao nacionalni običaj i većina ljudi pazi na njega, smatrajući ga svojom obavezom, i djeca će također biti odgojena kao velikodušna i gostoprimljiva.

U ratničkom plemenu, u kojem se kolektivni uspjeh i pobjeda postižu ratom, svako dijete koje se rodi pod pritiskom ratničke sredine uči kako treba učestvovati u grubim i pustolovnim izrazima sile. Kada stupa u rat, svi ga bodre i hvale i on tada postaje bitan. Međutim, kada odbaci ratobornost, biva suočen s mržnjom, podsmijehom i prezriom drugih. Jasno je da će mu ovakva sredina dati šansu da ispolji svoje ratoborne težnje i osjećaje i da će učiniti sve da one budu nad drugim. Kao rezultat toga, misli djeteta se usred-sređuju na stvari vezane za rat i tako ono postaje zvanični član i nasljednik časti svoga društva, a njegov razum postepeno poprima boju društvenog.¹⁴

Oblikovanje ličnosti

Utjecaj sredine na izgradnju ličnosti ljudi veoma je značajan. Kada bi se neko od nas rodio u plemenu Eskima, njegova ličnost bi bila potpuno drugačija od ličnosti koju trenutno posjeduje. Ne samo da bismo se razlikovali

¹³ *Mukaddemei bar felsafeje amuzeš va parvareš*, str. 16.

¹⁴ Isto, str. 19.

u pogledu načina odijevanja, gradnje kuća, govora i načina ishrane nego bi i naš pogled na svijet, kao i na nas same i naše mjesto u tom svijetu, bili potpuno drugačiji. Antropolozi s pravom ističu značaj kulturnog i društvenog obrasca na oblikovanje ličnosti.¹⁵

Lijep ili loš odgoj koji dijete uči u svojoj porodici i društvenoj sredini taloži se duboko u njemu oblikujući glavne stubove moralne i duhovne ličnosti. Kada prolazi kroz doba puberteta i zvanično postaje član zajednice, on to ispoljava kroz način svoga govora i ponašanja i djeluje u skladu s onim što je naučio.

فُلْ كُلْ يَعْمَلُ عَلَى شَاكِرَتَهُ

*Reci: "Svako postupa po svom načinu mišljenja."*¹⁶

Djela ljudi u saglasnosti su s njihovim osobinama i naravima koje su ukorijenjene duboko u njima i koje uobličavaju duhovnu i psihičku stranu njihove ličnosti.

Loša djela i pokuđene osobine, u koje dijete pada zbog lošeg pristupa njegovih roditelja odgoju ili zbog iskvarenosti društvene sredine, neke su od najvećih ličnih i društvenih pošasti današnjeg vremena. Ovakva djeca tokom puberteta i mladosti, pa sve do kraja svoga života neprestano pate zbog loše naravi, a i drugi, također, pate zbog njihova lošeg ponašanja i govora.

Potrebno je znati da je tjelesne nedostatke moguće veoma brzo otkloniti, ali duševne bolesti mogu da zauvijek ostanu u čovjeku, zato jer je samo lična volja ta koja je u stanju pomoći mu u liječenju. Osobe čije su misao i duša uslijed negativnog utjecaja društvene sredine i lošeg kućnog odgoja skrenule s Pravog puta ni same nisu svjesne u čemu je greška i zašto u životu ne mogu biti sretne i uspješne. Rezultat štete i povreda koje su nanesene duši i misli djeteta tokom djetinjstva jeste taj da, kada odraste, neće imati normalan moral i ponašanje.¹⁷

Dijete po prirodi želi biti u svakom pogledu slobodno da čini sve što mu je volja, ali ta neograničena sloboda nije dobra za njega. Razboriti roditelji moraju krajnje ozbiljno i zainteresirano raditi na uravnotežavanju želja i sklonosti svoje djece, obrazovanjem i odgojem stati u kraj njihovim neu-mjesnim željama te sačuvati djecu od loših djela i zastranjivanja, kako u mladosti ne bi pali u ponor nesreće i propasti.

¹⁵ *Usule ravanšenasiye Man*, str. 156.

¹⁶ *El-Isra*, 84.

¹⁷ *Rošd va zendegi*, str. 15.

Hazreti Ali, a.s., je rekao: "Ko stavi sebi u zadatak da unaprijedi svoje ponašanje, umanjit će mu se nedaće."¹⁸

Također se prenosi od hazreti Alija, a.s., da je rekao: "Ko se ne bude borio protiv svojih strasti u doba djetinjstva svoga, neće biti plemenit u starosti svojoj."¹⁹

Tijelo i duša djeteta grade se uporedo. Kao što se tijelo djeteta uz ispravnu ishranu i održavanje zdravlja jako brzo razvija i postaje sve snažnije, i njegova duša se isto tako može hraniti ispravnim podučavanjem i odgojem pa snagom i zdravljem duha stići do savršenstva koje joj priliči i pripremiti se za jedan dobar i sretan život. Roditelji trebaju iskoristiti zlatnu priliku koja im se pruža u djetinjstvu njihove djece da u njima postave temelje cje-loživotnog blagostanja i sreće.

Spoznanja fiziološkog vremena nam daje mnoštvo vrijednih podataka vezanih za odgoj ljudi i pojašnjava nam u kojem trenutku života i kojom metodom ovo djelo može biti učinkovito.

Naša vremenska dimenzija uboљčava se posebno tokom djetinjstva, kada su životne aktivnosti mnogo izražajnije. U tom vremenu, kada su funkcije organa mnogo aktivnije i kada je moguće odgojiti dijete kako želimo, potrebno je posvetiti dovoljno pažnje tjelesnom i psihičkom odgoju. U suštini, u tjelesnom, umnom i moralnom odgoju potrebno je obratiti pažnju na prirodu određenog životnog razdoblja kojem dijete pripada.²⁰

Jedna od teških obaveza očeva i majki u odgoju djece je ispravno usmjeravanje njihovih iskonskih prirodnih želja. Djeca prirodno posjeduju porive i nagone koji će, ukoliko se na samom početku ispravno usmjere i budu ispravno upotrijebljeni, biti izvor njihove sreće i blaženstva u životu, a ukoliko dođe do istupanja s pravog puta, nesumnjivo će im donijeti mnoge teškoće i opasnosti.

Nagon u ponašanju i djelovanju čovjeka igra ulogu posrednika. Moral je ustvari nastojanje pronalaska pogodnog tla za očitovanje nagona. Naravno, ostvarivanje ovog nastojanja nije nimalo lagan posao. Nagoni koji ne budu upotrijebljeni na putu obnove snaga sami će se na jedan haotičan i divlji način iskazati na neprimjerenom mjestu ili će se preobraziti u psihičku bolest.²¹

Dobar dio lošeg ponašanja i pokuđenog morala mladih proističe iz grešaka ili popustljivosti očeva i majki pri usmjeravanju i upućivanju nagona

¹⁸ *Gureru-l-hikem*, str. 645.

¹⁹ Isto, str. 645.

²⁰ *Ensane našenahte*, str. 181.

²¹ *Ahlak va šahsjat*, str. 160.

i tjelesnih poriva njihove djece tokom djetinjstva. Kao pouku, u nastavku ćemo navesti nekoliko primjera.

Želje za nadmoćnošću, prevlašću, za sticanjem moći i važnosti neke su od prirodnih težnji čovjeka i ogrank su poriva samoljubivosti. Dijete s jedne strane želi privući pažnju drugih i pokazati svima svoju ličnost, dok se s druge strane, zbog nemoći svoga tijela vidi slabim i osjeća manje vrijednim. Ovaj unutrašnji sukob tjera dijete na djelatnost. Ono nastoji – koliko mu to vlastita snaga dozvoljava – da potakne svoje unutrašnje sposobnosti kako bi drugima na taj način pokazalo svoje biće i učvrstilo svoju vrijednost.

Dijete se veseli svakom uspjehu koji ostvari na ovom putu. Kada prvi put svojom ručicom uhvati i podigne neku stvar, kada ispusti vrisak, kada prvi put stane na svoje noge – beskrajno se obraduje, a sreća i zadovoljstvo mu se jasno vide u očima i izrazu lica. U tim trenucima očekuje da oni koji su oko njega obrate pažnju na njega, da zajedno s njim učestvuju u njegovoj radosti i veselju i da ga podrže u tom njegovom uspjehu i pobjedi.

Ukoliko roditelji neprekidno budu imali na umu ovaj prirodni nagon, te ako na odgovarajući način zadovolje žudnju djeteta za iskazivanjem svoga postojanja, ukoliko ga u krugu porodice budu smatrati čovjekom i praktično ga budu uvažavali i poštivali, ako se budu zanimali za njegovo dječije ponašanje i govor, a ne budu ga s podsmijehom i uvredom ponižavali i nanosili mu bol, takav odnos će dovesti do dva velika rezultata:

1. Njegov prirodni nagoni će biti usmjereni prema pravom i sigurnom putu.
2. Dijete će odrasti u samostalnu osobu, koja će imati svoju ličnost.

Prenosi se da je Božiji poslanik Muhammed, s.a.v.a., rekao: “Iskažite poštovanje prema svojoj djeci i lijepo s njima postupajte.”²²

Dijete čija težnja za samopoštovanjem i poštivanjem njegove ličnosti bude zadovoljena i koje u praksi bude uvažavano i poštovano neće padati u poniženja i poraze, neće se osjećati manje vrijednim te će sigurno tokom djetinjstva, mladosti i sve do kraja života biti sačuvano od neželjenih posljedica koje proizlaze iz osjećanja niže vrijednosti.

Dijete koje u krugu porodice ne budu uvažavali i poštovali na odgovarajući način, a otac i majka ga zanemare, čiji nagon ljubavi prema sebi i poriv za samoisticanjem budu suzbijani, koje stalno bude ponižavano i vrijedano, koje bude osjećalo da ga ne smatraju čovjekom ili mislilo da je suvišan član u životu porodice i da ga niko ne želi, sigurno će biti gnjevno i uzinemireno. S ciljem nadomještanja unutarnjeg osjećanja manje

²² *Biharu-l-envar*, sv. 22., str. 114.

vrijednosti, a radi zadovoljenja svojih neostvarenih žudnji, dijete poseže za neispravnim metodama, a ponekad i veoma opasnim djelima, kako bi se na taj način dokazalo i pokazalo svoju ličnost i kako bi privuklo pažnju drugih na sebe.

Ukoliko roditelji ne shvate svoje odgojne pogreške pa što hitnije, uvažavanjem ličnosti djeteta i pokazivanjem umjesne ljubavi prema njemu, ne raspletu unutrašnji komplekse i ne usmjere njegove nagone i porive na pravi put, neće proći mnogo vremena, a njihova priroda će potpuno naviknuti na izopaćenost i razvrat pa će u vrijeme mladosti, a ponekad i do kraja života, još uvijek činiti neispravna i dječija djela.

Neka djeca koja su zapostavljena od strane roditelja osjećaju da, ukoliko budu imali neke sasvim uobičajene molbe i ukoliko ih zatraže na uobičajen način, niko neće obratiti pažnju na njih i neće im ispuniti njihovu potrebu. Da bi ostvarili svoj cilj, a pored toga i dokazali svoju ličnost, oni posežu za upotreborom sile. Dijete vrišti, baca se na zemlju, lupa snažno vratima, razbija staklo, stvara atmosferu bojazni i straha. U suštini, rušenjem i nanošenja štete svemu što mu dođe do ruku želi stići do svog cilja.

U takvim prilikama, dužnost roditelja je da, s jedne strane paze na ličnost djeteta i njegove želje, da uvijek kada dijete ima neku ispravnu i umjesnu želju nju i ispune te da mu ne daju priliku za rušenje, a s druge strane, moraju djetetu ukazati da pokuđena djela ne vode do pobjede i uspjeha.

U prvim godinama života moguće je da dijete umisli da je jedini put za ostvarenje svega što želi nanošenje ozljede i bola sebi i drugima. Naprimjer, misli da će ukoliko bude glasno vrištal, lupalo petama o pod, udaralo se i svoje lice okrvavilo moći prestrašiti svoje roditelje i natjerati ih da mu se povinuju.

Ukoliko dijete bude imalo učene i razumne roditelje, oni će mu pojasniti da se na takav djetinjast način ne odnosi prema problemima, ali ukoliko njegovi roditelji budu neuki i nerazumni te svaki put pogrešnim metodama budu rušili samopouzdanje djece, postepeno će se takva dječija metoda ustatiti u svijesti djeteta i na taj način sprječiti napredak sposobnosti mišljenja pri rješavanju problema, što će rezultirati zaustavljanjem umnog razvoja. Ukoliko dijete bude odgajano ovakvim metodama, moguće je da će u mladosti, pa čak i u četrdesetim godinama svoga života, radi ostvarivanja svojih želja posegnuti za iskaljivanjem ljutnje i bijesa, tučom žene i djece ili psovanjem svih koji su mu podređeni. Ukoliko se dogodi da ovakav čovjek stupi na političku pozornicu, umjesto da se potruđi da logičnim putevima dođe do uspjeha, on će nastojati svoje političke rivale ukloniti na najbrutalnije načine, slično onim udarcima, psovkama i lupanju nogom koje je činio u djetinjstvu.²³

²³ 'Aqle kamel, str. 23.

Nekoj djeci je uskraćeno uvažavanje i poštivanje pa, da bi privukla pažnju ljudi na sebe i drugima pokazala svoju ličnost, ismijavaju druge ljudе – oponašaju njihov govor i hod kako bi na taj način nasmijavali narod i tako nadomjestili vlastiti unutarnji kompleks niže vrijednosti, kao i da bi bili u centru pažnje. Mnogo je djece koja na ovakav neispravan način postignu uspjeh i privuku pažnju ljudi na sebe.

Ukoliko roditelji ne ukažu djetetu na pokuđenost ismijavanja ljudi i hitno se ne posvete odgoju svoje djece, ako ne usmjere njihov poriv ljubavi prema samim sebi i težnju za samoisticanjem na ispravan način te ne zaustave ove nepristojnosti, dijete će postepeno naviknuti na štetne i neljudske osobine i one će postati nerazdvojivi dio njihove naravi i karaktera. Kada postane punoljetno, dijete će i danje nastaviti s lošom praksom i suprotno istini i plemenitim vrlinama, nastaviti će s omalovažavanjem i vrijeđanjem ljudi.

Profesor Overstreet, predavač na univerzitetu Kalifornija, o nekim mlađim u Sjedinjenim Američkim Državama koji su u djetinjstvu imali loš odgoj, kaže: "Nekada stavi zapaljenu petardu u nečiji džep da iznenada eksplodira ili natopi cvijet nečim što zaudara da bi se drugi smijali izrazu lica onog ko za to ne zna kada pomiriše cvijet. Ili, opet, stavi naizgled bezopasnu malu bombu pod točkove automobila da eksplodira kada se ljudi budu oprštali od društva, da bi se drugi tome smijali i da bi on uživao u tome. Nekad pocijepa hotelski namještaj, nekad odjeću nekih gospoda. Iako je odrastao, iako mu je opala kosa, a stomak porastao, on sebe još uvijek zamišlja istim onim nestაnim dječakom iz prošlosti, ponašajući se kao što se ponašao u to vrijeme."²⁴

Nažalost i u našoj zemlji ima adolescenata oboljelih od bolesti uz nemiravajuća ljudi. Oni zbog lošeg odgoja u djetinjstvu, uz nemiravaju narod. Ismijavaju sve prolaznike, muško, žensko, staro, mlado, ponižavajući ih nepristojnim pokretima i pogrdnim riječima, umišljajući pritom da će u očima ljudi biti bitni, hrabri i da će na taj način steći moć i važnost. Nesvjesni su činjenice da takva štetna ponašanja ne samo da ih ne čine velikim nego upravo suprotno, bit će izvor njihovog poniženja i prezira u očima drugih ljudi.

Uskraćivanja tokom djetinjstva

Ponižavanje djeteta, okrutnost, gušenje ličnosti i dostojanstva i svakovrsna ograničenja i uskraćivanja koje djeca doživljavaju putem lošeg odgoja u vremenu djetinjstva ostaju u njima i očituju se u doba puberteta u različitim oblicima.

²⁴ 'Aqle kamel, str. 24.

Neki mladi postaju nasilnici i tirani ili vrijeđaju i ismijavaju ljude, a ima ih i koji nanose štetu sebi i drugima. Neki opet spas traže u svijetu iluzija i mašte smatrajući sebe herojima i junacima, osamljuju se i izoliraju smatrajući se boljim od svih, dok su drugi po njima nesposobni da shvate njihova uzvišena osjećanja. Neki čak postaju ulizice i poslušnici i iako ne pokazuju reakcije, u dubinama svoga srca gaje neprijateljstvo prema osobama koje su upravljlale i upravljaju njima.

Ukoliko dobro promislite, shvatit ćete da je uzrok određenih misli i djela skriven u vašoj podsvijesti. U stvari, vi apsolutno ne znate zašto posjedujete te misli i zašto činite ta djela, jer vaš razum i volja nemaju nikakvog utjecaja na njih. Te misli, ideje i djela posljedica su sitnih i naočigled neznatnih povreda vaše duše i vaše svijesti koje su vam nanesene tokom djetinjstva, poput gorkih događaja i sjećanja na trenutke kada je vaša nježna duša bila teško potresena, npr. uskraćivanje ljubavi i pažnje vaših bližnjih tokom djetinjstva, zastrašujuće scene, povrede i uvrede itd. Ukoliko shvatite izvor i uzrok tih vaših misli i djela i prisjetite se događaja koji su potresli vašu dušu, vi ste napravili jedan korak prema uspjehu i pobjedi nad svojim psihičkim manjkavostima.²⁵

Pretjerano iskazivanje ljubavi

Naravno, moramo reći i to da, kao i grubost, pretjerana ljubav prema djeci ima neželjene posljedice. Drugim riječima, kao što ponižavanje i vrijeđanje djece, neuvažavanje njihove ličnosti, zanemarivanje dječijeg osjećaja ponosa i samoljublja ostavlja na dušu djeteta negativan trag, a gorke posljedice toga se očituju u doba puberteta i mladosti, isto tako pretjerivanje u ljubavi i blagonaklonost čine dječiju dušu preosjetljivom i neuravnoteženom i bit će tokom mladosti izvor nesreće.

Oni sebe smatraju dostoјnim svakog blaženstva, umišljajući da se svijet mora pokoravati njima. Svaki put kada se suoče s neuspjehom i očajem (zbog uskraćivanja nečega), optužuju zemlju i vrijeme za svoje neuspjehe, iako možda nisu preduzeli značajne mjere, ni uložili truda i rada, smatrajući se zbog tog neuspjeha nesretnim i uskraćenim, gubeći iznova djelić svojih duhovnih snaga. Ovakve osobe uglavnom žive u uvjerenju da su drugi krivi za njihov neuspjeh, u srcima osjećaju gnjev prema svima, pa čak i javno iznose mrzovolju, gubeći na taj način jednog po jednog prijatelja.²⁶

²⁵ *Rošd va zendegi*, str. 171.

²⁶ *Salamete ruh*, str. 55.

Imam Bakir, a.s., je rekao: "Najgori očevi su oni koji pretjeruju u svom dobročinstvu i pažnji prema djeci."²⁷

Naravno, djeca imaju jaku potrebu za ljubavlju, ali ne onom preteranom ljubavlju koja će pobuditi njihove apetite i želje. Postoje nepromjenjivi zakoni koji neprekidno, u svakom vremenu djeluju na ustrojstvo života i društva. Sreća i spokojstvo duše se ne stiču ukoliko ne uzmemo u obzir te vječne i nepromjenjive zakone i ne slijedimo ih.

Jedan od tih zakona je i taj da svaki čovjek, u okrilju vlastite strpljivosti, istrajnosti i upornosti u izvršavanju obaveza, vlastitim rukama kroji svoju sudbinu. Međutim, pokvareno i razmaženo dijete je preslabo da bi se moglo uz takav trud uzdići u životu. Ono se neprestano nalazi u zamišljenom i neuravnoteženom svijetu, do smrtnog trenutka misleći da će jednim svojim osmijehom ili gestom pobuditi osjećanja milosti i ljubavi kod svih.²⁸

Život prate nedaće i teškoće. Dijete koje se suoči s tegobama života, ako ga neuki roditelji ne budu bezrazložno mazili i bez potrebe podržavali, samo će početi tragati za rješenjem problema. Potaknut će svoje misli, te će strpljivo i staloženo rješavati teškoće jednu za drugom. Jasno je da će ovakvo dijete, kada stupi u doba mladosti, postati vrijedan i aktivni čovjek spreman da se odupre teškoćama života i da ih snažno savlada. Suprotno tome, razmažena, samozadovoljna djeca, u mladosti su nesposobna i nekarakterna. Njihova lahko povrediva i krhkla duša nema snage da izdrži tegobe života. Snažni valovi života veoma brzo ih slamaju.

*Svoje malo čedo s mukama podiži
jer naporom svako je do lagode stigao,*

*U suprotnom, izgubit će vrijednost kao suza djetetova
Onaj dječak neumješni što je svjetlost oka tvoga.*

*Neprestano u potrebi i oskudici biće dječak onaj,
kojeg je otac u blaženstvu i imanju podigao,*

*Lahko će odjeću sreće obale željene,
Obući kapetan što teškoće mora je iskusio.*

Imam Musa ibn Džafer, a.s., je rekao: "Bolje je da se dijete tokom djetinjstva suoči s teškoćama i problemima koji su neizbjegni pratilac života i njegova cijena kako bi u mladosti i u zrelim godinama bilo izdržljivije i strpljivije."²⁹

²⁷ *Tarih Jakubi*, sv. 3., str. 53.

²⁸ *Ma va farzandane ma*, str. 40.

²⁹ *Vesail*, sv. 5., str. 126.

Mladost i iskazivanje karaktera

Kao što se u pubertetu negativne osobine loše odgojene djece jasnije očituju i tjeraju ih na snažnije djelovanje, tako se pojačavaju i postaju uočljivijim i pozitivne osobine i pohvalne moralne vrijednosti lijepo odgojenog djeteta.

Dijete koje je od početka odgajano u čistoti i dobronamjernosti, čija je duša odgojena i oplemenjena pohvalnim osobinama čovjekoljublja, brižnosti, služenja drugim ljudima, iskrenosti i poštenja, pravde i drugih pohvalnih odlika, iste te osobine će kada postane punoljetno još više iskazati, a u mlađosti će plamen čistoće i plemenitih vrlina u njemu gorjeti znatno snažnije i izraženije.

U životopisu Božijeg poslanika Muhammeda, s.a.v.a., ovo pitanje je jasno uočljivo. Poređenjem Poslanikova djetinjstva i njegove mladosti postaje jasno kako se pohvalne moralne ljudske osobine iz doba djetinjstva, u mlađosti pojačavaju i znatno izraženije očituju. Kao primjer, navest ćemo jedan događaj iz života Božijeg poslanika.

Kada je Muhammed, s.a.v.a., imao sedam godina, upitao je svoju pomajku Halimu: "Gdje su mi braća?"

Ona je odgovorila: "Otišli su i odveli na ispašu ovce koje nam je Bog tvojim obiljem i blagoslovom darovao."

Mali Muhammed reče: "Majko, nisi prema meni postupila pravedno."

Halima ga upita: "Zašto?"

Muhammed reče: "Je li pravedno da, dok sam ja u hladu šatora i ispijam mljeko, moja braća budu ispod sunca i jarke vreline?"

Sedmogodišnji Muhammed, s.a.v.a., u skučenoj atmosferi doma razgovara sa svojom pomajkom o pravednosti. On još kao dječak u svojoj svijesti razvija ideju o pravdi i pravednosti. Kada je ovo dijete stupilo u pubertet i mladost, u njegovoj svijesti se ideja pravde i pravednosti razvila, a on je svoj misaoni i idejni domet proširio s ograničenog, porodičnog miljea na širu društvenu pozornicu grada Mekke i udružio se sa skupinom uglednih ljudi Hilfu-l-Fudul za uspostavu opće društvene pravde u ovom gradu. Evo kako je historija zabilježila i opisala ovaj događaj.

Savez dobročinstva i krjeposti

U predislamskom dobu, u časnom gradu Mekki tri čovjeka iz plemena Džerham i Katur, po imenu Fudejl ibn Haris Džerhami, Mufeddal ibn Fedale Džerhami i Fadil ibn Veda'e Katuri, udružili su se u namjeri da uspostave

društvenu pravdu. Oni su se obavezali da će stalno voditi brigu o društvenim poslovima grada Mekke, i da će se s krajnjom iskrenošću truditi i zalogati na putu provođenja pravde i očuvanja prava stanovnika Mekke i ljudi koji uđu u ovaj Sveti grad iz drugih gradova i zemalja te da će na tom putu upotrijebiti svu raspoloživu snagu. S obzorom na to da su imena ove trojice ljudi bila izvedena iz korijena *fedale*, ovaj savez je nazvan “Hilfu-l-fudul”, što u prijevodu znači “Savez krjeposti”.³⁰

Dok su glavni ljudi ovog saveza bili živi, oni su izvršavali svoje obaveze i zalogali se za očuvanje prava svih ljudi. Taj savez je postao poznat i narod je prinosio slavu i priču o njemu. I nakon njihove smrti, dugi niz godina narod je s punim poštovanjem spominjao njihova imena i sjećao se saveza krjeposti. Međutim, od tog saveza nije ostalo ništa osim imena.

U vrijeme kada je Muhammed bio mladić i kada mu još uvijek nije bila spuštena objava, učinjena je nepravda nekom sitnom trgovcu, nakon čega je jedna skupina dobromanjernih ljudi Mekke počela razmišljati da, kao i nekada u prošlosti, osnuju savez za provođenje pravde i zaštite prava ljudi.

Grupa uglednih i poštovanih ljudi Mekke iz plemena Benu Hašim, Benu el-Mutallib, Benu Esed, kao i Zuhre ibn Kilab i Tejm ibn Murre okupila se u kući Abdullaha ibn Džeza i zaklela na predanost u borbi za uspostavljanje pravde i sprječavanje nasilja i terora, sklopivši savez. U znak spomena na prošla vremena i ovom savezu dato je ime Hilfu-l-Fudul.³¹

Hazreti Muhammed je tokom svoje mладости koliko je bilo moguće izbjegavao doticaj sa zabludjelim neznaboćima predislamskog doba, pa se suzdržavao i od druženja s njima i sjedenja u njihovom društvu. Međutim, učešće na ovom sastanku je prihvatio s oduševljenjem i pridružio se uglednim prvacima Mekke u savezu za borbu protiv nepravde i zaštitu prava svih ljudi jer je ova inicijativa bila u skladu sa čistom dušom i prvdoljubivom naravi hazreti Muhammeda, s.a.v.a.

Osoba koja je još u djetinjstvu razmišljala o pravdi, koja je u sedmoj godini razgovarala sa svojom pomajkom o pravednosti, zasigurno će u mlađosti biti još predanija i gorljivija u tom svom idealu. On mora iskoristiti svaku priliku koja mu se pruža na putu uspostave društvene pravde i latiti se svakog sredstva na putu ostvarenja tog svetog cilja. Sada, kada je grupa moćnih Mekkelija donijela odluku da udruže svoje snage na putu uspostave

³⁰ Ibn Esir: *Kamil*, sv. 2., str. 15. Hilfu-l-Fudul, savez trojice čija imena su izvedena iz arapskog glagolskog korijena *fadule* (فضل) u značenju “biti dobar, biti izvrstan, biti krepstan”. Dvojica od njih nosila su ime *Fudejl* (فضل) u značenju “krepostan, vrijedan, odličan, izvrstan”, a trećem je bilo ime *Mufaddal* (مفضل) u značenju “omiljen, povlašten, vanredan”.

³¹ Ibn Esir: *Kamil*, sv. 2., str. 15.

pravde i pravednosti i sprečavanja nepravde, Muhammedu se ukazala najbolja prilika. Zato je on i iskoristio ovu priliku i udružio se s njima i zvanično postao član saveza Hilfu-l-Fudul.

Kada je hazreti Muhammedu, s.a.v.a., spuštena Objava, on je pozvao cijelo čovječanstvo na pravdu i pravednost. Glas njegov je prešao područje Mekke i prešao granice Hidžaza, te odjeknuo čitavim svijetom. Međutim, on nikada nije zaboravlja slatku uspomenu na ponosni savez Hilfu-l-Fudul i uvijek ga je s veseljem i zadovoljstvom spominjao.

Božiji poslanik Muhammed, s.a.v.a., nakon što ga je Uzvišeni Allah učinio poslanikom, rekao je: "Bio sam na dan sporazuma zajedno sa svojim amidžama u kući Abdullahe ibn Džez'ana. Kada bi mi dali crvene deve (najvrjednije arapsko bogatstvo) u zamjenu za taj sporazum, ja ih ne bih poželio. Kada bi se danas, u vrijeme islama, neko pozvao na taj savez i zatražio od mene pomoći, ja bih mu se odazvao."³²

Nemamo pouzdane podatke u koliko slučajeva je ovaj savez od svog osnivanja bio uspješan u provođenju prava i uspostavi pravde, ali u historijskim djelima zabilježena su dva slučaja koja ćemo u nastavku ukratko prenijeti i opisati.

Prvi događaj:

Prva nepravda koju je savez Hilfu-l-Fudul uspio odstraniti, koja je ustvari i bila povod za uspostavljanje ovog saveza, dogodila se kada je jedan čovjek iz Zubejda ušao u Mekku i sa sobom donio neku trgovачku robu za prodaju. 'As ibn Vail, jedan od imućnijih Mekkelija, kupio je tu robu od njega, ali je odugovlačio s plaćanjem. Zubejdija je na sve načine pokušavao da dođe do svog prava i naplati svoju robu, ali ništa nije pomagalo. Od koga god je tražio pomoći, nije mu pomogao. U takvom beznađu se rano ujutro, kada su ljudi iz plemena Kurejš počeli da se okupljaju u svojim centrima oko Kabe, popeo na uzvišenje Ebu Kubejs iznad Mekke i glasno, citirajući tri distiha, svima ukažeao na nepravdu koja mu je nanesena. U posljednjem distihu je rekao:

*Poštovanje pripada narodu koji bude posjedovao lijepe moralne osobine,
A ne onima koji su odjenuli odoru prevare i lukavštine i gaze prava drugih ljudi.*

Riječi ovog čovjeka iz Zubejda su teško pale Abdullahu ibn Džez'anu i Zubejru ibn Abdul-Mutallibu koji su odlučili pomoći unesrećenom čovjeku. Da bi bili potpuno sigurni da će uspjeti u svom naumu i provedbi prava, oni

³² Ibn Esir: *Kamil*, str. 16.

su svoj plan predstavili nekolicini bogatih i uglednih stanovnika Mekke. Među njima je bio i hazreti Muhammed. Rezultat toga je bilo sklapanje saveza Hilfu-l-Fudul. Zatim su otišli kod ‘Asa ibn Vaila, uzeli Zubejdijinu trgovačku robu i vratili je njenom vlasniku.³³

Drugi događaj:

Jedan čovjek iz plemena Has‘am došao je u Mekku radi obavljanja vjerskog obreda. Taj čovjek je sa sobom poveo i svoju izuzetno lijepu kćerku. Jednoga dana, Nebih ibn Hadžadž je ugledao njegovu kćerku, čija ljepota ga je opčarala. On je na silu oteo kćerku od oca i odveo je svojoj kući. Tog stranca je ovaj nemio događaj teško pogodio. Neki ljudi, koji su saznali za nedaću koja se dogodila njegovoj kćeri, rekoše mu da postoji samo jedan način da spasi svoje dijete, a to je da zatraži pomoć od saveza Hilfu-l-Fudul.

Čovjek iz plemena Has‘am stao je pored Kabe i počeo glasno da doziva savez Hilfu-l-Fudul u pomoć. Nekoliko ljudi iz mekanskih plemena, koji su bili članovi saveza, iz okoline Mesdžidu-l-harema su pohitali i okupili se oko njega. Isukali su svoje mačeve iz korica, stavili ih na ruke i povikali: “Tvoji prijatelji su spremni, reci kakvu potrebu imaš!”

Opisao im je događaj koji se zbio s njegovom kćerkom, koju je Nebih ibn Hadžadž na silu oteo. Grupa ljudi isukanih mačeva otrčala je do njegove kuće. Kada je Nebih izašao iz kuće, rekl su mu: “Odmah oslobodi djevojku. Ti znaš ko smo mi i kakav smo savez sklopili u vezi s provedbom pravde u Mekiji.”

Nebih reče: “Dobro, pokoravam se, ali dozvolite mi da samo večeras zadržim djevojku kod sebe, a sutra ću je osloboditi.”

Okupljeni mu rekoše: “Ne! Ni trenutka više nemaš. Odmah je moraš izvesti iz kuće.”

Nebih, vidjevši da nema druge, pokori se i oslobodi djevojku te je preda njenom ocu.³⁴

Savez Hilfu-l-Fudul jedna je od najsajnijih tačaka života hazreti Muhammeda, s.a.v.a., tokom njegove mladosti. Dijete koje još tokom ranog djetinjstva razmišlja i govori o pravdi i pravednosti ne može u mladosti gledati nepravdu Arapa i nijemo šutjeti. Upravo iz tog razloga učestvuje u savezu Hilfu-l-Fudul i u saradnji sa skupinom dobromanjernih i utjecajnih ljudi Mekke diže se sa ciljem uspostave pravde i prava. Tako je, ustvari, stvorio za bespomoćne Mekkelije i hodočasnike Harema najbolje utočište.

³³ Sireje Halebi, sv. 1., str. 156.

³⁴ Isto, str. 157.

Ukratko, lični odgoj tokom djetinjstva oblikuje psihu djeteta. Dobro ili zlo koje dijete nauči od oca i majke ili pod utjecajem društvene sredine čini podlogu njegova govora i ponašanja tokom mladosti, pa sve do kraja života. Sretni li su oni mladi koji su u djetinjstvu odgajani u dobroti i čistoti i koji su u krugu porodice i društvenog okuženja stekli pohvalne i moralne osobine! Takvi mladi ljudi se bez nekog naročitog truda i sasvim prirodno kreću Pravim putem i putem spasenja, pripremajući preduvjete za vlastitu sreću i sreću drugih ljudi.

Period djetinjstva posjeduje čvrste potporne tačke na koje se oslanja i veže razvoj osjećanja u narednim etapama života. U većini slučajeva, ako čovjek ne posjeduje znanja o djetinjstvu djeteta koje je stupilo u period puberteta, nije u stanju shvatiti njegovo ponašanje.

Pažnja i ljubav koja je iskazana prema djetetu u periodu njegova ranog djetinjstva, odnosno prije njegove pete ili šeste godine, dobro ili loše iskustvo koje je dijete tokom tog perioda usvojilo, ostavlja snažan pečat na njegovu podsvijest koja čini osjećajnu stranu njegove ličnosti, poput energetskih centara koji bez znanja osobe djeluju na njegovo buduće ponašanje.³⁵

Sada se postavlja jedno pitanje: Ukoliko su adolescenti tokom djetinjstva imali loš odgoj, ili su ih njihovi odgajatelji poučili lekcijama izdaje i nepoštene, moraju li takva djeca u pubertetu i mladosti biti nemoralna i nepoštena? Jesu li oni osuđeni na učenje koji su stekli u djetinjstvu i ne mogu se popraviti, ili ipak mogu snagom vlastite volje i izbora odstraniti iz sebe zastranjeli odgoj perioda djetinjstva i nadomjestiti ga ispravnim učenjem koje će voditi sreću?

Na svu sreću, s gledišta vjere i nauke odgovor na ovo pitanje je obećavajući. Ukoliko mladić – koji je tokom djetinjstva imao loš odgoj, ili su ga neuki i tendenciozni odgajatelji odgojili kao zastranjelog – donese ozbiljnu odluku da se popravi, u stanju je ukloniti nepoželjan odgoj, a zatim, učeći ispravne moralne i ljudske pouke i naučavanja i praktično ih slijedeći, u stanju je izgraditi se u jednog lijepo odgojenog i čestitog čovjeka i s uspjehom proći mnoge visoke stepene savršenstva.

Univerzalni poziv islama

Islam sve mlade, bez obzira na rasu, naciju i odgojne uvjete smatra *mukellefima*, tj. osobama koje su šerijatski gledano obavezne obavljati vjerske dužnosti i provoditi vjerska učenja. Islam sve mlade poziva u vjeru i moralnost. Da su loše odgojeni mladići bili nepopravljivi, Božiji poslanik Muhammed, s.a.v.a., ih nikada ne bi pozvao u vjeru i moralnost.

³⁵ Če midanam (Bolug), str. 42.

To što Božiji poslanik, s.a.v.a., provodeći Božiju naredbu sve punoljetne mlade ljude, koji su odrastali u svim dobrim ili lošim odgojnim uvjetima, poziva na put čistote i vrline i smatra ih obaveznim da izvršavaju moralne i ljudske obaveze, ukazuje nam da je prema stanovištu cijenjenog Predvodnika islama, s.a.v.a., moguće popraviti ponašanje loše odgojenih mlađih. Međutim, to je zadatak koji iziskuje ozbiljan trud i čvrstu odluku.

Mladi ljudi koji su odgojeni s iskvarenim moralom moraju uz pomoć učenih i krepsnih prepozнати svoje moralne nedostatke, a zatim se potruditi da ih izlječe. Potrebno je također izvući pouku i iz lošeg ponašanja drugih ljudi, te uz pomoć razuma i misli popraviti samog sebe i sačuvati se od sramote ružnih djela.

Hazreti Ali, a.s., je rekao: "Misao je čisto ogledalo (koje pokazuje stvarni lik onoga što se u njemu ogleda) i vrijednost koja opominje i daje savjete; dovoljno je čovjeku za vlastiti odgoj da izbjegava ono što ne bi želio da drugi čine."³⁶

Prenosi se da je hazreti Ali, a.s., također rekao: "Onog ko svoju dušu ne očisti, njegovi pokuđeni običaji će osramotiti."³⁷

Svi ljudi, bez obzira na dob, dužni su popraviti se, kloniti se nečistoća i tražiti od Allaha oprost za grijeha. Međutim, izvršenje ove svete obaveze za mlade je bolje i važnije, zato jer mlađi tokom mladosti uspostavljaju temelje za cijeli život. I šta je bolje od toga da iskoriste ovu priliku i pročiste se od lošeg odgoja iz djetinjstva i prljavštine grijeha te da ostatak života prožive u čistoći i dobročinstvu?

Božiji poslanik Muhammed, s.a.v.a., je rekao: "Pokajanje je uvjek dobro, ali je u mladosti bolje."³⁸

Logika psihologije također kaže da mlađi mogu u sebi ugasiti loša sjećanja i nepoželjni odgoj iz djetinjstva, ozbiljnom odlukom i voljom ukloniti njihov utjecaj te umjesto njih oplemeniti svoju dušu pohvalnim navikama i poželjnim osobinama.

Doktor Eustace Chesser kaže:

Moguće je da se u periodu djetinjstva, kao proizvod činilaca koji aktivno utječu na razvoj vaše ličnosti, izložite određenim manjkavostima i poteškoćama. No, na svu sreću, te manjkavosti i poteškoće nisu nešto što će vječno ostati i što je nemoguće otkloniti, naprotiv, ozbiljnošću i voljom mi uglavnom

³⁶ *Nehdžu-l-belaga*, Fejz, str. 1246.

³⁷ *Gureru-l-hikem*, str. 719.

³⁸ *Medžmu'a verram*, sv. 2., str. 118.

možemo ukloniti štetne utjecaje svog djetinjstva. Posebno se moramo potruditi tokom mladosti da, ukoliko naše tijelo ili duša posjeduju manjkavosti koje su rezultat prošlih dogadaja, uklonimo te manjkavosti.³⁹

Ako ste u bašči svoje kuće posadili tikvu, možda ponekad zaželite izabratи jednu tikvicu i na njenoj kori šibicom ispisati svoje ime. Vi ste u tom trenutku potpuno svjesni da će, što ta tikvica bude više rasla, trag koje ste vi urezali u njenoj kori biti veći te da, u trenutku kada se rast tikve upotpuni i kada prispije za branje, vaš trag ili pisanje više neće biti tako jasni kao na početku, ali će biti mnogo veći. Na isti način tragovi koji nastanu na duši djeteta takoder ostaju. Moguće je da ti tragovi i sjećanja oslabe, ali opseg njihovog djelovanja i utjecaja će se proširiti, a tragovi će se očitovati u moralu i ponašanju.

Znamo da tikva nije u stanju u potpunosti ukloniti tragove na svojoj kori, ali ukoliko želimo i odlučimo, mi možemo da ne dopustimo tim skrivenim tragovima i sjećanjima koja su se zadržala u našoj svijesti da negativno i štetno djeluju na naš život.⁴⁰

Obaveza mlađih

Mladići koji su tokom djetinjstva ispravno odgajani tokom mladosti imaju samo jednu tešku obavezu: da paze da se strasti, bijes i drugi prirodni nagoni u njihovom tijelu ne pobune i ne usmjere ih na put prljavštine i grijeha.

Mladi koji su tokom djetinjstva imali loš odgoj te u moralnom pogledu posjeduju nepoželjne sklonosti imaju dvije velike obaveze: prva je da svoje strasti i prirodne nagone stave pod kontrolu i spriječe njihovu pobunu, a druga je da ot-klove utjecaj pokušenih osobina stečenih tokom djetinjstva, i postepeno odbace svoje loše navike te da se okite pohvalnim osobinama i poželjnim moralom.

U svakom slučaju, mladi iz obje skupine moraju spoznati zahtjeve svoje mladalačke naravi i u svakom pogledu voditi brigu o sebi. Moraju znati da je mladost period strasti i srdžbe, oholosti i samoljublja, nemara i neobavještenosti i da su na životnom putu neprestano izloženi opasnostima koje prijete njihovoj sreći.

Opijenost nemarom i samoobmanom

Hazreti Ali, a.s., je rekao: "Mnogo kasnije se trijezne opijeni nemarom i samoobmanom, nego opijeni vinom."⁴¹

³⁹ *Rošd va zendegi*, str. 16.

⁴⁰ Isto, str. 17.

⁴¹ *Gureru-l-hikem*, str. 440.

Mladići koje su roditelji tokom djetinjstva dobro odgojili nikako se ne trebaju oholiti i pomisliti da će rezultati ispravnog odgoja uvijek u svim okolnostima i u svakom obliku biti postojani i stalni. Ako ih tokom mladosti zarobe strasti i nagoni njihovih strasti, ako njihove prirodne i nagonske žudnje budu vladale njima, pokidat će svu osnovu ispravnog odgoja iz djetinjstva i bit će izgubljen sav višegodišnji trud njihovih očeva i majki, a oni će skrenuti s Pravog puta i na kraju pasti u ponor zablude i nesreće.

Adolescent koji je u djetinjstvu imao loš odgoj i odrastao u iskvarenoj sredini neka ne gubi nadu i neka ne misli da će ga zloslutne posljedice lošeg odgoja uvijek, na svakom mjestu i u svakoj situaciji čvrsto pratiti. Ukoliko budu svjesni svojih vlastitih duhovnih sposobnosti, ukoliko u mladosti donesu čvrstu odluku da će se truditi da dostignu vlastitu vječnu sreću i blaženstvo, ako s ciljem spoznaje i izlječenja svojih unutarnjih bolesti iskreno prihvate uzvišeno islamsko učenje i predaju se u ruke učenim i kreposnim odgajateljima, biti će sposobni porušiti temelje lošeg odgoja iz djetinjstva, oslobođiti se njihovih stega i nepoželjnih osobina i sačuvati se od njihovih neželjenih posljedica.

Hazreti Ali, a.s., je rekao: “Onaj ko spozna dostojanstvo, bit će čuvan od izopačenosti i poniženja u koje ga vode njegova strast i žudnja i bit će zaštićen od želja svojih unutarnjih.”⁴²

⁴² *Gureru-l-hikem*, str. 710.

11. PREDAVANJE

Uzvišeni Allah u Svojoj knjizi kaže:

وَإِذَا أَرْدَنَا أَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً أَمْرَنَا مُتْرَفِيهَا فَسَقُوا فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقُولُ فَدَمَرْنَا هَا تَدْمِيرًا

Kad hoćemo neki grad da uništimo, onima koji su u njemu na raskoš navikli prepustimo da se razvratu odaju i da tako zasluže kaznu, pa ga onda do temelja razrušimo.¹

Mladost i buđenje nagona

Kada dijete okončava doba djetinjstva, prolaskom kroz turbulentno doba puberteta ono stiže do perioda zrelosti – u smislu obaveznosti izvršavanja vjerskih dužnosti u mladosti – i u njemu se prirodno bude i razvijaju različite želje. Adolescent, potaknut žarom i nemirom puberteta, počinje djelovati na zadovoljavanju prohtjeva duše i unutrašnjih žudnji.

On želi da shvati tajne prirode, da sazna uzroke i posljedice svijeta, da upozna Tvorca svijeta i da se upozna s vjerskim temama. Adolescent je sa svojom iskonskom sklonosću privržen istinoljubivosti i iskrenosti, čednosti i vrlinama, pravdi i poštenju, junaštvu i časti. On želi slobodu. Zaljubljen je u sticanje samostalnosti, dokazivanje vlastite ličnosti i iskazivanje vlastitog bića. Pristizanjem puberteta kod adolecenta se javlja gorljiva ljubav prema suprotnom spolu tako da su ostali porivi u sjeni seksualne strasti. Mladi izražavaju jako zanimanje za ljepotu, ukrašavanje i samouljepšavanje te isticanje ljepote. Adolescent želi da se prilagodi društvenoj sredini, da postane njen utjecajan član i da svojim vlastitim radom i zalaganjem ostvaruje zaradu i stiče bogatstvo. Sve u svemu, pod utjecajem puberteta u mladim ljudima javljaju se različiti porivi koji snažno, u svakom pogledu, ostvaruju utjecaj na njihovo tijelo i dušu.

Svaka je žudnja, koja je u dubini čovjeka stvorena mudrom Božijom odredbom, poput grane stabla ljudske sreće. Mladi koji tragaju za srećom i uspjehom, koji žele postati ljudi u istinskom značenju te riječi i postići istinsku sreću, moraju obratiti pažnju na sve svoje prirodne želje te svaku od njih zadovoljiti na ispravan i odgovarajući način.

¹ *El-Isra*, 16.

Oni koji svoju sreću traže u zadovoljavanju samo nekih nagonskih žudnji ili koji okosnicu svoje pažnje i nastojanja usmjere na zadovoljavanje samo jedne težnje i zanemare druge unutrašnje sposobnosti, čine nepravdu svojoj čovječnosti i nikada neće postići savršenstvo i sreću koje kao ljudska bića zavrjeđuju.

Božiji poslanik Muhammed, s.a.v.a., je rekao: “Onaj ko bude držao da su Božije blagodati prema njemu isključivo u onome što jede i piće, taj je zabasao u neznanje i porekao Allahove blagodati. Propao mu je trud, a kazna Božija mu se približila.”²

Naš ispravan i praktični cilj bi trebao biti da svoje biće razvijamo u svakom pogledu, a ne samo da se posvetimo podacima koje nam nude knjige ili, jačanju našeg tijela, ili da samo mislimo na posao i novac. Naravno, sve navedeno je važno, ali najvažnije je da mi budemo istinski ljudi.³

Izgradnja tijela i duše

Mladost je doba stabilizacije čovjekove ličnosti. Ovaj period je značajna i vrijedna prilika mladim da se izgrade i pripreme svoje tijelo i dušu za jedan zdrav i častan život te da se opskrbe svim potrebnim praktičkim i naučnim uvjetima. Koristeći ovu priliku potrebno je obratiti pažnju na sve materijalne i duhovne prohtjeve i ostvariti sve svoje sposobnosti vodeći računa o ravnoteži i balansu među njima te iskoristiti svaku od njih za postizanje vlastite sreće.

Promjena koja nastaje u duši

Period puberteta čovjeku daje priliku da u najvećoj mjeri proširi svoj horizont i cijelo svoje biće te upozna sve svoje različite sposobnosti kako bi izbjegao eventualne greške u konačnom izboru koji mora učiniti za period zrelosti. Djelatnosti adolescenta nisu prosta dječija igra, nego sasvim ozbiljne stvari koje se ujedno smatraju nečim što definira njihovo usmjerjenje prema budućoj odgovornosti i njen uvod.

Velika korist ovog perioda je u tome što čovjeka ne ograničava iznenadno, već on napreduje postepeno prema granici ili iznad granice koja je klasični obrazac ljudskosti. Mladost je zbog posjedovanja snažne vizualizacije

² *Tuhafu-l-'ukul*, str. 52.

³ *Rošd va zendegi*, str. 18.

i znatiželje najveličanstvenije doba promjene duhovne fizionomije čovjeka. Nove misli, posebni stavovi, tj. sve ono što određuje njegovu budućnost, u ovom periodu doživljava razvoj i progres.

U ovom periodu uspostavljaju se naša fundamentalna stanja i odnosi naspram života. Onda kada stižu godine zrelosti, čovjek u trenucima umora oživi sjećanja iz ovog perioda, sjećanja koja su izvor radanja povjerenja, čednosti i plemenitosti.⁴

Uravnoteženje prohtjeva duše, odmjeravanje nagona, zadovoljenje svih unutrašnjih želja uz uvažavanje principa ravnoteže i harmonije, korištenje svih ljudskih sposobnosti, sticanje svih zdravih uvjeta za život, tj. samoizgradnja mlađih nije jednostavan i lahak posao.

Potreba mlađih za uputom

Adolescent kojeg s jedne strane mori nedozrelost prirodnog razuma, a s druge je okupiran snažnim i vatrenim osjećajima, nikada neće biti u stanju samostalno prepoznati sve svoje koristi, niti će moći ispravno odrediti pravi put za vlastiti spas i izbavljenje, kao ni osigurati sebi sve što je potrebno za sreću i uspjeh u životu. On na ovom opasnom i krivudavom putu mora koristiti uzvišene upute islama i zatražiti pomoć od učenih i sposobnih ljudi. On treba svoj put proći sa svjetлом znanja i spoznaje i u njihovom okrilju spasiti se zablude i propasti.

Prenosi se da je Božiji poslanik Muhammed, s.a.v.a., rekao: "Onaj ko svoja djela bude činio bez znanja i spoznaje, od tih djela će biti veća šteta nego korist."⁵

Prenosi se da je hazreti Ali, a.s., rekao Kumejlu ibn Zijadu: "Za svako djelo ti je potrebno znanje."⁶

Imam Sadik, a.s., je rekao: "Onaj ko se bez znanja upusti u neki posao je poput putnika koji se kreće po bespuću, a njegova brzina mu samo povećava udaljenost (od puta)."⁷

Da bi mlađi što bolje shvatili sami sebe, bolje upoznali svoje unutarnje prohtjeve i potrebe, uspjeli u zadovoljavanju svih svojih unutrašnjih žudnji, te da se ne bi suočili s isključivošću ili tromošću, kao i da bi s blistavom

⁴ Če midanam (*Bolug*), str. 125.

⁵ *Tuhafu-l-'ukul*, str. 47.

⁶ Isto, str. 171.

⁷ *Kafi*, sv. 1., str. 43.

svjetiljkom vjere i znanja sigurno hodili putem sreće i sačuvali se od opasnosti pobune nagona i odlaska u krajnost putenih žudnji, ovu raspravu ćemo posvetiti temi uravnoteženja težnji (motiva) i razgovarat ćemo o tome s mladim generacijama.

Izvor težnji

Težnje koji prirodno postoje u mladima izviru iz različitih izvora. Korijen nekih težnji je u ljubavi prema sebi, seksualnim strastima ili u nekim drugim prirodnim nagonima, od kojih se određeni dio razvija i doživljava procvat upravo u dobu puberteta. Neke težnje crpe inspiraciju iz iskonske spoznaje i moralne savjesti koji su utkani u prirodu i bit čovjeka. Dio težnji proističe iz suda razuma i preciznih proračuna intelekta. Predmet razmatranja u ovoj raspravi su sve unutrašnje težnje mlade generacije.

Ove iskonske žudnje i prirodne želje su čovjekova pokretačka snaga u različitim oblastima života. Ovi porivi čovjeka potiču na priskrbljivanje užitaka ili otklanjanje boli, na trud i zalaganje, te svojim ushićenjem i zanosom čine životni ambijent toplim.

Zanimljiva činjenica koju bi mlađi trebali zapamtiti i neprestano imati na umu jeste to da moć privlačenja i poticajna snaga svih unutrašnjih težnji čovjeka nije ista – motivi nekih unutrašnjih težnji su izuzetno moćni i snažni, dok je, nasuprot njih, poticajna snaga dijela žudnji osrednja ili slaba.

Naprimjer, seksualni nagon ili želja za tjelesnim užitkom, s jedne strane, i težnja predanosti u ispunjavanju obećanja te istinoljubivosti, s druge strane, postoji u prirodi svakog mladog čovjeka, s tom razlikom da je seksualni podražaj putene strasti i poticajna snaga mlađih koja ih tjeri na pokoravanje seksualnom nagonu znatno snažnija od snage prirode koja potiče na predanost u ispunjenju obećanja i istinoljubivosti.

Seksualni nagon je poput plamteće vatre čiji vatreni plam izvire iz dubine duše mladog čovjeka i ako pređe prag svršishodnosti, snažno se rasplamsa i podivlja, ukoliko se ispravno ne suspregne, u stanju je spaliti korijen moralnih vrlina i plemenite ljudske naravi i uništiti ljudsku sreću.

Glavna težnja

Seksualni nagon, prije ili kasnije, posebno kod dječaka, prodrijet će do granice savjesti. Seksualni podražaji, poput sudara valova s obalom, započet će borbu. Djelovanje ovog nagona je toliko snažno da zasjenjuje sve ostale

podražaje. Njegov posredni utjecaj je još intenzivniji – stavlja pod svoj utjecaj cijelokupan emocionalni život i izražavanje ljubavi. Iako u dobi između 13. i 14. godine još uvijek okupira samo ograničeni prostor osjećajnosti mlađih, tri ili četiri godine nakon toga potpuno će ovladati njima i postati izvorište svih izraza ljubavi.⁸

Ne samo nagon seksualne strasti nego i podražajne snage svih nagona u ljudskom biću, znatno su snažniji od snage moralne savjesti i razuma. Kada se čovjek nalazi u normalnom stanju, odnosno u trenucima kada na njega ne djeluju strasti, on veoma jasno čuje glas savjesti i razuma i razlikuje dobro od zla. Međutim, u trenucima kada dođe do podražaja nagona i kada se oni uzjogune, kada se pokrenu strast i srdžba i započnu svoje vatreno djelovanje, cijelo ljudsko biće postaje međan njihove najezde. Tada razumske i moralne težnje bivaju nadvladane, a njihov glas – koji je izvor života i dobrobiti za čovjeka – ne dopire do uha.

*Poput pasa usnulih su želje
Dobrota i zlo u njima se skrila*

*Jer snage ne imadoše, svi odreda pozaspaše
Poput klada razbacanih, tijela ranjenih*

*Sve dok se međ' njima ne pojavi lešina
I dah roga pohlepe ne stigne do pasa,*

*U sokaku njihovu kad se pojavi magarca lešina
Zbog nje se razbudi stotinu pasa usnulih,*

*Gramzljivosti koje bijahu utihnule i skrite
Svoje glave pomaljaju i pir svoj započinju*

*Svaka dlaka na tom psu posta ošttri zub
U nakani obmane dahtanje se ubrza*

*Stotinu ovakvih pasa drijema u ovome tijelu
Jer lovine nemadoše, zato svi i pospaše*

Sukob težnji

Na životnom putu ljudske vrste, a posebno mlađih generacija, na putu zadovoljavanja težnji postoji jedna velika teškoća koja neprestano prijeti njihovoј sreći, a to je sukob koji postoji između unutrašnjih žudnji čovjeka.

⁸ Če midanam (Bolug), str. 46.

Različiti porivi koji postoje u čovjeku su neusklađeni i oprečni jedni drugima. Nekontrolirano i prekomjerno zadovoljenje bilo kojeg poriva nužno iziskuje potiskivanje nekog drugog poriva. Nesumnjivo, ovakvo djelo imat će neželjene posljedice po sreću čovjeka.

Imam Ali, a.s., govoreći o ljudskom srcu kao čudnovatom i zadržavajućem, kaže da se u ovom centru emocionalnih težnji nalazi čitav spektar mudrih želja i njima suprotnih težnji:

“U čovjeku ima komad mesa koji je prionuo uz njega sa žilom i najzadružudniji je dio u njemu. To je srce. Ono ima spremnicu mudrosti i ono što je tome oprečno. Tako, ako ono vidi zraku nade – žudnja ga ponizava. A kad žudnja uzavri – pohlepa ga razara. Ako ga razočaranje nadavlada – tuga golema ga ubija. Ako se srdžba u njemu diže – ljutnja silna se razvije. Ako je ushićeno zadovoljstvom – zaboravlja biti oprezno. Ako ga strah obuzme – strepnja ga potpuno zaokupi. Ako se posvuda mir rasprostre – nemarno postaje. Ako zadobije obilje imetka – imućnost ga tlačiteljem učini. Ako ga nevolja zadesi – nestrpljenje ga otkrije. Ako ga nagrize oskudica – klonulost ga obuzme. Ako ga glad napada – slabost čini da malaksa. Ako pretjera u sitosti – težina trbuha ga muči. Tako, pomanjkanje svako mu je štetno i pretjerivanje svako ga razara.”⁹

Uravnoteženje težnji

Jedina metoda koja može ukloniti sukob između težnji i svaku od prirodnih žudnji čovjeka zadovoljiti prikladno i u ispravnoj mjeri jest usaglašavanje poriva i ograničavanje unutrašnjih želja.

Najveća provalija koja se nalazi na putu mladih i u koju uglavnom padaju jest slijepo slijedeњe nekih nagona i zadovoljavanje dijela putenih prohtjeva. Cilj vjerskog i naučnog odgoja mladih je da ih upute kako da se odnose prema svojim težnjama i kako da ih sačuvaju od pretjerivanja koji će ih odvesti u pad i propast.

Pitanje izbjegavanja robovanja strastima, ograničavanja unutarnjih poriva i uravnotežavanja želja duše ne samo da je stroga islamska obaveza nego je i s gledišta razuma, nauke, odgoja, etike, zdravlja, društva i, ukratko, nužnosti života neophodno kategorično i nezaobilazno pravilo.

Čovjek, da bi ostvario zdrav i lagodan život, neminovno mora zanemariti svoje neprimjerene žudnje i kloniti se neljudskih djela. Čovjek s razuzdanim

⁹ *Nehdžu-l-belaga*, izreka 108., str. 487.

prohtjevima i nesputanom slobodom žudnji duše nikada neće biti u stanju nastaviti svoj lični i društveni život, niti će moći pripremiti uvjete za vlastiti spas i izbavljenje.

Hazreti Ali, a.s., je rekao: "Kada ne bi bilo nade u Džennet i straha od Džehennema, kada ne bi bilo nagrade i kazne, opet bi nam priličilo da tragamo za plemenitim moralnim osobinama, zato jer doista one vode putu spasa."¹⁰

Kako bi mladi bolje shvatili nužnost uravnovežavanja prohtjeva duše i njihovu neophodnost u različitim segmentima života, ukratko ćemo navesti nekoliko primjera.

Jedna od obaveza liječnika tokom liječenja jeste uravnoveženje sklonosti pacijenta. S jedne strane, pacijent traži zdravlje i poboljšanje stanja, dok je s druge strane sklon uzimanju raznih vrsta hrane. Ukoliko pacijent i dalje bude želio da slobodno i bez ograničenja zadovolji svoju želju za konzumiranjem razne hrane i sve što poželi bude jeo, takvo ponašanje će biti oprečno njegovoj težnji za poboljšanjem zdravstvene situacije, zato jer je neka hrana štetna za njega i pogoršat će njegovu bolest.

Stručan liječnik će detaljnim pretragama uravnovežiti sklonost pacijenta prema hrani, te će mu, u skladu s tačnim proračunom, neku hranu dozvoliti, a neku zabraniti. Time liječnik zadovoljava pacijentovu sklonost prema hrani na ispravan, odmјeren način, a s druge strane, pazi i na njegovu želju za ozdravljenjem. Pored toga, svojom naredbom otklanja sukob koji postoji između njegove sklonosti prema hrani i njegove želje za poboljšanjem zdravlja.

Jedna od obaveza pravednog zakonodavca u očuvanju pravde i graniča te uspostavi društvene pravde jeste uravnoveženje ljudskih sklonosti. S jedne strane, svaki čovjek želi da bude slobodan, dok s druge strane, traži mir i sigurnost. Ukoliko ljudi žele bezuvjetno zadovoljiti svoju težnju za slobodom, i da svako čini ono što mu je volja, onda bi se trebali odreći želje za sigurnošću i ugušiti svoju težnju za spokojem, jer je apsolutna sloboda nepomirljiva sa sigurnošću i uzrokuje anarhiju.

Pravedan zakonodavac ispravnim proračunom uravnoveženja težnju za slobodom dopušta sve dok ona nije opasnost za sigurnost društva i dok ne narušava slobodu drugih. Kao posljedica toga, s jedne strane, u određenoj mjeri je zadovoljena težnja za slobodom, a s druge strane, u praksi je zadovoljena želja za sigurnošću. Pored toga, uklonjen je sukob koji je postojao između ove dvije težnje.

¹⁰ *Adabu-n-nefs*, sv. 1., str. 26.

Jedna od uputa razuma je uravnoteženje poriva. Čovjek, s jedne strane želi da uživa u svim užicima života, a s druge strane, želi biti zdrav i snažan. Neki užici, kao što su heroin i alkoholna pića, oprečni su našoj želji da budeмо zdravi i snažni. U ovakvim situacijama razum se upliće s ciljem regulacije i uravnoteženja želje za užitkom. On dozvoljava korisne užitke, ili u najmanju ruku one koji nisu štetni, i čovjeka udaljava od štetnih užitaka. Ovakvom uputom, s jedne strane, bit će u ispravnoj mjeri zadovoljena težnja za užicima, dok će s druge strane praktično pažnja biti posvećena težnji za zdravljenjem. Pored toga, uspostavljanjem granica za užitke bit će otklonjen konflikt između to dvoje.

U ova tri primjera, nužnost uravnoteženja naših težnji s gledišta liječenja, zdravlja, društva i razuma je očita. I u ostalim segmentima života uspostavljanje granica prohtjevima duše je prijeko potrebno. Bez toga neće biti moguće osigurati zdrav i ispravan lični i društveni život.

Jedna od iskonskih težnji koja postoji u dubini mladih generacija jeste težnja za moralnim vrlinama i ljudskim osobinama. Mladi čovjek, u skladu sa svojom iskonskom prirodom, želi da postane istinski čovjek, da živi čistim i plemenitim životom i da doživi istinsku sreću. Bez sumnje, zadovoljenje ove ljudske žudnje i postizanje ovog svjetlog cilja je ostvarivo samo onda kada se mlad čovjek suzdrži od grijeha i nečistoća i uguši želje koje su štetne za čovjeka.

Prenosi se da je hazreti Ali, a.s., rekao: "Onaj ko voli plemenite ljudske osobine neka se udalji od onog što je zabranjeno."¹¹

Islam i uravnoteženje težnji

Sveta vjera islam želi uputiti ljudsku zajednicu na put spasa i istinske sreće, a ljude učiniti istinskim ljudskim bićima. Cilj cijenjenog Poslanika islama je da u sjeni božanskog učenja uravnoteži prohtjeve duše i unutrašnje žudnje čovjeka i da ih sve u ispravnoj mjeri i u granicama svršishodnosti zadovolji.

Božiji poslanik Muhammed, s.a.v.a., je rekao: "O robovi Božijil! Vi ste poput bolesnika, a Gospodar svjetova je poput liječnika. Dobro za bolesnika je u onome što liječnik zna i preduzima, a ne u onome što bolesnik želi i što umišlja (bez ikakva znanja). Zato se pokorite i predajte Božjoj zapovijedi, kako biste bili u skupini spašenih."¹²

¹¹ Mufid: *Iršad*, str. 141.

¹² *Medžmu'a verram*, sv. 2., str. 117.

Kao što se bolesnik, da bi ozdravio mora pokoravati naređenjima ljekara, regulirati svoje gastronomске želje, kao što se čovjek s ciljem očuvanja sigurnosti mora pokoravati zakonu i ograničiti svoju želju za slobodom, i kao što čovjek, da bi očuvalo svoje tjelesno zdravlje i snage, mora slijediti razum i odreći se štetnih i opasnih užitaka, isto tako bi svi ljudi trebali slijediti uzvišeno božansko učenje kako bi postigli visoka duhovna savršenstva i uzvišene ljudske osobine, i odbaciti sve one težnje koji su izvor prljavštine i grijeha.

Ljubav prema sebi, seksualna požuda, poriv za osvetom, želja za imetkom i bogatstvom, želja za moći i položajem, želja za slobodom, želja za iskazivanjem nezavisnosti i ličnosti, kao i ostale težnje i želje koje postoje u čovjeku moraju biti uravnotežene. Sve ove želje, porivi i težnje se moraju zadovoljiti s mjerom, daleko od bilo kakva pretjerivanja. Da bi se uklonio sukob težnji, potrebno je svaku želju zadovoljiti u mjeri koja ne uzrokuje suzbijanje ostalih težnji i ne protivi se čovjekovoj sreći i spasenju.

Da bi mladi bili svjesni svog unutrašnjeg stanja i upoznali se sa sukobima različitih prohtjeva duše, da bi osjetili nužnost njihovih uravnoteženja i tako praktično slijedili odgoj islama, smatramo nužnim da ukratko progovorimo o temi seksualnog nagona i upozorimo ih na određene opasnosti kojima mogu na Ovom putu biti izloženi. Naravno, i ostali nagoni će kroz poređenja sa seksualnim nagonom biti rasvijetljeni.

Seksualni nagon ili poriv za zadovoljenje tjelesnog užitka jedan je od najsnažnijih poriva koji je mudrom Božijom odredbom stvoren u čovjeku. Ukoliko ovaj gorljivi poriv bude na ispravan način uravnotežen i ispravnoj mjeri zadovoljen, on će biti izvor najslasnijeg užitka i uzrok očuvanja ljudske vrste. U suprotnom, ukoliko se sa svojeglavošću i razuzdanošću uzjoguni i pređe granice svrshodnog, uzrokovat će velike i nenadoknadive štete i izopaćenosti i biti izvor nesreće i pada čovjeka.

Ukoliko seksualni nagon bude ograničen i upotrijebljen tamo gdje mu je mjesto, on neće doći u sukob s ostalim ljudskim porivima i težnjama. Mladi će zadovoljenjem seksualnog nagona biti u stanju zadovoljiti i ostale prirodne porive i iskonske žudnje. Međutim, tamo gdje seksualni nagon ne bude uravnotežen, tamo gdje mladi budu željeli da slobodno i kako im je volja zadovoljavaju tu svoju potrebu, tu će se pojaviti neusklađenost i sukobi između težnji. Imajući u vidu to da su seksualni nagon i težnja strasti znatno snažniji od drugih težnji, ova borba će se neminovno okončati pobjedom seksualne strasti i porazom ostalih prirodnih ljudskih žudnji.

Mladi su, shodno svojoj ljudskoj naravi, skloni istinoljubivosti i iskrenoći, pravednosti i poštenju, povjerljivosti i ispunjavanju obećanja. Izvor ovih

čistih ljudskih težnji su moralna savjest i Božije nadahnuće. Uzvišeni Bog je ove svete težnje stvorio u ljudima kako bi ih oni slijedili i ustanovili svoj život na temeljima ovih pohvalnih osobina te kako bi u konačnici postali istinskim ljudima i postigli duhovne stepene savršenstva i sreće.

Kada se u naravi mladića neuravnotežena i svojeglava seksualna strast pobuni, a njegove tjelesne težnje potaknu i uzburkaju, moralna savjest i ljudske težnje u njemu će biti suzbijene, a na putu stizanja do cilja i zadovoljenja žudnje za užitkom moguće je da posegne za lažima i potvorom, prnevjerom povjerenja, kršenjem dogovora, zločinom, tj. svim neljudskim nečistotama i grijesima, te radi zadovoljenja svog seksualnog poriva i kratkotrajnog užitka razori temelje vrline i vječne sreće.

Hazreti Ali, a.s., je rekao: "Koliko je prezrenih i niskih zadovoljstava koja sprječavaju čovjeka da dostigne uzvišene stepene!"¹³

Mladi ljudi prirodno teže dostojanstvu i poštovanju te na najmanju gestu poniženja i uvrede reagiraju burno. Ovaj prirodni nagon je pokretač koji ih potiče na iskazivanje vlastite ličnosti i priskrbljivanje društvenog poštovanja. Upravo ovaj prirodni nagon ne dozvoljava mladima da se prepuste niskosti i prezrenosti i padnu u bijedu i potčinjenost.

Mladić koji ne bude u stanju uravnotežiti svoj seksualni nagon i savladati ga teško da će uspjeti na dostojan način zadovoljiti svoju težnju za dostojanstvom i poštovanjem zato što će neobuzdana i svojeglava strast biti izvor njegovog moralnog obeščaćenja i osramoćenja, što nikako nije saglasno s njegovom težnjom za dostojanstvom i poštovanjem.

Zarobljenici strasti, razvrat i bestidnost

Mnogo je mladića i djevojaka koji su postali robovi svoje strasti i zarobljenici svojih vlastitih putenih poriva, koji se na putu sladostrašća i zadovoljenja svoje tjelesne požude ponižavaju i predaju činjenju gnusnih djela i na kraju padaju u vrtlog razvrata i bestidnosti. U suštini, da bi zadovoljili svoju seksualnu strast, oni moraju pogaziti svoju težnju za ljudskim dostojanstvom i vrlinama, a svom ugledu i karakteru, kao i svojoj porodici, okrenuti leđa.

Hazreti Ali, a.s., je rekao: "Čovjek koji nadvlada svoje strasti sačuvat će svoje dostojanstvo i svoju čast."¹⁴

¹³ *Gureru-l-hikem*, str. 550.

¹⁴ *Mustedrek*, sv. 2., str. 287.

Prenosi se da je Zapovjednik pravovjernih, a.s., također rekao: "Robovi svojih strasti prezreniji su od robova kupljenih novcem."¹⁵

Hazreti Ali, a.s., je rekao: "Ko ovlada svojim strastima, biće uzvišen, a onom koga nadvladaju njegove strasti dostojanstvo će biti uniženo."¹⁶

Najčasnije i najvrjednije blago koje je Bog darovao čovjeku je razum. Razum je blistava svjetiljka na putu života. Razum je vodič čovjeka prema sreći. Razuman čovjek, prirodno, nastoji sva svoja djela uskladiti sa zapovijedima razuma i pokoravati se uvijek njegovim naredbama koje mu osiguravaju sreću.

Pobuna strasti i zatamnjene razume

Nažalost, poriv seksualne strasti toliko je snažan i moćan da je – ukoliko ga se ne dovede u ravnotežu i krene putem nepokornosti i pobune – sposoban pomračiti svjetiljku razuma i odvesti mlade na put umobilnih i opasnih djela.

U predislamsko doba na bazaru Ukaz dogodio se krvavi sukob između plemena Benu Amir i Benu Kenane – u historiji je ovaj događaj zabilježen kao Harb el-Fidžar. Prenosi se da je jedna žena iz plemena Benu Amir sjedila na bazaru Ukaz kada joj se približio jedan mladić iz plemena Benu Kenane, napravio nekoliko koraka oko nje i zatražio joj da ustane i da mu se pokaže kako bi se on nasladio gledanjem u nju. Međutim, žena je odbila ispuniti njegovu želju, čime je mladić doživio poraz u zadovoljenju svoje putene strasti pa je počeo razmišljati kako da joj se osveti. Onda je sjeo iza nje, a da ona to nije ni primijetila, i oštrim nožem joj otpozadi pocijepao haljinu. U trenutku kada je žena krenula sa svog mjesta, kroz procjep na haljinu su joj se razotkrile stražnjica i stegno.

Ljudi koji su to izbliza gledali počeli su se smijati, a žena se zbog uvredne razbjesnila, glasno vrissnula i počela dozivati u pomoć pleme Benu Amir. Nije prošlo mnogo vremena, a već se s isukanim sabljama okupio veći broj pripadnika plemena Benu Amir, koji su potom nasrnuli na mladića. Mladić je također pozvao svoje saplemenike u pomoć i kad su se i oni okupili, oba plemena nasruše jedni na druge. U ovom događaju palo je nekoliko mrtvih glava.¹⁷

¹⁵ *Gureru-l-hikem*, str. 498.

¹⁶ *Mustedrek*, sv. 2., str. 287.

¹⁷ *Sireje Halebi*, sv. 1.

Nerazumni postupak mladića na bazaru Ukaz koji je uzrokovao ubistvo nekoliko ljudi proizšao je iz njegove seksualne požude, a historija čovječanstva bilježi mnoštvo po obliku različitih, ali sadržajno sličnih događaja.

Ukoliko se seksualni nagon ne sputa i ukoliko se drznički pokrene, u stanju je umanjiti svjetlost razuma, oslabiti njegovu snagu i nagnati mlade na činjenje djela koja su suprotna razumu i dobru i koja će za posljedicu imati nenadoknадive tegobe i patnje.

Hazreti Ali, a.s., je rekao: "Zalazak razuma je u sastanku strasti i srdžbe."¹⁸

Također se prenosi da je Imam Ali, a.s., rekao: "Onaj ko ne vlada svojim strastima, ne vlada ni svojim razumom."¹⁹

Vlast strasti nad tijelom i dušom

U principu, seksualni nagon je u periodu mladosti najmoćnija snaga koja vlada tijelom i dušom mladih, i najsnažniji poticaj koji zaokuplja njihove misli. Mlad čovjek razmišlja o zadovoljenju svoje strasti i sladostrasnom uživanju više nego o bilo čemu drugom, dok mnogo manje obraća pažnju na razumska gledišta i promišljanja. Iz istog razloga, ukoliko se pri izboru supruge bude povodio isključivo željom i oslanjao samo na svoju vlastitu prosudbu te ustegao od savjetovanja s razumnim i razboritim ljudima, uglavnom će počiniti grešku. Misleći na zadovoljenje prolaznog tjelesnog užitka on sam sebi uzrokuje nesreću i cijeli svoj život sam sebe baca u okove i zarobljeništvo (strasti).

Brak ili zajednicu dvije osobe možemo usporediti sa spojem dva magnetna pola, pozitivnog i negativnog, čijim spojem ili nastaje ugodan i topao ambijent ili se kuća pretvara u pakao. To što kažu da je brak lutrija, uopće ne stoji jer ukoliko neko nepomišljeno i bez testiranja kupi naočale koje mu uopće ne odgovaraju, kriv je on, a ne njegova sreća i sudbina.

Ne treba se ženiti želeći dva dana provoda. Dijete, zbog neznanja, poseže za svim što je ukusno i ne razmišlja o šteti toga. Mladi ljudi u svom odnosu prema braku uglavnom postupaju poput djece, lakomo i neiskusno. Žele brak zbog zabave i užitka, umišljajući da će ta zabava s istim užitkom trajati zauvijek. Dakle, od svog ljubljenog supružnika ne očekuju i ne žele ništa do zadovoljstvo i užitak. Međutim, ozbiljna i zrela ličnost od svoga supružnika očekuje mnogo više, očekuje da tokom prolaska kroz dolinu života bude

¹⁸ Mustedrek, sv. 2., str. 287.

¹⁹ Isto.

njegov prijatelj, da mu bude svjetiljka, vodič, saputnik, koji će suosjećati s njim i u tuzi i u sreći.

Zbog toga trebamo izabrati supružnika koji će biti u svakom pogledu sposobna i ogovarajuća osoba. Potrebno je u ovom ozbilnjom i delikatnom trenutku dati veći udio razumu u odnosu na ljubav i srce te zatražiti upute od iskusnih i učenih prijatelja, a posebno od oca i majke, koji su također i prijatelji, a i učeni jer brak treba biti sazdan na temelju razuma i ukrašen ljubavlju, pošto u suprotnom postoji velika vjerovatnoća da će doći do njegovog urušavanja.²⁰

Hazreti Ali, a.s., je rekao: "Neobuzdanost strasti prema ženama osobina je glupih ljudi."²¹

Imam Sadik, a.s., je rekao: "Doista je žena poput ogrlice, stoga dobro pazi šta vješać sebi oko vrata."²²

Poticaj seksualnog nagona u mladima znatno je snažniji od razumskih težnji i težnji moralne savjesti pa je uravnoteženje tog snažnog nagona prvi i temeljni stub odgoja mlade generacije.

Ukoliko seksualna strast bude ispravno ograničena i zadovoljena u šerijskim i zakonskim okvirima, tada neće doći do sukoba između nje i drugih ljudskih težnji i moralnih vrlina. Mladi mogu s jedne strane zadovoljiti svoje nagonske žudnje, a s druge strane svoje moralne poticaje i razumske upute zaodjenuti odorom razuma. Kao rezultat toga, mlad čovjek će postati *istinski čovjek* koji će zadovoljavajući svoje žudnje stvoriti sve prepostavke za vlastitu sreću.

Gašenje razuma

Ukoliko seksualna strast bude neobuzdana i buntovna, ukoliko mladi budu zarobljenici svoje strasti i predaju joj se, bit će stvoreno tlo za pojavu sukoba između težnji u njegovom biću. U takvoj situaciji seksualna strast, kao najsnažnija nagonska snaga, nadvladat će tijelo i dušu mladih i preuzet će u svoje ruke svu snagu i kontrolu pa ih na putu zadovoljenja gorljivog poriva odvesti u nemoral i grijeh. U tom trenutku, moralna savjest će biti ugušena, a vatreni plamen razuma prigušen. Tada se mladi mogu ukaljati različitim vrstama nečistoća i kriminala i naći se na ivici pada u nesreću i propast.

²⁰ Šadkami, str. 148.

²¹ Mustedrek, sv. 2., str. 532.

²² Kafi, sv. 5., str. 332.

Soba tuge

Mustafa Lutfi Menfeluti napisao je jednu lijepu priču pod naslovom *Soba tuge*, u kojoj je opisao potresnu sudbinu jedne djevojke i jednog mladića kroz koju postaju jasne posljedice neodgovarajućeg zadovoljavanja tjelesne požude, sukoba poriva i posljedica koje proizlaze iz njih. Ovu pripovijetku prenosimo u cijelosti, da bi mlade djevojke i mladići izvukli pouku.

Imao sam druga koji mi je bio drag više zbog njegova znanja i vrline nego zbog vjere i morala. Uvijek bih mu se obradovao kada bih ga ugledao. U njegovom prisustvu osjećao sam se veselo. Nisam obraćao pažnju na njegovo služenje i njegovu pokornost, niti na njegove poroke i grijehе. On je za mene bio samo jedan bliski prijatelj. Nikada nisam razmišljao o tome da od njega naučim nešto iz šerijatskih nauka ili kakvu lekciju iz plemenitosti i morala. Dugi niz godina bili smo jednostavno prijatelji. Tokom tog perioda niti sam ja video bilo što loše od njega, a niti se on našao uvrijeđenim s moje strane.

Jednom sam zbog dugog putovanja bio prisiljen napustiti Kairo i rastati se od svog voljenog prijatelja. Neko vrijeme smo se dopisivali i na taj način imali podatke jedan o drugom, ali onda je to prestalo. Očekivao sam njegova pisma, ali ona za sve vrijeme moga putovanja više nisu stizala. Sve vrijeme sam bio veoma zabrinut i uzinemiren.

Nakon povratka s putovanja, zaputio sam se kući prijatelja, da ga vidim. Bijaše odselio iz te kuće. Komšije mi rekoše da je to bilo davno i da ne znaju gdje je otisao. Uložio sam mnogo truda da pronađem svog prijatelja. Tražeći ga, odlazio sam na svako mjesto gdje je postojala mogućnost da ga vidim, ali ga nigdje nije bilo. Polahko sam gubio nadu, i na kraju sam bio uvjeren da sam izgubio prijatelja i da više nema puta da dođem do njega.

Sputavane suze pune bola tada su potekle. Plakao sam. Bio je to plać čovjeka koji je u životu imao malo odanih prijatelja, plać osobe čije srce je bilo izbodeno strijelama sudbine, sudbine čije strijele nikada ne maše cilj i čija bol i rana se osjećaju neprestano.

Igrom slučaja, jedne tamne noći krajem mjeseca, kada sam se vraćao kući, zalutao sam. Ne znajući, stigao sam do zabačene mahale, s uskim i jezivim sokacima. U tom trenutku, zbog teške tame osjećao sam se kao da se krećem tamnim i beskrajnim morem nad kojim su se nadvile dvije ogromne mračne planine. Strašni valovi bi se ponekada uzdizali i kretali naprijed, a ponekada spuštali i vraćali nazad.

Još uvijek ne bijah stigao do sredine tog crnog mora kada začuh glas iz jedne od trošnih kuća. Osjetio sam uznenireno komešanje, koje je ostavilo dubok i emotivan trag na mene. Rekao sam sebi: "Čudnovato, koliko tajni beskućnika i boli ljudi skrhanih žalošću skriva u svojim njeđrima ova mrkla noć."

Još prije sam se bio zarekao Bogu da će kada god vidim nesretnika, ako budem u mogućnosti, pomoći mu, a ako i sam budem nemoćan, suzom i uzdahom dijeliti tugu i bol s njim. Zato sam se okrenuo i krenuo prema toj kući. Lagano sam pokucao na vrata. Niko nije došao da otvori. Drugi put sam jako pokucao. Vrata se otvorile. Ugledao sam desetogodišnju djevojčicu koja je u ruci držala fenjer slabašne svjetlosti. Pod slabom svjetlošću fenjera vidiš sam da je na njoj bila pohabana odjeća, ali njena ljepota u toj odjeći bila je potpuna poput punog mjeseca koji se skriva iza raštrkanih oblaka.

Upitao sam djevojčicu: "Imate li u kući bolesnika?"

S bolom i tugom koji su razdirali njeno srce, djevojčica odgovorila: "O čovječe, spasi mi oca! S dušom se rastaje."

Izgovorila je ove riječi, i zaputila se u unutrašnjost kuće pokazujući mi put. Išao sam za njom. Odvela me je na čardak kuće koja nije imala ništa do jedna mala vrata. Ušao sam u sobu. Kako je to samo jeziva soba bila, kako žalosna i dirljiva situacija! U tom trenutku pomislio sam da sam došao iz svijeta živih u svijet mrtvih. Taj mali čardak mi se činio poput groba, a bolesnik poput mrtvaca.

Prišao sam bolesniku i sjeo pored njega. Bio je beskrajno nemoćan. Tijelo mu je bilo poput kafeza sazdanog od kostiju koje dišu, ili kao suha trska iz koje dolazi zvuk u trenutku kada vjetar kroz njega zavihori. Iskažujući sažaljenje i ljubav stavio sam svoju ruku na njegovo čelo. Otvorio je oči i gledao me neko vrijeme. Malo po malo, počeo je micati svoje beživotne usne i sasvim slabim glasom reče: "Hvala Bogu kad sam pronašao svoga prijatelja!"

Te riječi su me tako snažno potresle da sam osjećao da mi je srce iščupano i da se kreće prsima. Shvatio sam da sam pronašao davno izgubljeno. Ali, nikada ga nisam želio vidjeti u trenutku njegove smrti i posljednjim satima njegova života. Nisam želio probuditi i pojačati svoju skrivenu tugu gledajući ovu potresnu scenu.

Vidno začuđen i potresen upitao sam ga: "Prijatelju moj, u kakvom to stanju ja tebe vidim? Zašto si dospio u ovaku situaciju?"

Znakom mi je dao do znanja da želi sjesti. Podmetnuo sam ruke ispod njegovog tijela. Uz moju pomoć ustao je i sjeo na krevet. Malo po malo, počeo je govoriti i pričati mi svoju priču.

Rekao je:

"Deset punih godina ja i moja majka živjeli smo u jednoj kući. U našem komšiluku živio je jedan bogat čovjek. Taj bogati čovjek imao je veliku i luksuznu kuću i jednu prelijepu kćerku, kojoj nije bilo ravne po ljepotu ni u jednoj vili ovog grada. Bio sam zaljubljen u nju toliko da sam u potpunosti izgubio strpljenje i mir. Činio sam sve ne bih li došao do nje. Šta god da sam govorio i bilo koju metodu i sredstvo da sam koristio, ništa nije vrijedilo, rezultata nije bilo. I dalje me je ta lijepa djevojka zaobilazila i odbijala. Na kraju sam joj obećao brak i time sam zadobio njenu saglasnost. Sprijateljila se sa mnom i mi smo se tajno viđali sve dok

jednog dana nisam došao do želje svoga srca. Jednim postupkom slomio sam joj srce i ukaljao obraz. Dogodilo se ono što se nije trebalo dogoditi.

Veoma brzo sam shvatio da djevojka nosi dijete. Kolebao sam se i bio sam izgubljen, šta da radim. Da li da budem dosljedan svome obećanju te da se vjenčam s njom ili da prekinem ljubavnu vezu i da je napustim? Naposljetu sam odabrao drugi izbor. Promijenio sam mjesto stanovanja kako bih pobjegao od nje. Preselio sam se upravo u ovu kuću u kojoj si me ti našao. Nikakvih vijesti o njoj nisam imao. Od tog trenutka prošlo je nekoliko godina dok jednoga dana na moju adresu nije stiglo pismo."

U tom trenutku ispružio je ruku i ispod jastuka izvukao jedan stari, požutjeli komad papira i dao ga meni. Pročitao sam pismo u kome su stajale sljedeće riječi:

"To što ti pišem pismo ni slučajno ne znači da želim obnoviti prošlo prijateljstvo i ljubav. Za tu stvar nisam spremna napisati čak ni jedan jedini redak. Dogovor poput tvoga prevarantskog dogovora i ljubav kao što je tvoja lažna ljubav, koja je suprotna istini, ne zasluzuju da se uopće i spomenu, a kamoli da zbog njih žalim i žudim za njihovom obnovom.

Ti znaš da je onog dana kada si me napustio u mom srcu gorjela plamteća vatra, a u stomaku sam imala bebu koja se pomjerala. Ta vatra je bila vatra žala zbog prošlosti, a nerođena beba izvor straha i sramote za budućnost. Ti nisi iskazao ni trunku obzira prema mojoj prošlosti i mojoj budućnosti. Pobjegao si da ne vidiš zločin koji si sam napravio i da ne brišeš suze koje si sam prouzrokovao. Mogu li te zbog ovakvog nemilosrdnog i nečovječnog postupka nazvati časnim čovjekom? Ne, nikada! Ti ne samo da nisi častan čovjek nego nisi uopće čovjek. Sve su se prezrene osobine zvijeri i krvoločnih životinja sastale u tebi na jednom mjestu i ti si postao oličenje svakog zla, nečistoće i nemoralnih, loših djela.

Govorio si mi: 'Volic te.' Lagao si. Ti si samo sebe volio i bio zainteresiran samo za svoje nagone. Sreo si me u trenutku prolaska hodnikom vlastite seksualne pohote, video si me kao sredstvo za zadovoljenje vlastitih želja, jer u suprotnom, nikada ne bi došao u moju kuću niti bi obratio pažnju na mene.

Izdao si me. Obećao si mi brak, ali si prekršio zavjet i nisi ispunio svoje obećanje. Mislio si da žena koja je uprljana grijehom i pala u poročnost nije dostojna da ti bude supruga. A nije li moja grješnost posljedica djela tvojih ruku? Ima li moj pad drugog uzroka osim tvog zločina? Da tebe nije bilo, ja se nikada ne bih uprljala grijehom. Tvoje stalno insistiranje me je učinilo bespomoćnom i tako sam se na kraju, poput malog djeteta koje je palo u ruke nemilosrdnom i moćnom silniku, predala tebi i izgubila snagu otpora.

Ukrao si moju čednost i nevinost. Nakon toga i sama sam sebe osjećala prezrenom i poniženom. Srce mi je bilo ispunjeno tugom i čemerom, a život mi je postao težak i nepodnošljiv. Za mladu djevojku, kao što sam bila ja, kakvu je slast život mogao da ima? Niti je mogla biti zakonita žena jednom čovjeku, niti časna majka svome djetetu. I ne samo to, nije

se smjela normalno pojaviti u društvu. Bila sam neprestano izgubljena i posramljena, lila sam suze tuge i sjete, od tuge prikrivala rukama lice i razmišljala o svojoj mračnoj prošlosti. Kada bih se prisjetila sramote koju sam počinila, korenja naroda, od straha bi mi se zglobovi kostiju raspaldali od bola, a srce se od tuge raspuklo.

Ukrao si mi spokoj i mir. Toliko sam bila uz nemirena i jadna da sam pobjegla iz svog veličanstvenog i lijepog doma. Napustila sam voljenog oca i majku, odrekla se luksuznog i ugodnog života i nastanila u jednoj maloj udaljenoj kućici u koju niko nije navraćao, da tamo provedem ostatak svoga tužnog života.

Ubio si mi oca i majku. Saznala sam da su oboje u mom odsustvu ispustili duše i napustili Ovaj svijet. Njihovo srce je prepuklo zbog tuge rastanka sa mnom. Umrli su izgubivši svaku nadu da će me ponovo vidjeti. Mislim da drugog uzroka njihovoj smrti nije bilo.

I mene si ubio jer je onaj gorki otrov što sam isplila iz tvog vrča, ona duboka tuga koja ubija, koju si svojim rukama posadio u mom srcu i protiv koje sam ratovala i borila se, nanijela posljednji udarac mome tijelu i mojoj duši. Sada se nalazim u postelji i iščekujem smrt. Posljednji dani moga života prolaze. Ja sam sada poput suhog drveta u čijoj dubini tinja vatrica koja ga neprekidno peče i samo što se nije u potpunosti raspalo. Mislim da je Bog spustio svoj obzir na mene i primio moju dovu. Riješio je da me oslobodi svih ovih muka i nedaća i da me iz svijeta smrti i nesreće prenese u svijet života i smiraja.

Uz sve tvoje grijeha i zločine moram reći: Ti si lažljivac, ti si prevarant, ti si obmanjivač, ti si lopov, zločinac! Ne mislim da će te pravedni Bog ostaviti na miru i da te neće kazniti zbog nepravde koju si nanio meni napačenoj i obespravljenoj.

Ovo pismo nisam napisala tražeći ponovno uspostavljanje zavjeta priateljstva i ljubavi, jer si ti prezreniji od toga da s tobom razgovaram o zavjetu ljubavi. Pored toga, ja se sada nalazim na pragu kabura. Rastajem se od dobra i zla života, od sreće i nesreće života. Niti u mom srcu više ima želje za prijateljstvom s nekim, a niti mi smrtni čas dopušta da sklopim zavjet ljubavi. Ovo pismo ti pišem isključivo iz jednog razloga: a taj je da ti imаш amanet kod mene, a to je tvoja bezgrješna djevojčica. Ako u tvome tvrdom srcu ima i trunke očinskog osjećanja, dođi i uzmi ovo dijete koje osta bez staratelja, da je ne pogode nesreće koje su joj napačenu majku pogodile i da joj život ne bude ispunjen tegobama i neuspjehom kao što je moj život bio."

Još nisam bio pročitao cijelo pismo, pogled mi pade na njega. Vidio sam kako mu suze teku niz lice. Upitah ga: "Šta se poslije dogodilo?"

Reče: "Kada sam pročitao pismo, cijelo tijelo mi je zadrhtalo. Od žestine bola i uz nemirenosti osjećao sam kao da će mi se prsa raspući i da će mi srce od tuge ispasti. Brzo sam otišao na adresu koju mi je dala. Bila je to ova ista kuća. Ušao sam na čardak kuće. Ugledao sam na ovom

istom krevetu jedno nepomično tijelo i malu djevojčicu koja je sjedila pored tijela i gorko i bolno plakala. Iz straha od tog jezovitog prizora nekontrolirano sam vrisnuo i pao u nesvijest. Kao da su se u tom trenutku moji neljudski grijesi utjelovili u strašne krvoločne zvijeri. Jedna je svojim kandžama nasrnula na mene, a druga je svojim krvožednim Zubima željela da me rastrga. Kada sam došao svijesti, dao sam Bogu zavjet da neću izići iz ovog čardaka, kome sam nadjenuo ime "Soba tuge", i da će, ne bih li se iskupio za zlo i sve ono što sam učinio toj djevojci, živjeti i umrijeti isto onako kako je ona živjela i umrla.

A sada, evo, pristigao je trenutak moje smrti. Osjećam u sebi olakanje i zadovoljstvo savjesti, zato jer mi unutrašnji glas srca govori da mi je Bog oprostio nedjela, da mi je oprostio sve grijeha koji su rezultat ravnodušnosti i okrutnosti moga srca."

Kada je izgovorio ove riječi, usta mu zanijemiše, a lice mu promijeni boju. Pao je na krevet. Posljednje riječi koje je zadnjim atomima snage veoma tiho izgovorio bile su: "Kćerku mi pazi, prijatelju moj!", nakon čega je dušu predao Stvoritelju duše.

Ostao sam tu pored njega neko vrijeme. Učinio sam sve što se očekuje od jednog prijatelja. Napisao sam pisma svim prijateljima i poznanicima i obavijestio ih o njegovoj smrti i svi su bili prisutni na njegovoj dženazi. U cijelom životu nikada nije bilo dana kao taj dan, u kojem su i žene i ljudi plakali. A Bog zna, i sada dok pišem ovu priču, od plača i uzbuđenja ne mogu da se kontroliram i nikada neću zaboraviti njegov slabašni glas u posljednjim trenucima života, kada je rekao: "Kćerku mi pazi, prijatelju moj!"²³

Proganjanja moralne savjesti

Ovaj bolni događaj proistekao je iz seksualnog prestupa jednog mladića i neumjesne predanosti jedne djevojke. Sukob težnji i proganjanja moralne savjesti su ga pogoršali, da bi na kraju mladić skončao u jednoj zaista potresnoj i žalosnoj situaciji.

Da su djevojka i mladić još na početku uravnotežili svoju seksualnu požudu, da su stavili pod kontrolu svoje putene žudnje, da su se nisu vezali jedno za drugo vezom koja je suprotna čednosti i zakonu, ni jednom od njih se u životu ne bi dogodili takvi potresni i bolni događaji.

Nažalost, mladić je bio pod utjecajem svojih strasti. Njegova seksualna požuda je u potpunosti vladala njime i on je razmišljaо samo o njenom zadovoljenju. Na putu do svoga cilja nije prezaо od laži i kršenja zavjeta.

Djevojka, također, nije kontrolirala svoje putene strasti. Nije imala dovoljno snage i odlučnosti da se odupre zovu seksualnog poriva. Ona se

²³ En-Nazarat, sv. 1., str. 245.

isključivo plašila za svoj obraz i čast. Zato se predala i prihvatile nedozvoljenu vezu s mladićem onog trenutka kada joj je obećao brak, zato jer je mislila da je ovim obećanjem uklonila sukob između strasti i časti, te da će na taj način biti sačuvan njen obraz.

Nakon što je poslušao strast i zadovoljio svoj seksualni nagon, mladić je ostavio djevojku i, suprotno moralu iskonske prirode i plemenitih ljudskih osobina, prekršio dato obećanje. Djevojka, čiji je potreba za dostojanstvom pogažena, iz straha od sramote i lošeg glasa napušta oca i majku, kuću i život, luksuz i smiraj. Ukratko, ona se odrekla svega što je imala i predala se životu ispunjenom gorčinom i tugom. Duševni porazi i gubljenje časti i obraza spržili su svaku poru njena bića i odveli je u mладалаčkim godinama u preranu smrt.

Mladić, koji je pristiglim pismom bio obaviješten o sramnim rezultatima kršenja obećanja i izdaje, bio je izuzetno teško pogoden. Kada je izbliza video nesretnu djevojku koja je bila u samrtnom času, užasnut od prizora pao je u nesvijest. Mučenja moralne savjesti i unutrašnja korenja toliko su ga uzdrmali da nakon smrti djevojke više nije mogao nastaviti normalno živjeti. Osjećaj srama ga je natjerao da ostane u tom kobnom čardaku, u tom bolnom i nepodnošljivom ambijentu, dok ne umre.

Hazreti Ali, a.s., je rekao: "Koliko li je kratkotrajnih užitaka koje nasleđuje dugotrajna tuga!"²⁴

Nagonski porivi, posebno seksualna želja, najveće i najopasnije su provalije koje se nalaze na životnom putu mlađih. Oni koji žele sreću i uspjeh u životu moraju uravnotežiti svoje putene strasti i staviti svoje nagone pod kontrolu razuma kako bi se sačuvali od opasnosti njihove isključivosti i pobune i kako ih ne bi pogodile teškoće i nesreće.

Osobe koje ne uravnoteže svoje strasti i koje su robovi užitka i strasti, koje ne sputaju svoje nagone i koje su zarobljenici zabave i prohtjeva svoga ega, osobe koje Božije blagodati koriste neumjesno i na putu zadovoljenja svojih putenih želja ne prezazu od činjenja djela suprotnih moralu i čednosti, u arapskom se jeziku nazivaju *mutref*.

Bestidni robovi strasti

Ova skupina hedonista i samoljubivih, robova vlastitih strasti i lakovih ljudi ne samo da svojim neuravnuteženim porivima i razuzdanim težnjama svoj život čine turobnim i nesretnim nego ovi opasni činioци unesrećuju i

²⁴ *Vesail*, sv. 4., str. 29.

društvo. Oni mogu svojim neprihvataljivim ponašanjem i druge ljudi odvesti na stranputicu i odvesti ih na put poroka i grijeha. Oni su u stanju poremetiti moralnu ravnotežu i plemenite osobine ljudi, srušiti zdanje na kome se gradi sreća i spas naroda, te na kraju pripremiti sve preduvjete za pad i propast društva. Časni Kur'an, govoreći o ovoj veoma bitnoj društvenoj i odgojnoj pojavi, upozorava muslimane na pogubnost i opasnost koju za njih predstavljaju lakomi hedonisti koji obožavaju svoje strasti.

وَإِذَا أَرَدْنَا أَن نُهْلِكَ قَرْيَةً أَمْرَنَا مُتْرَفِيهَا فَقَسَّوْا فِيهَا الْقُولُ فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقُولُ فَدَمَرْنَاهَا تَدْمِيرًا

Kad hoćemo jedan grad da uništimo, onima koji su u njemu na raskoš navikli prepustimo da se razvratu odaju i da tako zasluže kaznu, pa ga onda do temelja razrušimo.²⁵

²⁵ El-Isra, 16.

12. PREDAVANJE

Uzvišeni Allah u Svojoj knjizi kaže:

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَفْعِيلٍ ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَأُهْمِمُوا أَجْرٌ عَيْنُ مَمْنُونٍ

Mi čovjeka stvaramo u skladu najljepšem, zatim ćemo ga u najnakazniji lik vratiti, samo ne one koji budu vjerovali i dobra djela činili: njih čeka nagrada neprekidna.¹

Temelj odgoja mladih

Spoznaja prirodnih težnji i iskonskih želja mladih te ispravno i odmjerno zadovoljenje svake težnje najznačajnija je osnova odgoja mladih ljudi. Dobar odgajatelj je onaj koji u prvom redu temeljito prouči svu složenost prirode mladih, zatim se potpunom i svestranom analizom upozna sa svim njihovim unutrašnjim žudnjama i svaku od njih ispravno i razumski zadovolji u umjesnoj i odgovarajućoj mjeri.

Ovakav odgoj je u harmoniji s mudrim sistemom Božije kreacije i u potpunom saglasju sa zakonom stvaranja. To je najbolji i najpostojaniji odgoj. On može učinkovito izgraditi mlade ljudi i osigurati uvjete za njihovu sreću i vječno blagostanje.

Veći dio zastranjenja mladih, koja okončavaju nesrećom i propašću, provodiču iz dva izvora: ili se događaju zbog zanemarivanja određenih prirodnih težnji tako da su u praksi ugušena, ili uslijed toga jer mladi u zadovoljavanju nekih težnji pretjeruju i idu u krajnost.

Zanemarivanje moralnih principa

Doktor Carrel kaže:

Već sada je potrebno uzeti u obzir pitanje preporoda općeg obrazovanja. Osnovne škole, srednje škole i fakulteti nisu uspjeli odgojiti ljudi i žene koji će s uspjehom znati ispravno voditi život. Zapadna civilizacija propada zato

¹ *Et-Tin*, 4–6.

jer ni škola ni porodica ne uspijevaju odgojiti čovjeka koji će istinski biti civiliziran.

Poraz današnjeg odgoja i obrazovanja u vezi je s nedostatkom razboritih roditelja, s jedne strane, i prvenstva koji odgajatelji daju misaonim pitanjima, dok nedovoljno razumijevaju fiziološka pitanja i zanemaruju moralne principe, s druge strane.

Dogadaji iz proteklih godina jasno su pokazali sve manjkavosti mlade populacije koji su okončali škole i fakultete. Kada dođe do urušavanja društva, kakve koristi imamo od povećanja znanja, književnosti, umjetnosti i filozofije?

Da bi naša civilizacija mogla nastaviti život, potrebno je da svako sebe pripremi za život, ali ne na temeljima ideologija, nego prirodnog poretka stvari. Prema tome, potrebno je isključivo intelektualno podučavanje zamjeniti potpunijim obrazovanjem. Drugim riječima, potrebno je potaknuti sve nasljedne sposobnosti i čovjeka koji je ovako odgojen upoznati sa istinama svijeta i društva.

Spoznaja istina

Mi danas nemamo odgajatelje za sveobuhvatno obrazovanje i odgoj. Zato su nam prije svega nužne škole za odgoj takvih odgajatelja, kako bi u njima bili podučeni ispravnom načinu života i njegovim propisima i tehnikama.

Dužnost ovakvih odgajatelja je da odgoje potpuna bića, da u svakoj osobi, onoliko koliko to njene lične nasljedne sposobnosti omogućavaju, razviju lijepo ponašanje, samokontrolu, poštenje, estetiku, religioznost, hrabrost, junjaštvo. Istovremeno, oni neprestano trebaju biti u kontaktu s liječnicima, profesorima tjelesnog odgoja, stručnjacima za umni razvoj, istinskim vjerskim licima i s roditeljima djece. Na kraju, treba voditi računa o utjecaju svih ovih različitih faktora kako bi svako dijete bilo izgrađeno kao uravnoteženo biće. Ovakav učitelj je istinski upravitelj škole.²

U svetoj vjeri islamu odgoj mlade generacije oslanja se temelj buđenja svih prirodnih težnji i usmjeravanja svih prirodnih žudnji. Časni poslanik islama precizno je vodio brigu o svim materijalnim i duhovnim željama mlađih i, uporedo s vjerskim, moralnim i praktičnim poučavanjem, on ih je sve gradio kao međusobno uravnotežene i skladne i svaku od njih u ispravnoj mjeri i na prikladnom mjestu zadovoljavao.

Mladić koji je odgajan u nebeskoj školi islama i u skladu s učenjem časnog Božijeg poslanika, istinski je čovjek i posjedovat će u životu sve privilegije sreće i blaženstva.

² *Rah va rasme zendegi*, str. 170.

On posjeduje bogatstvo, vjeru i moral. Ne razmišlja ni o čemu osim o čistoti i dobroti. Oslanjajući se na Velikog Boga on će posjedovati spokojnu i smirenu dušu i pri suočavanju s događajima u životu neće gubiti prisebnost i svoje duhovne osobine. To je vrijedan i čestit čovjek koji nikada ne bježi od vlastitih obaveza. On uživa u svim užicima života na dozvoljen način i u mjeri koja je svrshishodna. On ne osjeća uskraćenim. Ukratko, mladić koji se odgaja u skladu s islamom postići će savršenstvo koje mu priliči i zadovoljiti na umjestan način sve svoje težnje.

Kako bi se mladi što potpunije upoznali s odgojnim učenjima islama u vezi s oživljavanjem težnji i uravnoteženjem žudnji, kako bi im u određenoj mjeri bile jasnije naučne i praktične metode Božijeg poslanika i čistih Imama, a.s., kroz ovu raspravu razgovarat ćemo i o nekoliko drugih tema, ne bi li mladi, slijedeći ih, pripremili uvjete za svoju sreću i uspjeh.

Neke od težnji, koje su iskonski utkane u prirodu čovjeka i čiji glavni korijen postoji u dubinama duše svih nacija i naroda, božanska su spoznaja i moralna savjest.

Čovjek svojom iskonskom prirodnom shvaća da u ovom promjenjivom i užburkanom svijetu postoji moć koja je uvijek stabilna i nepromjenjiva. Promjene koje se događaju u svijetu na tu snagu ne utječu, tok vremena je ne mijenja. Ta nepoznata istina je nepromjenjiva božanska bit.

Tjeran urođenom žudnjom i prirodnim težnjama čovjek želi bolje upoznati tu istinu, steći dublje spoznaje o njoj, predati se i pokoriti toj postojanoj i neograničenoj snazi.

Prirodna vjera

فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلّٰهِ الَّّٰقِي فِطْرَةَ اللّٰهِ الَّّٰقِي فَنِيَّا لَمْ يَتَبَدَّلْ حَلْقُ اللّٰهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ
وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ

Predano okreni svoje lice vjeri, Božjoj prirodi, na kojoj je On stvorio ljude. Nema promjene u Božjem stvaranju. To je ispravna vjera, a većina svijeta ne zna.³

Prenosi se da je Zurare rekao: "Upitao sam Ebu Džafera (Imama Bakira) a.s.: 'Šta je to prava vjera – hanefijjet?' Rekao je: 'To je fitret (iskonska priroda čovjeka) na kome je Bog stvorio ljude, stvorio ih je spoznajom o Njemu.'"⁴

³ *Er-Rum*, 30.

⁴ *Biharu-l-envar*, sv. 2., str. 87.

Postojana istina

Džon B. Kajzl kaže:

Što više promiče naš život, pitanje iskona postojanja ovog svijeta sve više privlači našu znatiželju i sve više se zalažemo za spoznaju ljepote, dobrote i istine Stvoritelja i našeg odnosa s Njim, a naša pažnja sve više se usmjerava s materijalnog na duhovno, od našeg bića prema svijetu. Uvidamo da je princip života promjenjiv. Naše biće svakih sedam godina doživljava promjenu. Bilje i drveće vehrne i suši se. Rođaci i prijatelji, svi umiru. Običaji, navike, društva, sve što postoji, nestaje. No, šta je postojano? Šta je ono što ne umire?

Ljudski um uložio je veliki trud istražujući i tragajući za tom nepromjenjivom, postojanom i vječnom osnovom kako bi došao do istine prema kojoj ono što je u ovom nepostojanom svijetu vječno i neprolazno jeste postojanje Gospodara, drugim riječima, primarnog uzroka stvaranja.⁵

Božije nadahnuće

Čovjek je sposoban svojom ljudskom prirodom bez odgajatelja i učitelja spoznati osnovne principe dobra i zla pa se prirodno priklanja dobru i izbjegava zlo. Ova prirodna snaga raspoznavanja izvire iz božanske upute utkane u ljudsko biće po njegovom stvaranju. Ovaj dar u Kur'antu je nazvan Božijim nadahnućem.

وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا فَاللَّهُمَّ هَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا

I duše i Onoga koji je stvorio pa joj put dobra i put zla shvatljivim učinio.⁶

Prenosi se da je Imam Sadik, a.s., tumačeći kur'anski ajet *i put joj dobra i put zla shvatljivim učinio*, rekao: "Bog je pojasnio čovjeku ono što treba činiti i ono što treba ostaviti."⁷

Psiholozi ovu unutrašnju spoznajnu snagu, koja je utkana u ljudsku prirodu, koja se nalazi u najdubljim dubinama duše svih naroda i pomoću koje ljudi prepoznaju načelna dobra i zla, nazivaju moralnom savješću.

Jean-Jacques Rousseau kaže:

Pogledajte sve narode svijeta. Prelistajte sve historije. Među svim tim čudnim i nepravednim opredjeljenjima, među svim tim običajima i navikama

⁵ *Šadkami*, str. 41.

⁶ *Eš-Šems*, 7–8.

⁷ *Kafti*, sv. 1., str. 163.

koje su beskrajno raznovrsne, na svim mjestima naći ćete iste principe pravde i poštenja, ona ista moralna pravila, ista značenja dobra i zla.

Prema tome, u dubinama naših duša nalazi se urođeni princip pravde i bogobojaznosti, i uprkos postojanju zakona i običaja mi na temelju njega donosimo sud o svojim djelima i djelima drugih i određujemo jesu li dobra ili zla. Ovaj princip je upravo ono što ja nazivam savjest.

Pravo reci, ima li na svijetu ijedna zemlja u kojoj se djela kao što su predanost vjerovanju i doktrini, ispunjenje obećanja, milostivost, dobromjerost i viteštvu smatraju zločinom, i dobar čovjek bude omražen, a loš čovjek cijenjen? O, savjeti! O, uzvišena nebeska težnjo! O, vječni i nebeski glas! O, pouzdana uputo neukih i maloumnih bića! Ti si taj koji je razuman i slobodan. O, ti, koji bez greške prosuđuješ o dobru i zlu! Ti si taj koji čovjeka približavaš Bogu. Ti si taj koji ljudsku prirodu dobru upućuješ i njegova djela usaglašavaš s moralnim zakonima. Da tebe nije, ja u sebi ne bih osjećao ništa što bi me uzdiglo iznad četveronožnih životinja. Jedina prednost nad njima bila bi mi što bih uz pomoć svoga nesređenog i nesistematiziranog razuma lutao i padaо iz jedne u drugu grešku.⁸

Kao što glavni korijeni nagona i prohtjeva duše postoje u čovjeku još od njegova djetinjstva, postepeno se razvijaju tokom godina i u skladu s razvitkom tijela, da bi se s periodom puberteta jako i snažno pokazali, isto je tako i temeljno sjeme iskonske spoznaje i moralne savjesti skriveno u dubinama dječije duše još od perioda njegova djetinjstva i izražava se manje ili više slabijim intenzitetom. U trenutku kada dijete stupi u doba puberteta i mladosti, njegovo tijelo i duša stiču snagu, sjeme spoznaje i savjesti doživljava procvat, a njegova iskonska težnja za vjerom i moralom se snažno budi.

Nesposobnost djeteta da shvata apstraktno

U godinama djetinjstva ljudska psiha i svijest još uvek nisu spremni za spoznaju vječnih istina, kao što su poštenje, ljepota, dobrota i napokon iskon stvaranja, odnosno Gospodar. Dijete je vezano za materijalne stvari i nije u stanju shvatiti značenja apstraktnih. Budući da je istina metafizički pojam, kao i vjera koja je tumač odnosa između čovjeka i Boga, oni su nepojmljivi za dijete.

Dijete je vezano za ono što može vidjeti, što može dodirnuti, čuti, pomislati i okusiti. Potrebno je vrijeme da ono napusti prizemno gledanje i počne shvatati apstraktne stvari i značenja koji su istinski pokretači svijeta.

⁸ Emil, str. 204.

Prema obavljenim istraživanjima, vjera u religijske istine započinje u dobi od dvanaest godina. Vjera u vječne istine, odnosno potreba za obožavanjem, kod zdravih i normalnih ljudi postaje snažnija i intenzivnija s godinama života. U skladu sa stepenima razvoja i rasta duše i tijela, upliv i utjecaj vjere na našu misao i naša djela se povećava.⁹

Težnja za duhovnošću kod mladih

Velike promjene u pubertetu otkrivaju i pokreću u bićima mladih sve skrivenе prirodne sposobnosti. S pristizanjem puberteta, s jedne strane u mlađom čovjeku se bude nagonske želje, dok se s druge strane, bude i težnje za duhovnošću i moralna savjest. Kao što podražaj poriva potiče mlade na zadovoljenje putenih želja, isto ih tako težnje za duhovnošću potiču na zadovoljenje duhovnih želja.

Prema vjerovanju psihologa, period puberteta i mladosti je period u kojem dolazi do stanovitog ispoljavanja vjerskih osjećanja i procvata moralnih i vjerskih težnji. Mladi se ljudi, tjerani iskonskom prirodnom, želete upoznati s iskonom svijeta, želete upoznati Boga Stvoritelja i obožavati Ga. Mladi ljudi u skladu sa svojom ljudskom prirodom tragaju za Istinom i trude se spoznati je te na taj način zadovoljavaju svoju iskonsku težnju za spoznajom.

Mladi svojom prirodnom težnjom i iskonskom željom iskazuju sklonost prema čednosti, vrlinama, pravdi, poštenju, povjerenju, držanju dogovora, prema iskrenosti i pravednosti, tj. prema ljudskim vrlinama, i teže svoju ličnost izgraditi na temeljima želja moralne savjesti.

Snaga i slobodna volja mladih u izboru pohvalnih ili pokuđenih osobina je jednaka i iako oni mogu odabrati neispravno i uputiti se na put stranputice i nečistoće, iskonski poticaji i unutrašnje težnje koje postoje u dubinama njihovih duša usmjeravaju ih ipak na put moralnih vrlina i lijepih ljudskih osobina te odvraćaju od činjenja loših, nemoralnih djela.

Glas poštenja i čestitosti

Mladi ljudi iz dubine samih sebe, koja je središte prirodnih želja, čuju samo jedan glas, a to je glas poziva na poštenje i čestitost, glas čistoće i vrline, koji je utkan u prirodu ljudi i koji se naziva božanska inspiracija i moralna savjest.

⁹ Šadkami, str. 40.

Prirodna težnja mlađih prema moralnim vrlinama i pravednosti, čistoći i čednosti tako je snažna da, ukoliko u porodičnoj atmosferi vide kod oca i majke nasilničko i neljudsko ponašanje, to ih tako žestoko naljuti da barem riječima protestiraju i kritiziraju nepravdu i samovolju oca i majke, smatrajući to izvorom srama za čovjeka.

Adolescenti ne samo da razmišljaju o vlastitim pohvalnim osobinama i čednom ponašanju nego je njihova unutrašnja želja i iskonska težnja da čistoća i plemenite vrline postanu atributi svih ljudi na svijetu.

Oni pate zbog iskvarenosti i nemoralnosti drugih ljudi i žale zbog zastranjenja i ogreznosti u grijehu. Želja im je da cijelim svijetom vladaju plemenite ljudske osobine i moralne vrline, da svi ljudi svijeta hode putem poštenja i čestitosti.

Maurice Debesse, profesor na univerzitetu u Strassbourgu kaže:

Otprilike u periodu između petnaeste i sedamnaeste godine adolescenti, potaknuti svetim pozivom ili hrabrošću, ustanu protiv nepravde. Požele iznova preuređiti svijet, ukloniti i uništiti zlo i ustanoviti vladavinu apsolutne pravde.¹⁰

Metafizičke i vjerske vrijednosti nalaze se blizu moralnih ideaala mlađih ljudi. Mladi student posjeduje veliki interes za naučna sredstva pomoću kojih se traga za istinitim pojašnjenjima pojava i stvari u svijetu.

Razvoj ličnosti

Auguste Comte je u svom Zakonu o tri stanja period puberteta nazvao godinama metafizike. Većina ljudi u trenutku susreta s pitanjima vezanim za tajne svijeta i postojanja osjećaju jednu vrstu posebne uznemirenosti koja je jedan drugi put dosezanja do natprirodnog. Veoma je teško u mislima mlađih ljudi napraviti jasnu granicu između područja metafizike i pitanja vezanih za vjeru, zato jer sve duhovne vrijednosti djeluju uzajamno.

Kao da su svi psiholozi saglasni u činjenici da postoji veza između krize puberteta i naglog buđenja vjerskih osjećanja. U to vrijeme događa se određena vrsta vjerskog buđenja. To se čak primjećuje i kod onih osoba koje u prošlosti nisu marile za pitanja vezana za vjeru i vjerovanje i koja se ponovo u godinama svoje zrelosti takoder, vraćaju nemaru i zapostavljanju vjere. Prema mišljenju Stanley Halla ovaj osjećaj se javlja najkasnije do šesnaeste godine. Ovu transformaciju možemo smatrati jednom konciznom i sažetom slikom razvoja ličnosti mladog čovjeka. Ovi osjećaji mlađom čovjeku, koji

¹⁰ Če midanam (Bolug), str. 122.

je izložen utjecaju različitih snaga, omogućavaju da krajnji uzrok svoga postojanja pronađe u postojanju Boga. Postojanje Boga umanjiti će njegove unutrašnje patnje i mučenja i postat će mu jasno da i on također ima svoje mjesto u svjetskom životnom sistemu. Kod ljudi koji su tokom djetinjstva imali vjersko obrazovanje i odgoj ne postoji ovakvo naglo buđenje vjerskih osjećaja, ali njihova ljubav prema Bogu postat će snažnija i, kako to P. Bourret kaže, razlikovat će se od onog osjećaja koji su tokom djetinjstva gajili prama Bogu, a posebno po pitanju djevojčica, čija osjećanja su praćena gnosičkim iskoracima. Na kraju, ovo je period u kojem vjersko nadahnuće poprima preciznu formu.¹¹

Godine snažnog zanimanja za natprirodno

Mladi ljudi, bez obzira kojem narodu i naciji pripadali, potaknuti svojom prirodom teže spoznaji Boga i plemenitim moralnim osobinama. Ova duboka i prirodna težnja nagnala je psihologe da period puberteta nazovu *godinama natprirodnog* i da u svojim raspravama o psihologiji adolescenta zasebno razmatraju ovu temu.

Iskonska težnja mladih prema vjeri je tako snažna da svi psiholozi kažu: Postoji neosporna veza između krize puberteta i buđenja vjerskih osjećanja. Čak i ona djeca koja su odgojena u porodicama koje su daleko od vjere, u periodu puberteta pokazuju veći interes za vjerska pitanja.

Želja mladih da upoznaju vjeru

Traganje za vjerom jedna je od prirodnih žudnji čovjeka koja se, kao i druge prirodne težnje, budi u mladim ljudima s pristizanjem puberteta, potičući ih na trud i zalaganje. Mladi prirodno imaju snažnu želju za shvatanjem vjerskih pitanja i s pažnjom i zadovoljstvom prate vjerska predavanja i razgovore.

Kada je časni Poslanik islama, s.a.v.a., ustao u Mekki i obznanio ljudima svoj poziv, došlo je do snažnog talasanja i uzbuđenja među mladima. Pod utjecajem iskonske težnje za vjerom oni su se okupili oko njega, a njegov govor je ostavio snažan pečat na njih. To je u porodicama uzrokovalo velike nesporazume između mladih i starih. Mnogobošci su upravo tu pojavu stavili među ostale prigovore upućene Poslaniku, s.a.v.a.

¹¹ Će midanam (Bolug), str. 118.

Historija je zabilježila slučaj kada su prvaci plemena Kurejš došli kod njegovog amidže i zahtijevali da prestane pozivati ljude u vjeru.

Kurejšije se okupiše oko Ebu Taliba i rekoše: "O Ebu Talibe! Tvoj bratić govori loše o našim bogovima, kvari našu omladinu i razbij naše zajednicu."¹²

Govor Božijeg poslanika slušali su svi ljudi, i žene i muškarci, i stari i mlađi, ali mlađi su pokazivali više zanimanja od drugih jer je ih je buđenje iskonske težnja za vjerom u periodu puberteta učinilo zaljubljenim u učenje vjere i morala. Govor Božijeg poslanika bio je odgovor na sklonosti mlađih prema vjeri i duhovnoj hrani. Upravo zbog toga oni su više od odraslih i starih osoba pokazivali zanimanje za učenja Božijeg poslanika.

Kada je Mus‘ab ibn Umejr, posebni izaslanik Božijeg poslanika, stigao u Medinu da podučava Kur’anu Časnom i da širi islamsko učenje, mlađi su se više od starijih odazvali njegovom pozivu i iskazali veću želju da upoznaju islam.

Mus‘ab ibn Umejr je ušao u kuću Es‘ad ibn Zurare. Svakoga dana odlazio je i učestvovao na sastancima plemena Hazredž i pozivao ih u islam, a njegovu pozivu su se odazvali mlađi.¹³

Prirodna težnja za vjerom i moralom, koja je mudrom božanskom odred-bom stvorena u dubini svakog čovjeka i koja se očituje u obliku naglog buđenja vjerskih osjećanja, jedna je od najboljih i najsnažnijih odgojnih platformi mlađih generacija.

Sposobni odgajatelji koriste iskonske težnje i sklonosti duše mlađih te ih nastoje neprekidno održati životnim i budnim i svoje odgojne planove ustanovljavaju na tim prirodnim željama.

Zadovoljenje iskonske želje mlađih za vjerskim i moralnim vrijednostima podrazumijeva slijedenja i pokoravanja prirodnim zakonima stvaranja. Odgoj koji bude u skladu s glasom iskonske prirode i utemeljen na osnovama prirodnih težnji bit će izvor vječne sreće i blaženstva mlađih i uvijek postojan.

Ove različite težnje, koje se bude sa stizanjem perioda puberteta, izuzetno su vrijedno bogatstvo mlađih i svaki od njih ima udio u odgoju mlađog čovjeka. Učeni odgajatelji na najprimjereniji način koriste svaku od tih težnji i ispravno ih usmjeravaju na njihovu vlastitu prirodnu putanju. Međutim, prema mišljenju psihologa i pedagoga, ono što je bitno i na što moramo obratiti pažnju jest pitanje odakle da započnemo s odgojem mlađih i kojoj težnji da damo prednost nad drugim prirodnim željama?

¹² *Biharu-l-envar*, sv. 6., str. 343.

¹³ *I‘lamu-l-vera'*, str. 68.

Maurice Debesse, univerzitetski profesor iz Strasbourga kaže:

Između razdoblja kada tek stasali mladić spoznaje vrijednost vlastite ličnosti i vremena kada shvata društvene vrijednosti postoji jedno prelazno razdoblje. Mi se moramo potruditi da ga očuvamo i mladog čovjeka u tom periodu podvrgnemo odgoju te da ga između različitih estetskih, moralnih i vjerskih vrijednosti poučimo onim vrijednostima koje uzvisuju njegovu ličnost. Zasigurno će na ovakav način vrijednosti koje okružuju mladog čovjeka promijeniti njegovu mladost.

Koju vrijednost treba odabratи? Kojoj od njih da damo prednost nad drugim? To su temeljna, goruća i sporna pitanja oko kojih vode ratove i prepirke različita vjerovanja i ideologije. Ja ću se ovdje suzdržati od bilo kakve vrste izbora zato jer ova tema umnogome zavisi od stava samog odgajatelja.¹⁴

Početak odgoja

Nebeska vjera islam jasno je dala odgovor na ovo pitanje i urođenu sklonost prema vjeri uzela u obzir kao osnovnu težnju u odgoju mlade populacije. Islam vodi brigu o svim prirodnim žudnjama mlađih i svaku od njih zadovoljava na prikladan način i u ispravnoj mjeri. Međutim, islam daje prednost oživljavanju sklonosti prema vjeri u odnosu na ostale sklonosti i žudnje i započinje svoj odgoj zadovoljavanjem težnji prema urođenoj spoznaji i moralnoj savjesti.

Islam vjerskim i moralnim odgojem tokom perioda puberteta odgaja mlađe u ličnosti koje će krasiti vjera u Boga i plemenite vrline. Poklanja im ljudski karakter i priprema ih za jedan čist i častan život, koji će biti ispunjen vjerom u Boga i plemenitim ljudskim osobinama.

Ali, a.s., u dijelu svoga opširnog pisma opisao je svoje znalačke metode i ispravan stav o načinu odgoju hazreti Mudžtebe (Imama Hasana), a.s., svoga tek stasalog sina, gdje je započeo s oživljavanjem vjerskih osjećanja. Zatim daje do znanja: "...i sada počinjem tvoj odgoj s poučavanjem Allahovoј knjizi i njenom tumačenju, s namjerom da te podučim islamskim propisima, onome što je halal i onome što je haram..."¹⁵

Poučavanje vjerskom učenju i odgoj vjerskih i moralnih osjećanja kod mlađih imaju dva velika učinka. Prvo, na ovaj način zadovoljavamo njihova vjerska osjećanja, kao jedan od urođenih nagona, a drugo, snaga vjere

¹⁴ Će midanam (*Bolug*), str. 121.

¹⁵ Nehrđu-l-belaga, Fejz, str. 905.

suspregnut će ostale prirodne težnje i nagonske žudnje mladih te spriječiti njihovo ispoljavanje i pobunu zaštitivši mlade od nesreće i propasti.

Časni Kur'an govoreći o ovoj temi kaže:

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْتُنُونَ

Mi čovjeka stvaramo u skladu najljepšem, zatim ćemo ga u najnakazniji lik vratiti, samo ne one koji budu vjerovali i dobra djela činili: njih čeka nagrada neprekidna.¹⁶

Stvaranje čovjeka

Mudri Bog stvorio je čovjeka u najboljem liku i utkao u njegovu prirodu težnju za spoznajom i raspoznavanjem dobra i zla. Nažalost, većina ljudi, zbog zanemarivanja glasa svoje prirode i razuzdanog ispoljavanja nagona i prohtjeva duše, padaju u sunovrat i okreću se prema propasti i poniženju. Samo one osobe koje budu slijedile glas svoje iskonske prirode i koje svoju potrebu za vjerom i moralom budu zadovoljavale uporedno sa svim drugim prirodnim potrebama bit će sretne i blažene.

Sa stizanjem puberteta u bićima mladih ljudi bude se vjerska osjećanja i sklonosti, čineći mlade strasno zainteresiranim za duhovnog učenje. U kritnim pubertetskim godinama ova urođena žudnja je snažna i vatrena, pa mlađi s velikim zanimanjem i nestrpljenjem tragaju za vjerskim temama, no nakon prolaska puberteta ona postepeno gubi na snazi i pretvara se u običnu težnju.

Osnovni sadržaj "knjige odgoja"

Nebeska vjera islam u odgoju mlade generacije u najvećoj mjeri koristi vjersko buđenje i gorljive težnje za vjerom koje se prirodno javljaju u mlađima tokom kriznog perioda puberteta. Islam nastoji iskoristiti ovu kratkotrajnu i vrijednu priliku i učiniti je glavnim poglavljem knjige svoj odgojnog djelovanja, te na taj način u mlađima uspostaviti najuzvišenije i najčišće temelje.

Islam je svoj vjerski i moralni odgoj, kao temeljne stubove odgoja mlađih, uredio u skladu s njihovim urođenim žudnjama, a na temelju ponude i potražnje.

¹⁶ Et-Tin, 4–6.

U trenutku kada korjenite promjene puberteta u mladim ljudima bude potrebu za vjerom i interes za učenje vjerskih tema, časni predvodnici islama, ne gubeći ni trenutka vremena, počinju s predočavanjem vjerskih sadržaja i obavezuju mlade na učenje Časnog Kur'ana i islamskih propisa, obavljanje dužnosti robovanja Bogu i ustezanje od činjenja grijeha, tj. obavezuju ih na izvršavanje vjerskih obaveza i pokornosti Božijim naredbama. U vezi s tim postoje brojne predaje.

Prenosi se da je Imam Sadik, a.s., rekao: "Onom ko uči Kur'an dok je mlad, Kur'an se pomiješa s njegovim mesom i njegovom krvlju. (Kur'an ostavi snažan pečat i utjecaj na cijelo biće mladog čovjeka)." ¹⁷

Hazreti Sadik, a.s., je rekao: "Neka se dijete prvih sedam godina igra, drugih sedam godina uči pisanje, a sljedećih sedam godina neka uči šta je dozvoljeno, a šta zabranjeno." ¹⁸

Prenosi se da je Božiji poslanik, s.a.v.a., rekao: "Allah će sedam skupina ljudi staviti pod svoju sjenu (zaštitu), u danu kada druge sjene osim Njegove neće biti: pravednog vladara, mladića koji je odgojen u robovanju Bogu..." ¹⁹

*O, mladiću, ti već danas pokornosti put izaberi,
Jer sutra ti iz starosti mladost neće doći.*

*Sudbina mi život od mene ukrade,
čija svaka noć je ko 'noć Kadra bila.*

*Vrijednost dana ja tad nisam znao,
Tek je shvatih sada, kada sam ga izgubio.*

Pokajanje mladih

Božiji poslanik, s.a.v.a., je rekao: "Bog od svih stvari najviše voli mladića koji se pokaje." ²⁰

Zadovoljenje žudnje mladih za vjerom i poučavanje vjeri i moralu ubrajaju se u prijeke odgojne potrebe. Mladi koji izbjegavaju izvršiti ovu prirodnu dužnost, prema mišljenju predvodnika vjere, zaslužuju kaznu.

¹⁷ *Vesail*, sv. 2., str. 140.

¹⁸ *Kafi*, sv. 6., str. 47.

¹⁹ *Medžme'u-l-bejan*, sv. 2., str. 385.

²⁰ *Miškatu-l-envar*, str. 155.

Prenosi se da je Imam Bakir, a.s., rekao: "Ako vidim mladića, sljedbenika moga, koji se ne trudi učiti i spoznati vjeru, žestoko će ga kazniti."²¹

Staratelji adolescenata su također dužni svoju djecu podsticati na učenje vjerskih propisa i obaveza i odgojiti ih u duhu vjere i poštenja. Predvodnik islama je imao loše mišljenje o očevima koji se nemarno odnose prema ovoj velikoj odgojnoj obavezi i koji zanemaruju duhovnu potrebu svoje djece za vjerom.

Prenosi se da je Božiji poslanik, s.a.v.a., pogledao prema jednoj skupini djece pa rekao: "Teško li je djeci vremena pred Sudnjim danom od njihovih vlastitih očeva." Neko je rekao: "Je li to zato što su njihovi očevi mnogobošći?" Odgovorio je: "Ne, nego zato što su vjernici, a ne poučavaju ih ničemu od vjerskih obaveza. I ako se dogodi da dijete samo nešto nauči od vjerskih propisa, zabranjuju im obavljanje tih dužnosti, i zadowoljavaju se samo time da njihova djeca ostvare i priskrbe sebi nešto od Dunjaluka. Ja se odričem njih, a i oni se odriču mene."²²

Da bi vjersko učenje ostavilo dubok utjecaj na adolescente i da bi se njihova duša odgojila u vjeri, potrebno je iskoristiti prvu priliku i započeti poučavanje onog trenutka kada se u njima probude vjerska osjećanja. Kada je u pitanju odgoj mlađih generacija, ovo pitanje je bilo u središtu pažnje cijenjenih islamskih predvodnika.

Imam Sadik, a.s., je rekao: "Požurite s poučavanjem hadisu svoje djece, prije nego što vas zalutali protivnici na putu do srca vaše djece preteknu (i vašu djecu pouče pogrešnim idejama i u srca im ubace klicu nevjerstva, nemoralu i iskvarenosti.)"²³

Snaga vjere

Vjera u Boga jedan je od najčvršćih stubova sreće čovjeka. Vjera u Boga je izvor snage ljudskog duha. Vjera u Boga izvor je spokoja srca i smiraja duše.

الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطَمَّئِنُ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطَمَّئِنُ الْقُلُوبُ

One koji vjeruju i čija se srca, kad se Allah spomene, smiruju – a srca se doista, kad se Allah spomene smiruju.²⁴

²¹ *Sefinetu-l-bihar*, str. 680.

²² *Mustedrek*, sv. 2., str. 625.

²³ *Kafi*, sv. 6., str. 47.

²⁴ *Er-Rad*, 28.

Adolescent koji je od samog početka odgajan s vjerom u Boga i koji je učenjem Božijih propisa i njihovim provođenjem zadovoljio svoju težnju za vjerom, ni u najtežim teškoćama života ne gubi pribranost već oslanjajući se na snagu vjere uspijeva nadvladati sve nedaće.

William James, otac moderne psihologije i profesor na univerzitetu Harvard, kaže:

Vjera je jedna od moći uz čiju pomoć čovjek živi, njeno potpuno iščeznuće bilo bi jednakо padу čovjeka.²⁵

Džon B. Kajzl kaže:

Odsustvo vjere je bolno posebno zato što je u očima onoga koji ne vjeruje svijet i sve što je u njemu ništavno, besmisleno i nestalno, dok čovjek koji vjeruje vidi svrhu i cilj u stvaranju i u životu, iako to nije u stanju drugima dokazati.

Vjera je stub koji nas kroz vjetrometinu života čuva od pada i poraza. To je veliko mjerilo i ukoliko budemo sve stvari njim vagali, s lahkoc̄em ćemo shvatiti niskost i ništavilo koju nam pričinjavaju lagoda i nelagoda. Niti ćemo se u nelagodi osjećati poraženim i nemoćnim, niti ćemo se u lagodnosti uzoholiti i zalutati. Osoba koja nema vjere utopljenik je koji bespomoćno udara rukama i nogama u moru sumnje, besmisla i neodređenosti. On nije u stanju razlučiti dobro od zla, korisno od štetnog, istinu od laži. Svakoga dana, svakoga sata ima neko drugo uvjerenje i neprekidno se nalazi u prepirci i sukobu sa samim sobom, s prirodom, s ljudima koji ga okružuju.²⁶

Ljubav prema slobodi

Doktor Carrel kaže:

Danas, kao i u svim drugim razdobljima, u svim državama postoje ljudi i žene kojima život sam po sebi nije dovoljan cilj, nije najvrjedniji dar prema njihovom mišljenju. Oni su željni ljepote, slobode i ljubavi, oni žele doći do Boga.

Na njihova pitanja filozofija, osim u malo detalja, nije dala odgovora. Ni Sokrat, ni Platon nisu uspjeli umiriti ljudsku uznenirenost po pitanju tajne života. Samo je vjera ponudila potpuno rješenje za ovaj problem i bila u stanju tokom proteklih stoljeća umiriti uznenirenu znatiželju koju su ljudi

²⁵ Ajine zendegi, str. 155.

²⁶ Šadkami, str. 43.

imali u vezi s vlastitom sudbinom. Vjersko nadahnuće, svijest o Bogu i vjerovanje daruju čovjeku postojanost, izvjesnost i spokoj.²⁷

Da bi čovjek postigao istinsku sreću i ostvario jedan istinski ljudski život, treba mu odgoj. Potrebno je djecu još od perioda djetinjstva, pa sve do puberteta i mladosti držati pod nadzorom i pravilno ih odgajati. Potrebno ih je podučiti šta je dobro, a šta loše, zainteresirati ih za izvršavanje njihovih dužnosti. Sve nebeske religije, sve naučne i pedagoške škole su jednoglasne po ovom pitanju, s tom razlikom što božanske religije vjeru u Boga smatraju glavnim temeljom i osnovnim preduvjetom odgoja i svoj odgoj grade na njemu, smatrajući je najboljim sredstvom za ostvarivanje ljudskih moralnih dužnosti.

Odgój bez vjere u Boga

Druge pedagoške škole ili su nijeme kada je u pitanju uloga vjere u Boga u odgoju ili su, poput materijalista, pobornici odgoja bez vjere. Ovo je najstaknutiji princip koji odvaja božansku školu Vjerovjesnika od svih ostalih ljudskih škola.

Sljedbenici Božijih vjerovjesnika vjeruju da je Svijet postojanja dje-lo Velikog Boga. Oni vjeruju da je Moćni Bog Svojom mudrom voljom stvorio čovjeka i u njemu moralnu savjest te ga nadahnuo i za dobro i za zlo. Oni vjeruju da slijedeњe moralne savjesti nije ništa do slijedeњe stvaralačke zapovijedi Velikog Boga. Međutim, sljedbenici materijalističke škole smatraju da je svijet rezultat kretanja materije. Oni vjeruju da su nastanak čovjeka, kao i fenomen savjesti, ustvari posljedice slučajnog slijeda događaja u prirodi. Prema njihovom stanovištu, moralna savjest nema nikakvu duhovnu vrijednost koja bi čovjeka obavezivala na njeno slijedeњe i zbog čijeg bi se poštovanja čovjek trebao odreći težnji i strasti suprotnih savjesti.

Osjećanja snažnija od logike potiču čovjeka na pokret, bez obzira u kom se životnom dobu nalazio, i on će se s većom željom pokoriti tegobnim životnim zakonima ukoliko ih prihvati kao Božiju volju, a ne samo kao neku slijepu snagu. Praksa pokazuje da su ljudi skloniji slijedeњu ličnosti, nego slijedeњu nekog pravila. Prirodni zakoni očuvanja života, produžetka vrste i uživisanja duše, ukoliko se shvate kao Božiji volja, postaju snažniji i utjecajniji.²⁸

²⁷ *Rah va rasme zendegi*, str. 126.

²⁸ Isto, str. 169.

Sljedbenici poslanika vjeruju da moralno i znanstveno učenje Božijih poslanika izvire iz volje Mudroga Boga i njihovo izvršavanje smatraju izričitom dužnošću svih ljudi. Oni vjeruju da pokoravanje naredbama Božijih izaslanika uzrokuje zadovoljstvo Gospodara i da je izvor vječne sreće i blaženstva, a da neposlušnost naredbama Božijih poslanika izaziva Božiju srdžbu i da je izvor njihove nesreće. Iz istog razloga, oni iskreno prihvataju izvršavanje vjerskih propisa i u skladu s njima djeluju. Međutim, sljedbenici ljudskih škola mišljenja moralna učenja i praktične propise smatraju proizvodom mišljenja čovjeka; čovjeka koji je neprestano izložen pogreškama, čovjeka koji pada pod utjecaj raznih činilaca i stalno mijenja svoje uvjerenje. Može se desiti da oni u nekom normalnom stanju upotrijebe određene odgojne mjere i da se u skladu s njima ponašaju, ali onog trenutka kada moralna učenja zasmetaju njihovim strastvenim užicima i putem željama, oni tim učenjima okreću leđa i s ciljem postizanja svojih želja idu u smjeru suprotnom odgojnim pravilima.

Lecomte du Noüy kaže:

Neki ateisti, koji su po svojoj naravi moralni, kažu: Pošto je temeljni problem u slijedeњu moralnih zakona, ukoliko budemo sposobni praktično provesti ove zakone, mi nećemo imati potrebu za vjerom. Ova metoda očit je pokazatelj nepoznavanja psihologije čovjeka, jer je čovjek uvijek sumnjičav prema zakonima čije izvorište ne poznaje. Pored toga, ova metoda dokaz je za neshvatanje suštine problema, zato jer je cilj da se čovjek iznutra usavrši kako bi mogao moralno razmišljati, a ne natjerati čovjeka da se ponaša moralno. Sve dok ponašanje svakog čovjeka ne bude znak njegove duboke unutrašnje promjene i usavršavanja, ono će biti samo niz konvencionalnih i privremenih vještačkih ograničenja koja će se s prvom izgovorom raspršiti u zraku. Ukoliko moralne zakone budemo samovoljno nametali, koliko god oni posjedovali praktičnu vrijednost, ljudi se nikada neće biti u stanju uspješno oduprijeti životinjskim porivima.²⁹

Ukratko, škola odgoja Božijih poslanika ostavlja utjecaj na dubinu misli i metode razmišljanja svojih sljedbenika i vjersko i moralno učenje usađuje u njihove duše. Vjera u Boga je temeljni oslonac vjere i najbolji svjedok za provedbu moralnih učenja i praktičnih mera. Ljudi koji posjeduju istinsku vjeru u Gospodara svijeta i koji su istinski prihvatali Božiju vjeru izvršavaju sve svoje obaveze na svim mjestima i u svim situacijama. Oni ne prelaze granice vrline i morala koji su granica božanskog učenja. Ukoliko se slučajno i dogodi da u nekoj prilici učine pogrešku i prekrše vjerska pravila, uznemire se i čine pokajanje Bogu tražeći oprost za svoj grijeh.

²⁹ Sarnevešte bešer, str. 216.

Odgoj koji nije utemeljen na vjeri u Boga ne posjeduje garant izvršenja i nikada se neće čvrsto ukorijeniti u dubinama ljudskih duša. Ovakav odgoj, iako je moguće da u nekom normalnom stanju uspostavi moralan i društven sistem, biva uzdrman tokom društvenih previranja i nagonskih uznemirenosti pa gubi svoj utjecaj. Ljudi odgojeni u ovoj pedagoškoj školi u vanrednim okolnostima mogu da počine velike zločine i neljudska i nemoralna djela. Dokaz za ovu tvrdnju su stravični događaji koji su se dogodili u civiliziranim zapadnom svijetu tokom Prvog i Drugog svjetskog rata.

Raspad sistema moralnih vrijednosti

Edgar Pesch, poznati francuski psiholog kaže:

Ideološke i moralne forme koje su ukrašavale evropsku civilizaciju zbog toga što je njihov temelj bio isključivo materijalan, raspale su se pod utjecajem Prvog svjetskog rata. Strah i uznemirenost u još većem i intenzivnijem obimu obuzeli su svijet tokom Drugog svjetskog rata. Poštovanje života, ljudskosti, kao i predstave o moralnim vrijednostima posvuda su iščezli. Progoni, pokolji civilnog stanovništva, koncentracioni logori za prinudni rad (u kojima ne samo da su vladali glad i razne zarazne bolesti nego su se nad logorašima provodile strašne torture i mučenja), nerazumna i masovna rušenja bombardiranjima, sve se to smatralo normalnim i uobičajenim metodama u ratu.

Tokom tog strašnog perioda grupa autora pravnika pokušavala je predstaviti zakonskim ovo novo pravo, spuštajući na taj način predstavu o pravdi na najniži nivo.

U skladu s navedenim, došlo je vrijeme da se sve dobromjerne osobe pozabave dubokim promišljanjem i istraživanjem sljedećeg pitanja: Kakva je bit, suština civilizacije i kuda ona vodi čovjeka?³⁰

Postoji veliki broj civiliziranih ljudi koji se zgražavaju nad pomisli o ubistvu ili incestu, ali iste te osobe nisu spremne odreći se svoje pohlepe, nasilnosti i seksualnih poriva. Oni su spremni da, ako će ih to spasiti kazne, lažima, prevarom, potvorom i optužbom uvrijede svog istovrsnika i nanesu mu štetu.³¹

Tokom rata države sve nepravde, sve napade koje bi i najmanjem obliku u normalnim okolnostima bile sramotne, smatraju dozvoljenim. U tom smislu vlasti ne samo da se u svom odnosu prema neprijatelju služe obmanama

³⁰ Andišehaje Frojd, str. 117.

³¹ Isto, str. 123.

i prevarama nego se ne ustručavaju ni od znalačkog i namjernog izgovaranja laži pa su se, kao što se to moglo primijetiti tokom svjetskog rata, laž i prevara bili raširili kao nikada prije.³²

Ovakva situacija ne samo da je uništavala bilo kakav pokušaj podizanja čovjekovog dostojanstva u svijetu nego su vlade na taj način potpomagale uništenje društava kojima su vladale i posredno su potkopavale i uništavale moralne osnove koje su podignute uz krvav trud i napor.³³

Ukratko, svaki odgoj, i ako bude posjedovao naučni i psihološki korijen, ukoliko ne bude oslonjen na vjeru u Boga i predanost izvršavanju Božijih naredbi, u kriznim situacijama i pred nagonskim porivima, neće imati snage za otpor, neće moći čovjeka nagnati na izvršavanje njegovih obaveza na svim mjestima i u svim situacijama i spriječiti ga da čini nemoralna i neljudska djela.

*Čovjek što na putu spoznaje nema vjere
Lik on ljudski ima, al' karakter nema*

*O, ti, što se znanjem dičiš, znanje svoje uvećaj
Ne bi l'spozn'o da bez vjere znanje vrijednost nema*

*Palaču ti znanja ako cijelu od kamena i željeza sazdaš
Zatrest će se, srušit će se, ako temelj od vjere ti ne bude*

*Iako je u znanju poput mora, bez vjere je čovjek na dan krizni
Poput lađe Nuhove, ali lađe za oluju nespremne*

*Mišica svijesti o Bogu polomit će bezvjerničke šake čelične
Iako se čovjek svjestan Boga s pobunom pod ruku ne laća*

Odgoj u skladu s prirodom

Sveta vjera islam na putu izgradnje jednog vrijednog, sposobnog, poštenog i čednog naroda svoja odgojna učenja je uredila na temeljima urođene vjere, i od perioda mladosti novi naraštaj odgaja s vjerom u Boga.

Islam u najvećoj mjeri koristi snagu moralne savjesti čovjeka, koja je Božije nadahnuće genetički utkano u naše biće i isprepleteno sa čovjekovom sudbinom i koja odgaja mlade i oplemenjuje ih ljudskim osobinama i moralnim karakterom.

³² Andišehaje Frojd, str. 125.

³³ Isto, str. 126.

Islam je snažno buđenje vjerskih osjećanja adolescenata učinio područjem djelovanja vjerskog odgoja. U vrijeme kada se prirodnim tokom u njima probudi sklonost za vjeru, islam ih tek tada smatra obaveznim da ispunjavaju vjerske obaveze i izvršavaju vjerske dužnosti, učvršćujući vjeru ljudi u Boga kroz izvršavanje dnevnih molitvi.

Ukratko, islam započinje odgoj mlađih generacija njihovom urođenom težnjom za vjeru i moral. Zadovoljavanjem ovih duhovnih žudnji on uravnotežava i ostale prirodne težnje mlađih, a sprječava i njihovu radikalizaciju i bunt.

Nebeska vjera islam vjeru u Boga i zadovoljenje žudnje za vjerom smatra garantom provođenja svih moralnih i praktičnih načela i tim istim putem ljude udaljava od nemoralna i grješnosti.

Mladi koji žele biti odgojeni s moralnim vrlinama i ljudskim osobinama, koji žele postići najsajniji duhovni karakter, mlađi koji žele i u normalnom stanju i u trenucima krize uvijek vladati težnjama svoje duše i koji žele svoj život provesti u čednosti i poštenju, odmah po pristizanju perioda puberteta trebaju poslušati glas svoje iskonske prirode koja ih poziva na vjeru i glas svoje moralne savjesti pa od onog trenutka kada se u njima probudi prirodna težnja za vjerom trebaju usvajanjem ispravnog vjerovanja, plemenitih moralnih vrlina i izvršavanjem praktičnog vjerskog programa, tj. slijedeњem Božije vjere zadovoljiti urođenu potrebu za njom, učvrstiti svoj duhovni ugovor s Velikim Bogom i u svakoj situaciji Ga se sjećati.

Slijedeњe Božijeg zakona

Odgajatelji koji žele odgajati sposobne i čestite mlađe ljude i učiniti od njih moralne i krepsne osobe moraju slijediti zakon stvaranja i svoj odgoj uskladiti s urođenim žudnjama mlađih.

Buđenje težnje za vjerom i moralom kod mlađih i zadovoljenje te njihove žudnje nije ništa drugo do pokoravanje Božijem zakonu stvaranja (*sunnetullah*), dok je zanemarivanje duhovnih težnji mlađih i gušenje njihove žudnje za vjerom otvoreno suprotstavljanje prirodi i sistemu zakona na čijim temeljima je stvoren čovjek. Bez sumnje, nepokornost zakonima stvaranja imat će neželjene posljedice, a prekršitelj neće proći nekažnjen.

U razvijenim modernim državama, jedan od najvećih društvenih problema jeste pitanje mlađih i mnogi naučnici su svoje misli usmjerili prema njemu.

U skladu s preciznim statističkim podacima, svake godine u zapadnim zemljama broj kriminalnih djela i zločina koje su počinili mlađi ljudi veći je

nego prethodne godine. Mlade generacije su zbog nedostatka vjere i lošeg odgoja krenule putem pobune i neposluha i pale u kaljužu raznih vrsta nedoličnih i zabranjenih djela.

Kršenje zakona, razuzdanost, svojeglavost, nasilje, krađa, kršenja prava drugih, napuštanje škole, štetne ovisnosti, beščašće i druge slične vrste poroka među mladima neprestano su u porastu. Ovi neželjeni događaji rezultat su odgoja iz kojeg je prognana vjera i nepoštivanja zakona prirode i zakona stvaranja.

Grijeh i nemoral, koji su posljedica nevjerovanja, učinili su život mlađih i njihovih staratelja gorkim, a društvo suočili s brojnim neprilikama i teškoćama.

Allah, dž.š., u Kur'anu kaže:

وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكاً

A onaj ko okrene glavu od Knjige Moje, taj će teškim životom živjeti.³⁴

³⁴ *Taha*, 124.

13. PREDAVANJE

Uzvišeni Allah u Svojoj knjizi kaže:

وَالَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الِإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ وَإِذَا مَا عَصَبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ

Za one koji se klone velikih grijeha i razvrata i koji, kad ih ko rasrdi, opraštaju.¹

Jedan od stubova civilizacije

Uravnoteženje prohtjeva duše i sputavanje nagona jedan je od glavnih oslo-naca civilizacije i temeljni preduvjet sreće i uspjeha čovjeka. Ovu činjenicu prihvataju i potvrđuju sve božanske religije i svi naučnici.

Onaj ko želi u duhovnom smislu biti istinski čovjek i pod okriljem božanskog učenja stići do istinskog savršenstva, živjeti duhovnim životom i posjedovati uzvišene moralne vrline i ljudske osobine, on mora u ispravnoj mjeri sputati svoje nagone i prohtjeve duše i spriječiti bilo kakav oblik njihovog pretjeranog ispoljavanja jer je neobuzданo i bezuvjetno slijedeњe strasti izvor opadanja i propasti čovječnosti.

Imam Sadik, a.s., je rekao: “Ne oslobaćaj dušu i njene prohtjeve, doista će je ti prohtjevi i uništiti.”²

Ostavimo li po strani duhovnu i vjersku stranu ovog pitanja, osoba koja želi biti civilizirana, tj. koristiti se prednostima civilizacije, pridružiti se ljudima u materijalnom pogledu i živjeti u društvenoj zajednici, mora sputavati svoje nagonske porive i putene strasti.

Mnoge osobe su u sukobu sa civilizacijom jer civilizirani način života sputava njihove nagone. Potrebno je imati na umu da protesti takvih ljudi nikako nisu umjesni jer je sputavanje nagona u tehničkom smislu potpuno nužno da bi civilizacija došla do svojih ciljeva. Prema tome, traganje za sigurnošću i spokojem koji su posljedica civilizacije, bez odricanja od prirodne (životinjski razuzdane) slobode sebično je očekivanje. Da bi čovjek živio u društvu, mora odustati od te prirodne slobode koja je teorijski postojala u predcivilizacijskom razdoblju.

¹ Eš-Šura, 37.

² Kafi, sv. 2., str. 336.

Žudnja za povratkom u prirodno stanje sa ciljem slobodnog zadovoljenja nagona je greška, ali očekivati život u civiliziranom društvu i istovremeno posjedovanje potpune slobode je sebično licemjerstvo zato što će takvo poнаšanje neminovno dovesti do kršenja prava drugih ljudi.

Sprječavanje napadnog i nasilnog ponašanja je nužnost svake zajednice. Potpuno je jasno da dokle god se napad i nasilje ispoljavaju u obliku nagona, neće se moći uspostaviti nijedna društvena relacija.³

Ukratko, svi vjerski lideri i sve naučne škole svijeta imaju jednoglasno mišljenje da je sputavanje nagona i uravnoteženje težnji i prohtjeva duše jedna kategorična i neizbjegna nužnost u životu čovjeka. Za postizanje istinske sreće ili u najmanju ruku za izgradnju istinske civilizacije čovjek se neminovno mora odreći neograničene i bezuvjetne slobode svojih prohtjeva i težnji duše i ograničeno, u ispravnoj mjeri i umjesno zadovoljiti svoje nagone.

Veoma je bitno i vrijedno napomene i to kako i kojom snagom možemo obuzdati snažnu pohotu i buntovne nagone? I kojim sredstvom je moguće sačuvati čovjeka od opasnosti pobune njegovih težnji i isključivog ispoljavanja putenih poriva, kao i zlodjela proisteklih iz njih? Drugim riječima, koja snaga može biti garant za provedbu uravnoteženja nagona čovjeka?

Jedan od veoma efikasnih činilaca u uravnoteženju prohtjeva duše i obuzdavanju ljudskih nagona je razum.

Razum i odmjeravanje strasti

Razum svojim ispravnim proračunima ograničava slobodu čovjeka i razdvaja Pravi put od stranputice, ispravno od neispravnog. Razum je u stanju odmjeriti strasti i nagone čovjeka i stvoriti pretpostavke za uravnoteženje prohtjeva i žudnji. Razum je u stanju uputiti ljudske nagone na put dobra i put čestitosti i spriječiti njihovo razuzdavanje i pobunu. Sve u svemu, razum je vodič čije je slijedeњe razlog oslobođenja i spasenja čovjeka.

Ali, a.s., je rekao: "Tvoj razum te vodi istinskoj uputi."⁴

Velika teškoća koja se ispriječila na putu razuma je to što su djelatna snaga strasti i poticaji nagona izuzetno snažni i moćni. Kada se osjećanja i nagoni uzbude, kada se strast i srdžba pobune i kada uzburkaju ljudsko biće, svjetlijka uma slabi, a svjetlost razuma se stišava i gubi snagu svoga otpora.

³ *Andišhaje Frojd*, str. 121.

⁴ *Gureru-l-hikem*, str. 516.

U tim trenucima porivi i strasti poput razorne poplave preuzimaju snagu u svoje ruke i slobodno vladaju cijelim bićem čovjeka potičući ga na činjenje loših djela, što napoljetku može prouzrokovati velika zlodjela, a ponekad i nenadoknадive štete.

Snaga razuma

Zapovjednik pravovjernih, a.s., rekao je: "Srdžba kvari razum i udaljava od dobra i ispravnosti."⁵

Prenosi se također da je Ali, a.s., rekao: "Pad razuma većinom se događa pod utjecajem pohlepe."⁶

Razum je u normalnim situacijama veoma djelotvoran u sputavanju nagona i uravnoteženju prohtjeva duše i u stanju je ograničiti slobodu čovjeka na ispravnom temelju njegove vlastite koristi i interesa, ali u trenucima razdraženih osjećanja i pobune nagona razum postaje nemoćan tako da nije u stanju zaustaviti nepokorne nagone u njihovom ekstremnom i napadnom nastupu.

Znanje je također jedan od činilaca uravnoteženja prohtjeva duše i sputavanja ljudskih nagona. Znanje je poput rasplamsale baklje koja osvjetljava mračni put života pun krivina i štiti od stranputice i pada u provaliju.

Znanje, bez sumnje, ima veoma djelotvornu ulogu u razvoju ljudskih mogućnosti i izgradnji čestitih i sposobnih osoba. Znanje je u stanju svojom realističnošću ograničiti nagonske žudnje čovjeka, ukazati mu na put njegova oslobođenja i spasenja i odvratiti ga od nedoličnog zadovoljavanja prohtjeva duše.

Ali, a.s., je rekao: "U skladu s povećanjem čovjekova znanja povećava se i obzir njegov prema duši njegovoj i trud njegov u smislu moralnog preodgoja i kreposti duše njegove."⁷

Znanje, uprkos svim sjajnim utjecajima koje ima, isto kao i razum, nema snage da se odupre pobuđenim osjećanjima i gubi snagu pred podraženim nagonima. Univerzitetsko obrazovanje ne može sačuvati čovjeka od pohlepe, gramzljivosti, samoljublja i slavoljublja, nije u stanju sputati ljudsku strast i srdžbu, niti je u stanju podstaći čovjeka na požrtvovanost i samoodricanje.

⁵ *Gureru-l-hikem*, str. 49.

⁶ Isto, str. 195.

⁷ *Mustedrek*, sv. 2., str. 310.

U historiji nauke, Galileju, poznatom naučniku, u vezi sa slučajem kretanja Zemlje dogodio se opasan presedan: visoko crkveno sudska inkvizicijsko vijeće ga je pozvalo na suđenje i njegov nagon samoodržanja se našao u opasnosti. Da bi sačuvao svoj život, Galilej se odrekao svog naučnog uvjerenja, pokajao se zbog svojih riječi i zatražio oprost.

Kancelarija svetog oca je pripremala njegovu izjavu. Dvadesetog juna 1633. godine osuđenika je pozvala pred sud i 22. juna ga prisilila da potpiše pokajničku izjavu sljedećeg sadržaja:

“Ja, Galilej, u sedamdesetoj godini života padam na koljena pred vašim veličanstvom i u trenutku dok gledam Svetu knjigu pred očima i dodirujem je svojim rukama, kajem se i poričem svoju neistinitu tvrdnju o kretanju Zemlje i smatram tu tvrdnju odbačenom i ništavnom.”⁸

Odgoj je, također, poput znanja, jedan od djelotvornih činilaca uravnoteženja prohtjeva duše. Ljudi koji su od djetinjstva bili pod nadzorom vrijednih i sposobnih odgajatelja i od početka odgajani na ispravan način, u godinama zrelosti u znatnoj mjeri će biti u stanju vladati svojim nagonima i težnjama. Pod utjecajem ispravnog odgoja, oni su već svikli na čednost i poštenje i čuvaju se grijeha i nemoralu.

Ali, a.s., je rekao: “Onom ko se obaveže na moral, umanjit će se loša djela.”⁹

Ukoliko odgoj bude temeljen na nagonu samoljublja i prožet osjećanjima on će biti učinkovit činilac sputavanja urođenih poriva i uravnoteženja nagona, ali ako ne bude posjedovao emotivnu stranu i bude isključivo temeljen na razumskom i naučnom prosuđivanju, u trenutku pobune nagona i uzburkanih osjećanja neće posjedovati snagu otpora niti će moći spriječiti njihovo nekontrolirano divljanje.

Novi odgoj i obrazovanje

Već duže vrijeme novi odgoj i obrazovanje na planu sputavanja nagona i izgradnje istinske civilizacije vladaju zapadnim svijetom. Kroz ovaj novi sistem tokom nekoliko generacija odgojeno je na stotine miliona ljudi. Međutim, uprkos svem naporu i trudu uloženom na ovom planu, osobe koje su prošle taj novi odgojno-obrazovni sistem nezadovoljne su i žale se na sputavanje njihovih nagona i zapreke koje je civilizacija stvorila na putu

⁸ *Tarihe ulum*, str. 193.

⁹ *Gureru-l-hikem*, str. 245.

njihovog zadovoljenja. Takve osobe kada god i kako god mogu, nastoje zadovoljiti svoje nagone i želje duše gazeći sva pravila odgoja i civilizacije.

Edgar Pesch, kaže:

Nasilna i nedruštvena ponašanja koja mnogi članovi društva ispoljavaju odmah nakon popuštanju društvenih stega i zapreka jasno nam dokazuju da ljudi, i pored toga što žive u društvu i što su stvorili brojne civilizacije, nisu civilizirani. Oni u ovom značenju ne pripadaju krugu civiliziranih ljudi zato jer uvažavaju civilizaciju samo naizgled i dok nad njima traje društvena prisila.¹⁰

Sigmund Freud u jednom od svojih djela kaže:

Broj osoba koje licemjerno prihvataju civilizaciju je mnogo veći od osoba koje su istinski civilizirane. Sistemima i zakonima civilizacije nije isključivi cilj neka vrsta podjele bogatstava, nego ovi činioci trebaju poduprijeti civilizaciju i sačuvati je od nagonskih i neprijateljskih pobuda ljudi.¹¹

Žalbe ljudi upućene civilizaciji u stvari odražavaju njihove samoljubive, nasilne i nedruštvene nagonske podražaje. Osobe koje pritužbe upućuju civilizaciji te kritiziraju njene vidove, duhovne, političke ili ekonomski oblike same nisu uistinu civilizirane. To su osobe koje lažu predstavljajući se civiliziranim. Mnogi ljudi nastoje svoje nagone zadovoljiti pod plaštom civilizacije. Otprilike svi oni, kada se nalaze pod pažnjom i prismotrom drugih ljudi, potvrđuju i ističu društvene granice i zabrane, ali samo onda kada se one odnose na druge. Međutim, istog trenutka kada se te granice pred njima ispriječe, oni se počinju buniti i osudivati ih.¹²

Činioci sputavanja nagona

Iako postoje i drugi činioci koji ograničavaju tjelesne porive i sprječavaju agresivno ispoljavanje nagona, kao naprimjer nacionalni nadzor, osuda javnog mnijenja ili kazneno pravo, od kojih svaki na sebi svojstven način djeluje u smislu uravnoteženja težnji i ograničavanja neumjesnih sloboda, u današnjem svijetu, razum, znanje i odgoj prepoznaju se kao tri velika činioča za obuzdavanje nagona i odgajatelji se uglavnom oslanjaju na njih. Kao što je već rečeno, ni jedan od navedenih činioča nije u stanju oduprijeti se navalii pobuđenih strasti i nagona pa njihov rezultat nije u svim slučajevima pozitivan i plodonosan.

¹⁰ *Andišehaje Frojd*, str. 116.

¹¹ Isto, str. 118.

¹² Isto, str. 119.

Sada se postavlja pitanje zašto razum, znanje i odgoj nisu u stanju pravilno sputati žudnje duše i ljudske nagone? Zašto u trenucima uzbuđenja, strasti i srdžbe i ostalih nagonskih žudnji razum, znanje i odgoj doživljavaju poraz i gube utjecaj?

Odgovor na ovo pitanje je sljedeći: Najveća snaga koja potiče čovjeka na činjenje pohvalnih ili pokuđenih djela i koja ih tjera na kretanje i djelovanje jesu osjećanja. Hrabrost, ponos, iskrenost, viteštvu, samopregnuće, požrtvovanost, ili suprotno od tog, strah, prezrenost, licemjerstvo, samoljubivost, podlost – sve te osobine izviru iz osjećanja.

Razum nam je u stanju svojim preciznim analizama i ispravnim proračunima pokazati put sreće i blaženstva, ali snaga koja je u stanju pokrenuti čovjeka da se uputi na ovaj teško prohodan put pun opasnih krivina i voditi ga kroz njega jeste snaga njegovih osjećanja.

Milost, ljubav, dobročinstvo, čovjekoljublje, širokogrudnost i druga slična čista osjećanja izvor su čovjekove sreće, dok su zavist, samodopadanje, karijerizam, oholost, škrrost i druga slična nečista osjećanja uzrok nedaća i nesreće za čovjeka. Ukratko, ljudski osjećaji su najsnažnija pokretačka snaga u čovjeku i ogroman dio njegovog pozitivnog, ali i negativnog djelovanja u polju njegovog duhovnog i materijalnog života izvire upravo iz njih.

Snaga nagona i slabost razuma i znanja

Imajući u vidu činjenicu da nagonske težnje i prohtjevi duše spadaju u grupu izuzetno moćnih i snažnih osjećaja, jasno je zašto razum, znanje i odgoj nisu u stanju sputati nagone i strasti, jer je snaga nagona i prohtjeva duše znatno veća od snage razuma i znanja, a manja sila nikada nije sposobna nadvladati i poraziti silu veću od sebe.

U današnjem svijetu, ogroman naučni napredak čovječanstvu je omogućio da izgradnjom brana ukroti velike rijeke i sakupi na milione kubnih metara vode kako bi, u odgovarajućem trenutku i odgovarajućoj mjeri, pokrenuo protok vode s ciljem izgradnje i razvoja. Ovakvim postupkom, s jedne strane, na najbolji način iskoristi se potencijal jedne rijeke, a s druge strane, štiti se od razaranja nastalih poplavom.

Nesumnjivo temeljni uvjet da bi se rijeka ukrotila jeste ravnoteža snage pritiska vode i otpora brane. Obrazovani i stručni arhitekti svojim preciznim proračunima grade branu na takav način da je snaga njene izdržljivosti veća od maksimalnog pritiska vode, kako bi brana bila sposobna prilikom poplave rijeke oduprijeti se najsnažnijem pritisku vode.

Nagonske težnje i prohtjevi duše u biću svakog čovjeka su poput blagoslovlijenih izvora koji, ukoliko se budu na ispravan način ukrotili i koristili u ispravnoj mjeri i u svom vlastitom toku, postaju izvor sreće i blaženstva za čovjeka i društvo. Ukoliko budu razuzdani i nepopustljivi, uzrokovat će velika nedjela i nenadoknadive štete i opasnosti.

S ciljem sputavanja nagonskih osjećanja i kroćenja tjelesnih poriva potrebno je upotrijebiti snažnija osjećanja. Razum, znanje i odgoj ne posjeduju snagu otpora pred razarajućom poplavom nagona i ne mogu ih spriječiti u njihovom nasrtaju i izljevu. Samo je osjećanje u stanju sputati drugo osjećanje, pobijediti ga i ukrotiti.

Niko se potpuno ne žrtvuje zarad neke naučne istine. Čak je i Galilej oduštao od svjedočenja. Racionalna ispravnost neke dužnosti ne podrazumijeva nužno i pokoravanje toj obavezi. Kada neka teorija ostvari utjecaj na promjene u postupcima naroda, to je stoga što je, pored razumskih činilaca, u sebe uključila i emotivne. Samo je ljubav u stanju porušiti debele zidove iza kojih smo skrili naše samoljublje i rasplamsati u nama žar i želju te nas odvesti radosna i ozarena lica na bolni put požrtvovanosti. Zbog majčine ljubavi čak se i malodobno dijete ponaša razumski. Izučavanje knjige prava nije u stanju pobuditi u nama gorljivost i strast. Mučenici koji su pali na putu Isaovom, a.s., nisu žrtvovali svoje živote zbog prirodnih zakona. Jedan apstraktan pojam ne može biti pokretač čovjeka osim kada je praćen nekim vjerskim faktorom.¹³

U nebeskoj školi islama, radi sputavanja nagona i uravnoteženja prohtjeva duše, posebna pažnja se poklanja razumu, znanju, odgoju, stidu, kao i društvenoj vrijednosti, nacionalnoj kontroli i nadzoru, zakonskim kaznenim propisima, tj. svim djelotvornim činiocima. Brojni su kur'anski ajeti i vjerske predaje koji govore ponaosob o svakom od njih. No, najveća snaga i moć koja se koristi s ciljem sputavanja nagona i koja ostvaruje najbolje i najplo-dtovrnije rezultate je osjećaj potrebe za vjerom.

Ljubav prema Bogu

Islam je ogromnom snagom vjere i ljubavi prema Velikom Bogu u svojim istinskim sljedbenicima izgradio veličanstvenu branu koja je u stanju odu-prijeti se najtežim poplavama nagona i najsnažnijim navalama strasti te s velikom lahkoćom sputati čudljive i snažne težnje.

Drugim riječima, islam se na polju uravnotežavanja prohtjeva duše i sputavanja ljudskih žudnji ne zadovoljava samo razumom, znanjem i logikom,

¹³ *Rah va rasme zendegi*, str. 113.

nego koristi i vjerska osjećanja koja su iskonski ukorijenjena u najveće dubine ljudske prirode te na taj način svoje sljedbenike štiti od opasnosti koje im prijete od pobune prohtjeva duše. U nastavku ćemo ukratko pojasniti način i metode islamskog odgoja.

Kao što je u prethodnom poglavlju napomenuto, spoznaja Boga i moralna savjest iskonski su utkani u prirodu svakog čovjeka. Uporedo s rastom djeteta razvija se i njegova sposobnost spoznaje, a bude se i snaže njegove iskonske sposobnosti.

Moralna savjest

Moralna savjest, koja je u Kur’anu Časnom objašnjena kao božansko nadahnuće, jedan je od čvrstih oslonaca odgoja. Moralna savjest je poput plamteće baklje čiji plamen neprestano sija iz najvećih dubina čovjeka i koja se nikada i ni u kakvoj situaciji ne briše i ne gasi.

Henri Baruk kaže:

Moralna savjest nije vještačka reakcija, nego najdublji činilac ljudske prirode. Ljudi i pored raznovrsnih pobuna nisu u stanju ugasiti i uništiti svoju savjest. I više od toga, začudna postojanost i stamenost moralne savjesti čak i u trenucima teške bolesti, općeg ludila i duševnog pada, i njen opstanak nakon zgasnuća sjaja razuma i intelekta svjedoče o njenom izuzetnom značaju i uzvišenom stepenu koji ima u duši čovjeka.

Dio naučnika se pita nije li moralna savjest proizvod vjerskog obrazovanja i odgoja?! Međutim, mora se napomenuti da se i u tajanstvenim ceremonijama primitivnih ljudi pronalaze jasni tragovi iste te savjesti. Strahovi i traženje oprosta primitivnih plemena svjedoče nam o postojanju savjesti još od samog početka ljudskog postojanja. Poricanje ove činjenice bi značilo da ništa ne razumijemo o ljudskom karakteru.¹⁴

Početak težnje za vjerom i duhovnošću

Prema vjerovanju većine specijaliziranih naučnika, pored već postojeće iskonske prirodne spoznaje i moralne savjesti, od početka dvanaeste godine, s početkom pubertetskog doba, kod djece se javljaju neke druge sklonosti i težnje, a to su ljubav i sklonost prema vjeri. Uporedo s razvojem i snaženjem svih prirodnih činilaca puberteta, i ova sklonost jača i razvija se, doživljavajući svoj vrhunac u šesnaestoj godini života.

¹⁴ *Će midanam (Bimarihaje ruhi va asabi)*, str. 67.

Džon B. Kajzl kaže:

Shodno rezultatima obavljenih testova, općenito se zanimanje za vjeru javlja u dvanaestoj godini.¹⁵

Maurice Debesse kaže:

Čini se da su svi psiholozi saglasni da između krize punoljetstva i naglog buđenja duhovnih i vjerskih osjećanja mlađih postoje određene veze. U tim vremenima događa se svojevrstan vjerski pokret koji je uočljiv čak i kod osoba koje su u prošlosti bile potpuno ravnodušne u odnosu na pitanja vjere i vjerovanja. Ova vjerska osjećanja svoj vrhunac doživljaju oko šesnaeste godine.¹⁶

Otuda se u dobi od dvanaest godina u mladima javljaju tri iskonska bogatstva, tri duhovne težnje:

1. težnja za spoznajom Boga i zanimanje za nadmaterijalno,
2. moralna savjest i spoznajna snaga pomoći koje shvatamo osnove vrlina i poroka,
3. interes za vjeru.

Može se reći da se prve dvije težnje nalaze u trećoj, tako da se potpunim zadovoljenjem težnje za vjerom zadovoljava i težnja za spoznajom i moralnom savjesti.

Veoma je teško u mislima mlađih ljudi napraviti jasnu granicu između metafizičkog područja i vjerskih pitanja jer sve duhovne vrijednosti teže uzajamnom približavanju.¹⁷

Temelj odgoja u islamu

Islam na putu uravnoteženja prohtjeva duše i sputavanja nagona maksimalno koristi snagu spoznaje, savjesti i vjere, i temelje svog odgoja učvršćuje na osnovama neepromjenjivog zakona stvaranja i iskonske prirode.

Zanimljivo je da se težnja za vjerom javlja u dvanaestoj godini života, upravo kada počinje pubertet. U tom trenutku nagoni još uvijek nisu potpuno probuđeni, a dječija narav još uvijek nije zarobljena pobunom strasti. Kao da je Mudri Bog s ciljem prevencije još prije pojave olujne navale nagona

¹⁵ Šadkami, str. 41.

¹⁶ Će midanam (Bolug), str. 118.

¹⁷ Isto.

pripremio sredstvo za njihovo sputavanje, dajući im zatim tokom nekoliko godina puberteta priliku za samoizgradnju i razvoj vjerskog osjećanja.

S ciljem zadovoljenja težnje adolescenata za vjerom i korištenja njihovih vjerskih osjećanja, potrebno je neprekidno voditi računa o djelovanju stvarima: prvo, da njihova vjerska osjećanja budu usmjereni na Pravi put, a drugo, da se naučnim i praktičnim sredstvima omogući njihov pravilan razvoj.

Adolescent je sa svojim snažnim interesom za vjeru poput gladnog djeteta koje traži hranu i razmišlja o tome kako da utoli svoju glad. Kao što gladno dijete hraneći se zdravom hranom postaje snažno, a od pokvarene hrane se zatruje, isto tako će prava i dokazana vjera biti izvor sreće za adolescenta, a neispravna vjera i praznovjerje uzrok njegove nesreće i skretanja s Pravog puta. Ispravna uputa sastoji se od toga da se još na samom početku težnja adolescenata za vjerom usmjeri obožavanju Boga i vjerovanju u Istinu, te da se pročiste od vjerovanja u isprazne maštarije i praznovjerja.

Dugi niz stoljeća diljem zemaljske kugle različite forme mnogobroštva, idolatrije, isprazne maštarije i krivovjerja pod imenom vjere okupirale su ljudski um. Većina ljudi se iz neznanja okrenula takvim iskrivljenim, neispravnim i neprimjerenum vjerovanjima i njima zadovoljila svoju iskonsku težnju za vjerom. Skupina ljudi se, opet, odvajačila i krenula u borbu i istraživanje sa ciljem pronalaska ispravne vjere, te su naposljetu promijenili svoju vjeru, dok su neki suzbili svoju iskonsku težnju za vjerom i potpuno se udaljili od nje.

U današnjem svijetu napretka nauke i širenja kulture mlada generacija je u vezi s pitanjem vjere suočena s jednim velikim problemom. S jedne strane, iskonska religiozna osjećanja i prirodna težnja za vjerovanjem mlađe usmjerava prema putu vjere i potiče ih na učenje vjere, dok ih s druge strane, praznovjerni i nerazumnoi sadržaji koji se nalaze u mnogim velikim svjetskim religijama obeshrabruju i kolebaju i oduzimaju im duševni spokoj i sigurnost. Vjerske vođe većine religija u svijetu, koji su i sami zarobljenici praznovjerja, nisu u stanju ispravnim i obrazloženim dokazima zadovoljiti mlađe i usmjeriti njihove vjerske težnje na ispravni put. Rezultat toga je da mnogi mlađi uzaludno gube svoje duhovno i vjersko bogatstvo.

Kriza sumnje

U svom kulturnom i intelektualnom miljeu mlađi čovjek nastoji pomiriti svoja vjerska uvjerenja s naučnim podacima. Kriza sumnje se javlja oko sedamnaeste i osamnaeste godine, naročito kod mlađih koji se obrazuju. U tom vremenu, prema njihovom kritičkom duhu, javljaju se određene suprotnosti i nesklad između nebeskih pouka i tekstova i određenih naučnih rezultata ili pitanja vezanih za svakodnevni život.

Katolički psiholozi su primijetili da se ovakve krize javljaju posebno u onim slučajevima u kojima su vjersko poučavanje i odgoj bili na osnovnom i početnom stadiju. U takvim slučajevima mladi će skinuti odoru vjere kao što skinu odjeću koja im počinje smetati.

Mladi ponekad, nakon što napustete ovu vrstu rasprava, gube vjeru, a ponekad upravo suprotno, pod utjecajem dokaza još više jačaju svoju vjeru. Neki drugi, opet, odabiru neku određenu vjeru u kojoj nema fanatizma.¹⁸

Ukratko, osnovni uvjet da bi adolescenti iskoristili svoju težnju za vjerom i duhovnosti jeste da se njihova vjerska osjećanja pravilno usmjere i da se njihove žudnje za vjerom koje su skrivene duboko u njima, ispravno zadovolje posredstvom ispravnog vjerskog učenja, kome je stran svaki oblik praznovjerja i izmišljanja.

Islam je svojim poučnim, moralnim i praktičnim savjetima osigurao zadovoljenje ovog svetog cilja koji je temeljni stub ljudske sreće i pozvao svoje sljedbenike na najstamnenije duhovno učenje i najčišću nebesku vjeru.

Postojano učenje

إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلّٰتِي هِيَ أَفْوَمُ

Ovaj Kur'an vodi jedinom ispravnom putu.¹⁹

Islam je svoj duhovni poziv i nebesku uputu započeo buđenjem ljudskog razuma i od ljudi zatražio da razumski i promišljanjem prihvate časno kur'ansko učenje.

لَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ كِتَابًا فِيهِ ذِكْرُكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ

Mi vam Knjigu objavljujemo u kojoj je slava vaša, pa zašto se ne opametite?²⁰

Islam sputavanje i gašenje svjetiljke razuma smatra najvećim činiocem pada i poniženja čovječanstva. Čovjek koji ne koristi razum i ne razmišlja, kako to jasni Kur'an kaže, opasniji je od bilo koje životinje.

إِنَّ شَرَّ الدَّوَابَ عِنْدَ اللّٰهِ الصُّمُ الْبُكْمُ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ

Najgora bića kod Allaha su oni koji su glubi i nijemi, koji neće da shvaćaju.²¹

¹⁸ Će midanam (Bolug), str. 120.

¹⁹ El-Isra, 9.

²⁰ El-Enbija, 10.

²¹ El-Enfal, 22.

Islam je vjera promišljanja i razmišljanja, vjera nauke i učenja. Islam je vjera stvaranja i iskonske prirode. Nebeska vjera islam ne samo da je čista od uobrazilja i praznovjerja nego je čak i jedan dio Časnog Kur'ana objavljen s ciljem borbe protiv lažnih vjera i izmišljenih vjerovanja.

Kur'an se žestoko suprotstavlja i bori protiv obožavanja idola, krava, zvijezda, Mjeseca, tj. protiv svih oblika praznovjernog mnogoboštva i upućuje čovječanstvo na put razumskog i naučnog jednoboštva. Islam se žestoko suprotstavlja svakom obliku neznalačkog praznovjerja. Usprotivio se temelju vjerovanja u trostvo: oca, sina i svetog duha – što je nažalost danas najraširenije vjerovanje u Evropi i Americi – te je skinuo sramni naziv "Božiji sin" s Isaa, a.s. Islam je očistio svijetu odoru Isaa sina Merjemina, a.s., od mrlja pretjerivanja kršćana i predstavio ga isključivo kao jednog od odabranih Božjih poslanika.

Mjerilo nadmoćnosti islama

Islam je vjera istine, istinska vjera čovjekova blaženstva. Vjera islam je čista od praznovjerja i uobrazilja. Ona ljude upućuje na Pravi put istine i put vrline i ta njena prednost mjerilo je nadmoći koju posjeduje u odnosu na sve svjetske vjere. Časni Kur'an upravo potcrtava ovu činjenicu i jasno donosi radosnu vijest svim muslimanima o pobjedi islama nad svim vjerama svijeta.

هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينُ الْحُقْقَىٰ لِيُظَهِّرَ عَلَى الْأَنْبِيَاءِ ۗ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ

On je poslao Poslanika Svoga s uputom i pravom vjerom da bi je izdigao iznad ostalih vjera, makar ne bilo po volji mnogoboćima.²²

Kao rezultat toga u islamu je ispravna uputa vjerskog osjećanja adolescenata, kao jednog od osnovnih uvjeta za korištenje njihovih duhovnih snaga, osigurana na veoma dobar i primjeren način. Uzvišeno učenje Božijeg poslanika, s.a.v.a., u stanju je u svim stoljećima i vremenima usmjeriti vjerska osjećanja mladih na Pravi put i put Istine i na najbolji mogući način pripremiti teren za zadovoljavanje njihovih duhovnih žudnji.

Odgoj vjerskih težnji i osjećanja

Još jedan uvjet za korištenje duhovne snage mladih na putu ograničavanja njihovih tjelesnih žudnji je odgoj vjerskih težnji. Potrebno je naučnim i praktičnim uputama razvijati vjerski osjećaj adolescenata i stvoriti snažne

²² *Et-Tevbe*, 33.

temelje za njegovo jačanje, kako bi se mogli oduprijeti navalni nagoni i pobuni strasti i spriječiti njihovo ekstremno i nekontrolirano izražavanje.

Vjerski osjećaj adolescenata, koji se prirodno javlja i snažno i iznenadno očituje u kriznom dobu puberteta, jeste poput sjemenke voćke iz koje će, ukoliko se položi u zemljina njedra i bude propisno njegovana, izniknuti i izrasti veliko i plodonosno drvo, a ako se niko ne bude brinuo o njoj, ostati će u svom prijašnjem neznatnom obliku.

Vjerski osjećaj je poput estetskog osjećaja, čiji je glavni korijen skriven duboko u čovjeku. Da bi se ovaj osjećaj osnažio i uvrstio u red snažnih ljudskih osjećanja, potrebno ga je njegovati, kako bi se ispravno razvijao i postigao svoje savršenstvo.

Islam je ustanovio stubove svoga vjerskog i duhovnog odgoja mlađih na temelju razvoja vjerskih osjećanja i oživljavanja iskonske ljudske potrebe za vjerom, a njegova osnova je prvenstveno vjera u Boga. U Časnom Kur'antu i islamskim predajama vjera u Boga je predstavljena kao temelj sreće i spasa čovječanstva i ovo pitanje je spomenuto u stotinama kur'anskih ajeta i hadisa.

Islam adolescentima vjeru u Boga ne nameće slijepo i nesvjesno, nego ih potiče da ovo pitanje prvo stave pred sud razumu i da proučavanjem Božjih znakova i ajeta dođu do spoznaje postojanja Boga te bespogovornim sudom uma povjeruju u Njegovo sveto Biće.

Drugim riječima, adolescent u svom odnosu prema Bogu prolazi kroz različite stepene da bi konačno stigao do stepena vjerovanja, koji je, međutim, tek početak vjerskog odgoja.

1. Iskonska spoznaja koja prirodno postoji u svakom čovjeku od njegova djetinjstva.
2. Naglo buđenje vjerskih osjećanja koje se javlja od dvanaeste godine. Ova osjećanja potiču mlade da obrate pažnju na svoju iskonsku spoznaju i da se posvete izučavanju i istraživanju iskona svijeta.
3. Razumsko istraživanje i uviđanje Božjih znakova.
4. Vjera u Boga i osjećaj ljubavi prema Njegovom Svetom Biću.

Kur'an i priroda

Kur'an nije knjiga historije prirode, ali u njoj se nalaze na stotine ajeta u kojima se govori o stvaranju čovjeka i životinja, biljaka i minerala, nebeskih tijela i drugih zemaljskih i nebeskih stvorenja. Kur'an navodeći ove primjere ima za cilj privući pažnju čovjeka na promišljanje o Božjim znakovima.

Namjera je da se ljudi potaknu na pažljivo izučavanje “knjige stvaranja” i da rukovođeni razumom spoznaju Božije postojanje, Njegovo znanje, moć, volju, mudrost, dobrotu i milost, tj. Njegovo biće i Njegova svojstva, te da povjeruju u Boga koji posjeduje sva savršenstva.

Kur'an i Božija svojstva

Časni Kur'an poziva ljude Bogu Svemilosnom (رحمان) i Milostivom (رحيم), koji sve zna (عالم), koji je pravedan (عادل), Bogu koji voli svoje robeve, koji je prema njima blag i milostiv i koji ih neprestano obasipa svojom pažnjom i svojim blagodatima, Bogu koji je sveznajući i koji je obaviješten o tajnim mislima i skrivenim djelima ljudi, Bogu koji je pravedan i koji je zadovoljan s dobrotom i dobročiniteljima, a nezadovoljan nepravdom i nepravednima, Bogu koji iz svoje dobrote i milosti dobročinitelje nagrađuje, a prijestupnike kažnjava, Bogu koji prihvata pokajanja pokajnika i opršta im njihove grijeha, Bogu koji čuje dove i molitve ljudi i koji ih uslišanjem njihovih dova pomaže, Bogu u čiju dobrotu i milost ljudi trebaju uvijek gajiti nadu, ali i strahovati od Njegova srdžbe i Njegove kazne. Ukratko, Časni Kur'an, govoreći o vjeri u Boga, stvara uzajamnu vezu između razuma i osjećaja. Kur'an, pored razumskog obrazlaganja u smislu dokazivanja Božijeg Bića i Njegovih svojstava, čovjeka upozorava i na Božiju milost i Božiju srdžbu i u ljudima budi osjećanje straha od Božije srdžbe i nade u Božiju milost.

Stvaralački um

Prema riječima Arthur-a Contona, teorija o Bogu bolje nego i jedna druga teorija pojašnjava svijet i ona je poput mnogih teorija fizike. Teorija o Bogu je bila iznimno plodotvorna i ne postoji nijedan razlog za njeno odbacivanje.

Millikan, Eddington i Jaynes vjerovali su kao i Isaac Newton da je svijet proizvod jednog Stvaralačkog Uma, ali ova teorija, kojom su se zadovoljili fizičari i astronomi, nije dovoljna. Taj Newtonov bog nije ništa više do li Platonov (pasivni) bog koji se ne zanima za naše radosti, boli i patnje. Mi ne želimo da naš Bog bude jedan veliki matematičar ili jedan opori i neodlučni naučnik. Mi trebamo Boga koji će nas voljeti, koji će razumijevati naš jezik i koji će nam pomagati.²³

²³ Rah va rasme zendegi, str. 136.

Milostivi Bog

Sve sure Časnog Kur'ana započinju Božijim imenom. Međutim, od svih Božijih svojstava najveću pažnju privlače dva i Bog je na svim mjestima opisan njima. Jedno od tih svojstava je *Rahman* (رَحْمَانٌ) – što znači Svemilosni, a drugo *Rahim* (رَحِيمٌ) – Milostivi. Moglo bi se reći da uzvišena učenja islama počinju pozivom Svemilosnom i Milostivom Bogu.

Ova dva svojstva najveći su pokretači ljudskih osjećanja, izvor su prijateljstva i ljubavi ljudi prema Bogu te snažnog emocionalnog pokretača koji srca ljudi obasjava svjetlošću nade.

U islamu, prvi stepen u sklopu razvoja vjerskih osjećanja adolescenata i zadovoljenja njihove žudnje za vjerom jeste poziv Bogu Svemilosnom, Milostivom. Ova dva svojstva sjedinjuju razum s osjećajima, spajaju razumsko priznanje i emotivnu ljubav i uspostavljaju temelje vjerskih osjećanja.

Voljeni Bog

Milostivost i dobročinstvo dva su poželjna svojstva koja Boga čine voljnim kod adolescenata i koja potiču njihova osjećanja na to da ga vole. U skladu s jačanjem ljubavi prema Bogu, jača i njihovo uvjerenje i njihova vjera.

Imam Bakir, a.s., u odgovoru na postavljeno pitanje kaže: "Da li je vjera nešto osim ljubavi?"²⁴

Ljubav je najmoćnija snaga koja potiče čovjeka u svim različitim izrazima i vidovima njegova života. Ljubav je poželjno osjećanje čije prisustvo umnogome olakšava ljudima teškoće i čini podnošljivim mnoge njihove nedaece i боли. Ljubav čovjeka vodi na put požrtvovanosti i da bi stekao zadovoljstvo voljenog, čovjek je spremjan žrtvovati sve što ima.

Najbolja nagrada

Religija i vjera, prema riječima Imama Bakira, a.s., nisu ništa drugo do ljubav i prijateljstvo, ljubav prema Bogu, Poslaniku i Božijim prijateljima (evlijama). Nema veće i uzvišenije nagrade za zaljubljenike u Boga od zadovoljstva njihovog Gospodara i sticanja zadovoljstva Voljenog.

²⁴ *Revdatu Kafi*, str. 80.

وَرِضْوَانٌ مِّنَ اللَّهِ أَكْبَرُ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ

...A zadovoljstvo Allahovo kao dar najveći – uistinu, to je uspjeh veličanstveni!²⁵

Poziv zasnovan na ljubavi

Najveći garant provedbe islamskih propisa kod vjernika i vjernica su ljubav prema Gospodaru i sticanje Božijeg zadovoljstva. Zarad poticanja vjernika na dobro i odvraćanje od lošeg Kur'an Časni im se obraća jezikom ljubavi i osjećanja, i oslanja se na Božiju ljubav ili srdžbu. Kao primjer, navest ćemo nekoliko kur'anskih ajeta koji govore o tome:

Osobe koje Bog voli

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ

Allah, zaista, voli pravedne.²⁶

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ

Allah, zaista, voli pobožne.²⁷

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَابِينَ

Allah, zaista, voli one koji se kaju.²⁸

وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُظَاهِرِينَ

...A Allah voli one koji se mnogo čiste.²⁹

وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

...A Allah voli one koji dобра djela čine.³⁰

وَاللَّهُ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ

...A Allah iždržive voli.³¹

²⁵ Et-Tevbe, 72.

²⁶ El-Maide, 42.

²⁷ Et-Tevbe, 4.

²⁸ El-Bekare, 222.

²⁹ Et-Tevbe, 108.

³⁰ Ali 'Imran, 148.

³¹ Ali 'Imran, 146.

Osobe koje Bog ne voli

إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ

Allah, doista, ne voli one koji zapodijevaju kargu.³²

وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْفَسَادَ

A Allah ne voli nered.³³

وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ

Allah ne voli nasilnike.³⁴

إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْخَائِنِينَ

Allah, uistinu, ne voli vjerolomnike.³⁵

إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْتَكْبِرِينَ

On doista ne voli one koji se obole.³⁶

وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ

Allah ne voli nijednog nevjernika, grješnika.³⁷

Božija ljubav i požrtvovanost

Čovjek tjeran svojim prirodnim nagonom i sklonošću voli svoj život i imetak i svom svojom snagom i moćima nastoji ih sačuvati i zaštiti, ali vjera u Boga u vjernicima tako je jaka i snažna da je čovjek spremjan svjesno preći preko svoga života i imetka i žrtvovati se na putu prijateljstva i ljubavi prema Bogu.

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفَّا كَأَنَّهُمْ بُنَيَانٌ مَرْصُوصٌ

Allah voli one koji se na Njegovu putu bore u redovima kao da su bedem čvrsti.³⁸

³² El-Bekare, 190.

³³ El-Bekare, 205.

³⁴ Ali 'Imran, 57.

³⁵ El-Enfal, 58.

³⁶ En-Nahl, 23.

³⁷ El-Bekare, 276.

³⁸ Es-Saff, 4.

وَآتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَرِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرَّقَابِ

...I koji od imetka, iako im je drag, daju rođacima, i siročadi, i siromasima, i putnicima-namjernicima, i projacima, i za otkup iz ropstva...³⁹

Dobročinstvo u ime Boga

Iz nekoliko navedenih kur'anskih ajeta može se jako dobro shvatiti do koje se mjere nebeska vjera islam u razvoju vjerskih osjećanja oslanja na ljubav prema Bogu i kako kroz ljubav prema Gospodaru potiče svoje sljedbenike na činjenje dobrih djela, a putem straha od Njegove kazne odvraća od činjenja grijeha. Jasno je da što je osjećaj prijateljstva prema Gospodaru jači, a ljubav prema Njemu snažnija, to će rezultati i provođenje vjerskih uputa biti bolji.

Da bi u srcima svojih sljedbenika ojačao osjećaj ljubavi prema Bogu, islam nastoji što je moguće više produbiti i osnažiti korijene prijateljstva u srcima ljudi i u tom smislu služi se svim naučnim i praktičnim sredstvima, slijedeći ovaj sveti cilj kroz svoje opsežne upute.

Vjerske obaveze (farzovi) i pohvalna djela (mustehabi) koje je islam propisao, kao i dove i šapućuća moljenja Bogu, učinkoviti su činioci u jačanju prijateljstva i ljubavi prema Gospodaru. Namaz, kao jedna od najvažnijih islamskih dužnosti, sredstvo je duhovnog približavanja čovjeka Bogu, Gospodaru svih svjetova.

Veza između stvorenja i Stvoritelja

Namaz je sredstvo za uspostavljanje neposredne veze između stvorenja i Stvoritelja. Onaj koji redovno klanja svakoga se dana nekoliko puta obraća Bogu, te na taj način obnavlja prijateljstvo sa svojim Voljenim, s Njim razgovara i pridobija Njegovu milost i pažnju. On tokom dana nekoliko puta od Boga traži pomoć i podršku učvršćujući svoju slabu odlučnost snažnom božanskom voljom, te na taj način vlada prohtjevima duše i štiti sebe od prljavštine grijeha.

إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ

...Namaz, zaista, odvraća od razvrata i od svega što je ružno.⁴⁰

³⁹ El-Bekare, 177.

⁴⁰ El- 'Ankebut, 45.

Pokorni rob u posljednjoj trećini noći, privučen ljubavlju prema Bogu, napušta mjesto svoga počinka da bi klanjao neobavezni noćni namaz, poput zaljubljenika osamljuje se sa svojim Voljenim, lije suze ljubavi i s njim šapćući razgovara. Ovaj duhovni postupak i unutrašnji nemir, ove ponoćne molitve i šaputanja daruju mu duhovnu svjetlost i čistoću, jačaju njegovu vjeru i rasplamsavaju njegovu ljubav prema Bogu.

Pokoravanje Voljenom

Izvršavanje vjerske obaveze posta, davanje zekata i drugih ibadeta, kao što je to namaz, jačaju vjeru i snaže čovjekovu ljubav prema Bogu, zato što se ibadet izvršava s jasnim ciljem pokoravanja Božijim naredbama. Pokoravanje naredbi Voljenog čovjeka približava Njemu i povećava stepene njegove ljubavi.

Sveta vjera islam na putu razvoja vjerskih osjećanja adolescenata i sputavanja njihovih poriva i žudnji duše, u skladu sa svojim sistemskim uputama ide korak po korak naprijed i gradi ih kao ljude snažne volje i vjere.

Uspostavljanje temelja vjere

1. U prvoj prirodnoj prilici, odnosno u vrijeme snažnog buđenja vjerskih osjećanja, kada adolescenti postaju željni vjerskih sadržaja, islam ih poziva Gospodaru Svjeta i jednostavnom razumskom logikom, koja je na nivou njihova poimanja, donosi im dokaze o postojanju Boga te uspostavlja temelje njihove vjere.
2. Predstavlja Boga svojstvima koja potiču ljubav, svemilost i milostivost. Na taj se način osjećaji adolescenata usredotočuju na Boga i u njima se usađuje ljubav prema Njemu. Ljubav prema Bogu je najbolji odgovor na vjerska osjećanja adolescenata i najbolji način zadovoljenja njihove težnje prema vjeri.
3. Koristi ljubav prema Bogu, koja je primarni vjerski osjećaj, da adolescente upućuje na put slijedenja i pokoravanja Poslaniku islama, s.a.v.a., i gradi u njima osjećaj ljubavi i privrženosti izvršavanju vjerskih dužnosti i obaveza.

فُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُوْنِي يُخْبِرُكُمْ اللَّهُ وَيُغْفِرُ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَإِنَّ اللَّهَ عَفُورٌ رَّحِيمٌ

Reci: "Ako Allaha volite, mene sljedite, i vas će Allah voljeti i grijeha vam oprostiti!", a Allah prati i samilostan je.⁴¹

⁴¹ Ali 'Imran, 31.

Kada adolescent osjeća da će zbog njegova slijedenja Božijeg poslanika, a.s., biti obasut Božijom ljubavlju i Njegovom pažnjom i da će ga Gospodar zavoljeti, njegova vjerska osjećanja će ojačati, a ljubav prema Bogu se povećati.

4. Nada u milost adolescenta obavezuje na izvršavanje obavezni i poхvalnih dužnosti i na taj način između njega i Voljenog Boga uspostavlja neposrednu vezu. Dnevne namaze koje je postepeno naučio i vježbao od sedme godine sada mora redovno izvršavati, po nekoliko puta na dan razgovarati s Bogom i svojim jednostavnim jezikom od Njega tražiti pomoć i podršku, posredstvom dova i šapćućih razgovora s Bogom u osami zalijevati mladicu ljubavi prema Bogu, koja je iznikla duboko u njemu i svakoga dana više nego prethodnog voljeti Boga, Sveprisutnoga, Onoga koji sve nadzire, te gajiti nadu u Njegovu milost i strahovati od Njegove srdžbe.

Adolescentu koji se od dvanaeste godine odgaja u skladu s učenjima islam-a i koji se ispravno razvija i raste u okrilju vjere u Boga i molitve, vjerska osjećanja će biti dobro razvijena, tako da će u šesnaestoj godini života izrasti u čovjeka s uvjerenjem i vjerom. Njegovi razvijeni i snažni vjerski osjećaji bit će u stanju oduprijeti se nagonima i putem strastima i spriječiti njihovo divljanje i pobunu.

Adolescent čija vjerska osjećanja nisu podržana i razvijana, a katkada su i sputavana, čija žudnja za duhovnošću nije zadovoljena i čiju unutrašnjost nije obasjala svjetlost vjere, u šesnaestoj godini života bit će potpuno potčinjen svojim putem nagonima. Njegova nerazvijena vjerska osjećanja neće biti sposobna oduprijeti se žudnjama duše i neće ga moći zaštитiti tokom vatrenih i opasnih godina mladosti od stranputice i grijeha.

Krizni period vjere i zadovoljenje sujetu

Maurice Dabesse govoreći o ovoj skupini adolescenata kaže:

Kada se tek otkrivene vrijednosti u smislu kreiranja ponašanja mlađih ljudi sučeće jedna s drugom, vjera adolescenta tada prolazi kroz krizni period. Ovo stanje se posebno događa kada božanske vrijednosti dođu u sukob s drugim vrijednostima koje podilaze osjećaju samopoštovanja mlađih i udovjavaju njihovom samoljublju, ili kada strasne želje ustane protiv vjerskih moralnih zakona. U takvoj situaciji vjera će biti uništena u snažnoj poplavi razuzdanih apetita (nagona i požuda).⁴²

⁴² Če midanam (Bolug), str. 119.

Iskonska spoznaja, moralna savjest i vjerska osjećanja tri su iskonske težnje koje su zajedno s ostalim iskonskim težnjama utkane u prirodu mladog čovjeka. Ukoliko želimo ispravno odgajati adolescente, moramo ih promatrati upravo onakvim kakvi su i stvoreni. Potrebno je obratiti pažnju na sve strane i vidove njihove ličnosti – materijalne, duhovne, tjelesne i psihičke – te nepristranim pristupom iskoristiti njihova prirodna bogatstva i iskonske težnje pa graditi njihov odgoj upravo na temeljima tih želja.

Protivljenje zakonu stvaranja

Čovjek je biće sazданo od tijela i duše, tjelesnih organa i psihe. Čovjek je skup različitih iskonskih žudnji i prirodnih želja. Sveobuhvatna sreća i blaženstvo čovjeka će se osigurati onda kada se analiziraju sve njegove materijalne i duhovne strane i kada sve svoje težnje zadovolji u odgovarajućoj i ispravnoj mjeri. Pažnja prema određenim težnjama i njihovo zadovoljenje i zanemarivanje dijela iskonskih žudnji i njihovo gušenje suprotno je zakonu Stvaranja i sreći i spasenju čovjeka.

Doktor Carrel kaže:

Mi nemamo drugog izbora nego da prostudiramo čovjeka s različitim fizičko-hemijskim, anatomskim, fiziološkim, umnih, moralnih, umjetničkim, vjerskim, društvenim i drugih gledišta. Bilo koji naučnik koji bude proučavao jednu od grana ovog zamršenog skupa, zbog profesionalne deformacije pomislit će da ga je spoznao, ali njemu se zapravo tek rasvijetlio jedan mali djelić, i on je prihvatio da dio predstavlja cjelinu.

Naš razum ne prihvata ono što se ne slaže s naučnim ili filozofskim uvjerenjima vremena. Naučnici su, kao i ostali ljudi, podložni uvjetima svoga vremena i prostora i lahko zaboravljaju sudove koji nisu pojašnjeni i protumačeni postojećim teorijama. Naučne metode se čine nedovoljnim za proučavanje svih ljudskih djelovanja. Očito je da naučnici nisu u stanju analizirati sve vidove ljudske ličnosti, zato što naše tehnike ne shvataju ništa što ne posjeduje masu i veličinu i nemoguće ih je upotrijebiti za nešto drugo do za one stvari koje se mogu smjestiti u vrijeme i prostor. One nisu u stanju su da procijene pohlepe, zlobe, neprijateljstva, ljubavi, ljepote, maštu naučnika, nadahnuće umjetnika i vjerska uvjerenja. Iz tog razloga, skup podataka neophodnih za spoznaju čovjeka je ostao nepotpun. Prema tome, potrebno je proučiti čovjeka u svim njegovim vidovima i ne propustiti bilo koji od njih.⁴³

⁴³ *Ensane našenahte*, str. 36–37.

Zanemarivanje vjerskog osjećanja

Na nesreću, današnji svijet u svom odgoju vjerskim težnjama i osjećanjima mlađih ljudi, kao dijelu njihovih iskonskih žudnji, ne pridaje značaj kakav bi to trebalo. Potpuno su zaboravljena vjerska osjećanja koja se prirodno bude s krizom puberteta i koja će, ako budu podržana, postati najveća snaga za sputavanje nagona i prohtjeva duše.

U današnjem svijetu osjećaj za ljepotu, koji je jedan od iskonskih ljudskih osjećaja, podupire se i razvija na različite načine i neprestano se jača, ali se vjerski osjećaj adolescenata ne podupire i odgajatelji se ne zalažu za njegov razvoj, što na kraju proizvodi nezainteresiranost za vjerovanje.

Svojeglavost mlađih

Zanemarivanje vjerskog osjećaja adolescenata izravno je suprotstavljanje zakonitostima prirode i zakonu stvaranja, a nepokoravanje zakonima stvaranja neće proći bez kazne. Kazna za ovo suprotstavljanje je pojava buntovništva i neposlušnosti mlađih i sve veća svojeglavost i razuzdanost u cijelom svijetu.

Svijet se našao u očaju zbog zločina mlađih. Treći kongres Ujedinjenih Nacija na temu *Sprječavanje prestupništva i medicinski tretman prestupnika* nakon sedam dana rada i učešća oko hiljadu sudija, sociologa i policijskih službenika završio je svoj rad u Stockholmumu. Učesnici na kongresu zatražili su od svih vlada svijeta da se zauzmu u borbi protiv prestupništva mlađih i donesu nužne odluke radi prevencije zločina, jer se svijet našao u očaju zbog njih.⁴⁴

Prestupništvo mlađih

New York se trese od nasilja i prestupa mlađih. Mladi prestupnici su glavni uzrok ove uznemirenosti. Za samo deset godina, od 1954. do 1964. godine, broj zločina i kriminalnih djela koje su počinili maloljetnici mlađi od šesnaest godina, i ženskog i muškog spola, povećan je za 15 procenata. Privedeni maloljetnici počinili su uglavnom zločine kao što su ubistva, silovanja, oružani napadi, krade i trgovina opojnim drogama. Samo u 1964. godini mlađi ispod

⁴⁴ Ruznameje Etela 'at, br. 11765.

dvadeset godina starosti koji su napravili jedan od zločina ove vrste činili su 38 procenata svih uhapšenih zločinaca.⁴⁵

Nije li život savremenog doba degradirao misaoni i moralni nivo čovjeka? Zašto se svake godine na borbu protiv prestupništva mora trošiti na milijarde dolara? Zašto uprkos ovim ogromnim ciframa zločinci ponovno pobjednički napadaju i pljačkaju banke, ubijaju policajce, kidnapiraju i ubijaju djecu? Gledajući unazad tok civilizacije doista je umjesno zapitati se nisu li uzroci ovog opadanja skriveni u nama i našim sistemima?⁴⁶

Odgoj bez vjere

U zapadnom svijetu, Sigmund Freud je jedan od onih koji su zanemarili iskon-sku težnju čovjeka za vjerom i promišljali o obrazovanju i odgoju bez vjere.

Freud priznaje da je vjera u značajnoj mjeri uspjela u sputavanju poriva i prohtjeva duše čovjeka, pa kaže:

Naravno, vjera je, stoga jer je u velikoj mjeri pomogla u sputavanju ne-društvenih nagona, učinila značajnu uslugu čovječnosti i civilizaciji, ali u ovom smislu nije uspjela u dovoljnoj mjeri ići naprijed.⁴⁷

Sa druge strane, on savjetuje:

Dobro je da se testira i jedno nereligijsko obrazovanje i odgoj, da se narod privikne i oslobodi ove utjehe i nadzora vjere, kako bi se samostalno i oslonjen na vlastitu ličnost suprotstavio opasnostima i tjeskobama i napustio ovo utočište.⁴⁸

Lažna civilizacija

Lažna civilizacija zapadnih zemalja i moralni sistem evropskih naroda u vremenu prije Prvog svjetskog rata dali su Freudu nadu da je moguće bez vjere i vjerovanja stvoriti jednu istinsku civilizaciju, koja će omogućiti sreću i blaženstvo ljudima i uspješno sputati neposlušne ljudske nagone.

Opažajući odgovornost ljudi evropskih nacija, koja je nastala pod utjecajem novog sistema obrazovanja i odgoja, Freud je pretpostavio da su narodi

⁴⁵ Ruznameje Keyhan, br. 6596.

⁴⁶ Ensane našenahte, str. 265.

⁴⁷ Andišehaje Frojd, str. 96.

⁴⁸ Isto, str. 97.

zapadnog svijeta postali istinski ljudi i da posjeduju uzvišene ljudske osobine i visoke moralne vrijednosti.

U takvoj situaciji Prvi svjetski rat se sručio poput uragana i uzrdmao Freuda. U to vrijeme on je provodeći svoje staračke dane gledao kako se urušavaju i nestaju moralna i ideološka mjerila i vrijednosti u kojima je i on sam živio.

Freud je želio svojim znanjem i naukom primiriti ljude i pripremiti ih za suočavanje s brojnim životnim iskušenjima, ali ove vrijednosti su nestale sa zvukom prvog topovskog hica. Čovjek, koji se dičio time što je mogao poput ptice letjeti nebom, koristio je prvi avion za bacanje prvih bombi.

Dok je još rat bjesnio, 1915. godine Freud je u jednom svome djelu napisao sljedeće: "Dogodio se rat o kojem nismo nikad željeli ni razmišljati. Ovaj rat ne samo da je u pogledu usavršavanja stravičnih razornih sredstava najkrvaviji i najrazorniji nego je to rat bez presedana i u pogledu brutalnosti, grozote i okrutnosti."

Odnos i metode ponašanja država prema svojim susjedima, koji nisu bili u saglasnosti s moralnim zakonima, a i okrutno ponašanje kakvo se vidjelo kod nekih ljudi nikada se nije očekivalo od predstavnika najuzvišenije ljudske civilizacije i sve su nas zapanjili i zbumili.

Masovni zločini koji su se događali u Evropi prijetili su čovječanstvu velikim kulturnim nazatkom, a također, neizvjesnost i strah od novog rata natjerala je Freuda na promišljanje o budućnosti čovječanstva. Svoje gorke i neprijatne misli napisao je u djelu pod naslovom *Civilizacija i njene nelagode*.⁴⁹

Divljačka masovna ubistva i neljudska djela zapadnih zemalja tokom Prvog svjetskog rata teško su pogodila Freuda i ostavila dubok utjecaj na njegove misli i naučne teorije. On je shvatio da nereligijski odgoj i obrazovanje nisu u stanju evropske narode pretvoriti u istinski civilizirane i spriječiti ih da čine zlodjela i neljudske postupke.

Freud je, kao uostalom i svi ljudi tog vremena, sa svih strana bio okružen atmosferom masovnih ubistava i žalosti, koja se iznenada u ljeto 1914. godine nadvila nad Evropom. Ovi historijski događaji, koji će prirodno svakog mislioca natjerati na razmišljanje, rastužili su Freuda. U trenucima kada bi samo jedan tren iz svoje radne sobe provirio u svijet, pred sobom bi ugledao haos, uznemirenost i prijeteći svijet.

Otprilike u njegovoj šezdesetoj godini života, Freudova misao doživljava preobrazbu u smislu da je pitanja na koje je do tada gledao isključivo s gledišta njihove naučne upotrebljivosti počeo promatrati iz mnogo dalje i više perspektive.⁵⁰

⁴⁹ Andišehaje Frojd, str. 101.

⁵⁰ Isto, str. 100.

Freud je 1917. godine napisao:

Gledanje u djela koja se ne podudaraju s našim predstavama o civiliziranom životu – a kao rezultat ovih zvjerstava mi na ljude u svijetu gledamo kao na zločince i kriminalce – bacilo nas je u očajnu i bolnu tugu. Zbog toga trenutno ljude današnjeg svijeta smatramo prezrenim i izopačenim, dok smo za te iste ljude prije rata pogrešno pretpostavljali da se nalaze na višem moralnom i duhovnom nivou.⁵¹

Edgar Pesch dodaje:

Na svu sreću, Freud nije video Hitlerova još strašnija mučenja i najveća masovna ubistva u historiji. On nije bio svjedok spaljivanja miliona ljudi, stravičnih bombardiranja koja su do temelja uništavala i sa zemljom sruvnjivala gradove, niti strašnih i razornih torpeda i atomske bombe.⁵²

Ukratko, Freud je promatraljući zapadne narode i njihovo licemjerno i prevarantsko ponašanje pretpostavio da ćemo, ukoliko zanemarimo ljudske duhovne težnje i vjerska osjećanja i odgojimo i obrazujemo čovjeka bez vjere u Boga, moći stvoriti istinski civilizirane ljudi, biti u stanju podariti im ljudske osobine, obuzdati njihove snažne porive i usmjeriti ih na put vrlina i čovječnosti. Međutim, nemilosrdna zvijerska ubistva i nečovječni postupci civiliziranog svijeta tokom Prvog i Drugog svjetskog rata, koji su se dogodili tokom Freudovog života i nakon njegove smrti, praktično su opovrgli njegovu teoriju i dokazali da odgoj i obrazovanje bez vjerovanja i vjere nisu u stanju uravnotežiti prohtjeve ljudske duše i čovjekove buntovne porive usmjeriti ispravnom i svršishodnom putu.

Kao sažetak ove rasprave možemo reći da se islam u svom putu ispravnog odgoja mlađih generacija oslanja na iskonsku spoznaju, moralnu savjest i vjerska osjećanja adolescenata, kao unutrašnje žudnje i glas njihove prirode.

Islam i nagoni mlađih

S ciljem susprezanja urođenih poriva mlađih i uravnoteženja njihovih težnji, islam koristi razum, nauku i pedagogiju, ali uporedo s tim i veliku snagu vjere u Boga i vjerske upute.

Islam je posredstvom vjere u Božiju milost i srdžbu u svojim sljedbenicima izgradio osjećaj straha i nade i usmjerio ih stazi pokornosti zapovijedima Gospodara i izbjegavanju grijeha. Međutim, nebesko učenje jače se oslanja

⁵¹ Andišehaje Frojd, str. 117.

⁵² Isto, str. 180.

na snagu Božije ljubavi i nade u Božiju milost, nego na srdžbu Gospodara i strah od Njegove kazne.

Islam razumskom logikom i prakticiranjem vjere postepeno snaži u adolescentima ljubav prema Bogu te na taj način gradi snažnu branu koja će stati nasuprot njihovim putnim težnjama i nagonskim osjećanjima, tj. gradi sistem koji osjećanjima obuzdava osjećanja.

Najuzvišeniji vjerski osjećaj

U islamu je ljubav prema Bogu, ljubav prema Gospodaru najuzvišeniji vjerski osjećaj. Potpuni vjernik je onaj čovjek čija je ljubav prema Bogu toliko snažna da nadvladava sve druge ljubavi i sve prohtjeve duše koji postoje u njemu i koji svaku stvar voli sve dok ona ne proturječi ljubavi prema Bogu.

Osoba kojoj su život, imetak, žena, djeca, posao i druge ovozemaljske blagodati draže od Boga nije dostigla savršenstvo vjere i takva osoba se ne može okititi duhovnim častima i ponosom jednog istinskog i potpunog vjernika.

فُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَرْزَاقُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ أَفْتَرَفْتُمُوهَا وَتَجَارَةً
تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِنُ تَرْضُوهَا أَحَبَّ إِلَيْكُم مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَجَهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَصُوا
حَتَّىٰ يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ

Reci: "Ako su vam očevi vaši, i sinovi vaši, i braća vaša, i žene vaše, i rod vaš, i imanja vaša koja ste stekli, i trgovacka roba za koju strahujete da prođe neće imati, i kuće vaše u kojima se priyatno osjećate – miliji od Allaha i Njegova Poslanika i borbe na Njegovom putu, onda pričekajte dok Allah Svoju odluku ne doneše. A Allah grješnicima neće ukazati na Pravi put."⁵³

وَالَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الِّإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ وَإِذَا مَا عَصَبُوْهُمْ يَعْفُرُوْنَ

...Za one koji se klone velikih grijeha i razvrata i koji, kad ih ko rasrdi, opreštaju.⁵⁴

Savršeni čovjek

Hazreti Sedždžad, a.s., je rekao: "Potpun i divan li je čovjek onaj koji je učinio da njegovi prohtjevi budu pokorni."⁵⁵

⁵³ Et-Tevbe, 24.

⁵⁴ Eš-Šura, 32.

⁵⁵ Medžmu'a verram, sv. 2., str. 10.

Treba napomenuti da se vjerski osjećaj, molitva i robovanje, kao i ostale prirodne težnje moraju uravnotežiti i u ispravnoj mjeri provoditi. Kao što smatra pokuđenim pretjerivanje u zadovoljavajućem seksualnom požude ili ljubavi prema bogatstvu i položaju, islam isto tako smatra nepoželjnim i pretjerivanje u vjerskom osjećanju. Cijenjeni velikani islama, govoreći o ovome svojim sljedbenicima su preporučili put umjerenosti i sredine.

Ali, a.s., u svojoj oporuci je rekao: “O sine moj, budi umjeren u poslovima vezanim za život i budi umjeren u izvršavanju svojih ibadeta.”⁵⁶

Imam Sadik, a.s., je rekao: “Ja sam bio mladić i iznimno sam se trudio u činjenju ibadeta, pa mi je otac rekao: ‘O sine! Obavljam manje ibadeta od onoga što vidim da sada obavljaš, jer kada Allah zavoli nekog roba on je s njim zadovoljan, iako obavlja manje ibadeta.’”⁵⁷

⁵⁶ *Biharu-l-envar*, sv. 15., drugi dio, str. 173.

⁵⁷ *Kafi*, sv. 2., str. 87.

14. PREDAVANJE

Uzvišeni Allah u Svojoj knjizi je rekao:

أَفَمَنْ كَانَ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّنْ رَّبِّهِ كَمَنْ زُيْنَ لَهُ سُوْءُ عَمَلِهِ وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ

*Zar je onaj koji ima jasnu predstavu o Gospodaru svom kao onaj kojim se lijepim čine ružna djela njegova i koji se za strastima svojim povodi?*¹

Težnja za samostalnošću i isticanje vlastite ličnosti

Jedna od težnji koja se prirodno javlja kod adolescenata s pristizanjem puberteta i koja ih potiče na djelovanje i zalaganje jeste želja za sticanjem samostalnosti i ostvarivanje ličnosti. Dijete se zbog slabosti tijela i nedoraslosti uma ne smatra sposobnim za samostalnost. Ono je neprekidno zavisno od oca i majke i živi pod njihovim skrbništvom. Međutim, stupajući u doba korjenitih promjena, odnosno puberteta, okončava se doba djetinjstva i s općim razvojem tijela, adolescent postepeno poprima odlike i osobine potpunog muškarca ili žene. Uporedo s javljanjem tjelesnih promjena dolazi i do promjena u unutarnjim željama adolescenata i u njima se javljaju nova osjećanja. Jedna od njih je želja za sticanjem samostalnosti i samosvojnosti.

Težnja mladih za slobodom

Potvrda društvene ličnosti mladih očituje se u mnogobrojnim situacijama, ali to očitovanje uvijek je u obliku jedne vrste potpuno ličnog djelovanja: adolescent pokazuje želju da napusti zavisni oblik života karakterističan za djetinjstvo te da stekne samostalan i slobodan život.

Također, mlada osoba više ne treba skrbnika i staratelja i u društvu je odgovorna za svoje postupke i djela. Krivični zakon i pravni propisi također potvrđuju ove činjenice. Mladi, kako se to kaže, više nisu mala djeca. Ovo je razdoblje u kojem moramo, malo po malo, popuštati konopce broda. Mladi, htjeli to ili ne, nužno streme jednom sasvim novom

¹ *Muhammed*, 14.

načinu života koji se razlikuje od života u djetinjstvu. Oni ostavljaju svoje stare dječije navike i započinju neke nove djelatnosti, napuštaju ograničeni svijet prvih godina života i pripremaju se za pregnuća doba zrelosti. Želja za samostalnošću nije ništa drugo do jasan pokazatelj tog razvoja i usavršavanja.²

Prihvatanje članstva u društvu

Potrebno je na ispravan način zadovoljiti težnju mладих за samostalnošću i samosvojnošću, kao i da se u društvu ove dvije urođene žudnje praktično ostvare, jer pod utjecajem puberteta na pleća mладих ljudi bivaju stavljenе dvije velike odgovornosti. Jedna od njih je pozivanje na odgovornost u izvršavanju ličnih obaveza, a druga je prihvatanje članstva u društvu. Postizanje samostalnosti uvjet je za jačanje lične odgovornosti adolescencata, dok je sticanje samosvojnosti uvjet za njihovo članstvo u društvenim poslovima.

Zasluženost nagrade, ali i kazne

Shodno islamskim propisima i državnim zakonskim propisima mлади su odgovorni za svoja djela. Oni su samostalni i slobodni u činjenju pohvalnih ili pokuđenih djela i lično zaslužni za nagradu ili kaznu za učinjena djela. Onaj ko u skladu sa šerijatskim propisima ili zakonima razuma biva pozvan na odgovornost za učinjena djela mora biti samostalan i mora posjedovati slobodu izbora i volju.

Mladost je vrijeme zalaska djetinjstva i nastupanja novog društvenog života. Adolescent pod utjecajem puberteta napušta ograničenu sredinu porodice i stupa na široki prostor društvene zajednice. On mora prihvatići članstvo u društvu i preuzeti teret odgovornosti. Osoba koja želi biti utjecajan član društva i stupiti u redove korisnih osoba mora prije svega posjedovati ličnost, kako bi bila u stanju prilagoditi se i usvojiti osobine nužne za pri-padnost društvu. osobine koje neko prihvata radi prilagođavanja sredini u psihologiji spadaju u "osobine ličnosti". Sve u svemu, nužnost lične odgovornosti i prihvatanja članstva u društvu iziskuje od adolescenta da stekne samostalnost i samosvojnost. Ove dvije iskonske težnje moraju biti zadovoljene na odgovarajući i ispravan način.

² Će midanam (Bolug), str. 72.

Veliki problem mlade generacije

Jedna od najvećih teškoća s kojima se susreću mlade generacije upravo je ostvarivanje samosvojnosti te odabir i prihvatanje nužnih osobina s ciljem prilagodavanja društvu. Veliki broj adolescenata zbog svojeglavosti ili zato što nema stručnih odgajatelja skreće s Pravog puta i, umjesto da odaberu korisne i pohvalne osobine, svoju ličnost kaljaju štetnim i pokuđenim osobinama što rezultira njihovom nesposobnošću da se prilagode društvu. Veći broj pobuna, nepokornosti, neuspjeha, poraza, neimaštine, a ponekad i samoubistava izravno proističe iz slabosti karaktera i pogrešne procjene i odbira mladih u procesu njihova prilagođavanja društvenoj sredini.

Prilagođavanje sredini

U mjeri u kojoj slabi veza mladih ljudi s porodičnom sredinom, ličnost mladog čovjeka, koja se osjeća snažnjom, slobodnjom, energičnjom, ispunjena željom za dokazivanjem, suočava se s novim teškoćama i izazovima.

Potvrda ličnosti, što je u ovom dobu sasvim prirodno, uglavnom proizvodi sukob između pojedinca i sredine u kojoj živi. Mundus je primjetio da su adolescenti skloniji nastojanju da prilagode društvenu sredinu sebi, nego sebe sredini.

Društvena stega s kojom se adolescenti susreću nakon izlaska iz porodične sredine iznenadi ih. Nekolicina se snažno razbjesni, neki pognu glave, dok im se samo jedna ograničena skupina prilagodi.

Upravo ovdje se javlja neposluh i težnja za bezvlašćem, a kod onih koje imaju nestabilnu narav i začudne predstave i maštanja.³

Mnogobrojni su uzroci grešaka adolescenata pri odabiru karakternih osobina te njihovog skretanja s puta vrlina i dobrobiti. Bez sumnje, psihička stanja i tjelesni porivi mladih ljudi tokom kriznog perioda puberteta neki su od djelotvornih uzročnika ovih grešaka.

Osjećaj nadmoći nad drugima

Jedna od prirodnih težnji adolescenata je želja za prevlašću i nadmoći. Ova urođena žudnja koja se budi sa stizanjem puberteta dragocjena je vrijednost toga doba. Ukoliko ova težnja bude usmjerena na ispravan put i iskorištena na

³ Će midanam (Bolug), str. 82.

odgovarajući način, ona će adolescente uputiti na put uspona i napretka i pokrenut će njihove unutrašnje sposobnosti, ili obrnuto, ukoliko oni ove prirodne žudnje ne iskoriste ispravno i ukoliko pri njihovom zadovoljenju pređu granicu umjerenosti, pripremit će sve uvjete za svoju vlastitu nesreću i teškoće.

Postizanje snage i položaja

Težnja za isticanjem ličnosti i nadmoći jedan je od urođenih nagona čovjeka. Ova težnja je kod adolescenata ljudi veoma moćna i snažna pa svaki adolescent žarko želi da u društvu postigne moć i visok položaj, da stekne slavu i ponos.

Može se reći da je gorljiva žudnja adolescenata za snagom i zadobijanjem pažnje drugih ljudi njihova reakcija na ponižavanja koja su doživljavali tokom djetinjstva. Adolescent koji je tek okončao godine poniženja razdoblja djetinjstva i raskrilio krila spreman za nove uzlete, uživa jer je postigao snagu i stekao određeni ugled, te na taj način nastoji što prije nadomjestiti sve one slabosti i poniženja iz doba djetinjstva.

Jedna od težnji koje McDougall smatra nagonskim je težnja za isticanjem vlastite ličnosti i postizanjem što većeg položaja i stepena u društvu. U psihologiji Alfreda Adlera i njegovih sljedbenika ova pojava nije samo nagon, nego i glavni motiv ponašanja ili motiv koji se uglavnom smatra uzrokom za tu vrstu posebnog ponašanja čovjeka.

Adler težnju za isticanjem vlastite ličnosti smatra reakcijom na osjećaj istinskog ili umišljenog osjećaja manje vrijednosti ili njegova nadomještanja. Svi doživljavaju određeni vid osjećaja manje vrijednosti i umanjivanja, jer smo svi jednom bili djeca.

Osjećaj manje vrijednosti u djetetu nastaje kao posljedica tri srazmjerna iskustva.

1. osjećaja nemoći,
2. osjećaja da je slabiji od odraslih,
3. osjećaja zavisnosti od odraslih.

Svako dijete želi da poraste i da bude odrastao čovjek i radi na postizanju premoći, da bi na taj način nadvladao svoj osjećaj neznatnosti i manjkavosti.⁴

Potvrda vlastitog bića kod mladih jasan je pokazatelj napretka njihove tjelesne i intelektualne snage u posljednjoj fazi njegova razvoja. Istovremeno, to je reakcija želje za snagom nasuprot osjećanja podređenosti koji mladi posjeduju u odnosu na punoljetne osobe i generacije starije od sebe.⁵

⁴ Ravanšenasiye edžtemai, sv. 1., str. 116.

⁵ Će midanam (Bolug), str. 88.

Oponašanje drugih ljudi

Oponašanje je jedna od prirodnih težnji koju posjeduje svaki čovjek u različitim dobima života, ali je ovo osjećanje kod mlađih generacija snažnije. Čovjek se oponašanjem obogaćuje naučnim i praktičnim iskustvima drugih ljudi i prelazi puteve kojima su njegovi prethodnici stigli do određenih rezultata te na taj, manje mukotrpan i brži način prolazi kroz faze i stepene vlastitog napretka i uzdizanja.

Adolescenti se poistovjećuju s drugim ljudima da bi oblikovali vlastite ličnosti i odabrali potrebne osobine. Oni metode drugih uzimaju kao uzore za svoje vlastite. S obzirom na činjenicu da je težnja za samoisticanjem i sticanjem vlastite ličnosti kod adolescenata jako snažna, oni nastoje koliko god je to u njihovo moći oponašati poznate i istaknute ličnosti, uzimajući njihove osobine i vrline za uzor pri izgradnji vlastite ličnosti, nadajući se da će i oni što prije steći što više slave i ponosa te tako privući pažnju svih ljudi.

Čim se razvije samoljubivost, čovjek počinje neprekidno sebe vrijednovati u odnosu na druge ljude. Znači, nemoguće je da mlad čovjek pogleda u druge ljude, a da istog trena ne bude svjestan samog sebe i da se ne usporedi s njima. Naši mladi čim se upoznaju s nekom velikom historijskom ličnošću, istog trena mijenjaju svoju metodu. To jednostavno znači da žele da se stave u njihovu poziciju. Drugim riječima, oni nekada žele da su Ciceron, nekada Tribun, a nekada Aleksandar Makedonski. Stoga onog trenutka kada se vrate samim sebi postaju nezadovoljni vlastitim stanjem, žale zbog svog položaja i padaju u beznađe.⁶

Želja za slavom i samoisticanjem

Adolescenti uživaju u iskazivanju vlastitog bića i dokazivanju svoje ličnosti. Oni pokazuju iznimnu želju za činjenjem svakog djela koji će ih učiniti slavnim i kojim će se istaknuti ili koje će biti znak njihove snage.

Adolescenti, nagnani žudnjom za prevlašću i nadmoćnošću, zaljubljeni su u junačka djela i iskazuju veliko zanimanje za istinske i mitske junake. Vole pažljivo iščitavati njihovu historiju, njihov životopis, upoznajući se precizno s njihovim usponima i padovima. Žele izgraditi svoju ličnost na temelju ličnosti poznatih junaka, čija djela uzimaju za uzore u svim svojim postupcima.

⁶ Emil, str. 189.

Ponekad se poistovjećuju sa sportskim zvijezdama i slijede njihovo po-našanje i govor, a nerijetko, da bi i sami postigli stepen zvijezde, treniraju mukotrpno, preko svojih mogućnosti, ili, opet, posežu za činjenjem opasnih i štetnih djela zbog kojih još u mladosti uzalud gube svoje zdravlje.

Ukoliko tjelesne, sportske aktivnosti adolescenata ne budu pod strogim nadzorom, mogu uslijed pretjerivanja izazvati nenadoknadive štete. Prije više od jednog stoljeća u industriji su uspostavljeni strogi zakoni koji predviđaju pravno gonjenje zloupotrebe i izrabljivanja radne snage adolescenata i djece. I u sportskim aktivnostima je potrebno izraditi preciznu medicinsku analizu. Ukoliko se ovome ne posveti dužna pažnja i potrebna obazrivost, tek stasali mladi ljudi pod snažnim utjecajem suparništva i pritiska vlastitog ponosa činit će napore koji su iznad njihovih mogućnosti.

Jednako kao što je zabranjen prisilan rad osnovaca i učenika u tvornicama, potrebno je spriječiti i zabraniti i svaku vrstu prijevremenog napora tek stasalih mladih ljudi. U suprotnom, moguće je da dođe do poremećaja u anatomiji njihova skeleta, a još gore od toga, pritisak na srce uzrokuje opasne i hronične srčane bolesti.⁷

Ponekad adolescenti oponašaju filmske zvijezde i njihova lažna i nestvarna djela uzimaju kao uzor za svoj vlastiti stvarni život pa takvo pogrešno po-našanje smatraju izvorom vlastitog ponosa i slave. Hodaju poput filmskih zvijezda, govore, odijevaju se, gledaju i smiju se kao oni, koketiraju, udvaraju se i prave iste frizure kao njihove omiljene filmske zvijezde, tj. umjesto da svoju ličnost grade na temeljima moralnih vrlina i ljudskih osobina i postanu vrijedne osobe, oni samo oponašaju, nanoseći na taj način najveću štetu i udarac svojoj duhovnoj ličnosti.

Zanemarivanje moralnog osjećaja

Doktor Carrel kaže:

Neograničena rasprostranjenost dnevnih novina, filmova i radija spustili su intelektualni nivo društvenih klasa na najnižu tačku. Učenici i studenti vlastite misli grade na osnovu iskrivljenih radio i filmskih programa na koje su se navikli. Današnja društvena atmosfera ne samo da ne olakšava intelektualni razvoj nego ga čak i onemogućava.

Primjenjena umjetnost se širi velikom brzinom. Posebno je arhitektura stupila u jedno novo poglavlje – veleljepne zgrade izmijenile su izgled gradova. Međutim, to nije slučaj s moralom koje je današnji društveni

⁷ Če midanam (Bolug), str. 39.

ambijent u potpunosti zaboravio, ustvari uništo. Adolescenti od junaka s filmskog platna uče kako će se ponašati i postupati i u svojim igrama ih oponašaju.⁸

Bez ikakve sumnje, u današnjem svijetu štampani mediji i filmovi igraju izrazito djelotvornu ulogu u oblikovanju društvenog mišljenja i ličnosti ljudi, posebno mladog naraštaja. Sadržaji koje adolescenti čitaju u časopisima i novinama ili gledaju na filmskom platnu ostavljaju duboke tragove u njima. Nesvesno, mladi bivaju usmjereni na isti taj put i odgajani u istom tom duhu.

Prema mišljenju velikih svjetskih psihologa, ova dva snažna i utjecajna činioca ne samo da ne obavljaju svoj zadatak oblikovanja javnog mišljenja na ispravan način već se, naprotiv, veoma često događa da društveno mišljenje skreću s pravog puta i guraju na put razvrata i nemoralu.

Vijesti iz štampe

Overstreet, univerzitetski profesor u Kaliforniji i Njujorku, kaže:

Najvažnije vijesti u novinama su vijesti koje uznemirujuće i zamarajuće djeluju na ljude, u najmanju ruku na čitaoca. Vijesti iz unutrašnje politike obično se shvataju kao i vijesti sa sportskih događaja ili tučnjava i nereda. Većina lokalnih vijesti koje se prenose u stupcima i naslovnicama odnose se na izvještaje o događajima tipa: Nekog su ubili. Drugog kidnapirali. Trećeg napali i premlatili. Tamo neki štrajkuju zbog nekog. Neko je tokom kupoprodaje nekog prevario. Trećeg su pritvorili. Ubica je pobjegao. Neko je odao nečije povjerljive tajne... Ovakve i slične vijesti sačinjavaju veći dio najvažnijih vijesti iz naše zemlje. Sve u svemu, većina dnevnih novina je došla do zaključka da ljudi u većini prilika iskazuje veće zanimanje za onu vrstu života koji je na određen način odstupio sa svoje putanje, nego za onom vrstom života koji teče svojim normalnim tokom.

Skretanje s puta života

Može se reći da štampa u ljudima gradi trajnu zainteresiranost za nesreće i neuobičajene događaje. Ukoliko se može pronaći bilo kakva stvar za rat i razmirice, taj se podatak preuveličava, a ako se može skinuti veo s nekog tužnog događaja, stavljaju ga na naslovnu stranicu. Sa stanovišta našeg obzira

⁸ *Ensane našenahte*, str. 144.

prema savršenstvu, s gledišta psihologije svaki ovakav postupak ima svoje posebno značenje, a opće je to da iz dana u dan, iz godine u godinu, svi mi, i mlađi i stari, postepeno na život počinjemo da gledamo iskrivljeno. Mi život vidimo kroz primjere netrpeljivosti, pune nesreća i razaranja, koji su nam zanimljiviji od životnih primjera priateljstva i plodonosnog stvaranja. Mi posjedujemo takvu civilizaciju u kojoj štampa i mediji još od djetinjstva snažno utječu na veći dio populacije. Postepeno je u svijest prodrla takva predstava, prema kojoj je “zanimljivo” sinonim za rat i neobične događaje.⁹

Doktor Eustace Chesser, britanski liječnik i psiholog, kaže:

Vidimo da se u nekim filmovima nasilje i brutalnost prikazuju kao istaknuta osobina vrijedna hvale. U ovim filmovima razbojnici, gangsteri i ljudi iz šume (Tarzan) predstavljaju se kao ideali i uzori našeg života. Tjelesna snaga je pohvalna i dobra, ali kao što to Shakespeare kaže: “Posjedovati divovsku snagu i moć je krasno i divno, ali upotreba te snage i moći je kao i sam div, postupak divljački.”¹⁰

Adolescentne godine su doba u kojem adolescenti uspostavljaju svoju duhovnu ličnost i pripremaju se za prilagodavanje društву. U tom vremenu oni bi trebali biti pod potpunim nadzorom i stalno usmjeravani od strane sposobnih i dobromanjernih odgajatelja, kako bi sigurno prebrodili ovo krizno razdoblje i sačuvali se od eventualnih opasnosti koje im prijete i u koje mogu pasti svakog trenutka.

Adolescenti su s ciljem izgradnje svoje ličnosti, s jedne strane primorani oponašati metode drugih ljudi i slijediti u različitim životnim situacijama njihova iskustva, a s druge strane zaljubljeni u vlastite težnje za nadmoćnošću i visokim stremljenjem, žele postaviti ponašanja junaka i slavnih ličnosti sebi za uzor i na taj način zadovoljiti svoju težnju za prevlašću.

Neprirodni i rušilački filmovi

Nemali je broj adolescenata koji su gledajući štetne i neprirodne filmove skrenuli s puta čednosti i vrline, te su, s ciljem zadovoljenja želje za nadmoći i isticanjem svoje ličnosti, počinili velike grijeha i sami sebi zauvijek pripremili uvjete za nesretan život.

Savremene generacije mlađih koje posjeduju pretjeran interes za film, bez ikakve sumnje težit će da njihov vlastiti život liči na živote filmskih

⁹ ‘Aqle kamel, str. 200.

¹⁰ Rošd va zendegi, str. 225.

junaka, uopće ne obraćajući pažnju na izmišljene i lažne prizore i dijelove filma. Filmski junaci pretežno na poprišta događaja istupaju s krajnjom odvažnošću, ne postaje nikakve prepreke koje će ih sprječiti u dostizanju njihova cilja i na tom putu pobjeđuju sve protivnike. Ono što se u ovim filmovima prekomjerno upotrebljava jeste pištolj. S krajnjim žaljenjem zaključujemo da slijedenje i oponašanje ovih primjera neće uvijek biti plodotvorno i umjesto pobjede, sticanja bogatstva i bogate ljubavnice, što je ukras današnjih filmova, uobičajeno ljude čekaju optuženičke klupe, pad i ozloglašenost.

Ko je taj ko bi se usudio da porekne pogubne utjecaje kriminalističkih romana na naše mlade? Za mlade ljude teško je igrati ulogu vještog policijskog inspektora, ali im je zato veoma lahko igrati ulogu zločinca, igru koja će ih skupo stajati u životu.¹¹

Opasnost kinematografije. Zanimljiva tužba koju je prošle sedmice u Bejrutu jedna majka podnijela protiv svoga sina zaintrigirala je pažnju javnosti i ukazala im na opasnost kriminalističkih filmova za psihu djece. Ova žena, koja se zove Amina Gandur, u svojoj žalbi je navela da njen dvanaestogodišnji sin, Adnan Gandur, redovno bježi iz škole i troši velike sume novca, a ona ne zna odakle Adnan donosi taj novac.

Nakon što je provedena istraga nad dvanaestogodišnjim Adnanom, on je priznao da je tehnike krađe naučio gledajući filmove i da je do sada počinio 27 krađa. Između ostalog, ukrao je i sedam bicikala koje je zatim prodao.¹²

Prije nekog vremena u Teheranu je uhapšena jedna skupina mlađih ljudi, kradljivaca automobila, od kojih su neki bili srednjoškolci. Mladići iz ove skupine bili su starosne dobi od 16 do 20 godina i većina ih je tokom istrage i ispitivanja dala sljedeće priznanje: "Ni sami ne znamo zašto smo to činili. Ali šta god da je bio razlog, mi smo u krađi automobila, posebno u samom odvažnom činu krađe, uživali, ali nikada nismo potpuno iskoristili novac stečen kradom."

U Sjedinjenim Američkim Državama uhapšeno je nekoliko bandi maloljetnih kradljivaca automobila. Tokom istrage svi su priznali da nisu krali automobile zbog siromaštva, nego zbog toga što su uživali u junačkom djelu samog čina krađe. Željeli su na ovaj način prekršiti društvene stege, običaje i državne zakone, i u tom poslu uživati. Naučnici smatraju da ovi događaji imaju više uzroka, među kojima je utjecaj kriminalističkih filmova, televizije i časopisa na prvom mjestu.¹³

Iako je gledanje neprirodnih kriminalističkih filmova štetno za većinu adolescenata koji nastoje oblikovati svoju ličnost i može se desiti da ih odvede s

¹¹ Če midanam (Dženajat), str. 27.

¹² Ruzname Etela 'at, br. 10386.

¹³ Isto, br. 11230.

pravog puta i ponuka da oponašanjem filmskih junaka počine teška kaznena djela i zločine, ipak je gledanje prizora nasilja i kriminala mnogostruko opasnije za adolescente koji zbog jednog ili više razloga pate od kompleksa niže vrijednosti ili su bili uskraćeni za ispravan odgoj u djetinjstvu. Razlog je to što u njima, pored želje za prevlašću, postoje i drugi motivi koje ih potiču na činjenje prestupa.

Adolescent kojem je tokom djetinjstva iskazivana prekomjerna ljubav i koji je izrastao u uobraženu ličnost kojoj sada društvo ne pridaje značaj i ponižava je, adolescent koji je bio liшен očinske i majčinske ljubavi i u kojem je ubijen osjećaj dostojanstva, adolescent koji je zbog lijenosti ili zbog nezrelosti uma i inteligencije zaostao u obrazovanju u odnosu na svoje vršnjake i zbog toga bio zapostavljen, adolescent koji se zbog nekog tjelesnog nedostatka vječito osjeća jadnim i manjkavim te zbog toga pati, adolescent koji je u krugu porodice ili društva izložen stalnom maltretiranju i teroriziranju i na čije pravo se niko ne osvrće, ukratko, adolescent koji u sebi ne posjeduje duševni smiraj i koji se zbog jednog ili više razloga u duši osjeća manje vrijednim, neprestano razmišlja o načinima kako da nadomjesti taj osjećaj manje vrijednosti. On želi na bilo koji mogući način da se istakne i dokaže svoje postojanje i snagu te na taj način prikrije vlastiti osjećaj manje vrijednosti i manjkavosti.

Neprirodni, štetni filmovi pokazuju adolescentu način i put kako da to izvede. Filmski junaci ga poučavaju na koji način da izvrši osvetu, terorizira, čini nasilje, plaši druge ljude, istakne svoju ličnost, svoj govor i stavove nametne drugima, da se krađom domogne bogatstva, da na nezakonit način zadovolji svoju seksualnu strast, tj. poučavaju ga da s jedne strane postane junak, ispolji svoju težnju za moći, a s druge strane da počini velika djela te na taj način nadomjesti unutrašnje osjećaje niže vrijednosti.

Nesumnjivo, oponašanje je jedan od temeljnih stubova napretka čovjeka i veoma utjecajan činilac pojedinačnog i društvenog napretka pa je potrebno da adolescenti iskoriste ovu prirodnu težnju na putu izgradnje svoje ličnosti. Međutim, kako slučajno ne bi pod utjecajem slijepog i neispravnog oponašanja pogriješili, zalutali i skrenuli s pravca vrlina i dobrobiti, potrebno je neprestano imati na umu dvije stvari.

Poraz grješnika

1. Adolescenti ne smiju slijediti zastranjene i grješne osobe niti ugledati se na njihova loša djela nadajući se da će time postići visok društveni položaj i slavu, jer kriminalci veoma brzo skončaju, s porazom i neuspjehom u životu.

Hazreti Husejn ibn Ali, a.s., je rekao: "Ko želi postići nešto griješenjem prema Allahu, prije će mu nestati ono u što se nada i prije će ga pogoditi ono čega se plaši."¹⁴

Općenito, naše ponašanje je pod utjecajem oponašanja. Da nije ovog urođenog poriva, svaki čovjek bi morao još od djetinjstva započeti sa sticanjem iskustava života i svaki čovjek bi posjedovao sebi svojstveno ponašanje i djelovanje. Naravno, u takvom slučaju društveni život bi bio izuzetno težak, a možda i nemoguć.

Nažalost, ponekad neispravno rasuđivanje, strast i čudljivost neke ljude nagnaju na oponašanje osoba koje ne potvrđuju svi i koje umni ljudi ne cijene. Isto tako, moguće je da se brzoplet mladić, ludo željan samoisticanja i poštovanja, umjesto strpljivog pripremanja jedne po jedne stvari potrebne za odrastanje, okrene slijedenju i oponašanju neke osobe koja je, igrom slučaja, ostvarila svoj ideal na neispravan način, te tako samog sebe baci u hiljade teškoća i neprilika.¹⁵

2. Adolescenti moraju biti svjesni da su prirodna građa i urođene sposobnosti ljudi različite. Bog je ljude stvorio različitim i svaki čovjek posjeduje veću spremnost za obavljanje određenog posla koji je prikladan za njegovu građu.

Časni Poslanik, s.a.v.a., je rekao: "Radite! Jer svakom čovjeku je olakšano da čini ono za što je stvoren."¹⁶

Čovjek će dostići savršenstvo kojeg je dostojan onda kada iskoristi sve svoje skrivene mogućnosti i pokrene sve svoje unutrašnje sposobnosti. Pod oponašanjem se misli na to da čovjek s ciljem oživljavanja vlastitih sposobnosti i iskazivanja stručnosti, iskoristi metode drugih ljudi i pređe put kojim su oni prošli i stigli do plodotvornih rezultata, a ne na to da u svom umišljaju postajanja junakom slijepo oponaša junake i na taj način uguši urođene sposobnosti koje mogu biti izvor čovjekove slave i dostojanstva.

Ljubav i pustolovina nisu stvari koje same po sebi mogu činiti vaš život. Prema tome, ne treba mnogo hoditi za njima. One će same u određenom trenutku doći vama, pod uvjetom da nastojite uvijek biti ono što jeste i da ne želite biti na mjestu nekog junaka iz romana ili filmova.

Korištenje prirodne nadarenosti

Ukoliko posvetite pažnju samo jednom vidu svoje vlastite ličnosti i budete je razvijali u namjeri da izgledate poput kakvog izmišljenog junaka, vi nikada

¹⁴ *Biharu-l-envar*, sv. 17., str. 149.

¹⁵ *Šadkami*, str. 112.

¹⁶ *Sefinetu-l-bihar*, str. 732.

nećete posjedovati svoju istinsku ličnost. Čovjek čiji su pokreti, ponašanje i misli prirodni i istinski bit će vrjedniji i više poštovan od osoba koje se izvještačenim ponašanjem žele nametnuti drugima.

Čovjek može svojim vlastitim trudom, upornošću i željom izaći iz anonimnosti, postići slavu i poštovanje i posjedovati istaknuto ličnost, ali osobe koje isključivo žele oponašati junake nikada se neće moći uzdići iznad pu-kog oponašatelja. Sreća, ljubav, uspjeh i napredak – sve će to jednoga dana pripadati vama, koji budete iskoristili svoje prirodne snage i umijeća, a ne onim osobama koje su svojim nedoličnim moralom i ponašanjem, ohološću i pohlepom, nepovjerenjem ili pretjeranim povjerenjem u ljude ili slijepim slijedenjem uništili svoje sposobnosti.¹⁷

U narednoj raspravi napomenut ćemo neka uzvišena islamska učenja, s ciljem da se adolescenti na putu izgradnje vlastite ličnosti u određenoj mjeri upoznaju s islamskim uputama, kako bi izbjegli gušenje vlastitih prirodnih sposobnosti slijepim oponašanjem i kako ne bi pali u nemoral i kaljužu grijeha, da na putu zadovoljenja težnje za moći ne krenu krivim putem i poput nekih vršnjaka zалutaju i skrenu s puta sreće i dobra, odnosno kako bi osobine ličnosti adolescenata bile ustanovljene na ispravnim temeljima koji će dati rezultate, i kako bi do kraja svoga života uživali u ovim korisnim rezultatima.

Najuzvišenije bogatstvo kao izvor ponosa

Pohvalne osobine i moral u svetoj vjeri islamu smatraju se najuzvišenijim izvorom društvene časti i ugleda. Moralne vrline i čovječne osobine tajna su uspjeha i ostvarivanja vlastitih želja i najbolje sredstvo prilagođavanja vlastite ličnosti društvenoj sredini. Lijep moral u stanju je čovjeka učiniti omiljenim i voljenim u očima ljudi i priskrbiti mu sva sredstva potrebna za materijalni i duhovni smiraj, u svim njegovim vidovima. Zabilježene su brojne predaje koje govore o ovoj temi.

Ali, a.s., je rekao: "Najveća vrijednost čovjeka je lijep moral."¹⁸

Također, Ali, a.s., je rekao: "Mnogo je onih koji su bili omiljeni pa ih je ponizila njihova čud, a mnogo je i prezrenih koje je njihova čud učinila omiljenim."¹⁹

Imam Sadik, a.s., je rekao: "Lijep moral povećava opskrbu."²⁰

¹⁷ *Rošd va zendegi*, str. 18.

¹⁸ *Nehdžu-l-belaga*, Fejz, str. 1094.

¹⁹ *Biharu-l-envar*, sv. 15., str. 211.

²⁰ *Sefinetu-l-bihar*, str. 411.

Ali, a.s., je rekao: "Riznice opskrbe su skrivene u usavršavanju morala."²¹

Težnje duše i snažni poticaji nagona veliki su problem s kojim se suočavaju mladi na putu izgradnje vlastite ličnosti i prepreka u usvajanju pohvalnih ljudskih osobina i moralnih vrlina.

Razum i moralna savjest, kao bogatstvo vrline i čovječnosti, pozivaju čovjeka na pohvalne osobine i moral. Međutim, čudljiva duša i raspojasani nagoni, da bi se ostvarili, potiču čovjeka na nasilje i tjeraju ga na činjenje zločina i nečistih djela.

Čovjek se koleba da li da svoj osjećaj potrebe zadovolji napadom i na nošenjem štete drugom čovjeku, da izrabljuje svoje istovrsnike ne nadoknuđujući njihov trud, da seksualno iskorištava bez pristanka, prisvoji nečiji imetak, ponižava, muči i ubija... Ova težnja za tlačenjem temeljni je činilac nereda i poremećaja u našem ophođenju s drugim ljudima. Rezultat ovog primitivnog neprijateljstva, koji ljude tjera na protivljenje drugim ljudima, jeste to da je civilizirano društvo neprestano izloženo prijetnji iščeznuća.²²

Slijedeњe nagona bez ikakve sprege i uvjeta iziskuje gušenje ljudskih težnji i uništenje onoga čime se ljudski rod ponosi. Adolescenti su u izboru moralnih vrlina i plemenitih ljudskih osobina neprestano izloženi borbi ovih dviju suprotstavljenih snaga.

Oni koji žele biti istinski ljudi i koji žele postići visoke stepene duhovnog savršenstva moraju donijeti odluku da će se svom snagom suprotstaviti nagonima kako bi se mogli sačuvati od sigurnog poniženja i propasti.

Sukob naravi i obaveze

Hazreti Ali, a.s., je rekao: "Duša je prirodno sklona lošem moralu, a rob (Božiji) je zadužen da se okiti pohvalnim osobinama. Duša po svojoj prirodi hita poljima suprotstavljanja (vrlinama i moralu), a rob (Božiji) nastoji da je odvrati od loših želja. Pa kada pusti uzde njene (oslobodi svoju dušu kontrole), taj je saučesnik u neredu njegovu, a ko pomogne svoju dušu u njenim prohtjevima, doista je potpomogao ubistvo vlastite ličnosti (čovječnosti)."²³

Težnja za buntovništvom, nasilnim ponašanjem prema drugima, izazivanjem i uznemiravanjem ovog ili onog te dostizanjem prohtjeva

²¹ *Biharu-l-envar*, sv. 17., str. 130.

²² *Andišehaje Frojd*, str. 123.

²³ *Mustedrek*, sv. 2., str. 270.

duše imanentna je prirodi čovjeka i nalaze se u svim ljudima, s tom razlikom što je ovo psihičko stanje kod nekih osoba snažnije, a kod drugih slabije.

Hazreti Ali, a.s., je rekao: "Naravi ljudi su različite. Najbolja od njih je ona narav koja bude što dalje od svega što je loše."²⁴

Adolescenti, bez obzira kojoj skupini pripadali, ukoliko žele se oplemeniti ljudskim odlikama i posjedovati časnu ličnost, moraju sputati težnje, oslobođiti se stege robovanja svojoj duši i neobuzdanog i bezuvjetnog pokoravanja njenim prohtjevima.

Trud na putu slobode

Imam Sadik, a.s., je rekao: "Sputaj svoju dušu u njenim štetnim težnjama prije nego što te napusti. Potrudi se za oslobađanje svoje duše kao što se trudiš da pribaviš sebi opskrbu, jer doista je duša tvoja zarobljenik djela tvojih."²⁵

Jedna od prednosti čovjeka nad životinjama je i ta što su životinje potpuno predane vlastitom nagonu i pokorne vlastitim porivima, dok razuman čovjek slijedi razum i pokoran je svome interesu i dobrobiti, korisne težnje provodi, a kloni se štetnih. Ukoliko čovjek, poput životinje, bude slijedio isključivo svoje nagone i ne bude mario za vlastito dobro, on i neće biti ništa drugo do li životinja.

Imam Ali, a.s., je rekao: "Čovjek koji ne raspozna dobro od zla je poput životinje."²⁶

Savladavanje nagona i borba protiv prohtjeva duše je izuzetno težak i mukotrpan posao.

Cijenjeni islamski predvodnici borbu protiv duše sklone zlu (nefsu-l-*-emmāre*) i neprimjerenih nagona smatrali su najvišim stepenom svetog džihadu (borbe).

Ali, a.s., je rekao: "Doista je najvrjednija borba čovjekova borba protiv vlastite duše."²⁷

²⁴ *Gureru-l-hikem*, str. 220.

²⁵ *Mustedrek*, sv. 2., str. 310.

²⁶ *Tuhafu-l-‘ukul*, str. 99.

²⁷ *Gureru-l-hikem*, str. 220.

Uobličavanje ličnosti

U svetoj nebeskoj vjeri islamu uobličavanje ličnosti i prihvatanje osobina koje su u saglasnosti s društvom započinje nadvladavanjem nagona i snagom vlastite samokontrole. Drugim riječima, adolescent koji želi izgraditi dostoјnu ličnost i okititi se plemenitim moralnim vrlinama i ljudskim osobinama, prvo treba staviti pod kontrolu težnje duše i obuzdati svoje nagonske žudnje.

Ali, a.s., je rekao: "Suprotstavi se vlastitom nefsu i ustraj u tome. Druži se s učenima i učen budi."²⁸

Prezrene i nekarakterne osobe, koje pokorno robuju svojim strastima, neprestano su izložene prestupu i grijehu, nikada neće biti u stanju svoju ličnost oplemeniti uzvišenim ljudskim osobinama ni postati istaknuta ličnost, osim ako se oslobođe okova zarobljeništva vlastitih nagona i nadvladaju vlastite težnje.

Osjećaj težnje za nadmoći jedna je od prirodnih, urođenih težnji mладих ljudi i jedan od temeljnih stubova njihova uzdizanja i napretka. Adolescenti s ciljem zadovoljavanja ove prirodne želje odabiru put junaka, oponašaju filmske zvijezde i slavne junake. Oni u borbi sa svojim sportskim protivnicima i u pobjedi na terenu traže potvrdu vlastite ličnosti i prevlasti, nesvesni postojanja jednog snažnog unutrašnjeg protivnika, odnosno svoje buntovne duše sklone grijehu, i ne razmišljaju o nadvladavanju tog snažnog neprijatelja. Međutim, islam smatra da se prvi i najznačajniji znak snage i moći svake osobe ogleda u njenoj borbi protiv nagona i pobjedi nad prohtjevima duše. Kratko rečeno, u očima ljudi junak je ona osoba koja svojim junačkim podvizima uspije pobijediti druge ljudе, dok je sa stanovišta islama to osoba koja svojom čeličnom voljom pobjedi svoju strast i svoje nagonske težnje i porive stavi pod nadzor.

Božiji poslanik, s.a.v.a., je rekao: "Nije snažan onaj čovjek koji pobijedi ljudе, već je snažan čovjek koji pobjedi svoj nef."²⁹

Božiji poslanik, s.a.v.a., je također rekao: "Nije snažan onaj ko u hrvanju svoga protivnika baci na zemlju, već je snažan onaj ko se svlada u trenucima srdžbe."³⁰

Ali, a.s., je rekao: "Onaj ko savlada svoj nef, postići će krajnji stepen snage i moći."³¹

²⁸ *Gureru-l-hikem*, str. 400.

²⁹ *Medžmu 'a verram*, sv. 2., str. 10.

³⁰ Isto, sv. 1., str. 122.

³¹ *Gureru-l-hikem*, str. 642.

Junak nad junacima

Božiji poslanik, s.a.v.a., prošao je pored skupine ljudi među kojima je bio jedan čovjek koji je dizao težak kamen zvan “Kamen najsnažnijih” i svi su mu se čudili. Božiji poslanik reče: “Šta se događa?” Rekoše: “Jedan čovjek diže kamen koji zovu ‘Kamen najsnažnijih.’” Božiji poslanik reče: “Hoćete li da vas obavijestim o onome ko je snažniji od tog čovjeka? Čovjek kojeg psuju, a on to podnese i savlada svoj nef, pobijedi svog šejtana i šejtana onog koji mu je opsovao.”³²

Prema mišljenju cijenjenih islamskih predvodnika nadvladavanje neu-mjesnih nagonskih poriva i izbjegavanje nečistoće i grijeha nisu samo jasan dokaz čvrste odlučnosti i snage ljudske duše, nego su i izvor dostojanstva i ponosa čovjeka. Mladi ljudi koji žude za istinskom popularnošću svoju ličnost trebaju graditi na temeljima samokontrole i nadvladavanja prohtjeva duše te na taj način pripremiti uvjete za vječno dostojanstvo i sreću.

Oslobodenje od poniženja grijeha

Imam Sadik, a.s., je rekao: “Onaj ko želi snagu bez porodice, bogatstvo bez imetka, veličanstvenost bez posjedovanja snage neka se premjesti iz poniženja činjenja grijeha i nepokornosti u snagu pokornosti Njemu.”³³

Imam Ali, a.s., je rekao: “Onaj ko ograniči svoju strast, uistinu je sačuvao svoju (duhovnu) vrijednost.”³⁴

Adolescenti koji žele izgraditi svoju ličnost u skladu s uzvišenim islamskim učenjem i ukrasiti se plemenitim ljudskim osobinama, u prvom redu moraju obuzdati svoju čudljivu dušu. Trebaju započeti samoizgradnju nadvladavanjem težnji vlastite duše, te koristiti vlastitu potrebu za nadmoći u suzbijanju i nadzoru nad svojim nagonskim željama.

Ostvarivanje plemenite duhovne ličnosti

Onaj koji nadvlada svoje tjelesne želje, stavi pod kontrolu vlastite nagone, uzde svoje nepokorne duše stavi u ruke razuma i bude sposoban sputati

³² *Medžmu ‘a verram*, sv. 2., str. 10.

³³ *Biharu-l-envar*, sv. 15., dio 2, str. 164.

³⁴ *Tuhafu-l-‘ukul*, str. 97.

vlastite želje, posjeduje najuzvišeniju duhovnu vrijednost i svojstvo ličnosti. Takva osoba se kloni grijeha i nemoralu i ne čini kriminalni zločin. Takav čovjek, ukoliko se uspne na najviše naučne stepene ili bude obavljao najviše državne ili vojne funkcije, ili se, opet, nađe među najbogatijim privrednicima društva, ili uđe u skupinu nacionalnih heroja, odnosno, bez obzira na koji visoki položaj da se uspne – ne čini grijeh i ne napušta put čistote i vrline. On uvijek vlada svojom dušom i u skladu s društvenom sredinom slijedi ispravna načela morala i čovjekoljublja.

Zapovjednik pravovjernih, a.s., je rekao: “Onom ko razumu svome da prednost nad strastima svojim, djela i zalaganje će biti dobri i pohvalni.”³⁵

Suprotno tome, onaj čovjek koji u zadovoljenu vlastitih nagonskih želja ne bude slušao glas razuma i vlastite koristi, svoju čudljivu dušu ostavi slobodnom i prepusti je njegovim niskim željama, neprestano će biti na ivici zastranjenja i pada. Takva osoba je rob svojih strasti i užitka i neće okusiti slast slobode kao obilježja ljudske časti i dostojanstva, izvora njegove sreće i blaženstva.

Opasnost od razuzdanih poriva

Ali, a.s., je rekao: “Onoga ko pusti uzde svoga nefsa, nefš će odvesti putevima tame.”³⁶

Ali, a.s., je, također, rekao: “Ko svoj nefš prepusti užicima bit će nesretan i daleko od Božijeg blagoslova.”³⁷

Pokoravanje strastima

Čovjek koji je rob strasti i koji se pokorava prohtjevima svoje duše nije u stanju izgraditi čestitu i vrijednu ličnost i postići visoke stepene ljudskog savršenstva. Ako takva osoba, pretpostavimo, bude uspješna u sticanju znanja i stekne imetak i bogatstvo, ili stigne do visokog položaja – pošto je rob svojih tjelesnih poriva – sve će to zloupotrijebiti u korist

³⁵ *Gureru-l-hikem*, str. 645.

³⁶ Isto, str. 705.

³⁷ Isto, str. 644.

zadovoljavanja svojih niskih strasti, kretat će se suprotno vlastitom dobru, ali i koristima društva u cjelini, što će u konačnici uzrokovati njegovu sramotu i propast.

Ali, a.s., je rekao: "Ko se pokori svome nefsu u njegovim strastima, doista je potpomogao vlastito uništenje."³⁸

*Imetak i položaj nečovjeka nož u ruci je
Onog što bruku i sramotu svoju hoće*

*Bezdušnoga pokvarenjaka poučavat znanju i vještini
Isto što i sablju davat' u ruke je razbojniku*

*Dati sablju u ruke pijanoga čovjeka
Bolje neg' znanje nečovjeku dati je*

*Znanje, imetak, položaj i veze
Smutnju donose u ruci pokvarenjaka*

Razlozi pristranosti

Nažalost, poriv samoljublja koji postoji u svim ljudima tamni je zastor koji uglavnom čovjeka sprječava da nepristrano sagledava stvari i spoznaje istinu. Iz istog razloga oni koji slijede strasti, svoje loše i pokuđene težnje i sklonosti smatraju zakonitim, te s ciljem zadovoljavanja svojih tjelesnih želja čine nedolična djela, a potom ta neprimjerena djela promatraju očima svoje samoljubivosti i smatraju ih dobrim i lijepim, a da pritom uopće ne obraćaju pažnju na njihovu ogavnost i nečistoću.

Uzvišeni Bog, govoreći o ovoj skupini ljudi kaže:

أَفَمَنْ زُّبَّانَ لَهُ سُوْءُ عَمَلِهِ فَرَآهُ حَسَنًا

Onaj kome su njegova ružna djela prikazana lijepim, a i on ih smatra lijepim...³⁹

Ponekad su neispravne društvene metode i loše općeprihvaćene navike poput poročnosti, alkoholizma, kocke i sl., koje su manje-više postojaće i postoje u svim narodima, uzrok zastranjenja i čine da u očima ljudi neprimjerene težnje postaju primjerenum, a nedolična djela doličnim, a posljedica toga bit će biti udaljenost ljudi od stvarne sreće i istinskog savršenstva.

³⁸ *Gureru-l-hikem*, str. 683.

³⁹ *Fatir*, 8.

Razlučivanje dobra od zla

Kako adolescenti na putu savladavanja prohtjeva duše i izgradnje vlastite ličnosti ne bi pali u grijeh i stranputicu i kako bi pri određivanju korisnog i štetnog u svom životu izbjegli loš utjecaj samodopadanja ili pogrešnih društvenih i porodičnih navika, odnosno, da bi na temelju istine raspoznali korisne od štetnih težnji i nepristrano prepoznali dobre i loše težnje duše i na temelju toga djelovali, moraju slijediti Božije učenje i istinske upute Časnog Kur'ana.

أَفَمَنْ كَانَ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّنْ رَّبِّهِ كَمَنْ زُينَ لَهُ سُوءُ عَمَلِهِ وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ

*Zar je onaj koji ima jasnu predstavu o Gospodaru svom kao onaj kojem se lijepim čine ružna djela njegova i koji se za strastima svojim povodi?*⁴⁰

Istinski obožavaoci Boga i oni koji slijede i obožavaju svoje strasti dvije su potpuno različite skupine, vječno suprotstavljene i u praksi suprotne i proturječne jedna drugoj. Oni koji obožavaju Boga slijede Božije zapovijedi u svim vidovima svog materijalnog i duhovnog života, zadovoljavaju svoje nagonske žudnje u granicama Božijeg zadovoljstva i ne obaziru se na one težnje koje su u suprotnosti s božanskim učenjem. Islam ovu skupinu smatra spašenom.

Istinsko spasenje

Ali, a.s., je rekao: "Sretan je i spašen onaj čovjek čije djelo i znanje, ljubav i mržnja, uzimanje i ostavljanje, razgovor i šutnja, ponašanje i govor budu posvećeni Allahu."⁴¹

Obožavatelji strasti slijede nagonske želje i bespogovorno i bezuvjetno se pokoravaju tjelesnim prohtjevima. Njihov cilj je zadovoljene strasti i uživanje, dok božanskim zapovijestima i moralnim principima i osobinama ne pridaju ni najmanju pažnju. Velika je vjerovatnoća da će takve osobe na putu stizanja do svojih ciljeva počiniti velike grijeha i neljudska djela te provozkovati goleme štete i nevolje, kao što su, prema svjedočanstvu historije, u proteklim vremenima oni koji obožavaju svoje strasti činili mnoga nenađoknadiva nedjela i zločine te činjenjem teških grijeha napravili neizbrisivu mrlju na licu čovječanstva.

⁴⁰ *Muhammed*, 14.

⁴¹ *Tuhafu-l-'ukul*, str. 91.

Utjecaj ispravnog odgoja

Naravno, potrebno je reći da je nadvladavanje snažnih nagona i strasti izuzetno težak i mukotrpni posao, ali osobe koje su u djetinjstvu i kriznom pubertetskom dobu odrasle uz ispravan odgoj i u čije duše je, pod utjecajem stalne brige i pažnje sposobnih odgajatelja, prodrla ljubav prema Božijem učenju te koji su od samog početka odgajani kao vjernici koji obožavaju Boga, u mladosti i zrelosti imaju tako snažnu ličnost da mogu staviti pod nadzor prohtjeve duše, s lakoćom sputati čudljive nagone i susregnuti svoje neprimjerene želje.

Kao primjer, navest ćemo jedno historijsko predanje.

Jezid, Mu‘avijin sin, imao je jednog sina kojeg je veoma volio. Dao mu je ime Mu‘avija i želio je da mu sin bude dobro odgojen i da uspješno savlada sve stepene ljudskog savršenstva.

Kada mu je sin stasaо do doba obrazovanja, Jezid je za njegovo obrazovanje i odgoj odabrao jednog veoma sposobnog i učenog učitelja po imenu Omer el-Maksus. Omer el-Maksus je bio vjernik koji je istinski volio Alija, a.s., i koji je u duši mrzio nepravedno ponašanje Jezida. Ovaj vrijedni učitelj tokom nekoliko godina u kojima je bio zadužen za podučavanje i odgoj Mu‘avije, sina Jezidovog, podučio ga je temeljnim principima islama i vjerovanja, u njegovu biću upalio svijetle zrake časnog kur’anskog učenja i odgojio ga kao čovjeka koji je istinski uvjeren u islam i prava Poslanikove porodice, a.s.

Kada je taj odgojeni mladić još uvijek bio u cvijetu svoje mladosti, otprije kada je imao dvadeset godina, umire mu otac, Jezid ibn Mu‘avija, te ga narod izabere za nasljednika i da obećanje njegovom hilafetu.

Oko dvadesete godine, tačnije između osamnaeste i dvadeset i treće, započinje doba ispoljavanja gorljivih mladalačkih težnji i najburnije doba života. U ovim godinama seksualna strast dostiže svoj vrhunac, a težnja za prevlast, slavu, ljubav prema imetku i položaju snažno se bude u svakom čovjeku. U ovom razdoblju mlati su očarani užicima i strastima i postoji mogućnost da na putu ostvarenja svojih unutrašnjih žudnji počine neka loša i po njih štetna djela.

Nasljeđivanje Jezida i upravljanje prostranom zemljom bio je najbolji način da se zadovolje nagonske žudnje mladog Mu‘avije. Nasljeđivanjem Jezida mogao je naći odgovor na svoje seksualne strasti, težnju za prevlašću, želju za imetkom, tj. za sve svoje gorljive prohtjeve. Da je kojim slučajem Mu‘avija ibn Jezid bio rob prohtjeva svoje duše i da nije imao ispravan islamski odgoj, mogao je iskoristiti prijestolje halife i zadovoljiti sve svoje mlatalačke strasti na način kako je to želio. Međutim, učeni i sposobni učitelj,

u okrilju vjere u Boga i časnog kur'anskog učenja, odgojio ga je tako snažne volje, slobodouumnog i nezavisnog da ni visoki položaj halife sa svim sjajem i glamurom nije uspio slomiti njegovu ličnost i učiniti ga zarobljenikom strasti i tjelesnih težnji.

Mu‘avija ibn Jezid je četrdeset dana bio na položaju halife. Tokom ovog kratkog vremena dobro je razmotrio sramne postupke koje je činio njegov otac. Shvatio je kakve je teške zločine činio Jezid tokom nekoliko godina svoje vladavine i kako je svojim ogavnim djelima ustao protiv Uzvišenog Boga i nanio islamu i muslimanima nenadoknadive štete.

Mu‘avija ibn Jezid se našao na jednoj veoma bitnoj raskrsnici. Trebao je donijeti odluku i izabratи jedan od dva puta: da nastavi sa svojom vladavinom i da svoje biće poput oca uprlja zločinima i nečistoćom grijeha, uporedo zadovoljavajući sve svoje strasti i tjelesne prohtjeve ili, opet, da bude pokoran božanskim zapovijedima, da slijedi Istину i vrline i da se otvoreno odrekne vodstva koje je izvor srama i pada u kaljužu grijeha, te na taj način uguši negativne i neljudske nagone.

Na kraju je donio odluku. Snagom vjere i dubokog vjerskog odgoja koji je stekao od svog učitelja tokom djetinjstva i adolescentnog doba pobijedio je prohtjeve svoje duše i povukao se s položaja halife. Mu‘avija ibn Jezid je otvoreno i hrabro okrenuo leđa položaju i vlasti koji su bili uprljani brojnim grijesima.

Onoga dana kada je namjeravao javno obznaniti svoje odstupanje od hilafeta, popeo se na minber u prisustvu državnih velikodostojnika i širokih narodnih masa svih slojeva. Nakon zahvale Bogu i selama Njegovom časnom Poslaniku rekao je: “Moј djed, Mu‘avija ibn Ebi Sufjan, u vezi hilafeta sukobio se s osobom koja je bila najdostojnija tog položaja od svih ljudi. Njegovo iskustvo u islamu je duže, hrabrost i znanje njegovo su veći od hrabrosti i znanja svih ljudi. Prije drugih je islam prihvatio i bio je Poslaniku bliži od svih. Bio je sin amidže časnog Poslanika i suprug hazreti Zehre i otac dva unuka (Poslanikova). Moј djed Mu‘avija je ustao i ratovao protiv njega i vi ste pomogli moga djeda, dok hilafet nije pripao njemu. Jednoga dana smrt mu priteče, usamljen počinu u svom grobu i sada je okovan stegama svojih djela.

Nakon njega hilafet je pripao mome ocu Jezidu ibn Mu‘aviji koji zbog svog lošeg ponašanja i griješenja nije bio dostojan hilafeta, ali je tvrdoglavozajahao na prohtjeve duše svoje. Svoja odvratna djela smatrao je dobrim. Kršio je Allahove zabrane i dozvolio da se počini najveća nepravda prema djeci časnog Poslanika, ali vrijeme njegova hilafeta je bilo kratko. Njegov život je veoma brzo okončan i on se sada nalazi u stegama svojih grijeha, a narod su ophrvale posljedice njegovih hrđavih djela.

Kada je govor Mu‘avije ibn Jezida u prisustvu zapanjenog naroda stigao do ovog dijela, riječi su mu zastale u grlu. Jedno vrijeme je glasno plakao. Nakon toga je rekao: “O ljudi! Ja vaše grijeha ne želim sebi na pleća tovariti i omču grijeha vaših ne želim sebi oko vrata baciti. A sada znajte i vi i vlast koju ćete izabrati. Ja povlačim svoje obećanje i povlačim se s položaja hilafeta.”

Mu‘avijine riječi ustalasale su skup i svi su se zgledali u čudu pomiješanom s potresenošću. Mervan ibn Hakem koji je sjedio neposredno pored minbera usprotivi se riječima Mu‘avije ibn Jezida. No, ovaj je Mervanu oštrim tonom rekao: “Odmakni se od mene! Ulaziš li to u moju vjeru kroz vrata obmane i prevare? Ja nisam osjetio slast vašeg hilafeta da bih pio gorčinu njegove odgovornosti i grijeha. Ako je hilafet izvor koristi i dobra, nažalost, moj otac od njega ništa sebi nije spremio do grijeha i štete. Ako je izvor nedaća i nesreće, dovoljno je ono što je zadesilo moga oca. Ja se neću njime uprljati!”

Nakon toga je plačnih očiju sišao s minbera.

Porodicu Beni Umejje ovaj govor je teško pogodio i razbjesnio, suočivši ih s velikom opasnošću i mogućnošću gubljenja hilafeta. Otišli su kod Omara el-Maksusa, Mu‘avijinog učitelja, i rekli mu: “Ti si ga ovako odgojio i odvratio ga od hilafeta. Ti si mu usadio ljubav prema Aliju. Ti si ga nagovorio da izgovori ove plamene riječi i da progovori o nepravdi i tiraniji Beni Umejja!” Nakon toga su ga ščepali, iskopali rupu i živog ga u nju zakopali.⁴²

Mu‘avija ibn Jezid, oslanjajući se na snagu vjere, izgradio je ličnost koja je bila sposobna nadvladati prohtjeve duše i oduprijeti se najvećem položaju – koji je uvjetovan činjenjem grijeha i nečovječnih djela – i ne ukaljati obraz svoje ljudskosti. On nije bio kao njegov otac, koji se predano pokorio vlastitim strastima, bio zarobljenik snažnih okova nagona i kao nepravedni tiranin zasjeo na tron hilafeta počinivši zločine koji nisu zaboravljeni ni nakon mnogih stoljeća, niti će ikada biti zaboravljeni.

أَفَمَنْ كَانَ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّنْ رَبِّهِ كَمَنْ زُينَ لَهُ سُوءُ عَمَلِهِ وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ

*Zar je onaj koji ima jasnu predstavu o Gospodaru svom kao onaj kojem se lijepim čine ružna djela njegova i koji se za strastima svojim povodi?*⁴³

⁴² Damiri: *Hejavetu-l-hejavan*, sv. 1., str. 44.

⁴³ *Muhammed*, 14.

15. PREDAVANJE

Uzvišeni Bog u Svojoj knjizi kaže:

وَإِذْ قَالَ لُقْمَانَ لِابْنِهِ وَهُوَ يَعْظُمُهُ يَا بُنْيَّ

Kada Lukman reče sinu svome, savjetujući ga: "O, sinko moj..."¹

Jedna od prirodnih žudnji adolescenata jeste da im se ukaže poštovanje kao odraslim ljudima, da ih drugi prihvate s dužnim poštovanjem i uvažavanjem. Adolescenti očekuju da njihovi očevi, majke, ali i rodbina i svi drugi ljudi na njih gledaju kao na odrasle osobe i da se u svom ophođenju, pozdravljanju i prijemu, tj. u svim uobičajenim životnim i društvenim prilikama i poslovima prema njima odnose kao prema odraslim osobama.

Ukoliko bi se prema adolescentima odnosilo kao prema djeci, ukoliko bismo ih mazili kao malodorebnu djecu, to bi ih žestoko uznemirilo i povrijedilo jer bi osjećali da ih drugi ljudi još uvijek smatraju djecom i da nisu spremni prema njima se ophoditi kao prema punoljetnim i odraslim ljudima.

Oslobađanje od stega iz djetinjstva

Adolescent je radostan jer je izašao iz djetinjstva i oslobođio se zatvora dječaštva, izašao je iz skupine djece i pridružio se skupini mladih i odraslih. On se više nikada ne želi vratiti u doba djetinjstva i ne želi da se drugi prema njemu ophode kao prema djetetu. On ni po koju cijenu ne želi izgubiti osjećaj da je sada odrasla osoba, niti dozvoliti da se povrijedi njegova ličnost i ponos.

Dijete se zbog svoje tjelesne slabosti i nezrelosti razuma nužno mora oslanjati na svoga oca i majku, kretati se u ograničenom porodičnom prostoru i bespovratak slušati i pokoravati se njihovim zapovijestima. Međutim, punoljetan adolescent, nakon što je izašao iz doba djetinjstva, sebe vidi snažnim i jakim. On se ne zadovoljava samo time da ga drugi smatraju odraslim čovjekom, nego želi da u svim vidovima ponašanja i govora bude kao odrastao čovjek. On želi izaći izvan okvira porodice, poput odrasle osobe priključiti se društvu i slobodno se mijesati i komunicirati s ljudima.

¹ Lukman, 13.

On više nije spreman poput maloljetnog djeteta bespogovorno se pokoravati ocu i majci, niti želi prihvdati zapovijedi bilo koga drugog.

Porodica je za dijete jedna prirodna sredina u kojoj ono može u potpunosti doći do svog vlastitog izražaja i procvata. Međutim, nakon puberteta ova sredina je za djelatnost adolescenta, posebno za dječake, nedovoljna i skučena. Kućna atmosfera i poslovi ih čine nervoznim i neraspoloženim, jer se žele s bliskim i odabranim prijateljima posvetiti šetnji i druženju. Oni više nisu pokorni i mirni, nadzirati ih i upravljati njima je teško, a ponekada i nemoguće.²

Što je snaga veća, čovjek je prema stegama zarobljeništva nestrpljiviji i uz nemireniji. Svaka vrsta zaštite adolescentima je teško prihvatljiva i bilo kakva vrsta pritiska, tjeskobe i stege čine im se nepodnošljivim. U principu, mlađi čovjek uopće ne shvata uzrok postojanja i nužnosti tih stega.³

Žudnja za slobodom

Osjećanja želje za poštivanjem i čašću i žudnja za slobodom i nezavisnošću, koje se u adolescentima pojavljuju po pristizanju puberteta, prirodna su pojava koja je Božijom odredbom utkana u prirodu svakog čovjeka – uvijek je i na svakom mjestu postojala i postojat će i u budućnosti.

Ova težnja i sklonost širi njihov životni djelokrug, otvara pred njima nove vidike i uvodi ih u prostranu arenu društvenog života, pripremajući ih za članstvo u društvenoj zajednici. Ukoliko se ova prirodna težnja zadovolji na ispravan način i ukoliko se bez ikakvih pretjerivanja i zastranjivanja bude kretala svojom zacrtanom putanjom, adolescenti će se s lakoćom uspjeti uključiti u društvo i usvojiti neophodne vještine i sposobnosti koje će im omogućiti uspješno uklapanje u društvenu sredinu.

Napuštanje svojeglavosti

Ukoliko očevi i majke budu upoznati s psihičkim stanjem svoje djece koja su stupila u adolescentno doba i budu im u ispravnoj mjeri dozvoljavali slobodu i samostalnost, ukoliko budu u okvirima njihovog interesa i dobra prihvatali zadovoljenje intelektualnih težnji i potreba, ne budu ih nepro-mišljeno izlagali teškoćama i bezrazložno ljutili i uz nemiravalii, a s druge

² Če midanam (Bolug), str. 78.

³ Isto, str. 76.

strane, adolescenti budu svjesni svojih granica i okane se tvrdoglavosti i svojeglavosti, ukoliko pri zadovoljavanju vlastitih težnji za slobodom i samostalnošću ne pretjeraju i ne prekorače dozvoljenu granicu, odnosi adolescenata s njihovim očevima i majkama ostat će čvrsti, na ispravnom temelju prijateljstva i poštovanja.

Obaveze roditelja i djece

Očevi i majke trebaju s velikim interesom i željom naučiti svoje očinske i majčinske dužnosti. Pored toga, djeca također trebaju smjerno prihvatići korisne savjete i pouke svojih očeva i majki koji su proizvod njihova vlastitog iskustva. Ukoliko očevi, majke i djeca budu upoznati s načinom razmišljanja, osjećanjima, žudnjama i težnjama jedni drugih, među njima će biti uspostavljeno istinsko povjerenje. U tom slučaju očevi ili majke neće bezrazložno prigovarati svojoj djeci i od bića koje još nije potpuno stasalo i koje se nalazi pod njihovim skrbništvom neće imati pretjerana očekivanja. Dijete će, također, biti spremno prihvatići neka nužna ograničenja i primijenit će savjete i upute svoga oca i majke.⁴

Nažalost, pojedini neuki očevi i majke iz raznoraznih razloga suprotstavljaju se težnji svoje djece za samostalnošću i slobodom kao prirodnim pravom, tumačeći tu njihovu težnju kao tvrdoglavost, bestidnost, samoljublje i sklonost za pretjerivanjem. Takvi roditelji svojim nepristojnim ponašanjem i govorom ne samo da toplu atmosferu porodičnog života ispunjenu ljubavlju i brižnošću pretvaraju u hladnu atmosferu bez ljubavi i suočavanja nego nerijetko bivaju osnovni uzrok pobune i protesta adolescenata, praktično ih tjerajući na činjenje opasnih i nedoličnih djela.

Neki očevi i majke, koji su inače dobranamjerni, nisu u stanju shvatiti psihičko stanje i potrebe svoje djece i čine one iste pogreške koje su činili njihovi očevi i majke tokom odgoja njih samih. Oni su zaboravili teškoće i brige vlastitog pubertetskog doba. Nisu svjesni činjenice da su pogrešan način razmišljanja i rasuđivanja i njihovi duševni i moralni nedostaci izravna posljedica toga što su njihovi roditelja, iako iz dobre namjere, zbog skučenosti svoje spoznaje bili nepotrebno strogi prema njima. A onda se pitaju zašto naša djeca bježe od nas i zašto se ni u čemu ne žele s nama savjetovati.⁵

Tokom puberteta dolazi do pomjerenja središta osjećanja ljubavi, tako da porodična ljubav čini samo jedan dio, jedan element mladalačkih osjećanja.

⁴ *Rošd va zendegi*, str. 163.

⁵ Isto, str. 162.

Ponekad odnosi između oca i sina zapadaju u krize koje prati osjećaj netrpe-ljivosti i mržnje. Takva situacija se često događa kod adolescenata buntov-nog karaktera prilikom sučeljavanja s autoritativnim, ali i obrnuto, sa slabim očevima i majkama.

Ponekad se javlja jedna vrsta neprijateljskog osjećanja koje je u stanju pokidati porodične veze. Ono počinje neposlušnošću, nakon toga nastupa bijeg iz očeve kuće i razmjena žestokih i uvredljivih riječi, sve dok ne dođe do potpunog prekidanja veza među njima.⁶

U nekim slučajevima poremećaji u porodičnim odnosima i neprijatelj-stvo očeva i majki prema djeci proizlaze iz tvrdoglavosti i svojeglavosti napadnih adolescenata. Razuman roditelj je u granicama koje se ne kose s interesom i dobrom djece spremam dati im određenu slobodu i samostal-nost, ali nerazumno i bezobrazno dijete se ne zadovoljava tom granicom i ne mari za vlastiti interes i dobro koji se kriju u tim granicama. Ono vrijeda i ponižava roditelje, a njihove mudre savjete i upute izvrgava ruglu i ismijavanju. Ovakvo dijete se neprestano nalazi na ivici pada u propast i nesreću i moguće je da svojim neprimjerenum ponašanjem proizvede nesagledive i nerješive teškoće, kako sebi, tako i porodici u kojoj živi.

Kako bi očevi i majke stekli uvid u psihičko stanje adolescenata i kako bi na temelju vjerske upute i naučnih metoda bolje spoznali vlastite dužnosti, kako bi izbjegli nepotrebnu strogoću prema svojoj djeci i u odgo-varajućoj mjeri dozvolili zadovoljenje njihove potrebe da budu cijenjeni i poštovani, kao i težnju za slobodom, a s druge strane, kako bi i adolescenti upoznali svoje granice i bili obazriviji prema vlastitoj koristi i dobru, kako ne bi svoju mladalačku snagu i polet iskoristili na pogrešan i neprimjereno način te svojim pretjerivanjem pripremili teren za vlastiti moralni sunovrat, ukazat će na dio islamskih uputa i pouka sadržanih u vjerskim predajama, a uz to će naći citirati i neka naučna istraživanja vezana za ovu temu.

Prvu istinu koju očevi i majke trebaju prihvati i poznavati kao nepobitnu jeste to da promjene u pubertetu mijenjaju prirodno stanje tijela i duha njihove djece. Pubertet praktično okončava doba njihova djetinjstva i daruje im jednu novu ličnost. Otac i majka moraju biti svjesni da adolescent više nije ono dojučerašnje dijete i da ne mogu više svoje punoljetne mladiće i djevojke smatrati djecom i ponašati se prema njima onako kako su se ponašali dok su još bili djeca.

Časni poslanik islama je u jednom hadisu veoma jezgrovitim i sveobuhvatnim riječima pojasnio psihološko i duševno stanje djece tokom djetinjstva i

⁶ Će midanam (Bolug), str. 81.

puberteta. Iz načina izlaganja Božijeg poslanika, s.a.v.a., postaje jasna vrijednost ličnosti adolescenata, kao i zadaća očeva i majki prema njima.

Božiji poslanik, s.a.v.a., je rekao: "Dijete je sedam prvih godina gospodin i zapovjednik (roditeljima), drugih sedam godina je rob (koji se pokorava svojim roditeljima) i trećih sedam godina je ministar (s kojim se otac i majka savjetuju)."⁷

Doba prije puberteta

Prema djetetu se zbog njegova slabašna tijela i nedoraslosti razuma tokom prvih sedam godina života odnosimo s mnogo nježnosti i samilosti. Ono tokom ovog razdoblja zapovijeda svome ocu i majci. Otac i majka iz ljubavi i milosti ispunjavaju želje svog djeteta i pokoravaju se njegovim riječima, pazeci koliko god je to moguće da ne povrijede njegova osjećanja. Upravo je zbog toga časni Božiji poslanik rekao da je dijete tokom prvih sedam godina zapovjednik i gospodin.

Tokom drugih sedam godina života, kada dijete vidljivo ojača, više se prema njemu ne odnose kao prije s blagošću i samilošću. Imajući u vidu da dijete u tom razdoblju u određenoj mjeri shvata dobro i zlo, roditelji ga smatraju odgovornim za njegove postupke, ali pošto njegov razum još uvijek nije razvijen, ono nije u stanju potpuno i ispravno razlučiti dobro od zla, tako da mu otac i majka dužnosti i obaveze obznanjuju u obliku bespogovornih naredbi i zapovijedi, ne dozvoljavajući mu da iznosi svoje mišljenje o korisnom i štetnom, dobru i zlu u životu, niti da samostalno nešto čini u skladu s vlastitim sudom. Njemu ne ostaje ništa drugo do da bespogovorno izvršava zapovijedi i da bude pokoran svojim roditeljima. Zbog toga je Božiji poslanik, s.a.v.a., rekao da je dijete tokom sedam drugih godina svoga života pokorni rob svojih roditelja.

Period puberteta i mladosti

Trećih sedam godina života, koje započinju od petnaeste godine, predstavljaju doba puberteta i mladosti. U ovom razdoblju adolescent doživljava brze tjelesne i duševne promjene i u veoma kratkom vremenu dolazi do korjenitih promjena uočljivih na njegovom tijelu, ali i njegovim mislima. Božiji poslanik je duhovni značaj i osobinu nove ličnosti adolescenta predstavio i pojasnio riječju *vezir – ministar*.

⁷ *Mekarimu-l-ahlak*, str. 115.

Riječ *vezir* u rječnicima nalazimo s različitim značenjem. Vezir je osoba koja na svojim plećima nosi težak teret i koja posjeduje veliku odgovornost. Iz istog razloga se i osobe koje u državnoj vlasti obavljaju visoke i odgovorne položaje nazivaju veziri, odnosno ministri. Dijete je prije puberteta zavisno od svojih oca i majke i u porodičnom miljeu ne posjeduje nikakvu odgovornost, ali kada stasa, ono preuzima teret odgovornosti za svoja djela.

Riječ *vezaret – ministarstvo* također znači i pomaganje, pružanje podrške i pomoći. *Vezaret* označava i intelektualnu pomoć i saradnju u poslovima rukovođenja, upravljanja i savjetovanja. Dijete u doba mladosti u krugu porodice treba biti podrška i pomoć ocu i majci. On treba svojim savjetom i razmjenom ideja pomoći svojim roditeljima u upravljanju i uređenju života i biti njihov saradnik i pomoćnik u određivanju interesa i prioriteta porodice.

Kao da je časni Božiji poslanik, s.a.v.a., želio ovim jezgrovitim riječima ukazati svojim sljedbenicima da je porodica poput jedne male države u kojoj su otac i majka članovi upravnog tijela. Djeca, dok su još mala i dok još nisu umno uznapredovala, ne mogu iznositi svoje stavove i mišljenja u vezi s odlukama od ključnog značaja za porodicu. Jedina njihova obaveza je pokoravanje zapovijedima oca i majke i ispunjavanje njihovih razumskih naredbi. Međutim, kada dijete postane zrelo, ono mora dio odgovornosti upravljanja ovom “državom” preuzeti na sebe i poput ministra učestvovati u radu visokog savjetodavnog vijeća porodice te iznositi svoja viđenja i stavove, koji će biti uzeti u razmatranje od strane članova “upravnog vijeća”, odnosno oca i majke.

U ovom hadisu Poslanik, s.a.v.a., je za mlade upotrijebio riječ *vezir* i na taj način im je iskazao najveću počast. Ukoliko otac i majka postupe po uputama Božijeg poslanika i svoje punoljetno dijete pozovu da se priključi vijeću porodice s ciljem saradnje u razmjeni ideja i savjetovanja, oni će tako iskazati obzir prema njegovoj duhovnoj vrijednosti i na dostojan način zadovoljiti njegovu težnju da bude cijenjeno i poštovano.

Imam Sadik, a.s., je rekao: “Svome djetetu dozvoli da se igra sedam godina, sedam godina ga odgajaj i sedam godina ga učini sebi bliskim prijateljem i sagovornikom.”⁸

Prijateljstvo očeva i mlađih osoba

U ovoj predaji, Imam Sadik, a.s., iskazao je poštovanje i čast mlađima riječju *el-zeme* što znači učiniti nekog nerazdvojnim, usko povezanim, odnosno nerazdvojnim prijateljem svojih roditelja. Očevi i majke su prije puberteta upravljali svojom

⁸ *Vesail*, sv. 5., str. 125.

djecem, ali od petnaeste godine su dužni iskazati poštovanje prema ličnosti djece i, umjesto zapovijedanja, biti njihovi bliski i iskreni prijatelji i vedri sagovornici.

Sa stanovišta islama, iskazivanje poštovanja i časti mladima je jedna od bespogovornih obaveza očeva i majki, kao i svih ostalih članova društvene zajednice. Iskazivanje poštovanja prema njima ostavlja duboke tragove na sve moralne, društvene, ekonomске, psihičke i odgojne vidove njihova života, što sve rezultira njihovim sjajnim uspjesima.

Mladić koji je cijenjen i poštovan od strane svoga oca i majke, koji učestvuje u porodičnom vijeću i čijim se stavovima pridaje pažnja, prema kojem se otac odnosi kao prema iskrenom prijatelju i uvijek ga cijeni i poštuje, koji se u porodici i društvu osjeća kao odrasla, poštovana i cijenjena ličnost, nastoji se ne ukaljati niskostima i nečistoćama i ponaša se dostojno poštovanja koje mu je ukazano. On se pazi i čuva od djela koja bi mogla uzdrmati njegov položaj i status i ukaljati njegovu vrijednost.

Ali, a.s., je rekao: "Onome ko bude cijenio i poštivao svoju ličnost, strasti će biti prezrene."⁹

Prenosi se također da je hazreti Ali, a.s., rekao: "Onaj ko bude cijenio i poštivao svoju ličnost, neće je poniziti grijesima."¹⁰

Neuvažavanje adolescenata

Suprotno tome, onaj mladić čija ličnost ne bude cijenjena i uvažavana od strane oca, majke i društva u dubini svoje duše će imati osjećaj poniženja i manje vrijednosti i neprestano će patiti zbog ovog unutrašnjeg osjećanja koje ga proganja. On će tada pokušati na bilo koji mogući način privući pažnju i dokazati se u krugu porodice i društva. U situaciji kada neće uspjeti doći do svog cilja na ispravan način, on će pribjeći nedoličnim i nedozvoljnim djelima govoreći samom sebi:

*Do srca drage valja doći svakom varkom i obmanom,
Pokornošću kad' ne mogneš, valja onda grijeh počinit*

Opasnost od zastranjenja i pada

Ovakav mladić je izvor brige i nespokoja i za porodicu i za društvo. On se neprestano kreće po ivici zastranjenja i pada te je moguće da će počiniti teška kriminalna djela i nenadoknadive zločine.

⁹ *Nehdžu-l-belaga*, Fejz, str. 1283.

¹⁰ *Gureru-l-hikem*, str. 677.

Imam Hadi, a.s., je rekao: "Ne budi siguran od zla onog ko sebe vidi niskim."¹¹

Nova psihologija, također, pridaje punu pažnju pitanju poštivanja ličnosti adolescenata. Očevi i majke koji zanemare ovo prirodno pravo i na svoju djecu koja su stupila u doba puberteta i dalje budu gledali kao na djecu, s naučnog gledišta zaslužuju prijekor. Prema stanovištu zapadnih naučnika, dio poremećaja u ponašanju adolescenata, njihove svojeglavosti i buntovništva izvire iz zanemarivanja njihovog društvenog položaja.

Prema mišljenju nekih očeva i majki, njihova djeca nikada neće odrasti. Oni im govore: "Ti ćeš vječno ostati moje malo milo." Mi znamo da ovakav način ophodenja teško pada mladima. Zato se ne treba čuditi njihovo nepokornosti i pripisivati im bolest.

Mladi danas misle da im je oduzet položaj koji zaslužuju i osjećaju da u društvu nema mjesta za njih. Louvin, poznati američki psiholog, pored status današnjih mladih sa statusom rasnih manjina, pa kaže: 'Kao što se manjine klate između dva stožera, većine i ograničene grupe ljudi iste rase ili klase, tako se i mladi nalaze u stanju neizvjesnosti i kolebanja između svijeta djetinjstva i svijeta punoljetnih. Ustvari, oni se nisu pridružili ni jednom od ova dva svijeta.' Louvin dalje kaže: Situacija tek stasalih mladih ljudi u poređenju sa zrelim i odraslim osobama u svakom pogledu je slična situaciji jednog novaka u vojsci ili novaka koji još uvijek nije siguran je li prihvaćen u neku novu sredinu ili nije. Mi obično od mladih tražimo da budu razumni, da rade i privređuju, tj. da se ponašaju kao mi, ali im u isto vrijeme uskraćujemo njihovo pravo na punu autonomnost i dajemo im jednu sporednu i bezvrijednu ulogu.

Oni se nalaze između dva različita nivoa, s nogama u zraku, klate se čas na jednu čas na drugu stranu. Osim što objavljuju vijesti koje sadrže kritiku i okrivljavanje mladih, ni jedna dnevna novina svoje tekstove ne posvećuje mladima. Prema tome, mladi ponekada čitaju dječije časopise svoje mlađe braće, a ponekada dnevne novine svojih očeva.¹²

Prilagođavanje društvu

Jedna od teškoća koja se ispriječila na životnom putu mladih i koja obvezno mora biti otklonjena jeste pitanje postizanja sposobnosti potrebnih za uključivanje mladih u društvo. Mladi su dužni što prije izgraditi svoju ličnost, pripremiti teren za vlastiti intelektualni razvoj i pripremiti se za prilagođavanje vlastite ličnosti društvu i prihvatanje društvene odgovornosti.

¹¹ *Tuhafu-l-‘ukul*, str. 483.

¹² *Madžalleje hokuke emruz*, br. 6., god. I, preneseno iz mjeseca France, str. 77.

Razvoj razuma

Pitanje uvažavanja i poštivanja ličnosti osobe u krugu njihove porodice umnogome pomaže mladima na putu ostvarenja ovog cilja. Mladić prema kojem se otac odnosi kao prema nekom bliskom prijatelju, koji shodno riječima časnog Božijeg poslanika igra ulogu “ministra savjetnika” u porodičnoj državnoj zajednici, koji prihvata odgovornost, s kojim se otac i majka savjetuju i koji sarađuje s njima u poslovima odlučivanja o interesima porodice i upravljanja porodičnim poslovima, mnogo brže se intelektualno razvija i priprema za uključivanje u društvo.

Porodično vijeće. Potrebno je da članovi porodice ponekad sjednu zajedno, da razgovaraju i da se savjetuju o porodičnim pitanjima i teškoćama, da analiziraju svoja primanja i troškove i odrede zadatke i zadaće svakog člana za narednu godinu.

Tokom ovog razgovora djeca se upoznaju s odgovornošću i požrtvovanostu oca i majke, ali i s vlastitim obavezama prema životu, kao i sa životnim tajnama. Učešćem u savjetovanju o porodičnim poslovima mlađi se privikavaju na demokratski način života i shvataju da se pred željama i žudnjama drugih ljudi moraju dobrovoljno odreći nekih vlastitih želja i prohtjeva i pokoriti zakonima društva. Oni uče kako da uz pomoć vlastite snage promišljaju o uređenju poslova i saradnje s drugim ljudima pobijede probleme u životu.

Mlađi ljudi koje su u njihovom domu smatrali savjetnicima i saradnicima i koji su prošli dug put vlastitog intelektualnog razvoja, daleko su uspješniji i mnogo bliži konačnom uspjehu od svojih vršnjaka.¹³

Mlađi nisu pokorni poput male djece, a niti zreli i iskusni poput odraslih. Ukoliko im očevi i majke daju potpunu slobodu i ne budu uopće nadzirali njihova djela i postupke, moguće je da zbog nezrelosti, neiskustva i neobaviještenosti skrenu s Pravog puta i padnu u vrtlog grijeha i nemoralu. Ukoliko se požele uplesti u njihov život i njihova djela i iznijeti svoje mišljenje vezano za ponašanje, govor, društvo, izlaske i dolaske – to teško pada ličnosti i osjećaju samostalnosti mlađih. Nađu se povrijeđeni, a njihova osjetljiva i lahko uvredljiva duša se uznemiri i uzruja. U takvoj situaciji dolazi do zahlađenja odnosa između mlađih ljudi i njihovih očeva i majki i poremećaja unutar porodice i moguće je da tako povrijeđena, gnjevna i razbuktala djeca, radi dokazivanja vlastite ličnosti i snage, učine neka loša i nedolična djela, a ponekada i djela s nenadoknadivim štetama.

¹³ Šadkami, str. 162.

Ovaj psihološki sukob predstavlja veliki problem s kojim su očevi i majke suočeni u odgoju svoje mlade djece. Samo ispravan naučni program i razumske metode roditelja mogu riješiti ovu teškoću.

Osjećanja tek stasalih mlađića prema drugim osobama izvor su problema za porodicu. Ovo je područje njihovih tajni. Teško osobi koja neoprezno stupi u to područje. Otac i majka u ovakvoj situaciji strahuju od opasnih do-ticaja i druženja njihovih adolescenata i oni su doista tu u pravu. Međutim, taj obzir i strepnja moraju biti praćeni jednom vrstom umijeća i posebne vještine koju sama osjećanja ljubavi i dobromanjernosti nisu u stanju nadomjestiti i zamijeniti.¹⁴

Briga o poštivanju mlađih osoba i uvažavanje njihove društvene uloge najutjecajniji su činioci u rješavanju ovog velikog psihološkog problema. Mladi snažno žude za slobodom, iskazivanjem svoga postojanja, samostalnošću i dokazivanjem svoje ličnosti. Oni se ne ustručavaju prihvati savjete roditelja i upute odraslih koje će im pomoći u razumijevanju dobra i zla u životu, ali ono što im je teško i što ne podnose jeste autoritativnost i nametanje.

Otac i majka koji sa svojim mlađim djetetom razgovaraju strogim zapovednim tonom i, ne obazirući se na dostojanstvo i ponos njegove ličnosti, želete upravljati njegovim životom kao što su to činili tokom djetinjstva, nikada neće biti uspješni u odgoju svog djeteta. Naprotiv, svojim žestokim i grubim govorom i ponižavajućim ophođenjem primoravaju mlađe na bunt, suprotstavljanje i nasilno ponašanje.

Suprotno tome, otac i majka koji budu cijenili i poštovali ličnost svoga djeteta i koji se, shodno zapovijedi Božijeg poslanika, s.a.v.a., budu s njim savjetovali u porodičnim poslovima, budu iskazivali poštovanje prema njegovim stavovima i mišljenjima kao mišljenju porodičnog ministra, odnosno oni roditelji koji, u skladu s riječima Imama Sadika, a.s., uspostave prijateljski i iskren odnos sa svojom djecom i koji budu uvijek pridavali pažnju njihovoј društvenoj vrijednosti, veoma lahko će ostvariti svoje odgojne namjere i primiriti čudljivi duh svoje djece, jer nikada svoje napomene i savjete neće iznositi u obliku naredbe i prisile, već će u svakoj prilici s njim razgovarati krajnje ljubazno i učtivo, iznoseći svoje savjete i napomene i pazeci na ličnost mlađe osobe. Čini se da mlađi ovakav odgojni pristup objeručke prihvataju i dobrovoljno provode u praksi.

Ono što dijete treba učiniti – pokažite mu. Nemojte mu nanositi bol. Ali to nikako ne znači da adolescenta prepustite samom sebi. U ovom slučaju

¹⁴ Će midanam (Bolug), str. 79.

trebaju se potaći i odrediti neki drugi ciljevi i želje i predložiti neka druga djela koja, pored toga što su korisna, dodatno potiču ispoljavanje i učvršćivanje njihove ličnosti, jer ukoliko adolescent s lahkoćom počini nedolično i loše djelo, znajte da razlog toga leži u zabranjivanju da se to djelo počini, a on želi počinivši to djelo steći snagu ili u najmanju ruku jednakost sa snagom suprotstavljenim skupine, odnosno roditelja.

Bez obzira na godine koje imamo, sví mi želimo izgraditi stabilnu ličnost i učiniti je pobednikom, ali isključivi krivac za ograničenja koja stoje pred našim htijenjima i težnjama jesu druge ličnosti. Međutim, ograničiti želje i htijenja adolescenata je izuzetno težak posao.

Zabrana znači brisanje mladalačke životne snage, dok mi moramo ovu snagu voljeti i dodatno je unaprjeđivati. Prema tome, dovoljno je da mi odredimo pravac kako bi ove djelatnosti bile kreativne i korisne.

Vi veoma dobro znate kako su ljubav i mržnja bliski jedno drugom. Mladalačka djela nalaze se u sličnom odnosu i rasplamsavaju se s nekoliko riječi i pokreta.

Treba znati da je osjećaj i stanje razdraženosti i gorljivosti u mladalačkom dobu najvažnija stvar u životu. Ovaj plamen ne trebamo gasiti, jer možemo kao posljedicu dobiti slabost i nemoć mladih. Naprotiv, potrebno ga je pametno usmjeriti na pravi i svršishodan put.¹⁵

Obraćanje pažnje na ponos mladih

Prema mladima treba biti ljubazan, obziran i tolerantan. Potrebno je osvrnuti se na boli i teškoće koji pritišću njihovu dušu, cijeniti njihova dobra i pozitivna djela i općenito, paziti da se ne povrijedi njihova ličnost i njihov ponos.

Ukoliko sa stanovišta psihologije naše ponašanje prema mladima bude ispravno i bez zamjerki, mladi će nam se i u ovim godinama kao i tokom djetinjstva obraćati tražeći pomoć, savjet ili podršku. I obrnuto, ukoliko im svojim poticanjima i prekomjernim prodikama dodijemo, oni će nas napustiti i udaljiti se od nas.

Ovi mladi osamnaest godina svoga života proveli su tu, pored nas, i taj period je bio dovoljno dug da ih upoznamo s njihovim obavezama. U načinom periodu mi bismo se trebali pokazati u ulozi galantnog, osjećajnog i iskrenog prijatelja.¹⁶

Dijete prije puberteta živi u ograničenom miljeu porodice i u doticaju je s malim brojem osoba, ali sa stizanjem puberteta okolnosti u njegovom životu

¹⁵ Če midanam (*Tarbijjate atfale došvar*), str. 87.

¹⁶ Ma ve farzandane ma, str. 78.

se iz temelja mijenjaju. On stupa u prostrano područje društvenog života, upoznaje se s nepoznatim osobama, nalazi nove prijatelje, svakoga dana biva svjedokom različitih scena i prizora i susreće se s novim izazovima i situacijama.

Ponekada se događa da se adolescent na svom novom životnom pravcu susretne s teškim situacijama i sadržajima. Ne razumijevajući šta je dobro, a šta zlo u njima, on nije u stanju samostalno donijeti odluku. Zato je nužno da adolescent svoju nedoumicu iznese nekome, da se posavjetuje s nekim kako bi shvatio dobre i loše strane određenog pitanja. Ukoliko adolescent na ispravan način ne razmotri sve vidove problema, ukoliko bude površan i ne bude se savjetovao, postoji velika vjerovatnoća da će pasti u životne teškoće, probleme i nedaće.

Mjerodavni savjetnici

Nesumnjivo, razumni i brižni otac i majka najmjerodavniji su savjetnici za razmjenu mišljenja. Međutim, obraćaju li se mladi u ovakvim prilikama svojim roditeljima? Jesu li im spremni reći svoju tajnu i s njima se savjetovati o životnim problemima? Nažalost, u većini slučajeva odgovor na ova pitanja je odričan.

Tamo gdje otac i majka iskazuju poštovanje prema ličnosti svoje djece i drže ih kao iskrene, drage i cijenjene prijatelje, gdje se savjetuju sa svojim djetetom o porodičnim poslovima i krajnje iskreno od njega traže da im svojim idejama i promišljanjima pomogne, čini se da su mladi spremni savjetovati se s njima o problemima koji ih tište i koristiti se njihovim uputama i smjernicama. Međutim, veoma se rijetko događa da roditelji u svom odnosu prema djeci budu na takav način svjesni realnosti i svojih vlastitih obaveza.

Tamo gdje otac i majka budu gledali na adolescente kao na dijete i ne budu poštivali njegovu društvenu vrijednost, gdje prilikom donošenja odluka o porodičnim pitanjima budu svoje dijete smatrati strancem i nesposobnim za savjetovanje i konsultacije, tj. u onoj porodici gdje otac i majka ne budu nikakvog obzira prema ličnosti svog djeteta koje se nalazi u adolescentnom dobu i koji s njim budu razgovarali na isti način kako su razgovarali tokom njegovog djetinjstva – autoritativno i zapovjednički – adolescent će na isti način oca i majku smatrati strancima i tuđincima u vlastitom životu: neće im govoriti o svojim tajnama, niti će tražiti njihovu pomoć u rješavanju svojih nedoumica.

Nažalost, uz svu gorčinu i žal koju ova istina sa sobom nosi, moramo priznati da su roditelji u trenucima potrebe za savjetom i uputom posljednje

osobe kojima se njihova djeca obraćaju. Da su uspjeli svoja djela učiniti promišljenijim, a svoje ličnosti zanimljivijim, nikada ne bi došli u ovakvu nepriliku.¹⁷

Dostojanstvo i dokazivanje ličnosti su najomiljenije stvari u životu jednog adolescenta. Očevi, majke i odgajatelji koji su zainteresirani za sreću i uspjeh adolescenata, koji ih žele odgojiti na ispravan način i sačuvati ih od zastranjenja i propasti, moraju u svakom trenutku biti svjesni njihovog psihičkog stanja. Moraju se odnositi prema adolescentima na takav način da ni u kom slučaju ne povrijede njihovu ličnost i ne stvore okolnosti u kojima će biti povrijeđena njihova čast i gdje će biti poniženi.

Ukoliko roditelji odgojne sadržaje ili upute svojoj djeci iskažu na prijateljski način, u obliku savjeta ili savjetovanja i razmjene mišljenja, s lakoćom će prodrijeti u dubine njihove duše i uspjet će u svom nastojanju da ih ispravno odgoje.

Nebeska vjera islam u svom odgoju mlađih generacija daje punu pažnju ovom veoma važnom psihološkom detalju. U mnogim ajetima i predajama islam svoje sljedbenike poučava da se upućivanje mlađih i provođenje odgojno-obrazovnih metoda mora temeljiti na osnovama poštovanja i uvažavanja ličnosti adolescenata.

Pouka i savjet

وَإِذْ قَالَ لُقْمَانُ لِابْنِهِ وَهُوَ يَعِظُهُ يَا بُنْيَّ

*Kada Lukman reče sinu svome, savjetujući ga: "O sinko moj..."*¹⁸

Lukman je bio jedan od Božijih ljudi i predvodnika u vjeri i mudrosti. U Kur’antu se nalazi sura (poglavlje) koja je naslovljena po njegovom imenu. Lukman je radi savjetovanja i odgoja svoga mladog sina izrekao duboke i mudre riječi od kojih su neke prenesene u Božijoj knjizi.

Zanimljivo je da Allah, dž.š., pored toga što napominje osnovni tekst i sadržaj Lukmanovih riječi, također, izrazom (وَهُوَ يَعِظُهُ – savjetujući ga posebno ukazuje na način njegova obraćanja.

Da je ova sintagma izostavljena iz navedenih kur’anskih riječi, odnosno da je kur’anski ajet objavljen u sljedećem obliku *Kada Lukman reče sinu svome: "O sinko moj..."* jasno bi bilo da se mudri i učeni Lukman obratio

¹⁷ Ma ve farzandane ma, str. 78.

¹⁸ Lukman, 13.

određenim riječima svome sinu, ali ne bi nam bilo jasno na kakav način se obratio. Uzvišeni Bog, spominjući sintagmu *savjetujući ga*, pojasnio nam je način i oblik Lukmanova govora i jasno nam ukazao na to da Lukmanove riječi nisu bile grube, zapovjedne, srdite, pogrdne, ponižavajuće ili prožete laskanjem i ulagivanjem, nego da je Lukman blagim i toplim glasom uputio svome sinu savjet i da je svoju odgojnou pouku i sadržaj prenio uz puno uvažavanje ličnosti i ponosa svoga sina.

Kao da Bog poručuje očevima da uzmu pouku i uče od mudrog Lukmana metodu savjetovanja i odgoja djece i adolescenata, da blagim tonom savjetuju i govore, ne bi li njihovo ponašanje ostvarilo koristan utjecaj na mlade i bilo uzrok njihove sreće i blaženstva.

Cijenjeni predvodnici islama pri obavljanju svoje očinske obaveze odgoja djece uvijek su koristili metodu prijateljskog savjeta. Ali, a.s., u svome pismu upućenom hazreti Hasanu, a.s., jasno ukazuje na ovaj bitan odgojni detalj.

Izvršenje očinske dužnosti

“Ja zaista nikada u svojoj obavezi savjetovanja nisam bio nemaran. Ali budi siguran da, koliko god se trudio, tvoje misli neće dostići misli tvoga prekaljenog oca.”¹⁹

Ti, dragi sine, doista neprestano vodiš brigu o onome što je izvor dobra i sreće za tebe, a ja svojom očinskom ljubavlju neprestano vodim brigu o tvojoj sreći i spasenju.

Očevi i majke mogu iz ovog kratkog, ali poučnog teksta izvući dva veoma precizna psihološka detalja i praktično ih iskoristiti u odgoju svoje djece.

1. Svoje odgojne napomene trebaju iskazati jezikom savjeta i dobranmjernosti, a ne govoriti jezikom naredbe i nadmenog zapovijedanja jer će takav odnos povrijediti i poniziti ličnost mlađih ljudi.
2. Otac i majka se trebaju smatrati saučesnicima u oblikovanju sreće vlastitog djeteta. Oni mu trebaju objasniti i reći: Ti zbog ljubavi prema samom sebi težiš vlastitoj sreći, ali i mi ti zbog svoje očinske i majčinske ljubavi želimo sreću i uspjeh u životu. Prema tome, i mi i ti imamo jedan jedinstven cilj, a to su tvoj spas i tvoja pobjeda. Da bi se ostvario naš cilj moramo sarađivati, s tom razlikom što smo mi proživjeli više

¹⁹ *Nehdžu-l-belaga*, Fejz, str. 909.

godina života, imamo više iskustva i veoma smo dobro upućeni i obaviješteni o opasnostima mladalačkog doba.

Da bi ovaj uzburkani period okončao u zdravlju i da bi mirne savjesti stigao do sreće, u nekim nužnim prilikama mi ćemo ti dati potrebne upute i savjete, ukazat ćemo ti na opasnosti koje ti stoje na putu. Od tebe očekujemo da prihvatanjem i provođenjem u djelo naših savjeta iskreno sarađuješ s nama i da na taj način pripremiš teren za vlastiti uspjeh i pobjedu, što jeste naš zajednički cilj.

Čini se da su adolescenti spremi prihvatići ovakvu logiku koja je u cijelosti ispunjena dobrom jernošću i ljubavlju i spremni su slijediti korisna i dobrom jerna uputstva svojih roditelja, koja su upućena uz puno uvažavanje njihove ličnosti.

Metoda obrazlaganja

Jedan od puteva i metoda iskazivanja poštovanja prema ličnosti adolescenata, prilikom ukazivanja na njihove moralne dužnosti i obaveze, jeste metoda korištenja racionalnog obrazloženja. To znači da očevi i majke odgojne sadržaje namijenjene mladima trebaju potkrijepiti objašnjnjima i pojasniti im uzroke svojih zapovijedi i uputa. Ovo je jedna od razlika koja odvaja metodu odgoja adolescenata od metode odgoja djece.

Djeca su zbog mentalne nedozrelosti nesposobna analizirati događaje. Stoga su roditelji dužni svoju djecu upozoravati na njihove obaveze i pokazati im put bez ikakve potrebe za objašnjnjem. Djeca će se, također, bez traženja dokaza pokoriti ocu i majci i izvršavati njihove upute i zadatke.

Pozitivne zapovijedi upućene djeci pokazuju put koji ona trebaju proći. Sve zavisi od načina izgovaranja rečenice. Za jednu određenu dob rečenica "Uradi to!" treba imati prizvuk naredbe i ne smije ostavljati mjesta za raspravu.

Dijete ima potrebu za jasnim pravilima i potrebno mu je pokazati pravi smjer kojim se treba kretati. Nakon što dijete još u prvim godinama svoga života shvati šta treba činiti, neće se navići na bespotrebne rasprave i prepiske.²⁰

Razum adolescenata koji su izašli iz djetinjstva u priličnoj mjeri je razvijen tako da je u stanju shvatiti uzroke zapovijedi i analizirati i

²⁰ Će midanam (*Tarbijjate atfale došvar*), str. 78.

raščlaniti događaje i probleme. Otac i majka trebaju iskoristiti spoznajnu snagu adolescenta i logikom obrazloženja ukazati mu na odgojne sadržaje.

Nakon djetinjstva oblik bespogovorne naredbe se napušta i počinje se s djelovanjem obrazloženjima i zdravim razumom. Otac od tada mora govoriti: "Da sam na tvom mjestu, ja bih radio to i to." i mora to potkrijepiti dokazom.²¹

Savjeti i upozorenja koje roditelji daju sa obrazloženjem podrazumijevaju prešutno prihvatanje racionalnih i spoznajnih sposobnosti njihove mlade djece i iskazivanje poštovanja njihovoј ličnosti. Savjeti i upute uz obrazloženje snaže i razvijaju moć razumijevanja i spoznaje adolescenta i potiču njihovu intelektualnu snagu. Pored toga, takvi savjeti i upute imaju mnogo dublji odgojni utjecaj na dušu adolescenta i oni ih jako dobro prihvataju i slijede.

Cijenjeni predvodnici islama koristili su racionalnu metodu u odgoju mlađih naraštaja, savjetujući svoju mladu djecu uz obavezno navođenje shvatljivog dokaza.

Hazreti Ali ibn Husejn, a.s., obraćajući se jednom od svojih sinova rekao je: "Drago dijete, čuvaj se petorice. S njima ne prijateljuj, s njima ne razgovaraj i s njima se ne druži tokom putovanja."

Sin reče: "Dragi oče! A ko su oni?"

Hazreti Sedždžad mu odgovori: "Izbjegavaj prijateljevanje s lažljivcem, jer on je poput opsjene koja stvari prikazuje suprotno od zbilje, daleko u očima tvojim čini bliskim, a blisko prikazuje dalekim. Izbjegavaj druženje s neobazrivim grješnikom, jer će te prodati za jedan zalogaj ili čak manje od toga. Izbjegavaj druženje sa škrticom, jer ti on neće pomoći onda kada ti bude najviše trebala pomoći. Izbjegavaj druženje s glupakom jer on zaista želi da ti donese korist, ali ti (iz neznanja) nanese štetu. Izbjegavaj druženje sa osobom koja je prekinula rodbinske veze, jer je takva osoba u Allahovoј Knjizi prokleta."²²

Imam Bakir, a.s., je rekao: "Jedan od savjeta koje je mudri Lukman uputio svome sinu je ovaj: 'Sine, ne udružuj se s grješnikom jer ćeš od njega naučiti put njegov. Onaj ko voli prepirku bit će izvragnut uvredama i psovjkama. Onaj ko bude ulazio u mjesto poznato po lošem glasu bit

²¹ Će midanam (*Tarbijjate atfale došvar*), str. 79.

²² *Tuhafu-l-‘ukul*, str. 279.

će optuživan. Ko bude drugovao s lošim drugom, neće sačuvati svoje zdravlje (moralnu čednost). Onaj ko ne bude vladao svojim jezikom na kraju će se kajati.”²³

Blagost u kritici

Ne samo da su roditelji dužni pridržavati se u svojim odgojnim poukama činjenica navedenih u vezi s uvažavanjem i poštivanjem adolescenata nego čak moraju i u slučaju pogreške i prestupa imati u vidu njihovu ličnost i svoje kritike i pouke iznijeti tako da mlade ne uvrijede, ne ponize i ne odvedu na put neposluha i protesta.

Ali, a.s., je rekao: “Ukazati išaretom razumnom čovjeku na grešku djelotvornije je od otvorenog prijekora.”²⁴

Ukoliko se aluzijom i na krajnje učтив i blag način ukaže na pogrešku i prestup adolescenta, velika je vjerovatnoća da će takav savjet biti djeleljvoran, ili će barem s ciljem očuvanja vlastite ličnosti on odustati od činjenja tih prestupa i popraviti se. Suprotno tome, ukoliko primjedbe i napomene oca i majke budu praćene ukorom i poniženjem, ne samo da neće imati utjecaja na njih nego je moguće da u određenim slučajevima to proizvede potpuno suprotan učinak i da se adolescenti, radi dokazivanja svoje ličnosti, suprostave očevim i majčinim riječima i ustraju u svom nedoličnom postupanju.

Negativan učinak opetovanog korenja

Nažalost, neki roditelji zbog nepoznavanja metoda odgoja ponavljaju svoje prijekore, te s namjerom da ih poprave, adolescente neprestano kritiziraju i ponižavaju, ne znajući da opetovana kritika i ukor djeluju kontraproduktivno i adolescente čini još smionijim i bestidnjijim u činjenju loših i nedoličnih djela.

Hazreti Ali, a.s., je rekao: “Pretjerivanje u ukoru rasplamsava plamen svojeglavosti.”²⁵

²³ *Biharu-l-envar*, sv. 5., str. 322.

²⁴ *Gureru-l-hikem*, str. 348.

²⁵ *Tuhafu-l-'ukul*, str. 84.

Ali, a.s., je također rekao: "Izbjegavaj ponavljanje prigovora jer će to učiniti grješnika smionijim i drskijim, a prigovor prezrenim i uzaludnim."²⁶

Roditelji i staratelji trebaju izbjegavati svaki oblik grubog ukora i savjetovanja djece koja su nešto skrivila i pogriješila. Ukoliko nešto nisu u stanju pravilno uraditi, ne treba ih zbog toga izvrgavati podsmijehu, nego im treba pomoći da to drugi put bolje urade.

Bez sumnje, ukoliko prisutni svjedoci pogreške budu odrasle osobe, koje su njegovi dobronamjerni prijatelji, pa se suzdrže od podsmjeha i radovanja tuđoj nesreći i oproste mu pogrešku, takav njihov postupak će uveliko umanjiti patnju zbog srama. U suprotnom, ukoliko budu nastavljali i ustrajavali na podsmijehu i ukoru, moguće je da osoba koja je počinila pogrešku bude još odlučnija i tvrdoglavija u činjenju pokušenih djela te umjesto kajanja započne s odbranom i opravdavanjem svojih greški.²⁷

Uvažavanje i poštivanje ličnosti adolescenata jedna je od najboljih metoda njihovog ispravnog odgoja. Očevi i majke koji na ispravan način ispune ovu islamsku dužnost, koji budu u potrebnoj mjeri uvažavali svoju mladu djecu i koji ih tim metodama odgoje u dobronamjerne i sayjesne ljude zaslužuju poseban obzir i pohvalu od strane Božijeg poslanika, s.a.v.a.

Časni Poslanik, s.a.v.a., je rekao: "Milost Božija neka je s roditeljima koji pomognu svom djetetu u činjenju dobra."²⁸

Neuvažavanje adolescenata

Neuvažavanje ličnosti jedan je od činilaca koji uzrokuju nepristojnost i zastranjenje mlađih. Očevi i majke koji iz osionosti i samoljublja vrijedaju i ponižavaju svoju mladu djecu i na taj način stvaraju preduvjet za pojavljivanje bijesa i revolta u njima odvode ih ravno na put grijeha i nemorala i kod Boga su saučesnici u zlodjelima i prijestupima koje počine njihova djeca.

Adolescenti s obzirom na razlike njihovih psihičkih stanja i razlike u odgoju tokom djetinjstva različito reagiraju na uvrede i ponižavanja svojih roditelja. Neke to samo duboko potrese i povrijedi. Drugi, opet, svoje negodovanje izražavaju izgovaranjem nepristojnih riječi. Neki se naljute na oca i majku i napuste dom i porodicu. Neki poremete unutrašnji mir i sklad u porodici, a nerijetko posežu i za ekstremnijim vidovima uništavanja i stvaranja nereda.

²⁶ *Gureru-l-hikem*, str. 278.

²⁷ *Salamate ruh*, str. 73.

²⁸ *Mustedrek*, sv. 2., str. 625.

Velika opasnost nastupa onda kada roditelji iz neznanja i sujete, suprotno islamskim i moralnim normama, počnu psovati i vrijedati svoju djecu, kada se u prisustvu drugih ljudi okome na njih nizom najgnusnijih psovki, najvećih uvreda i ponižavanja, slamajući u potpunosti njihovu ličnost. U takvim trenucima adolescenta obuzima snažan val bijesa i ljutnje koja ga vodi u razmišljanje o osveti, pa je u stanju počiniti pogibeljna djela s nenadoknadivim posljedicama.

Časni Poslanik islama izražavao je žestoke kritike i sumnje u pogledu ovakvih roditelja, koji svojim strogim i šerijatski nedozvoljenim ponašanjem svoju djecu tjeraju na pobunu i lično ih odvode na put grijeha i kriminala.

Roditelji lošeg ponašanja

Božiji poslanik, s.a.v.a., je u svojoj oporuci upućenoj hazreti Aliju, a.s., rekao: "O Ali! Prokletstvo Božije neka je na one roditelje koji svoju djecu natjeraju da im budu neposlušna."²⁹

Mutevekkil je bio jedan od abasijskih halifa koji je gajio i izražavao snažno neprijateljstvo prema najsvjetlijoj blistavoj zvijezdi islama, hazreti Aliju ibn Ebi Talibu, a.s. Mutevekkil je Alija nazivao isključivo po nadimku Ebu Turab.³⁰ Kako na javnim, tako i na zatvorenim prijemima i susretima uvijek je koristio priliku da govori loše o ovom časnom velikanu, vrijedajući njegov položaj.

Muntesir Abbasi, mladi Mutevekkilov sin i njegov prestolonasljednik, bio je jako povrijeđen lošim ponašanjem i odnosom svoga oca prema hazreti Aliju, a.s., i to je u njemu izazivalo uzinemirenost i bol, ali pred nepristojnim i nedoličnim ponašanjem i govorom svoga oca nije mogao da učini ništa osim da trpi i šuti.

Jednoga dana Mutevekkil je kao i obično tokom prijema, u društvu vođećih ljudi države, govorio loše o hazreti Aliju, a.s., i otvoreno ga vrijedao. Muntesir je bio prisutan na tom prijemu. Kao i uvijek, riječi njegovog oca su ga uz nemirile i povrijedile. Lice mu je promijenilo boju. Vidjevši da je njegov sin povrijeđen i pogoden, ovog puta Mutevekkil se nije mogao suzdržati, nego ga je u prisustvu ljudi počeo vrijedati i ponižavati. Izvrijedao ga je i o njemu ispjевao sljedeći uvredljivi distih:

²⁹ *Vesail*, sv. 5., str. 115.

³⁰ Ebu Turab, što u prijevodu znači Otac Prašine, nadimak je koji je dat hazreti Aliju zbog njegove skromnosti i izbjegavanja raskošnog načina života. Hazreti Ali je prednost davao sjedenju na zemlji nad sjedenjem na udobnim divanima. (Op. prev.)

*Bijes je ovog mladića zbog sina njegova amidže,
Glava mu bila posred majčina stidna krila.*

Uvreda i psovka koju je izrekao njegov otac bila je za dvadesetpetogodišnjeg prestolonasljednika Muntasira preteška i nepodnošljiva. Muntasir se zbog uvrede koju je njegov otac u prisustvu mnoštva ljudi nanio njegovoj časti i ponosu žestoko razbjesnio. Plamen mržnje, srdžbe i kivnje se razbuktao u njegovoj duši. Odlučio je da s ocem sravni račune i da mu se osveti teškom i okrutnom osvetom, koja će biti u skladu s psovckama i uvredama koje mu je uputio otac i koja će popuniti prazninu i napuklinu koja je stvorena u njegovoj duši.

U istom trenutku kroz glavu mu je sinula misao o očevom ubistvu. Donio je odluku da to učini. Prvom prilikom, svoju zamisao saopćio je nekolicini robova u Mutevekkilovoj ličnoj gardi. Nakon savjetovanja s njima, skovao je plan ubistva, a izvršioce ubistva je motivirao i pripremio obećavši im novčane nagrade i unapređenje.

Jedne noći, Mutevekkil je na svom dvoru upriličio privatnu pijanku. Sa svojim bliskim priateljima pio je vino i potpuno se opio. Negdje oko pola noći Bagha Sagir, šef protokola na dvoru halife, ušao je u salon i rekao da je vrijeme za halifin odmor te da prisutni trebaju napustiti zabavu. Svi su napustili dvorac i u društvu halife je ostao samo Feth ibn Hakan, jedan od halifinih dvorskih sluga u kojeg je ovaj imao veliko povjerenje. U tom trenutku, snažni mladići koji su bili zaduženi za ubistvo Mutevekkila izašli su iz svoga skrovišta i s isukanim sabljama upali u halifinu sobu za prijeme. Feth ibn Hakan, vidjevši tu scenu, uplašen povika: "Zar želite ubiti halifu?" i u namjeri da zaštiti život halife postavi se ispred njega. Međutim, mladići nisu okljevali, nego su hitro, nizom snažnih udaraca sabljama ubili i Mutevekkila i Fetha ibn Hakana i iste noći otišli na Muntasirov dvor, poklonili se njegovom hilafetu i obavijestili ga o uspješno izvedenom ubistvu.³¹

Mutevekkil je bio svojeglav i ohol otac koji je u prisustvu mnoštva ljudi psovckama i uvredama ponizio svoga mladog sina i na taj način povrijedio njegovu ličnost. Mutevekkil je bio neuk i nasilan otac, koji je sam svojim nedoličnim ponašanjem pripremio tlo za protest i pobunu svog mladog sina i natjerao ga da u tom revoltu skuje plan o ubistvu oca. Neodgovorne očeve i majke nebeska vjera islam osuđuje i odbacuje i za njih je časni Božiji poslanik rekao: "Prokletstvo Božije neka je na one roditelje koji svoju djecu natjeraju da im budu neposlušna."

³¹ *Tetimmetu-l-munteha*, str. 343.

Obaveza mladih

Sažimajući raspravu možemo reći da su adolescenti okončali svoje djetinjstvo i pridružili se odraslima. Roditelji moraju prihvati ovu činjenicu. Trebaju uvažavati ličnost adolescenata i neprestano imati na umu njihov društveni značaj i ulogu. Potrebno je da pri odgoju djece paze na vlastite moralne obaveze, način provođenja odgoja i osjećanja i mladih. Svoje preporuke i upute trebaju izraziti u obliku savjeta ili kroz savjetovanje i razgovor s njima te izbjegavati autoritativno ponašanje koje može slomiti ličnost mladih.

Na kraju, mladima ukazujemo na značaj dva temeljna pitanja koja, pored toga što određuju obaveze očeva i majki u pogledu uvažavanja ličnosti njihove mlade djece, također pojašnjavaju i obaveze koje djeca imaju prema očevima i majkama.

1. Mladići koji su uvjereni u islam i slijede časnog Poslanika, s.a.v.a., moraju stalno imati na umu činjenicu da roditelji imaju ogromno pravo nad svojom djecom. Časni Kur'an i islamske predaje pravo roditelja nad djecom smatraju značajnijim i većim od svih moralnih i društvenih prava muslimana.

U situacijama kada očevi i majke iz neznanja, pod utjecajem vlastite svojeglavosti ili površnosti ne uvažavaju ličnost svoje mlade djece ili im čine nepravdu, djeca su dužna i pored takvog ponašanja roditelja biti strpljiva i pokorna. Trebaju se suzdržavati od odmazde i osvete i neprimjerenih reakcija.

Mladi u svakom slučaju imaju obavezu da prema očevima i majkama budu učivi i ljubazni. Trebaju se sjetiti dana kada su bili slabašni i nejaki i cijeniti teški teret i trud koji su roditelji podnijeli tokom tog razdoblja.

*Kako lijepo Zal reče sinu svome,
Kad ga vidje snažnijeg od leoparda i tijela poput slonova:*

*“Ako pamet dozvoli ti da se sjetiš, sine moj,
Onog doba kad u krilu mom si jadan i nejačak bio.*

*Nećeš ovog dana prema meni biti osion,
Jer sada si poput lava, a ja starica sam.”*

Imam Sadik, a.s., je rekao: “Onome ko svoje roditelje, koji su prema njemu nasilni i nepravedni, pogleda sa zlobom i mržnjom, Allah neće primiti namaz.”³²

³² *Kafi*, sv. 23., str. 349.

Iz ove predaje jasno je uočljivo da, ukoliko se otac ili majka nepravedno i nasilnički odnose prema svome djetetu, dijete je uprkos tome dužno strpljivo podnosići i prešutjeti njihovo ponašanje. Na njih ne treba gledati s mržnjom, ne uzvraćati im na njihovo nasilje i nepravdu, pa čak ni koliko jednim oštrim, prijekim pogledom.

Neprestano imajte na umu da su vaši roditelji ljudi. Prema tome, oni posjeduju neke plemenite osobine, ali i vlastite slabosti. Ukoliko se dogodi da se njihove slabosti očituju u njihovom načinu ophođenja i ponašanja prema vama, bolje bi bilo da objektivnim pristupom ovom pitanju shvatite ovaj njihov nedostatak kao nešto prirodno, a također, i da imate na umu njihove pozitivne i istaknute osobine, čistu roditeljsku ljubav koju gaje prema vama, njihovu pažnju i brižnost koju iskazuju te da im na tome budete zahvalni.³³

2. Iako su, u skladu s vjerskim i znanstvenim učenjima, očevi i majke dužni uvažavati ličnost mlađih osoba i s njima se savjetovati i dogovarati kao s najiskrenijim prijateljem, ta činjenica mlade nikako ne bi smjela zavarati da umisle da, sada kada su postali punoljetni, mogu samostalno prosuđivati o tome šta je dobro, a šta štetno po njih, te da više nemaju potrebu za savjetima i uputama roditelja.

Istina je da čovjek u svim životnim dobima treba uputu i savjet. I stariji očevi i majke, čiji je razum dostigao svoju puninu i koji su tokom svoga života stekli brojna iskustva, svakoga trena su izloženi zastranjenju i skretanju s pravog puta te su im zbog toga neprestano potrebni savjeti i upute. A šta bi smo tek rekli za adolescente čije poimanje je još uvijek nezrelo i puno nedostataka i čiji razum još uvijek nije postigao svoju krajnju zrelost i puninu?

Opasnost od privrženosti Dunjaluku

Muhammed ibn Muslim Zuhri je bio razuman i obrazovan čovjek koga je sklonost prema imetku i položaju zavarala i odvela s Pravog puta. Pod starost je zapao u nedaće i teškoće koje su mu zagorčale život. Hazreti Ali ibn Husejn, a.s., napisao mu je pismo u kojem mu je uputio nekoliko savjeta i uputa. Između ostalog, napisao je i jednu kratku rečenicu u kojoj je ukazao na nedostatke i nezrelost razuma mlađih ljudi i većinu opasnosti koje vrebaju na mlade na njihovom životnom putu.

³³ *Rošd va zendegi*, str. 163.

“Kada je Dunjaluk nekog poput tebe bacio u niskost i propast uprkos brojnosti tvojih godina, upućenosti tvoje u nauku i bliskosti smrti tvoje, pa kako da se čuva onaj tek stasali mladić što je neupućen u nauku, čija misao je slaba, a razum nedozreo?”³⁴

Mladi, ukoliko žele sreću i spas, moraju dobro promisliti o svojim od-lukama i savjetovati se s razumnim i učenim ljudima. Trebaju slušati od-mjeren govor svojih očeva i majki i slijediti njihove svrshishodne i korisne savjete i upute.

Ali, a.s., je rekao: “Ko prihvati savjet, bit će zaštićen od bruke i sramote.”³⁵

Potrebno je da mladi, koji su zbog svoje tvrdoglavosti i svojeglavosti istupili s puta čednosti, čistote i vrlina, što prije iskoriste priliku koja im je na raspolaganju i pokoravajući se dobromanjernim savjetima i uputama svojih očeva i majki poprave svoje stanje. Oni trebaju biti sigurni da će se, ukoliko nastave sa svojim nedoličnim metodama i budu istrajavali u činjenju loših i nepristojnih djela, zasigurno suočiti sa žestokom društvenom kaznom. Na kraju će ih, ukoliko već ne bude kasno, život natjerati da se poprave.

Hazreti Ali, a.s., je rekao: “Koga blagost i ljubaznost ne popravi, popravit će ga kazna i odmazda.”³⁶

Ali, a.s., je također rekao: “Onoga koga ne popravi velikodušnost i darežljivost, popravit će uvrede (koje će doživjeti u društvu).”³⁷

³⁴ *Tuhafu-l-'ukul*, str. 277.

³⁵ *Gureru-l-hikem*, str. 650.

³⁶ Isto, str. 640.

³⁷ Isto, str. 710.

NOVA ISKUSTVA SUSRETA SA FENOMENOM MLADOSTI

Knjiga *Mladi, razum i osjećanja* autora Muhammeda Taqija Falsafija, u prijevodu Nihada Čamđića, tretira zanimljivu i aktuelnu temu koja se, iako tradicionalno zasnovana, nadaje sasvim savremeno. U središtu njenog interesa su mladi u najosjetljivijem periodu svog razvoja – pubertetu i adolescenciji, što je u modernoj psihologičkoj znanosti prepoznato kao mračno doba odrastanja. U izlaganju ove teme autor jukstaponira dva fundamentalna pristupa i dva dominantna horizonta razumijevanja, vjerski, sa jasnim islamskim naglascima, i znanstveni, što knjizi priskrbljuje dodatnu uvjerljivost i kvalitet. Tema knjige je izložena metodom spontanog, fleksibilnog i pristupačnog diskursa koji nema pretenziju da ostvari potpunu sistematičnost, terminološku preciznost i unutartekstualnu povezanost. Autor očito ne teži znanstveno-metodološkoj besprijecknosti i sadržajnoj koherenciji, čime već svjedoči da je knjiga ponajprije namijenjena mlađima i širokom čitateljstvu. Njegov pristup je više intuitivno nego strogo racionalno zasnovan, kao da nastoji uspostaviti unutarnju, duhovnu komunikaciju koja smjera senzibilizirati duše mlađih i ostvariti ih za vječne istine svijeta, života i vjere. Stoga ponekad izgleda da izmiče zahtjevima, u zapadno-evropskom intelektualnom prostoru, uobičajene discipline pisanja i metodološke strogosti. Štivo knjige se otuda ponekad nadaje donekle rasuto, nedovoljno precizno eksplicirano i nepovezano, sa čestim ponavljanjima naizgled sličnih ili čak istih formulacija, stavova ili tekstualnih sekvenci; rečenice u njemu nadaju se komotnim, odveć gipkim i uopćenim. Pa ipak, ova knjiga pažljivijem i strpljivijem čitatelju nudi nova iskustva susreta sa fenomenom mladosti u današnjem svijetu i sugerira, iz horizonta mjerodavne islamske duhovne i vjerske tradicije, interesantna rješenja mnogih problema koji mladim ljudima u posvudašnjoj postmodernoj potmetenosti izgledaju nerješivi.

Uvod knjige sadrži kratke informacije o naravi teksta i autoru, nudi osnovne naznake o sadržaju knjige i pristupu obradi njenih tema; u njemu su i stanovačna objašnjenja potrebe za ovakovrsnim štivom danas.

Prvo poglavlje knjige tretira pitanje razdoblja života (djetcinstvo, mladost i starost), razmatra poziciju mlađih i njihov značaj u savremenom i

nama pripadajućem svijetu. Autor posebnu pažnju posvećuje islamskom pogledu na mladost i mlađe te, pozivajući se na nekoliko paradigmatičnih primjera iz doba Muhammeda, a.s., govori o nužnosti odlučnijeg uključivanja mlađih u rješavanje važnih pitanja života. On u tom pogledu iscrtava uzorit model Muhammeda, a.s., obilježen nesuzdržanim povjerenjem prema mlađima i njegovom odlučnošću da im povjeri najodgovornije poslove u misiji islama i tek uspostavljenoj muslimanskoj zajednici u Medini i Mekki.

U drugom poglavlju autor razmatra temeljne karakteristike mladosti, njenu ljepotu, čar odrastanja i uzbuđenja koja je prate u susretu sa radoštim života. Autor posebnu pažnju posvećuje njegovanju i razvoju senzibiliteta za lijepo i ljepotu. On nastavlja jukstaponirati predstavu islama i Zapada o mlađima, ljepoti i darivanom životu naznačavajući prednost islamskih rješenja. U nastavku govori o presudnoj važnosti duhovne, moralne i metafizičke ljepote, o Ljepoti Uzvišenog Boga koja jeste izvor sva-ke relativne i pojavnje ljepote i u kojoj je u konačnici tajna ljepote svake mladosti. Ovim autor, zapravo, gradi cjelovitu predstavu ljepote i ukazuje na izvore smisla ljepote što se pojavljuje u bilo kojoj dimenziji mlađalačke pojavnosti.

U trećem poglavlju M. Taqi Falsafi razmatra temeljne mogućnosti i neponovljive šanse što ih u sebi krije mladost te potrebu, načine i uvjete njihovog ostvarenja. U naznačenom okviru on govori o četiri istine ili "zapovijedi" mladosti: mladost kao neponovljivo doba i šansa života; zadaća da se iskoristi mladost; temelj sreće ili nesreće položen je u mladosti; mladost je kratkotrajna a mogućnosti koje ona nudi brzo promiču; potom o tuzi i brizi kao sjeni mladosti i prijetnjama suspenzije njenih blagodati. U nastavku razmatra neke od dobnih teškoća i psiholoških karakteristika mlađih i mladosti. Neke od njih, kao što su neodmjerenma maštanja i psihička neuravnoteženost, postaju prijetnja na putu ostvarenja mladosti.

U narednom poglavlju autor iznosi jednu interesantnu i sa stanovišta *integrativne pedagogije* teško odbranjivu tezu. Naime, on tvrdi da su djetinjstvo i doba adolescencije potpuno nezavisne faze djetetovog odrastanja, dva područja u svakom pogledu različita i međusobno oprečna. Kako bi argumentirao svoj stav, autor navodi mjerodavna mišljenja iz pedagoške, psihološke i medicinske znanosti o adolescentnom periodu uzrastanja, razmatra neka karakteristična psihička stanja, izazove i socijalne situacije kroz koje prolazi mlađa osoba. Predstavljajući rast djeteta i njegovo stasavanje u mlađića, autor nastoji ponuditi što cjelovitije i obuhvatnije uvide u složenost tog procesa. Stoga govori o stanovitim razlikama u rastu žene i muškarca, o rastu lobanje i promjenama koje je prate u doba adolescencije, o kur'anskoj

mudrosti koja se odnosi na stvaranje, o neskladu, kraju doba djetinjstva, razvoju i prirodnoj sredini.

U petom poglavlju autor tematizira razvoj razuma kod mlade osobe. Temu otvara razmatranjem uticaja puberteta na psihička i duhovna stanja mlađih i u tom kontekstu govori o dvjema njihovim ključnim intelektualnim i emocionalnim moćima: razumu i osjećanjima. Ove moći, u periodu adolescencije, posmatra kao međusobno suprotstavljene. U nadilaženju ambivalencija, svojstvenih ovom periodu odrastanja, od velikog značaja je pomoći iskusnih odgajatelja i učitelja. Njihova zadaća je da podrže mladu osobu u sticanju svijesti o izazovima svog odrastanja i da joj pomognu da sebe spozna. Za dostizanje tog cilja nužna je, smatra autor, pomoći islama, njegovih duhovnih i intelektualnih iskustava. Otuda on u nastavku razmatra pitanje duše, razuma i mišljenja iz horizonta islamske filozofije i metafizike. U nastavku govori o primarnom centru memorije i razumskih moći, zbiljskim izvorima misli, o duši i njenom duhovnom aktivitetu, ljudskom mozgu kao mjestu razuma i mišljenja, tajnama nedovoljnosti razuma mlađih i mlađenačkoj zanesenosti. Poglavlje završava razmatranjem potrebe mlađih za vođenjem i uputom, razdvajanja spolnog i umnog punoljetstva, potpunog sazrijevanja razuma kod mlađe osobe i govorom o dva imperativa, kao pouzdanim orijentacijskim tačkama na njenom putu sazrijevanja: promišljanju o posljedicama svojih djela i savjetovanju sa onima koji su mudri, iskusni i razboriti.

U šestom poglavlju M. T. Falsafi nastavlja govor o razumu, jednoj od tri glavne teme svoje knjige. Zasnivajući svoj stav na kur'anskoj uputi, hadisu Muhammeda, a.s., i izrekama časnih imama, on razum afirmira kao ključnu prednost i egzistencijalni kvalitet čovjeka u odnosu na druga bića. Međutim, moći razuma nisu podjednako darivane svim ljudima, čemu autor posvećuje naredne stranice u ovom poglavlju. On govori, iz horizonta mjerodavne islamske duhovnosti i intelektualnosti i savremene znanosti, o instrumentima i metodama mjerjenja inteligencije, inhibiciji razuma i njegovo uskraćenosti mnogim ljudima osnažujući, pri tome, svoje stavove primjerima iz islamske prošlosti i savremenog života.

U narednom poglavlju autor, metodom komparativnog pristupa, razmatra dvije vrste razuma, prirodni i stečeni, te govori o pretpostavkama i okolnostima, nivoima i načinima njihovog razvoja. On zastupa stav da je razum i pripadajuće mu moći spoznaje moguće, metodama "kultiviranja" i ispravnog obrazovanja, razvijati do dimenzija ljudskog savršenstva. U tom pogledu on dalje razvija temu poglavlja i njegovo izlaganje se usredsređuje na: kognitivne vježbe čovjeka i njegovog razmišljanja kao okosnice odgoja i obrazovanja, na razvoj umijeća slušanja (glasova razuma) i razmišljanja,

loše navike i njihove negativne posljedice za umsko i duševno formiranje mlade osobe, na ulogu društvene sredine i karaktera njene komunikacije, na oblikovanje duhovnih i intelektualnih sposobnosti odgajanika, na razvijanje njegovih rasudbenih kompetencija, usvajanje znanja, učitivost i umjerenost, na gubitak kriterija i načela harmonije u odgoju i obrazovanju, te na pitanje oskudijevanja u sposobnim i kompetentnim učiteljima, što je imalo za posljedicu nedopustivu didaktičku i pedagošku redukciju u modernim sistemima obrazovanja. Na kraju autor upućuje na odgojno-obrazovna uporišta islama, njegove metode i blagodarnu ulogu u intelektualnom razvoju mладог čovjeka.

U osmom poglavlju autor govori o značaju iskustva u razvoju razuma i mjerilima vrijednosti mišljenja zasnovanim uglavnom na izrekama hazreti Alija. Prema njegovom mišljenju, postoje dva načina razvoja razumijevanja i spoznaje, odnosno razuma. Riječ je o sticanju znanja i sticanju iskustva. Vodič na ovom putu razvoja je, naravno, zreo i odgovoran odgajatelj, čiji uspjeh zavisi od dosljednog ispunjenja odgojnih dužnosti, povoljnih društvenih okolnosti i kvaliteta škole. Razvijajući diskurs o pretpostavkama razvoja razuma i mišljenja autor govori o plodonosnom znanju, svrhovitim promišljanjima i školi života. U nastavku raspravlja o sticanju iskustava adolescenata posredstvom historijskih događaja, uvažavanja iskustava drugih ljudi i učeći iz događaja vlastitog života. Ovo poglavlje autor privodi kraju razmatranjem razlikovanja između dobra i zla, opasnosti od grijeha i griješenja i potrebe fokusiranja pažnje mlađih na iskustva iz vlastitog života. Svoje izlaganje M. T. Falsafi zaključuje konstatacijom da mlađi ljudi imaju dva puta sticanja iskustva, put proučavanja povijesti života ljudi i naroda, njihovo proučavanje i analiziranje te put pažljive analize i promišljanja vlastitog života i događaja našeg svakodnevlja. Oba puta čine djelotvorni medij jačanja našeg uma, sredstvo snaženja rasta i razvoja našeg iskustvenog razuma.

O osjećanjima mlađih i mnogovrsnim izazovima njihovom emocionalnom životu raspravlja M. T. Falsafi u devetom poglavlju svoje knjige. On prvo razmatra sklonosti mlađih osoba ka razdražljivosti, uzbuđenjima i nekontroli vlastitih emocija, što često izaziva teškoće u njihovom životu i smetnje u ponašanju. Ta pojava je osobito prisutna u pubertetu kada dijete počinje otkrivati svoju osobu i sticati svijet o svojoj vlastitosti. Ono tada prvi put stiče svijest o svojim emocionalnim i intelektualnim vrijednostima. Autor podsjeća da su emocije, kao i druge vrijednosti ljudskog bića, dar od Boga; stoga ih čovjek mora kontrolirati, oplemenjivati i usmjeravati. On to čini pomoću razuma, koji jeste vodič osjećanjima i posredstvom stalnog odgoja i samoodgoja. Da bi posvijetlio važnost razuma u vođenju

i usmjeravanju osjećanja, on predstavlja njihove karakteristične značajke i pojašnjava razliku između njih. Autor iznosi stav da je razum Božiji znak i red, dokaz i upućivač čovječanstva te da su mu emocije često suprotstavljene. Stoga ih je potrebno stalno oplemenjivati i usmjeravati. Suprotstavljenost emocija i neka vrsta njihove pobune protiv razuma događa se najintenzivnije u pubertetu. M. T. Falsafi govori, pozivajući se na mudre upute Poslanika islama i imama, o metodama savladavanja nagona i odgoja emocija.

U desetom poglavlju autor govori o urođenim i stečenim željama mlađih i njihovim nagonima te o mogućnostima njihovog oplemenjivanja i kultiviranja metodama ispravnog odgoja. U tom pogledu on ističe nezamjenljivu ulogu porodice i roditelja, koji jesu prvi učitelji svoga djeteta i vodiči kroz faze njegovog razvoja u kojim je izloženo burama svojih strasti i izazovima emocionalne nestabilnosti. U ovom pogledu autor ističe i važnu ulogu društva; loše društvo je ozbiljna smetnja odgoju i zdravom emocionalnom životu djeteta. U nastavku rada autor nešto usredsređeniju i veću pažnju posvećuje oblikovanju ličnosti mlade osobe, lošim i dobrom dimenzija njenog odgoja. Kao što neuvažavanje i ponižavanje djece, grubost, gušenje njihove ličnosti i dostojanstva ostavlja na njihove duše negativan trag tako i neodmjerena pažnja, pretjerana briga i nezdrava ljubav štete njihovoj osobi te mogu biti uzročnici nestabilnosti i nesreće. Deseto poglavlje autor završava izlaganjem o savezu dobročinstava i krjeposti te o univerzalnom pozivu islama mladima na put iskrenog vjerovanja, moralnog i krjeposnog života.

U sklopu jedanaestog poglavlja autor izlaže o mladosti i razbuđivanju nagona, izgradnji tijela, duše i promjenama koje u njoj nastaju, o potreba mlađih za uputom, o iskonskim težnjama i prirodnim željama mlađih, o nesmirenim i uravnoteženim težnjama te o zarobljenicima strasti, razvratu, bestidnosti, pobuni strasti i zatamnjenu razumu. U ovom poglavlju autor posebnu pažnju posvećuje vladavini strasti nad ljudskim tijelom i dušom, odnosno moćima seksualnog nagona i načinima njihovog savladavanja. Kako bi dodatno aktualizirao pitanje strasti i njenih pogubnih posljedica za život mlađih autor u svoj diskurs uvodi potresnu priču Mustafe L. Menfelutija, *Soba tuge*. U njoj je ispričana opominjuća sudbina jednog ljubavnog para koji se nesuzdržano prepustio šerijatski nedozvoljenim seksualnim užicima. Poglavlje je okončano govorom o proganjajućim glasovima moralne savjesti i o pogibelji koje donosi bestiđe i robovanje strastima.

U dvanaestom poglavlju knjige autor govori o *religioznim osjećanjima mlađih*. On zastupa stav da je potreba za vjerom urođena i iskonska potreba

čovjeka koja u njegovom biću osobito jasno progovara u doba puberteta i adolescencije. Mladi ljudi, bez obzira kojem narodu i naciji pripadali, prirodno teže spoznaji Boga i plemenitim moralnim vrijednostima. Iskonsku potrebu mlađih za vjerom ustanovila je i psihologija. Psiholozi smatraju da postoji neosporna veza između krize koja se kod djece javlja u pubertetu i oglašavanja potrebe za vjerom. Potraga za vjerom i vjerskim istinama naročito je jaka kod mlađih osoba, koje prirodno imaju pojačan duhovni interes, intelektualnu radoznalost i potrebu da izvjesnije utemelje svoje biće. Stoga je za njih presudno važno da otkriju ono stalno, nepromjenljivo i vječno na kojem je tek moguće, bez osjećaja nesigurnosti, neizvjesnosti i bestemeljnosti, graditi život i vlastiti svijet. Svoju iskonsku potrebu za vjerom mlađi su potvrdili i u trenutcima pojave Poslanika islama. Oni su ga prvi prepoznali, povjerovali u njegovo poslanstvo i prihvatali istine koje su mu objavljene od Uzvišenog Allaha. Islam je postao najsigurnija osnova njihove sreće, izvor duhovne moći, smirenosti srca i duševnog zadovoljstva. I danas, nakon toliko vremena, islam zadovoljava duhovne potrebe mlađih i doprinosi moralnoj i karakternoj utemeljenosti njihove osobe. M. T. Falsafi smatra da potreba za vjerom, moralom i duhovnim vrijednostima kod mlađih nije ništa drugo do pokoravanje Božijem zakonu stvaranja (*sunnetullah*), dok je zanemarivanje te potrebe suprotstavljanje iskonskoj prirodi i sistemu zakona po kojima je stvoren čovjek.

U narednom poglavljtu autor govori o discipliniranju i uljuđivanju strasti i prohtjeva duše kao o putu do istinskog čovjeka i njegove ljudske potpunosti. Neoplemenjena priroda i neobuzdane strasti, osim što uništavaju čovjeka i njegovu dušu, uništavaju kulturu i ljudsku zajednicu. Stoga autor smatra da je uravnoteženje prohtjeva duše i sputavanje nagona jedan od glavnih oslonaca civilizacije i temeljni preduvjet sreće i uspjeha čovjeka. Na pitanje: čime se možemo suprotstaviti strasti i provali nagona?, on odgovara: razumom. Razum posjeduje moć da efikasno učestvuje u uravnoteženju prohtjeva duše i obuzdavanju nagona. No, sam razum nije dovoljan. Njemu u tome nužno pomažu prosvijetljeno znanje, odgoj zasnovan na vrlinama, čista i nepatvorena osjećanja. Milost, ljubav, dobročinstvo, čovjekoljublje, širokogrudnost i druga slična čista osjećanja izvor su čovjekove sreće, dok su zavist, samodopadanje, karijerizam, oholost, škrtost i druge slične osobine uzrok nedaća i nesreće za čovjeka. Otuda autor smatra da su ljudski osjećaji najsnažnija pokretačka snaga čovjekovog duhovnog i materijalnog života. Među tim osjećajima najveći značaj ima osjećaj potrebe za vjerom. U nastavku rada autor usredsređenje razvija islamsku perspektivu odnosa prema nagonima i prohtjevima duše. On iznosi stav po kojem se islam u cilju balansiranja prohtjeva duše i sputavanja ljudskih

žudnji ne zadovoljava samo razumom, znanjem i logikom, nego koristi i vjerska osjećanja koja su iskonski ukorijenjena u najdublje dubine ljudske prirode te na taj način svoje sljedbenike štiti od opasnosti koje im prijete od pobune prohtjeva duše. U nastavku on kratko pojašnjava islamski odgovor na izazov strasti i prohtjeva ljudske duše te, u tom smislu, govori o modalitetima i metodama islamskog odgoja.

U četrnaestom poglavlju Muhammed T. Falsafi izlaže o želji za dokazivanjem i isticanjem, **što** je, ustvari, nastavak razmatranja teme iz pretходног poglavlja. Težnja za isticanjem ličnosti i dominacijom jedna je od najprirodnijih težnji svakog čovjeka, smatra autor. Ova težnja je naročito izražena kod mladih ljudi. Oni snažno žele da budu moćni i da postignu visok društveni status, da postanu slavni i uspješni, priznati i uticajni. Stoga oponašaju one koji su uspjeli i koje, kao takve, promoviraju mediji. Oni često odabiru pogrešne uzore koji štete ispravnom oblikovanju njihove moralne i duhovne ličnosti. U svom izlaganju autor polazi od činjenice da svaki mlađi čovjek želi što potpunije ostvariti svoju ličnost, stoga žudi za samostalnošću, slobodom i uspjehom u životu. U tome vide put samoafirmacije i uspjeha. No, osoba koja želi biti slavna, poznata i uticajna, a pri tome stupiti i u redove korisnih osoba mora prije svega posjedovati ličnost, jer se tek tada može integrirati u društvo i usvojiti osobine nužne za korisno pripadanje društvu. Jedna od najvećih teškoća s kojima se susreću mlađe generacije upravo je ostvarivanje vlastite ličnosti i odabir i prihvatanje nužnih osobina u cilju prilagođavanja društvu. Autor smatra da veliki broj mladih zbog svojeglavosti ili neposjedovanja stručnih odgajatelja skreće s Pravog puta i, umjesto da odaberu korisne i pohvalne osobine, svoju ličnost degradiraju štetnim i pokuđenim čudima, što rezultira njihovom nesposobnošću da se prilagode društvu. U nastavku izlaganja M. T. Falsafi upoznaje mlađe sa islamskim programima odgoja; opskrbљuje ih islamskim znanjem i iskustvom kako bi mogli lakše izbjegći gušenje vlastitih prirodnih sposobnosti i odoljeti slijepom oponašanju nedostojnih uzora. On nudi islamske metode djelotvornog čuvanja od nemoralna i kaljuže grijeha, te poučava kako na islamski legitiman način zadovoljiti svoje težnje za moći, samoafirmaciju i uspjeh u životu.

Uvažavanje ličnosti mlađih je jedna od najaktuelnijih tema savremene pedagoške i općenito humanističke znanosti. Uvažavanje ličnosti drugoga u sistemu njenih referenci je osnova komunikacije i zdravih odnosa među ljudima. Stoga tom pitanju, s fokusom na mlađe osobe, Muhammed T. Falsafi s pravom posvećuje posebno poglavlje prvog dijela svoje knjige *Mlađi, razum i osjećanja*. Na samom početku poglavlja on podsjeća da je jedna od središnjih prirodnih potreba mlađog čovjeka da mu se ukaže poštovanje i

da se uvaži kao odrasla osoba. On to prije svega očekuje od svojih roditelja i bližnjih, kao priznanje njegovom odrastanju i sazrijevanju u punoljetnu osobu. U protivnom, mlada osoba se osjeća neuvaženom, poniženom i povrijeđenom jer to razumijeva kao svoje neprihvatanje u svijet odraslih. Autor stoga smatra neophodnim pažljivo praćenje i uvažavanje faza djetetovog odrastanja i sazrijevanja te upozorava na važnost njegovanja pažljivih i odmјerenih odnosa naročito između roditelja, napose očeva, i njihove za mladost prispjele djece. On naglašeno obraća pažnju na osjetljivost mlađih, na njihov ponos i samopoštovanje, na odmјerenost i blagost kada ih se kritizira i kori. Ovo poglavlje M. T. Falsafi završava govorom o obavezama mlađih i opasnostima od privrženosti Dunjaluku.

Nusret Isanović

Napomena priredivača

Knjiga *Mladi, razum i osjećanja* načinjena je prema predavanjima koja je šezdesetih godina 20. stoljeća Muhammed Taqi Falsafi držao u teheranskoj džamiji Hadži Sejjid Azizullah, pa je na nekim mjestima u tekstu taj oblik iskaza ostavio određenog traga. S obzirom na činjenicu da do brojnih izvora na koje se predavač pozivao priredivači nisu bili u mogućnosti da dospiju, nije moglo biti provedeno željeno ujednačavanje u pisanju imena.

SADRŽAJ

Uvod.....	5
-----------	---

1. PREDAVANJE

Razdoblja života.....	7
Doba mladosti	7
Značaj mladog naraštaja	10
Islam i naraštaji mladih.....	11
Značaj mladih.....	11
Korištenje snage mladih.....	13

2. PREDAVANJE

Svježina mladosti	22
Njegovanje i razvijanje osjećaja za ljepotu	24
Islam i razvoj osjećaja za ljepotu	26
Mladalačka ljepota	30
Spona uljepšavanja i seksualnog nagona	31
Mladi uživaju u ljepoti	32
Umjerenoš u uljepšavanju.....	33
Pretjerivanje u uljepšavanju.....	33
Duhovna i moralna ljepota.....	34
Božija ljepota	35
Ljepota sa stajališta metafizike	35
Želja mladih za duhovnom ljepotom	36
Mehkoća mladih srca	37

3. PREDAVANJE

Skrivena umijeća i korištenje prilike	43
Osjećaj odgovornosti	44
Prilike koje pruža mladost	46
Prirodna stanja mladih	46
Lična odgovornost mladih	47
Prilika zvana pubertet	48
Četiri zapovijedi.....	50
Tuga i briga	51

Postojeća prilika	54
Sklonost prema zamišljenom i nestvarnom	56
Osjećaj inovativnosti i kreativnosti	57
Nespoznata mladost	58
Psihička rastrojenost	59

4. PREDAVANJE

Dva nezavisna razdoblja	61
Promjene u dobu adolescencije	61
Maloljetnička delinkvencija	64
Ubrzan i sveobuhvatan razvoj	64
Shvatanje uzroka događaja	65
Pojavni znakovi adolescencije	66
Zbiljski uzrok adolescencije	66
Unutrašnje žlijede i uloga hormona	66
Završetak rasta	70
Razlike u rastu žene i muškarca	71
Neznatan rast lobanje	72
Stvaranje na temelju proračuna i mjere	73
Nesklad u rastu	74
Kraj razdoblja djetinjstva	75
Razvoj i prirodna sredina	76
Stadiji razvoja	77

5. PREDAVANJE

Utjecaj puberteta na psihička stanja	78
Najbolje sredstvo za odgoj mladih	80
Razmatranje pitanja razuma	81
Primarni centar memorije	82
Spiritualistička i materijalistička teorija	84
Zbiljski izvor misli	84
Duša ne treba energiju	86
Analiza mozga adolescenata	88
Tajna manjkavosti razuma mladih	90
Mladalačka opijenost	94
Potreba mladih za uputom	95
Razdvajanje spolnog i umnog punoljetstva	96
Potpuno sazrijevanje razuma	98
Prvi imperativ: Promišljanje o posljedicama	98
Drugi imperativ: Savjetovanje s razumnim	99

6. PREDAVANJE

Razum: Najveća prednost čovjeka	100
Plitkoumnost odraslih ljudi	101
Izbjegavanje druženja s maloumnim ljudima	102
Odgoj u domenu naslijeda	103
Test razuma i inteligencije	104
Nedostatak razuma	106
Izvor umne zaostalosti	106
Nadmoć razuma onih koji primaju Objavu	110
Stepeni razuma i inteligencije	111
Nesklad između tijela i razuma	113
Djetinjaste misli	114
Znakovi slabosti razuma	115

7. PREDAVANJE

Prirodni i stečeni razvoj razuma	119
Sticanje znanja i razvoj razuma	120
Razvoj i učenje	121
Postepenost u razvoju	122
Postizanje viših stepena savršenstva	123
Okosnica obrazovanja i odgoja	124
Razvijanje umijeća	126
Žrtve loših navika	127
Društvena sredina	128
Razvijanje sposobnosti razumnog rasuđivanja	130
Usvajanje znanja i učitivosti	131
Izbjegavanje pretjerivanja	132
Nesklad u odgoju i obrazovanju	132
Nesposobni i nestručni učitelji	133
Islam i generacije mladih	133
Bolesti zvane lijenost i apatija	135
Svojeglavost i predanost strastima	135
Zanimanje mladih za nepoznato	136
Knjige bajki i fantazija	136

8. PREDAVANJE

Iskustvo i razvoj razuma	138
Mjerilo vrijednosti mišljenja	140
Oblikovanje ličnosti	141
Dužnost odgajatelja	142

Spoj pojavnih i umnih elemenata.....	143
Plodonosno znanje	144
Promišljanje sa ciljem	144
Škola života.....	145
Kur’an i historijski događaji	146
Spona između prošlosti i sadašnjosti	147
Razlikovanje dobra od zla.....	151
Opasnosti grijeha	151
Obraćanje pažnje na događaje iz vlastitog života	153

9. PREDAVANJE

Krise i nervoze	158
Iskazivanje sposobnosti	159
Usmjeravanje osjećanja	160
Razlike između razuma i osjećanja.....	161
Vodič prema vrlinama	163
Snaga osjećanja.....	164
Postepeni razvoj osjećanja	164
Pubertet i razvoj nagona.....	165
Pobuna nagona	165
Susprezanje poriva	166
Razuzdanost nagona.....	167
Slabi razum i snažna osjećanja	169
Mlade generacije i osjećanja	171
Razdražljiva duša mladih.....	171
Delinkvencija	172
Razbuktala osjećanja.....	173
Emocionalni podražaji	173
Procjena i vaganje loših djela	176
Borba protiv loših osobina	176
Religijsko učenje.....	177

10. PREDAVANJE

Urođeni i stečeni nagoni	179
Prvi učitelj djeteta	180
Prava djece i dužnost roditelja	182
Utjecaj društvene sredine.....	183
Oblikovanje ličnosti	184
Uskraćivanja tokom djetinjstva.....	189
Pretjerano iskazivanje ljubavi	190
Mladost i iskazivanje karaktera	192

Savez dobročinstva i krjeposti	192
Univerzalni poziv islama	196
Obaveza mladih	198
Opijenost nemarom i samoobmanom	198

11. PREDAVANJE

Mladost i buđenje nagona	200
Izgradnja tijela i duše	201
Promjena koja nastaje u duši.....	201
Potreba mladih za uputom	202
Izvor težnji	203
Glavna težnja	203
Sukob težnji	204
Uravnoteženje težnji	205
Islam i uravnoteženje težnji	207
Zarobljenici strasti, razvrat i bestidnost	209
Pobuna strasti i zatamnjene razuma.....	210
Vlast strasti nad tijelom i dušom.....	211
Gašenje razuma	212
Soba tuge.....	213
Proganjanja moralne savjesti	217
Bestidni robovi strasti	218

12. PREDAVANJE

Temelj odgoja mladih	220
Zanemarivanje moralnih principa.....	220
Spoznanja istina	221
Prirodna vjera.....	222
Postojana istina	223
Božije nadahnuće.....	223
Nesposobnost djeteta da shvata apstraktno	224
Težnja za duhovnošću kod mladih	225
Glas poštenja i čestitosti.....	225
Razvoj ličnosti	226
Godine snažnog zanimanja za natprirodno	227
Želja mladih da upoznaju vjeru.....	227
Početak odgoja	229
Stvaranje čovjeka	230
Osnovni sadržaj “knjige odgoja”	230
Pokajanje mladih	231
Snaga vjere.....	232

Ljubav prema slobodi	233
Odgoj bez vjere u Boga.....	234
Raspad sistema moralnih vrijednosti	236
Odgoj u skladu s prirodom.....	237
Slijedenje Božijeg zakona.....	238

13. PREDAVANJE

Jedan od stubova civilizacije	240
Razum i odmjeravanje strasti.....	241
Snaga razuma	242
Novi odgoj i obrazovanje.....	243
Činioци sputavanja nagona	244
Snaga nagona i slabost razuma i znanja.....	245
Ljubav prema Bogu.....	246
Moralna savjest	247
Početak težnje za vjerom i duhovnošću	247
Temelj odgoja u islamu	248
Kriza sumnje	249
Postojano učenje	250
Mjerilo nadmoćnosti islama.....	251
Odgoj vjerskih težnji i osjećanja.....	251
Kur'an i priroda	252
Kur'an i Božija svojstva	253
Stvaralački um	253
Milostivi Bog	254
Voljeni Bog	254
Najbolja nagrada	254
Poziv zasnovan na ljubavi	255
Osobe koje Bog voli.....	255
Osobe koje Bog ne voli.....	256
Božija ljubav i požrtvovanost	256
Dobročinstvo u ime Boga	257
Veza između stvorenja i Stvoritelja.....	257
Pokoravanje Voljenom	258
Uspostavljanje temelja vjere	258
Krizni period vjere i zadovoljenje sujete	259
Protivljenje zakonu stvaranja	260
Zanemarivanje vjerskog osjećanja.....	261
Svojeglavost mlađih.....	261
Prestupništvo mlađih.....	261
Odgoj bez vjere	262
Lažna civilizacija	262

Islam i nagoni mladih.....	264
Najuzvišeniji vjerski osjećaj	265
Savršeni čovjek	265

14. PREDAVANJE

Težnja za samostalnošću i isticanje vlastite ličnosti	267
Težnja mladih za slobodom	267
Prihvatanje članstva u društvu	268
Zasluženost nagrade, ali i kazne	268
Veliki problem mlađe generacije	269
Prilagođavanje sredini.....	269
Osjećaj nadmoći nad drugima.....	269
Postizanje snage i položaja	270
Oponašanje drugih ljudi.....	271
Želja za slavom i samoisticanjem	271
Zanemarivanje moralnog osjećaja	272
Vijesti iz štampe.....	273
Skretanje s puta života	273
Neprirodni i rušilački filmovi.....	274
Poraz grješnika.....	276
Korištenje prirodne nadarenosti	277
Najuzvišenije bogatstvo kao izvor ponosa.....	278
Sukob naravi i obaveze	279
Trud na putu slobode.....	280
Uobličavanje ličnosti	281
Junak nad junacima.....	282
Oslobodenje od poniženja grijeha.....	282
Ostvarivanje plemenite duhovne ličnosti.....	282
Opasnost od razuzdanih poriva.....	283
Pokoravanje strastima	283
Razlozi pristrandosti	284
Razlučivanje dobra od zla.....	285
Istinsko spasenje	285
Utjecaj ispravnog odgoja	286

15. PREDAVANJE

Oslobađanje od stega iz djetinjstva.....	289
Žudnja za slobodom	290
Napuštanje svojeglavosti	290
Obaveze roditelja i djece.....	291
Doba prije puberteta.....	293

Period puberteta i mladosti	293
Prijateljstvo očeva i mlađih osoba	294
Neuvažavanje adolescenata	295
Opasnost od zastranjenja i pada.....	295
Prilagodavanje društvu.....	296
Razvoj razuma	297
Obraćanje pažnje na ponos mlađih	299
Mjerodavni savjetnici.....	300
Pouka i savjet	301
Izvršenje očinske dužnosti	302
Metoda obrazlaganja.....	303
Blagost u kritici.....	305
Negativan učinak opetovanog korenja.....	305
Neuvažavanje adolescenata	306
Roditelji lošeg ponašanja	307
Obaveza mlađih	309
Opasnost od privrženosti Dunjaluku.....	310
Izvod iz recenzije	313
Napomena priredivača	321

MLADI, RAZUM I OSJEĆANJA

Izdavač
Fondacija "Mulla Sadra"
u Bosni i Hercegovini

Za izdavača
AKBAR EYDI

Redaktura prijevoda
MUSTAFA KAMALI
AKBAŠ LUTFI

Lektura
SELMA EFENDIĆ
ZENAIDA KARAVDIĆ

Korektura
ERTAN BASARIK

DTP
MAHIR SOKOLIJA

Štampa
BLICDRUK

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

28-44-053.6:37.018]

FALSAFI, Muhammad Taqí

Mladi, razum i osjećanja. Sv. 1 / Muhammed Taqi Falsafi ; preveo
s perzijskog Nihad Čamđić. – Sarajevo : Fondacija "Mulla Sadra" u
Bosni i Hercegovini, 2011. – 321 str. ; 24 cm

Izv. stv. nasl. na arap. pismu

ISBN 978-9958-657-35-1
I. Falsafi, Muhammed Taqi vidi Falsafi, Muhammad Taqí
COBISS.BH-ID 18730246